

ვისეილ ჭავჭავაძე

ჭავჭავაძე ხელნაწილები

www.PDF.ChiaturaINFO.GE

აიხილე ჯანსაღი

ჯანსაღი ხიზნები

ნაწილი პირველი

თავი I

- გამ...მმარტყევა, ჯანსაღი!
- ნათლია კნიაზს გახლავარ!
- კაცო, სადა ხარ, სად და...დდაიკარგე?

და ნათავადარი თეიმურაზ ხევისთავი ღიმილით და ხელგაშლით გადაელობა თავის ნახიზნარსა და ნამოურავალს — ჯანსაღი ჯივანს, რომელმაც ძველადვე ნახიზნარი ხელით ოსური ქელი მარდად მოიშვილა, უცნაურად დაიჭიხინა და თავისი ნახიზნარის ორივე ხელი, — დამდნარი, დონდლო და უძვლო ხელები ბუმბულზე გაბრდილ და წიგნებით შეჭმულ თეიმურაზ ხევისთავისა უმაღლესი თავის დათვურ თათში ჩაიმალა და ჩაიბლუჭა.

სალამის შემდგომ ბეცმა თეიმურაზმა ოდნავ უკან დაიხია. მარცხენა ხელით სათვალეები შეისწორა, მარჯვენა ხელის სალოკი თითი მაღლა ასწია, გოლიათ ოსს ქვევიდან აჰხედა და გაიკვირვა:

— საუ... კვირველია!.. საოც... ცცარია! როგორ გადიდებულხარ, ჯანსაღი, როგორ გასუქებულხარ!

ჯანსაღი ცალის ხელით ღონჭი შემოიყარა, ცხენის კბილები გააეღვა და დაიჭიხინა:

— მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯანსაღი!

მისი ნახიზნარევი მთელმა ქუჩამ გაიგო. მავლებმა მოიხედეს, იმ ორ ადამიანს აჰხედ-

დაჰხედეს და გაიღიმეს.

ჯაყო ჭივაშვილი ქალაქში შემოვარდნილ დათვს ჰგავდა. დედაბოძივით სქელი და გაჩახხული თევები ძლივს იმაგრებდნენ უშნოდ და ისე განივრად დადგმულ თეძოებსა და მხარ-ბეჭს, რომ ვინრო ცროტუარი მარტო ჯაყოს ძლივს იტევდა.

რამდენიმე ნაჭრილობევით დასერილი თავი და პირსახე ისეთი შავის, ხშირისა და აბურძენილის ჯაგრით ჰქონდა შემოსილი, თითქო ჯაყოს ბეჭებზე კუპრში ამოვლებული უუბარმაზარი ბლარბი აცოცებელიყო.

შავი ჯაგრის ბუჩქნარი თვალეზამდე სწვდებოდა და იმ ჯაგნარიდან მხოლოდ ხარის თვალეზს, წინ-წამოყრილ ცხენის კბილებსა და აჭყლეტილ ცხვირს ამოეყოთ თავი.

ერთი მტკაველის სიგრძე ულვაშები გადმობრუნებულ ჯამებივით გამოყრილ ლოყებზე გაცვეთილ ცოცხებივით ეყარნენ, ხოლო იმ ჯამებს დინჯად და მედიდურად ლამბაქების ყურები დასცქეროდნენ.

შუბლი დაბალი და ჩაზნექილი ჰქონდა; ცხვირი — მოკლე და აჭყლეტილი; თვალეზი — მსხვილი კაკლის ოდენა და ამოყრილი, თანაც ცოცხალი და ცუღლუტი, მოელვარე და მოუსვენარი; თვალეზს ბედ დასწოლოდა დაბურვილი, ხშირი და გრძელი წარბების ლარი, რომელიც მალაღსა და წინ-წამოვარდნილ კვინისზე შუაზე გადატეხილიყო.

თავთ ეხურა ყავისფერი ოსური ნაბდის ქუდი, განთ ეცვა ოსური შალის გაპოხილი ჩოხა, ხოლო თევებზე — ხალვათი პაიჭები, თათრული ჭრელი წინდები და ახლად ნაყიდი დაბახანური ჩუსტები.

ერთი ადლის სიგრძე და ვერცხლით შეჭვდილი თეიმურაზის პაპისეული ხანჯალი გლანქსა და ბეჭგანიერ გოლიათს ხალვათ სიარულისთვის თეძოზე ჩამოეკიდნა.

ჯაყოს ერთ ხელში რკინით ნაჭედი მაჯის სისქე კომბალი ეჭირა, ხოლო მეორე იღლიაში ჭედილა — ცხვარი ამოეჩარნა, რომელიც ისე ადვილად მიჰქონდა, თითქოს ის ცხვარი ვარიაზე მძიმე არ ყოფილიყო. ბეჭებზე რუსული თოფი ჰქონდა გადაგდებული, გულმკერდსა და წელზე სამი სავაზნე ჰქონდა შემორტყმული, ხოლო თეძოზე გრძელი მაუბერი ეკიდა.

ნაბატონევი თეიმურაზ ხევისთავი თავის ნამოურავალს იღლიამდე ძლივს სწვდებოდა. თეიმურაზი უმბეო ყვავილივით ნაზი და ლამაზი იყო, ნატიფად ასხმული და ნაქანდაკევი, მაგრამ გამხდარი და გაძვალეხული, მხრებაყრილი და მკერდჩავარდნილი, ბეცი და მელოტი, გაფუფქულ ქათმის მინამგვარი, მწიგნობრობით დაღლილი, დაშრეტილი, გამონურული და ღამდნარი ნაკაცარი, რომელსაც მომავლად თვალწინ მხოლოდ შავი ნისლი ჰქონდა ატარებული, ხოლო ყველაფერი, რაც კი ოდესმე გაჩნდა, წარსულში ჰქონდა დარჩენილი: გკბილი მოგონებანი, საერთო პატივი, მეგობართა სიყვარული, მუდმივი მოლოდინი უცნაურ მომავლისა და მარადიული დევნა ბუნდოვან ლანდებისა.

თეიმურაზ ხევისთავი ლბილისა და ჩუმის ხმით, ცააგით და ბორძიკით ლაპარაკობდა:

— საკ...კვირველია! — ერთხელ კიდევ წაიჩურჩულა თეიმურაზმა და ორივე ხელით ჯაცოს მორგვის მკლავს ჩამოეკიდა: — როგორ გამოცვლილხარ! წამო, ჯაცო, წამოდი ჩემთან. აქვე ვ...ვდგევარ. მარგოსაც ძალიან გაუხარდება შენი ნახვა. ხომ წამოხვალ, ჯაცო?

— წამოხვალ, შენი წირი მე, რატომ არ წამოხვალ!

— მართალია, წინანდებურად ვეღარ დავიხვდები. მაგრამ, ხომ იცი, ყველი და პურიო, კეთილი გულიო.

— წამოხვალ, შენი წირიმე, ეხლავე წამოხვალ! — კვლავ როყიო ხმით ახვიხვინდა ჯაცო. — ჩემი კნიაზი ისე არ გაღარიბდება, რომ ჯაცოს ვერ დაუხვდებოდეს.

თეიმურაზმა ხმა უფრო დაიმდაბლა:

— ოჯახი დადნა, ჯ...ჯაცოჯახ, დადნა! ცხოვრებამ ყველანი დაგვადნო.

— ნათლია მარგო როგორა ხარ?

— კარგად ვერ არის. ისიც ღნება და ილევა. აი, შენ თვითონვე ნახავ. ნათლია მარგოსაც ესიამოვნება შენი ნახვა. ბარემ ხ...ხხუთი წელიწადიც იქნება, რაც მარგოს არ უნახავს შენი თავი. იქნება ვერც კი გიცნოს, რადგან მეტის-მეტად გა...მმოცვლილხარ. — მერმე მიიხედ-მოიხედა და ხმას ჩურჩულამდე დაუნია:

— მართლა, ჯაცო, კნიაზს ნუღარ მ...მმეძახი, თორემ... ხომ იცი... ვინ იცის, რას იცყვიან.

ღვინით შებრუებული ჯაცო შესდგა და უარესად აყვირდა:

— ფეხებზე გვიდია ჯაცოს ყველანი! რაც გინდა, ის იგყოდეს! შენ ჯაცოს ნათლია კნიაზი ხარ, მარგოც ნათლია კნეინა ხარ. დანარჩენი ჯაცოსა ფეხებზე გვიდია! არაგისიც არ გეშინია ჯაცოსა, მაშ, მაშა!

თეიმურაზი დაფეთდა. მიიხედ-მოიხედა და აჩიფხითდა:

— ჯაცო, ნუ გაგიჟდი! ხმა აღარ ამოიღო, გაჩუმდი, თორემ...

— რათ უნდა გაჩუმდე?! აკი ვითხარი, ჯაცოს არ გეშინიან მეთქი!

და უმიზგზოდ ერთხელ კიდევ ისე აყროყინდა, რომ მავალებმა გაცრეცილ ნაბატონეფსა და იმის უცნაურ ნამოჯამაგირეფს კვლავ ღიმილით აჰხედეს და თვალი გააყოლეს.

კარგა ხანს იდგა გალაჯული ჯაცო ვინრო ტროტუარზე. გზას აღარაგის არ აძლედა, არაგის არ ერიდებოდა, კეტის სისქე კომბალს ანჯღრეფდა, ხარხარებდა, რახარახებდა და იქადნიდა:

— ფეხებზე გვიდია მეთქი ყველანი ჯაცოსა! მოდი, ვისაც გინდებოდეს! თუნდ კომბალით გახვიდე, თუნდ ხანჯლითა, თუნდაც მუშტითა, მაშ, მაშა!

თეიმურაზმა ძლივს დასძრა გათამამებული ნამოჯრავალი. ორივენი კვლავ მიდიოდნენ და იგონებდნენ წარსულ დროებას: ერთად შეზრდას, ყრმობას, სოფელურ გასართობს, თეგზობას, ფრინველებზე ნადირობას, უდარდელ წარსულსა და ბედის ცვალებადობას.

თეიმურაზი ხშირად აჩერებდა თავის ნამოჯამაგირეფს. ერთხელ კიდევ აჰხედავდა, სათვალეებს შეისწორებდა, თითს მაღლა ასწევდა და ისევ გაოცდებოდა:

— ს...სსაოცარია საკ...კვერველია!

ჯაცოც ცალი ხელით დონიჭს შემოიყრიდა, ღოჯის კბილებს გააელვებდა და უმიზგზოდ დაიხვიხვინებდა:

— მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაცომა!

ზოგჯერ ჯაცოს თიოქო დაავინყდებოდა თეიმურაზის ცააცი და თოხარიკით მოსხლტებოდა. აქაქანებული თეიმურაზი ჯაცოს ძლივს მისდევდა, თან ბავშვივით მკლავზე ეკიდებოდა და მოაგონებდა:

— ნელა, ჯაყო! ნუ სჩქარობ, თორემ დავიღალე.

მიუხე-მოუხევის და ერთ ძველ შენობას მიადგნენ.

განიერი ჯაყო პაგარა სახლის პაგარა კარებში ძლივს შეეცია და ვიწრო კარებიც კინალამ თან შეიგანა და შეანგრია.

თეიმურაზმა თავის ცოლს მარგოს ქოშინით ჰკითხა:

— მარგო, იც...ცვანი ეს კაცი?

მარგო შავსა და ნუშის თვალებს ჰყუტავდა, ხან მოლიმარე ჯაყოს შესცქეროდა, ხან თეიმურაზს იშველებდა და ისე ბუგბუგებდა, თითქო ქურდობაში წაასწრესო:

— მაგონდება... ვიცნობ... მაგრამ...

— ჯაყო, მარგო, ჩვენი ჯაყო, ჩვენი ნათლი-მამა, აღარ გახსოვს?

— ღმერთო ჩემო! გამარჯვება, ჯაყო!

გაბადრულმა ჯაყომ ხათი ხმით წამოაყრანგალა:

— კნეინა ნათლიას გახლაუარ!

და ნაკნეინარ მარგოს გაცომებული ხელი კინალამ მოსცეხა. მარგომ ნათლიდედა და ნათლულები მოიკითხა და ნათლიმამას უსაყვედურა:

— სადა ხარ ჯაყო? რას აკეთებ? სულ დაგვივიწყე, აღარა სჩანხარ.

— მუშაობ, შენი წირი მე, მუშაობ, მაშ! ბევრი საქმე გაქვს ჯაყოსა, ძალიან ბევრი. სოფელს პატრონობა გინდა. სამი ღლეა ქალაქში დადიხარ. ჯაყოი მთავრობასთან იყავი, მაშა! ვერ მოიცალე, შენი წირი მე, თქვენთვის ვერ მოიცალე ჯაყომა.

— მთავრობასთან რა გინდოდა, ჯაყო?

— ეხლა სოფლის „პოვერენია“ ხარ ჯაყო, მაშა! სოფელს სკოლაც გინდა, ჩითიც, ნავთიც და მარილიცა. ღარიბი სოფელია ნაშინდარი, ამიტომ ჯაყომ სთხოვე მთავრობას, რომა ნალოგი არ წაიღო, თორემ სოფელს მოსავალი არ გქონდა. წრეულს ნაშინდარს სეცყვაც

მოგივიდა, დიდი წვიმაც და გოლვაც. სულ გაგიფუნდა მოსავალი, სულ!

— მეგის-მეტად გამოცვლილხარ, ჯაცო, გასუქებულხარ. — გაუღიმა მარგომ.

— მაშ, მაშა! ძალიან გაიზარდე ჯაცო, შენი წირი მე, ძალიან გაიზარდე.

— ალბათ კეთილი ცხოვრება გექნება, ჯაცო, იმიტომ გასუქებულხარ.

— რატომ არ გექნება ჯაცოსა კეთილი ცხოვრება, შენი წირი მე, ჯაცო ახლა კარგათა ხარ, ძალიან კარგათა ხარ. იმიტომ გასუქდი ჯაცო. ეხლა ჯაცოს ბევრი გაქვს პურიც, ხორციც, ღუმაც, კარაქიც, რძეც და მანონიცა. ჯაცოც მთელი დღე სნამ და სნამ, სნამ და სნამ! სუქდები და სუქდები, სუქდები და სუქდები, მაშა!

მარგო სუფრის გაშლას შეუდგა. ჯაცომ ნათლიდელას თვალი მიაბჯინა და იმის განის მისახვევებში გამტვრდა.

— დაბ... ბბრძანდი, ჯაცო, დაბრძანდი და გვიამბე შენი ამბავი, — მიიპატიჟა თეიმურაზმა.

— დაბრძანდები, შენი წირი მე, ეხლავე დაბრძანდები.

ჭედილა კუთხეში მიაგდო, კომბალიც იქვე მიაყუდა, მორგვის მკლავები დაიმკლავა, დინჯად ჩამოჯდა და სკამს ჭაჭა-ჭუჭი დაანყებინა. ჩამოჯდა და თვალი მიაგლო ბინდიანს, ცენიანსა და ობიან ოთახს, რომელიც თავის მდგმურებივით სევდიანად, ქუშიანად და ნაღვლიანად გამოიყურებოდა.

მერმე ჯაცომ თეიმურაზს გადაჰხედა და მოკლედ მოუჭრა:

— ძალიან გაღარიბდი, შენი წირი მე.

მარგო მოიღრუბლა. პირი მიიბრუნა და ცრემლ-მორეული თვალები სარკმელს გაუშტვრა.

თეიმურაზი სირცხვილით აილენა. თავი ჩაჰლუნა და დიდხანს სღუმდა. შემდეგ გამოცვდა და დანაშაული აღიარა:

— ჰო, ჯაცო, გავღარიბდით... ძალიან გავღარიბდით...

თავი II

თეიმურაზ ხევისთავი ორმოცი წლის ახალგაზრდა მოხუცი გახლდათ. ნათავადარი, ნამამულევი, ნამოღვანარი და ნავექილარი.

ერთ დროს ლიახვის ნაპირზე, სოფელ ნაშინდარში, მას ჰქონდა პაპისეული ციხე-დარბაზი, ქვიცკირის მოზრდილი ბოსელი, მუხის ბელელი, თავმონგრეული კოშკი, მარანი, ხუთიოდე დღიური ბალ-ვენახი, კაკლის დიდი ჭალა და სამიოდე ათასი დღიური სახნავი. ლიახვის სათავეში, როკის ხეობაში მასვე ეკუთვნოდა ოთხი ათასი დღიური ხელუხლებელი ნაძენარი, რომელიც თეიმურაზის მამამ ავთანდილმა ისე შეჰკრა და შეინახა, რომ — სანამ ცოცხალი იყო — იმ ტყეში ერთი ხეც არავის მოაჭრევინა. მერმე, როცა ავთანდილი გარდაიცვალა და თავისი მეუღლე სოფიოც თან წაიყვანა, ერთადერთმა მემკვიდრემ, ახალგაზრდა თეიმურაზმა ხევისთავთა მოურავობაში დაბერებულ პეტრე დევდარიშვილს უთხრა:

— ტყეც და სხს... სახნავ-სათესიც ხალხს ეკუთვნის, თავი და... დდაანებე, ღალას ნულარ გამოართმევ. ხალხი არ შეაწუხო. აყალმაყალს მოერიდე, თორემ ჩემი მტრები ისარ... რრგებლებენ, გაბეთებში გ...გგამლანძღავენ და საქვეყნოდ თავს მომჭრიან.

ჰკვიანი პეტრე უმაღლეს მიხვდა, რომ უპატრონო მამულში საქმე აღარ ექნებოდა, და მოურავობა ახალგაზრდა ჯაცოს გადაულოცა, რომელიც ყრმობიდან ხევისთავთა ოჯახს მოჭამაგირედ შეეზარდა.

ჯაცო თხუთმეტი წლისა ძლივს იქნებოდა, როცა მისი ბიძა ქეშელა ჯაცოს ხეობიდან დედიან— ბუდიანად დაიძრა და ავთანდილ ხევისთავს შეეხიზნა. ობოლი ჯაცოც თავის ბიძას გადმოჰყვა, ბატონს მენახირედ დაუდგა და თავიდანვე ისეთი ძალღური ერთგულება, ხელმარჯვება და მუყაითობა გამოიჩინა, რომ ქანც-მიღეული პეტრე მალე ხელში ჩაიგდო და მისი მაგივრობაც დაიმკვიდრა.

თეიმურაზი თავის ძვირთვას ნაძენარის სანახავად როკის ხეობაში არასოდეს არ ასულიყო, რადგან ვერც ცხენზე ჯდებოდა და ვერც სამიოდე დღე მოიხელთა შორეულ მგზავრობისთვის. ერთხელ თეიმურაზმა მართლა დააპირა ჯაცოს ხეობაში გამგზავრება, მაგრამ იმ ხეობიდან დაბრუნებულმა ჯაცომ თავის ბატონს შეატყობინა:

— იმ ტყეში, შენი წირი მე, ერთი ბუჩქიც აღარ დარჩებოდა წამლად. ჯაველებმა სულ

გაგჩეხე შენი ცყე. სანყალი ცყე! ჰაი დედასა, რა ცყე გაფუნდი!

ამის შემდეგ თეიმურაზმა გადასწყვიტა, რომ იმ სიშორეს წასვლა ზედმეტი იყო, და არც წასულა.

ჯაცომ ისიც დააჯერა თეიმურაზს, ვითომ ხელსაყრელი აღარ ყოფილიყო საბალახედ გადაქცეულ როკის მამულის დევნა, მოვლა და ასიოდე მანეთის ღალისათვის იმ სიშორეს ხეგიალი.

დაიჯერა თეიმურაზმა და ის მამული ვინმე ბრინკა ჯივაშვილს ორას თუმნად მიჰყიდა.

ამის შემდეგ კარგა ხანი გავიდა. ერთხელ ნაშინდარის მღვდელმა ივანემ თეიმურაზს უთხრა: მამულის მყიდველი ბრინკა, — ტუტუცი და გამოჩერჩეგებული ლოთი, — ჯაცოს ბიძაშვილი არისო, ვითომ იმ ბრინკას ნამდვილი მყიდველი — ჯაცო ჯივაშვილი ამოეფარაო, ვითომ ჯაცომ ის მამული მეორე დღესვე ვინმე ფარასტაშვილს ექვს ათას მანეთად მიჰყიდა და იმ ცყეში ასი ათასი უზარმაზარი ნაძვი, ფიჭვი და სოჭი კიდევ დარჩაო.

თეიმურაზმა ეს ამბავი მარჯვენა ყურში შეიშვა და მარცხენა ყურიდან გაიფრინა. არც ეცალა თეიმურაზს ჭორების გამოძიებისთვის. სწორედ იმ დროს თავისი სახლის ჭერის თავზე სამი ყუთი აღმოაჩინა დამპალ და ჩრჩილ-ნაჭამ გუჯრებით და ძველი წიგნებით გავსებული. თეიმურაზმა ამ გუჯრებსა და წიგნებში ისე ღრმად ჩაჰყო ცხვირი და ისეთის გულმოდგინებით ჰქექავდა იმ ნაგავს, რომ კინალამ თვითონაც დაღუბა, გაჩრჩილდა და გაჭიავდა.

ახალგაზრდა მეცნიერს ჯერ ეგონა, ვითომ საქართველოს ისტორიის მეჩვიდმეცე საუკუნე გადმოატრიალა, ზოგ ბუნდოვან ამბავს შუქი მოჰფინა და ძველის-ძველი ქრონიკების უუძველესი ვარიანტები აღმოაჩინა. მაგრამ, როცა ერთ მოხუც მწიგნობარს თავისი სიხარული გაუზიარა და ის ნაწერებიც წააკითხა, მოხუცებულმა მეცნიერმა აქაფებული იმედი ხუთ წუთში გაუქარწყლა და აღუღებული თავიც დაუმშვიდა. იმოდენა ნაწერებში არაფერი ახალი არ აღმოჩნდა, — გარდა ხევისთავთა უთავბოლო დავისა ამილახორებსა, ერისთავებსა, მაჩაბლებსა, ამირეჯიბებსა და ყველა შორეულ-მახლობელ ქართველ მეზობლებთან — შესახებ ყმების, საციციანო და სამაჩაბლო ცყეების, ღაღების, სამონასტრო ადგილების, ზვრებისა და ათიოდე კუთხეში გაფანტულ მამულებისა, რომელთა რაოდენობას და ნუსხას თეიმურაზმა თავიც ვერ მოუყარა.

როგორც შეეფერებოდა ნასწავლ თავადიშვილს, თეიმურაზს მუდმივი ბინა ცფილისში ჰქონდა, ხოლო ნაშინდარი მენველ ფურად და აგარაკად იყო გადაქცეული.

ერთ დროს ახალგაზრდა, ქველი, თავის დროის აზრებით გაყდენთილი ბაცონი ზათხულში და შემოდგომამზე ნაშინდარში სცხოვრობდა და დღე-ღამეს წერა-კითხვაში ასწორებდა. მაგრამ ნაშინდრელი გლეხები ბაცონს მოსვენებას არ აძლევდნენ. დღე არ გაივლიდა, რომ მემამულის ციძე-გალავანში გლეხები არ შესულიყვნენ, თეიმურაზის ფანჯრის ძირში არ ატუბულიყვნენ და ყაყანი არ დაენწყოთ.

— რა იყო, რა მ... მმოხდა? — იკითხავდა თეიმურაზი.

ასტყდებოდა ჩივილი, ვაჭრობა, ღიჯინი და თხოვნა-მუდარა ორიოდვე კოდი ხორბლის, ან რომელიმე ღალისა და ვალის შემცირება-პატიებაზე.

ბოლოს, გლეხებს მაინც თავიანთი გაჰქონდათ. მაგრამ შემდეგ ჯაცოს ჭიხვინი და საყვედური იქაურობას გასტენავდა ხოლმე:

— რათ გაპაგიე ილასა?... რათ მისცემოდე თედოსა? ყველას რომ ეგრე დაურიგებოდე ღალასა, ზამთარში რაღას მოგართმევდე ქალაქში? ის ტყაპუჭებიც მაშინ მოდიხარ შენთანა, როცა ჯაცო სახლში არა ხარ. იმათაც ისწავლე ეშმაკობაი, განა! მორჩი და გათავდი! აღარ გინდა ჯაცოს სამსახური! აბა ეხლა სხვა ჯაცო იშოვნებოდე!

სხვა ჯაცოს თეიმურაზი ველარ იშოვნიდა, ამიგომ დატუქსულ შეგირდივით ბოდიშს იხდიდა და გამწყრალ მოურაეს ამშვიდებდა:

— ნუ ჰყვირი, ჯ... ჯჯაცო. ამიერიდან უშენოდ არავის აღარავითარ შელაგათს არ მივცემ.

ჯაცო ძლივს დამშვიდდებოდა. მაგრამ მეორე დღესვე ხელმეორედ აყვირდებოდა, რადგან გულუხვი თეიმურაზი დადებულ პირობას ვერ ასრულებდა. ბოლოს, ჯაცომ თეიმურაზს თავისი განაჩენი გამოუცხადა:

— ბაცონო, შენ უნდა ნახვიდე აქედანა, თორემა მე და შენ ვერ მორიგდებით.

თეიმურაზი ცფილისში ნამოვიდა. მას შემდეგ ნაშინდარის პატრონი, — მუდამ მოუცლელი და ყოვლად გადაუდებელ საქვეყნო საქმით დატვირთული და პოლიტიკურ გაზათხულით გატაცებული — ორ-სამ წელიწადში მამა-პაპეულ ნაბინდარში ერთხელ ძლივს-

ლა ავიდოდა. იქ ორიოდვე კვირას მოისვენებდა, მეზობლებს დახედავდა, სოფლელებს კვლავ სათხოვარს შეუსრულებდა და თავის მოურავს ჯაცოს გლეხების ანიოკების გამო ასეთ დიალოგს გაუმართავდა:

— ჯ... ჯჯაყო, რამდენჯერ მითქვამს შენთვის — გლეხებს ლბილად მოექცევი მეთქი.

— ლბილად კი არა, ახლა იმ ტურტლიანებს გაკოცებ კიდევცა!

— ნუ აკოცებ, მაგრამ ნურც დასჩაგრავ.

— ვინა? მე დაგჩაგრე გლეხები? — გაცხარდებოდა ჯაყო. — მე კი არა, გლეხებმა დაგჩაგრეს საწყალი ჯაყო, გლეხებმა! რამდენჯერ გცემეს ჯაყოსა, რამდენჯერ გაგიტყეს თავი!

— ჯაყო, ყური დამივდე. ათჯერ მითქვამს შენთვის, რომ მე პ...პპოლიტიკური მოღვაწე ვარ, მე და ჩემი მგრები ერთმანეთს ვებრძვი. ამას წინათ ჩემი ოინები გაიგეს და გ... გგაზეთში ჩამინერეს. რა პასუხი უნდა გავცე ეხლა ჩემს მგრებს?

— რა პასუხი? ჯაყო გითხრამს: ასე დასწერებდე შენ გაზეთში: ნადი, თქვენი დედა და მამა... თქო!

— ჯაყო, ჯაყო! ნუ ხარ უბ...ზზრდელი, აგეთი ლანძღვა არ შეიძლება.

— ძალიანაც შეიძლება! მე შენი პალტიკა-მალტიკა არ ვიცის. ჯაყო ქალაქში რომ ჩამოხვალ, ერთი ის კაცი აჩვენებდე იმასა, გაზეთში რომ დაგწერებდა. მერე შენ ნახავდე სეირსა: ისე გაბურთავო ის ოხერი, როგორც ჩილიკა-ჭოხი, მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომა!

თეიმურაზი გაიცინებდა, ბრძანების ნაცვლად ჯაცოს კვლავ დარიგებით გაბერავდა, მერე მარჯვნივ და მარცხნივ ნასწავლის რჩევას უხვად გააბნევდა, გლეხებს ათასს იმედს მისცემდა, მიწების განაწილებას დაჰპირდებოდა და, სვინდის-დამშვიდებელი, ისევ ტფილისისკენ მოეშურებოდა.

თეიმურაზი სოფლიდან დაბრუნებას ძალიან მოიჩქაროდა: ტფილისში მოუთმენლად ელოდებოდნენ მკლე გაზეთი, კოტრი კოლაპერატივი, ძილმორეული კულტურული საზოგადოება, სახალხო სახლი, უფასო კურსები და ათასი უთავბოლო ჩხირკედელობა, ფუსფუსი, ჩურჩული, ლაყობა და ენის მოსაფხანი ამბავი.

ხევისთავი რწმენით უუკიდურესი რადიკალი და ხალხოსანი იყო. თუმცა მუდმივსა და აქტიურ პოლიტიკურ მუშაობას არ მისდევდა, მაგრამ მაინც ერთ ჯგუფში თანაგრძნობის ცხვირი ჰქონდა ჩაყოფილი და ზოგჯერ სახითათო საქმეშიც ოღნავ თითსაც ურევდა, კალამი მსუბუქი და ხალისიანი ჰქონდა, ხოლო საგნის ცოდნა — ღრმა და ფესვიანი, ამიტომ როცა საჭიროება მოითხოვდა, შესაფერ მოხსენების ან მემორანდუმის შედგენას მას მიანდობდნენ ხოლმე.

თეიმურაზს მთელი ცვილისი იცნობდა: ბრდილი, პატოსანი, დინჯი, ჭკვიანი და ენამჭევრი საზოგადო მოღვაწე იყო. თუმცა ლაპარაკში ოღნავ ენას უკიდებდა, მაგრამ ბორძიკი არაფერს არ ჰვინებდა, ზოგის თქმით კი — უხდებოდა კიდევაც.

სამი კაცი იშვიათად მოიყრიდა თავს, რომ მეოთხედ თეიმურაზი არ ჩარეულიყო, შუაში არ ჩამდგარიყო, სათვალეები არ შეესწორებინა, თითი მალლა არ აენივნა და მაშინვე ბაასის სადავე ხელთ არ ეგდო:

— მ... მმოითმინეთ, მ... მოვისაზროთ. ჯერ კამათის საგანი გამ... მმოვარკვიოთ.

და რაზედაც უნდა ყოფილიყო ბაასი, — შესახებ სუდანის ირიგაციისა, ინგლისის პოლიტიკისა ეშმაკის კუნძულზე, გერმანელების დამკვიდრებისა აფრიკაში, პორტუგალიის გარშემო აგცილ დავისა, ზანზიბარის სულთანის გარდაცვალებისა, თუნდ ჩარტისტულ მოძრაობისა. თუნდ ახალ ზელანდელ ქალების საარჩევნო უფლებისა, ან ახალ მნათობის აღმოჩენისა, ან რომელიმე მეცნიერულ გამოკვლევისა, კომბის ან ლოიდ-ჯორჯის გეზისა, ან რომელიმე ქვეყნის რომელიმე მოღვაწის რომელიმე სიგყვის ახსნა-განმარტებისა, — თეიმურაზი მუდამ უდავო მსაჯული და მცოდნე იყო ყველასი და ყველაფრისა.

თუ ვინმე გაჰბედავდა და თეიმურაზს კამათს აუტყებავდა, ქაღალდის ჩრჩილი მოპირდაპირეს უმაღ ავტორებისა და ციტატების სეცყვით გააბრუებდა.

სადაც მცირედი ღავა და კამათი ასცყდებოდა შესახებ რომელიმე ამბავის სისწორისა ან მცნების განმარტებისა, იმის მაგივრად, რომ მოდავეებს ენციკლოპედიურ ლექსიკონში ჩაეხედნათ, ღავის გადასაჭრელად თეიმურაზთან მირობდნენ. თეიმურაზიც ცნობას და განმარტებას ხალისით აძლევდა. თან ორ-სიგყვიან ცნობას რთულ ლექსიად გადააქცევდა. ერთ ნათქვამს მოიმიზებებდა, უბრალოს გაართულებდა, გაჰყვებოდა, გასჭიმავდა და მსმენელს ისე გაჰყუდავდა, რომ ერთმანეთს ძლივს-ღა დაშორდებოდნენ ხოლმე. ამის გამო ვიღაცამ თეიმურაზს ცოცხალი ენციკლოპედია დაარქვა. მას აქეთ თეიმურაზს ეს ზედმეტი

სახელი სამუდამოდ შერჩა და ისიც ამ სახელს ამაყად და თავმოძნონედ ატარებდა.

თეიმურაზის კარებს ვეჭილის წარწერა ჰქონდა. ათასში ერთხელ ვინმე გზა-დაბნეული გაბრიყვდებოდა და თეიმურაზს საქმეს ჩააბარებდა. მერმე იმ საქმის პატრონი ნანობდა და თავში ხელს იცემდა: თეიმურაზი საქმეს ხალისით აიღებდა, მაგრამ ბოლომდე ვერასოდეს ვერ მიატანდა. ხან არზას დროზე არ დასწერდა, ხან განსაჩივრების ვადას გადააცილებდა, ხან ნაკისრი საქმე სულ დააფინყდებოდა, ხან კიდევ საქმის გარჩევას ვერ დაესწრებოდა, რადგან იმ დღეს ან გადაუდებელი საგაზეთო წერილი ჰქონდა დასაწერი, ან კრებაზე იყო წასასვლელი, ან კიდევ, სასამართლოში მიმავალი, ქუჩაში ვინმეს წააწყდებოდა და ისე გაჰყვებოდა კამათსა და მუსაიფში, რომ საქმესაც დაიფინყებდა და ოჯახშიც საღამომე ძლივს დაბრუნდებოდა.

ნაშინდარიდან წელიწადში ორჯერ ან სამჯერ ჯაყო ჩამოვიდოდა. ხელმარჯვემ, ჭკვიანმა, ყბედმა, ქვეშეყვეშამ და ხერხიანმა ოსმა ძალიან კარგად იცოდა, რომ იმისმა ბატონმა ღალისა და მაზანდისა არაფერი არ იცოდა.

ჩამოვიდოდა და ჩამოიგანდა ღვინოს და ხილს, მწნილს და მურაბას, ჩურჩხელებს და ფუქს. ჯერ ბატონს მოიკითხავდა:

— როგორა ბრძანდებოდე, შენი წირი მე? ალბათ ძალიან ბევრი მუშაობ ბატონი, რომ ავრე გახდებოდი.

მერმე თეიმურაზს პასუხსაც აღარ დააცლიდა და აწუნუნდებოდა:

— წრეულს ძალიან ცუდი მოსავალი გექნებოდა, შენი წირი მე. სეცყვაც გქონდა, დიდი წვიმაც და გოლუაცა. გლეხებიც ძალიან გაემშაკდი, ღალას არ მოგცემდი... სულ ძალაზე იყურები.

თეიმურაზი ჯაყოს კვლავ დაარიგებდა:

— უნდა მ... მოითმინო, ჯაყო, ტკბილი სიტყვით და კეთილი გულით უფრო მეტს გაარიგებ, ვიდრე მუქარით და ძალით.

— მეც ეგეთი ხარ, შენი წირი მე. გლეხებს სულ გარიგებ და გიცინი, მაგრამ ისინი სულ

კომბალზე და ხანჯალზე იყურები.

თეიმურაზი მორცხვად ჩაურთავდა:

— შენი სისტემა ძალიან მომწონს, ჯაყო, მაგრამ...

— მაშ, მაშა! ჯაყოს ძალიან კარგი ჩისტემა გაქვს!

— მაგრამ გლეხები მაინც სჩივიან, ჯაყო გვეცემსო, გვანოკებსო, ერთხელ მიცემულს მეორეჯერ გვართმევსო.

— ვინა, მენა? ჯაყო?! ჯაყო გვეცემს გლეხებსა?! ვაი, სანყალი ჯაყო! ვაი, სადა ხარ სამართალი! — ჰყვიროდა გულნატკენი ჯაყო და ხუთ-ვირვანქიან მუშგს განიერ მკერდზე იბრაგუნებდა. — მე კი არა გვემ, გლეხები გვემენ ჯაყოსა! ღმერთმანი, გლეხები გვემენ! ამას წინათაც ისე გვემეს, ისე გვემეს, რომ სანყალი ჯაყო კინალამ მოკვდი, მაშა! აბა ერთი ფერშალსა ჰკითხე, ის გეტყვის ყველაფერსა.

და ბატონის უმადურობით ნანყენი ჯაყო ან ქედს მოიშვლებდა, ან სახელოს აიწვედა, ან ბარძაყს გაიტეგვლებდა, ან კიდევ მკერდს გაილეღავდა და საბუთს გამოიჩენდა:

— აი, შენი წირი მე, აი! შენ თითონ ნახავდე. ისეთი დიდი კომბალი დაგარტყეს თავში, რომ სანყალი თავი კინალამ გოგრასავით გაგისკდა... აი, აქაც დიდი ქვა დაგარტყეს... აქ კიდევ ხანჯალი გატაკეს... ძალიან გვემეს ჯაყოსა, შენი წირი მე, ძალიანა! უნდა თავი დაგანებო სამსახურსა, თორემა ყაჩაღები სანყალი ჯაყო მოგკლავდეს.

და მოჰყვებოდა გაუთავებელ წუნუნს იმის გამო, ვითომ გლეხები უკლებლივ ყაჩაღები ყოფილიყვნენ, ვითომ ერთგული ჯაყო თეიმურაზის გულისთვის იმ ყაჩაღებს დღე და ღამ ებრძოდა და სისხლსა ჰღვრიდა, ხოლო უმადური თეიმურაზი მოურავის ერთგულებას არ აფასებდა და ჯაყოს ისევ გლეხების დარბევას აბრალებდა.

— სამსახურიდან დაგიტხოვე ჯაყო, შენი წირი მე, თორემა ჯაყოს მოგკლავდნენ და შენც იმის ცოდო დაგედებოდეს.

დაჯერებული თეიმურაზი შიშით ჰკანკალებდა, ნაცემ ჯაყოს სიბრაღულით ჰკენესოდა და გულში მოურავის ძალღურ ერთგულებას ამაცობდა.

ის კი არ იცოდა თეიმურაზ ხევსთავმა, რომ თუ გამწარებულ გლეხებისაგან ჯაყოს ერთი

მოსვდებოდა, — აბეზარი, ჭირვეული, კბილმახვილი და დაუნდობელი ნადირი ჯაყო თავის მგერს ხუთჯერ მაინც მიუბღვნიდა სამაგიეროს, ერთს სამად გადაახდევინებდა და ერთ განაკანრს, ასე თუ ისე, დიდის ქონებით აინამზღაურებდა.

ჯაყო რომ ჭრილობებზე ყბედობას გაათავებდა, მაზანდასა და მოსავალზე მოჰყვებოდა:

— მოსავალს არავენ არ ყიდულობდე, შენი წირი მე. მაზანდაც ძალიან თინთი იქნებოდე.

ცხინვალში კოდი ორ მანეთად ძლივს გაგყიდე.

თეიმურაზი ღალის დასათვლელად და მაზანდის გასაგებად ვერ იცლიდა, ამიტომ ჯაყოს ცნობას უცილობლივ იტყვებდა და ანგარიშსაც ისე მიიღებდა, როგორც მოურავი ჩაუთვლიდა.

ჯაყოც ტაბიკის თითებს მოიხმარებდა და ერთი საათი ჰხენეშოდა: დავინყებულს იგონებდა, მოგონებულს ივინყებდა და ცივ ოფელში იწურებოდა. ბოლოს, როცა ანგარიშს თავსა და ბოლოს გადააბავდა, გახარებულ კვიცივით ახვიხინდებოდა:

— ესეც ხომ მოგრჩი და გაგათავე. მადლობა ღმერთსა!

თეიმურაზი სოფლის საერთო ამბავს გამოჰკითხავდა. ჯაყოც პირს მოიხსნიდა და აღარ გაჩუმიდებოდა:

— სოფელი ძალიან თინთი გახდებოდე, შენი წირი მე, ძალიან თინთი! ყველანი გაფუნდი, ძალიან გაფუნდი! ყველანი ქურდობდე და იტაცებდე. ამას წინად ჩვენი ერთი მოზვერი და ათი ცხვარი მოიპარე. ჯაყომ ქურდებს ბევრი გცემე, მაგრამ ქურდები არ გამოგყდი.

— ჯაყო, ცემა და ძალადობა არ შ... შშეიძლება მეტეი. —

მეასეჯერ ეგყოლა თეიმურაზი და ისევ ვრცელ დარიგებას მისცემდა:

— გლეხობა არ გადამკიდლო მეტეი, ჯაყო! ჩემზე ცუდი არავის ათ... თთქმევენო; არ დაგავინყდეს,

რომ ჩემი პოლიტიკური მტრები საბაბს ეძებენ ჩემს დას... სსამცირებლად და დასამარხად.

თავჩალუნული ჯაცო მწიგნობარის შადრევანს მოთმინებით უგდებდა ყურს, თანხმობის ნიშნად ზღარბის თავს იქნევდა და უღვაშებში იცინოდა, გულში კი ბატონს „ღურაკს“ უწოდებდა და ხანგამომეებით მკერდს იბაგუნებდა:

— ახ, ნეგა შენი პალტიკა მტერი ჩაგივარდეს ჯაცოსა ნაშინდარის ორლობეში!

ბოლოს, თეიმურაზის ქადაგებით გაკრავებული, დარიგებით გაგუდული და ცოლშვილისთვის ათნაირ საჩუქრებით დაგვირთული ჯაცო ისევ ნაშინდარში ადიოდა, — ისევ გლეხების დასანიოკებლად და საკუთარ გოლიათური ტანის გასასუქებლად.

თეიმურაზი კი მეორე დღესვე გაბეთში ორ-ადლიან წერილს გასჭიმავდა შესახებ მოუსავლობის, დაბალ მაზანდის, გლეხების გაჭირვებისა და მემამულეთა გაუმაძღრობის, გულქვაობისა და დაუნდობლობისა.

თავი III

ერთხელ თეიმურაზის მყუდრო ცხოვრებაში დიდი გაუგებრობა მოხდა: თეიმურაზმა მოულოდნელად ცოლი შეირთო.

ერთ დღეს ვიღაცამ გაკვრით ჰკითხა თეიმურაზს:

— თეიმურაზ, რატომ ცოლს არ შეირთავ?

თეიმურაზს ეს სიტყვები გულში ჩაუვარდა და იმავე ღამეს, როცა ლოგინში ჩანვა, თითქოს ობლობა იგრძნო და თავის თავს ჰკითხა:

— მართლა, რატომ ც... ცცოლს არ შევირთავ?

და იმ დღიდან ეს აზრი თეიმურაზს აღარ ასვენებდა. ქალის არჩევისთვის და არშეიყობისთვის არ ეცალა. ზოგჯერ მაინც აქეთ-იქით იხედებოდა და ახალგაზრდა ქალებს გაკვრით უთვალთვალავდა. ვისაც თვალი დაადგა, ყველანი მოინონა. ზოგჯერ მისი გული ჩიტივით შეიფართხალავდა, მაგრამ მაშინვე ფრთა მოტეხილივით მოსწყდებოდა, რადგან მონონებული ქალი ერთი საათის შემდეგ ავიწყდებოდა, ხოლო მეორე დღეს იმ ქალს ვეღარც კი სცნობდა.

ქალებისთვის ვერ მოიცალა თეიმურაზმა, მაგრამ ერთხელ საბედო თვითონვე თავთ

წაადგა. ეს ამბავი უბრალოდ და მოულოდნელად მოხდა.

გაქანებული თეიმურაზი რედაქციაში ცხარე წერილს სწერდა შესახებ ინგენსიურ და ექსტენსიურ მეურნეობისა. ეს დღე და ის წერილიც ხევისთავმა სამუდამოდ დაიხსომა.

უცებ ახლად აჭრელებულ ფურცელს ჩრდილი გადაეფარა. თეიმურაზმა აიხედა. უცნობი ლამაზი ქალი თავთ დასდგომოდა. მორცხვად ილიმებოდა და თეიმურაზს ჭრელი ქალაქის ნავლექს ხელში აჩეჩებდა, თანაც ნუშის შავ თვალებს ეშმაკურად აციმციმებდა:

— გთხოვთ... ბილეთი იყიდეთ...

— ბილეთი?... ვისთვის?... რა ბილეთი?

— წარმოდგენას გმართავთ ღარიბ მოსწავლე ქალების სასარგებლოდ. უნდა თქვენც დაგვეხმაროთ.

— დ... დღაბრძანდით. ღიდის სიამოვნებით დავეხმარები თქვენისთანა...

თეიმურაზმა ენაზე იკბინა. კინალამ წამოსცდა: თქვენისთანა ლამაზსაო.

ის წერილი აღარ დაასრულა. ამ ქალს რედაქციაში ხუთიოდე ბილეთი გაუყიდა და უთხრა:

— თუ ნებას მომცემთ, ბ... ბბანკშიც წამოგყვებით... ბილეთებს გაგ... გვიყიდით.

გაჰყვა და სადილობამდე დასდევდა, თანაც ეუბნებოდა:

— ეხლა დ... დღრამატიულ საზოგადოებაში წავიდეთ... ეხლა ... წწერა-კითხვის საზოგადოებაში შევიხედოთ.

ქუჩაში ნაცნობებს გზას უღობავდა:

— ბ... ბბილეთი უნდა იყიდო... უეჭველად უნდა იყიდო.

ბოლოს იმ ქალს ვინაობა ჰკითხა.

— თქვენი გ... გვარი და სახელი?

— მარგარიტა ყათლანიშვილი გახლავართ.

— დავითის ასული?

— ღიად, დავითის ასული.

— საკუკვირველია! ს.. სსაოცარია!

— რა არის საოცარი?

— ის არის საოცარი, რომ ორივენი ობლები ვართ.

— უბრალო შემთხვევა გახლავთ. ამ ქვეყნად ობლები ბევრნი არიან.

— მარ... რრთალია, მაგრამ ორივენი ჩვენი გვარის უკანასკნელი ჩამონავალნი ვართ.

— ეგ კი მართლა საკვირველია.

ამ შემთხვევამ და დაობლებულთა მოულოდნელმა შემთხვევამ ორივეს გულზე უკბინა და ორივენი ერთ-და-იმავე იღუმალმა აზრმა გაიტაცა.

— გუშინდელი თქვენი წერილი წავიკითხე. — დაარღვია სიჩუმე მარგომ.

— მარტო გუშინდელი?

— არა, თქვენს წერილებს ყოველთვის ვკითხულობ, მაგრამ გუშინდელი წერილი დამახსოვდა,

რადგან...

— რადგან?... მიზეზი?

— რადგან მეტად კაპასი კილოთი იყო დაწერილი.

— მართალია. — დაადასტურა თეიმურაზმა.

— მაგისტანა კილოთი წერა თქვენ არ შეგშვენით.

— ეგეც მართალია. გადავაჭარბე, რადგან ჭორი მომიგონეს და ჩემი მოღვაწეობა

უდიერად მოიხსენიეს.

— თქვენი მკითხველების თვალში ჭორი ვერ გასჭრის, ამიტომ ჭორიკანას ან პასუხი არ უნდა აკადროთ, ან არ გაჰყვეთ იმის კილოს. მე ასე მგონია. ბოდიშს ვიხდი, რომ ასეთი სიტყვა გკადრეთ, მაგრამ ეს იმიტომ მომდის, რომ თქვენ ჩემთვის...

— დაამთავრეთ. რა ვარ თქვენთვის?

მარგარიტა აიღუნა.

— ბოდიშს ვიხდი, რომ გაკადრეთ...

— ბოდიში რა საკადრისია! პირიქით, თქვენი აზრი ჩემთვის ძვირფასია. — შეანელა მარგოს უხერხულობა თეიმურაზმა და გულში გაიფიქრა: — აი, ღირსეული შენიშვნა ჭკვიანი ქალისა, მომწონს. ძალიან მომწონს.

კიდევ ორი საათი იარეს. თეიმურაზი მხოლოდ ახლა დააკვირდა მარგოს განისამოსს, იერს, მიხვრა-მოხვრას, და გაიფიქრა:

„დაკვირვებული თვალი უმაღლესად შეაგებებს ამ ქალს ჭიშკა და აღზრდას. სადა და სუფთა განისამოსი, მარტივი და ბუნებრივი მიხვრა-მოხვრა, თავდაჭერილი სიტყვა-პასუხი, ზომიერი თავმოყვარეობა, მოკრძალებული მორცხვობა, თავით-ფეხებამდე ჩატარებული ნატიფი გემოვნება და... ცუღლუღი, ოღნავ დასანახი არშიყობა თვალებით, მხოლოდ თვალებით. ის არის! სწორედ ის არის, ვასაც ვეძებდი! ეს არის ჩემი საბედო და ამას იქით მე გზა არა მაქვს“.

იმ საღამოს თეიმურაზი თეატრში იყო და მარგოს კუდივით დასდევდა. ხოლო ორი კვირის შემდეგ, ერთ მთვარიან საღამოს დრო იხელთა და დაჩრდილულ ხეივანში ასე აბორძიკდა:

— ერთი რამ უნდა მ...მმოგახსენოთ... ყური მიგდეთ... ჩემთვის მეტად მნიშვნელოვანი შამია.

აღბათ მიცნობთ... მარგოსელა კაცი ვარ...

დიდხანს იბორძიკა და იბორიალა. ბოლოს, ძლივს წაილულულა:

— ერთის... სსიტყვით... თუ თქვენც მ.. მმოგწონვართ... მე მომწონხართ... მ... მიყვარხართ.

— მართლვარე ხელი ჩამოართვა და დაუმატა: — მ...მმოიფიქრეთ... ნუ აჩქარდებით.

თუმცა გაზატხულის ღამე იყო, თუმცა ხავერდის ცაში სიყვარულით მთვრალი მთვარე დაბარბაცებდა, თუმცა ჰაერიც ვნების სიციხით იწვოდა, მტკვარიც გაუგებარს ჰბოდავდა და ყოველი სულიერიც უცნაურისა და იღუმალის გრძნობით იყო გაბანგული, თეიმურაზი მაინც გულის-ხმას არ აჰყვია: არც თვითონ აჩქარდა და არც მარგო ააჩქარა.

მეორე დღეს მთვრალმა მთვარემ მაინც თავისი გაიგანა და ის წყვილი ერთმანეთს ჩაჰხუტა.

თეიმურაზი მთელ ზატხულს გარინდული დადიოდა. მისი თავი, გული და ნებისყოფა შუაზე გაიხლიჩა. დანიშნულმა ხევისთავმა იცოდა, რომ იმის სიცოცხლეში და ხევისთავთა მიღეულ გვარის ისტორიაში უდიდესი გარდაცემა ხდებოდა. მომავალი ჯვრის-წერა და დაოჯახება მისთვის იღუმალ ნეგარებით იყო საფსე, მაგრამ იმავე დროს საზოგადოებრივი საქმეებიც ისე ჩამოევიდნენ თეიმურაზს გამხმარ კისერზე, რომ დანიშნულს ხვედრი დრო ვერ მოანდომა და ისე წაიყვანა ეკლესიაში მარგარიტა ყათლანიშვილი, როგორც უცხო და ოდნავ ნაცნობი საბედო.

საზეიმო ქორწილმა სამი დღე და ღამე გასტანა. უძილობით და სიყვარულით გამონურული თეიმურაზი ლასლასით დადიოდა და სტუმრებს უმასპინძლდებოდა:

— არ მ... მმოინყინოთ... დალიეთ, მიირთვით, იმხიარულეთ... შუა ლხინში თეიმურაზმა ყანწი ასწია:

— ეს ღმერთმა ადღეგრძელოს მომავალი ხევისთავი და ყათლანიშვილი, რადგან ორივე გვარი ამ თაობაში სწყდება, ამიტომ ჩვენმა მომავალმა შვილმა უნდა ორივე გვარი დაიმკვიდროს. ამას ამ თავითვე ვ... ვაცხადებ. გაუმარჯოლოს!

სტუმრებმა ყრიაშული ასტყეს და თეიმურაზს ნასაზრი მოუწონეს. ხოლო მარგომ საღამოზე დრო იხელთა, თეიმურაზი ცხელ გულში ჩაიხუტა და ჩასჩურჩულა:

— მადლობელი, ჩემო თეიმურ.. ჩემო თემურ... მადლობელი! მაგაზე უკეთესს ვერაფერს მოიგონებდი. ეგ აზრი მეც მქონდა, მაგრამ დამასწარი. გულთამხილავი ჰყოფილხარ!

მეოთხე დღეს თეიმურაზმა ახალგაზრდა კნენა ნაშინდარში აიყვანა, ნათესავებს გააცნო და თავის მამულიც აჩვენა.

ძველმა ციხე-დარბაზმა, კოშკმა, ხევისთავთა საგვარეულო საგანძურმა და კარგად მოვლილმა ბალ-ვენახმა მარგო აღტაცებაში მოიყვანეს და მისი გული ახალგაზრდა და სახელმოხვეჭილ ქმრის გულს უფრო მჭიდროდ მიაბეს.

მოლოცვას და მოლხენას ბოლო აღარ უჩანდა. სადილი სადილს მოსდევდა და ვახშამი ვახშამს. გლეხები საქმეს სცდებოდნენ და თეიმურაზის ქვევრებსა და ასი წლის კაკლების ჩრდილს ველარ შორდებოდნენ.

თეიმურაზთან შეზრდილი და მისი მამის ავთანდილის გაზრდილი ძვდელი ივანე თეიმურაზს და მარგოს აჩრდილივით დასდევდა, ეკლესიურ დარიგებას აძლევდა, სუთრაზე სთამადაობდა, უღვეველ ლოცვით ლოცავდა და ზოგჯერ ჩუმ-ჩუმად თეიმურაზს ჯაცოს ოინბაზობას ყურში ანვეთებდა. მაგრამ თეიმურაზი ისე იყო ბედნიერებით, ლაქუცით და ქლესაობით დამთვრალი და გაყრუებული, რომ ნათქვამი ან არ ესმოდა, ან უმაღვე ავიწყდებოდა.

ჯაცო თავისი კანიდან ამოვარდა და ბაცონების წასვლამდე თავის კალაპოტში ველარ ჩავარდა. ცისმარე დლიდან ხან ბალს, ხან ეზოს, ხან ვენახს, ზოგჯერ მარანსა და ხან კიდვე ძველ დარბაზს მისი ჭექა და გრვეინვა აყრუებდა:

— აბა, ქემელა, რაშუ... გიგა, თახრაშუ!.. ბრინკა, მარნიდან ღვინო მოიტანებდე!.. გურა, ჩქარა ცხვარი დაკლავდე!.. პელო, ჩქარა საქონელი მოგწველე!

მარგოს რომ თვალს მოჰკრავდა, თოვლივით დადნებოდა, თეთშივით გაიბადრებოდა და ფეხქვეშ გაეშლებოდა:

— კნენაჯან, კარგი ყურძენი ხომ არ სწამდე, შენ გენაცვალოს ჯაცოი?! იქნება ნაღები გინდებოდეს, ან კარაქი, ან ცაბაკა? ან იქნება კარგი თევზი ან კურდღელი მოგინდებოდეს? ეხლავე წახვალ და დაგინერ. ისეთი თევზაობა და ნადირობა ვიცის ჯაცომა, რომ შენი მონონებული. მაშა!

— მადლობელი, ჯაცო, დიდი მადლობელი. არათერი არ მინდა, ნუ სწუხდები.

— ჯაყო ხარ შენი მადლობელი, კნენაჯან, ჯაყო! შენისთანა კნენასთვის ჯაყო წყალში ჩავარდები, თორემ ერთი კურდღელის დანერა რა დიდი საქმეა, შენი წირი მე, შენი!

და ჯაყო ბუტბუტით გაბრუნდებოდა:

— შენ კი გენაცვალოს ჯაყო, შენა!

ერთხელ ჯაყო და მასი ცოლი პელო მარგოსთან მივიდნენ და დაბლა დაუკრეს თავი. მერმე ჯაყომ ცხენის კბილები ააეღვა და ახვიხვინდა:

— შენთან სათხოვარი გაქვს ჯაყოსა და პელოსა, შენი წირი მე.

— სთქვი, ჯაყო. თუ შემიძლიან, შეგისრულებთ.

— რაგომ არ შეგიძლიან, შენი წირი მე. ძალიანაც შეგიძლიან! ჯაყოს და პელოს ორი შვილი გყავს მოუნათლავი. ორივენი შენ და თეიმურაზმა უნდა მოგნათლოთ.

— ეგ ადვილი საქმეა, ჯაყო. როდის გინდა გავმართოთ ნათლობა?

— ხვალ, შენი წირი მე, ხვალა.

— ძალიან კარგი, თეიმურსაც ვეტყვი.

მეორე დღიდან თეიმურაზისა და ჯაყოს ოჯახები დანათესავდნენ. ერთი კვირის შემდეგ თეიმურაზი აცქმუტდა:

— უნდა წავიდეთ ქალაქში, ჩემო მარგუში. თორემ ათასი გადაუდებელი საქმე მაქვს.

— ისეთი რა საქმე გაქვს, თეიმურ, რომ ორიოდვე კვირაც ვეღარ მოიცადე შენს მამულში?

— ათასი საქმე მაქვს. ვინ იცის, როგორ მიღის გ... გვაზეთი, კოლოპერატივი. ჩვენი საზოგადოება და... ერთი სიტყვით, უჩემოდ ყველაფერი დ... დდაინგრევა.

— შენ იცი. თუმცა მე ნაშინდარში ათასჯერ მირჩევნიან.

— რა არის აქ საიმისო, მარგუში?

— ყველაფერი: მშვენიერი ბუნება, სალი ჰავა, მშვიდობა და... შენ.

— მე? მე ქალაქშიც შენი ვიქნები, ჩემო მეგობარო.

— არა, არა! ქალაქში ჩემთვის ვერ მოიხლი. დანიშნულები რომ ვიყავით, კვირაში ერთხელ ძლივს შემოივლიდი. ვიცი, რომ ეხლაც ისე გაგიტაცებს საქმე, რომ დაგავიწყდები. მე კი მინდა, რომ შენ ღლე-ღა-ღამე ჩემთან იყო, ჩემ გვერდით, აი აქვე... აი ასე... ჩემო თემურ.

თემური დადნა მარგოს ალერსში, მაგრამ გულმა ორ ღლეზე მეტი მაინც ვერ მოუსვენა. მესამე ღლეს კვლავ ქალაქისკენ გამოიწია და მარგოც დაითანხმა.

სანამ მარგო გასათხოვარი იყო, ისიც თეიმურაზით ფუსფუსებდა, ქველობდა და ქვეყნის გაბედნიერებას ჰლამობდა. მაგრამ, როცა გასთხოვდა და ხანში შევიდა, ნელ-ნელა დამშვიდდა და დანწარდა.

კნენას მუდმივ სამიოდე მომვლელი და მოსამსახურე ჰყავდა, ამიტომ იგი მალე უსაქმობის ჭაობმა ჩაითრია და ჩასწუნა.

ჯერ თეიმურაზის შუქით და სახელით იკვებებოდა: მუდმივ მეუღლეს კატასავით პირში შესცქეროდა, იმის ნაწერს ათჯერ გადაიკითხავდა, გადასაწერს გადაუწერდა, ყველგან თეიმურაზის ნათქვამს, ნააზრევსა და ნაწერს სიტყვა-სიტყვით იმეორებდა, იმის ღლეს ფიცულობდა და იმის ხატს ლოცულობდა.

ღრო გავიდა. ქურუმი ნელ-ნელა გაცვდა. მარგომაც თანდათან ქმრის ხატზე ლოცვას დაუკლო და საკუთარ თავის გართობას მიჰყო ხელი. კარგად იცვამდა და იხურავდა, სვამდა და სჭამდა, სტუმრად დადიოდა, თვითონაც უხვად მასპინძლობდა და არც ერთს სანახავსა და გასართობს არ აკლდებოდა.

კიდევ გავიდა ხანი. ქურუმი დადნა და დაპატარავდა. უხატო მარგოსაც ყველაფერი მოსწყინდა და მოჰბებრდა: უხალისო სიცოცხლეც, უცეცხლო თეიმურაზიც, მისი მხატვ ნააზრევიც, მისი მუდმივი ფუსფუსი და საქვეყნო მოღვაწეობაც. კაბები და გასართობიც. შვილის მოლოდინი და აზრიანი მომავლის ძიებაც. ბოლოს, ახალგაზრდა კნენაც ისე შეურიგდა ამ ქვეყანას და დაემორჩილა თავის ხვედრს, როგორც ემორჩილება მას — გარდუვალსა და უძლეველ ბედს — ათი და ათასი მილიონი ადამიანი.

მარგომ მხოლოდ რამდენიმე ჩვეულება და უფლება შეინარჩუნა იმ ბრძოლიდან,

რომელიც მას ჰქონდა ცხოვრებასთან: დღე და ღამეში თხუთმეტი საათი მაინც ეძინა; შიგა და შიგ გამოიღვიძებდა, თუნდ მამლის ყვილისას ლოგინში ნამოჭდებოდა, ელექტრონს გაანათებდა და ხილის ჭამას შეუდგებოდა; ამოჩემებულ სამიოდე გლახას ყოველ დღე განიკითხავდა; დილის ჩაის ლოგინში დაჰლეგდა, მერმე დაუდევრად ჩაიცვამდა და მთელი დღე ექვს ოთახში უსაქმოდ დაბორილვებდა. უნინ თეიმურაზის ნაწერს რამდენჯერმე მაინც გადაიკითხავდა, ზოგჯერ ბაასშიც აჰყვებოდა, მაგრამ შემდეგ, საოჯახო საქმეების გარდა, ქმრის ნაწერსაც ერიდებოდა და მსჯელობასაც გაურბოდა.

თუ თეიმურაზი დღეში ათზე ნაკლებ გაზეთს წაიკითხავდა, ის დღე მისთვის დაკარგული იყო. გაახელდა თუ არა დილით თვალებს, უმაღლ ახალ-ახალ გაზეთებს დასწვდებოდა, და ჭამა-სმის დროსაც, ცხვირი რომ მათლათაში ჰქონდა, ერთი თვალი გაზეთზე ეჭირა. სადილს ისე დაასრულებდა, რომ მეუღლეს ორიოდ სიცყვასაც ვერ ეგყოდა. ზოგჯერ მარგო გაზეთ—წურნალებში ჩანოლილ თეიმურაზს მიუჭდებოდა და ბაასის გაბმას ჰლამობდა, მაგრამ თეიმურაზს არ ეცალა:

— დაიცა, მარგო... დამაცა, რა ვქნა! არა მცალიან. მერმე მ... მოვილაპარაკოთ. — თითქოს ძილში ბურტყუნებდა ნაბეჭდში ჩამძვრალი ნიგნის ჩრჩილი.

„მერმე“ არასოდეს უდრიდა. ზოგჯერ მარგო ბავშვივით აცელქდებოდა, თეიმურაზს ნიგნებს და გაზეთებს მოსტაცებდა, განზე გადაჰყრიდა, ქმარს თავს შემოეველებოდა და ანჯღრევდა:

— თემურ, გეყო ამდენი კითხვა. აბა, გამოთხიბლდი და შემომხედე, განა მე შენს გაზეთებს არა ვსჯობივარ? აბა, ერთმანეთს შეადარე ცოცხალი ქალი და მკვდარი ქალაღდი. მე ლაპარაკი შემძლიან, ქალაღდი-კი მუნჯია, მე ვიცინი, ვიღიმები და დავდივარ, ქალაღდი კი უსულო საგანია. მე სიმღერაც ვიცი. გინდა გიმღერო?

— არა, მარგო, სიმღერისთვის არა მცალიან. გეყო ხუმრობა, მ... მომანოდე ჩემი გაზეთები.

— ან, თუ გინდა, როიალზე დაგიკრავ შენს საყვარელს შოპენის nocturne-ს, ან ბეგჰოვენის სიმფონიას, თუ გინდა — ლისტის რაპსოდის, ან შუბანის ვალსს.

მარგო როიალს მიუჭდებოდა და საკრავს საამურად ააჟღარუნებდა.

მაგრამ თეიმურაზს არც ლისტის რაპსოდია ესმოდა, არც ბეგჰოვენისთვის ეცალა. მას

ინგლისის ახალ არჩევნების შესახებ წერილის კითხვა გაანწყვეტინეს!

და თეიმურაზი ჰლამობდა განწყვეტილ ძაფის გადაბმას:

— მარგო, მომეცი ჩემი გ... გვაზეთი!

— არ მოგცემ. უნდა უეჭველად გაგართო. თუ როიალის ხმა არ გესიამოვნება, გიმღერებ. რომელი მოგწონს, რომანსი „მხოლოდ შენ ერთს“, თუ კარმენის არია? — და ხავერდის ხმით დაიწყებდა:

მხოლოდ შენ ერთს, რაც რომ ჩემთვის-ის მოუცია-ა-ა მაღლიდან ღმე-ერთს...

— მარგო, ნუ მაჯავრებ, მომეცი მეთქი ჩემი ვაზეთი!

— არც სიმღერა მოგეწონა? მაშ შენი გულისთვის ერთს უზუნდარას ჩამოუვული, ან ტარანგელლას,

ან კარმენის ცეკვას.

და დაირას ან კასტანეტებს აიღებდა და თეიმურაზის გარშემო ჩამოივლიდა. ხან ვნებიან და გველურ უზუნდართო დაიწვებოდა, ხან ესპანურის ცეკვით აიგრიხებოდა, ხან კიდევ გიჟმაჟურ ტარანგელლას ისეთის ალქაჯური სიმარდით დაატრიალებდა, რომ თეიმურაზს თვალი უჭრელდებოდა და თავბრუ ეხვეოდა. სცეკვაავდა განწილ-გაღვდილი მარგო და ხან ინისლებოდა, ხან ვნებით სდნებოდა. ხან აწინით გიჟდებოდა და ნუშის შავი თვალებით ხან ღონდებოდა, ხან სევდით იბურებოდა, ხან ცელქად იღიმებოდა და ხან კიდევ ისე ინთებოდა, რომ მისი თვალეხი ოთახში ატეხილ ელვასავით დახტოდნენ.

დაღლილი მარგო თეიმურაზს ეხვეოდა, თეიმურაზი კი აწინიან ბავშვივით ისევ თავისას გაიძახოდა:

— მარგო, მომეცი მეთქი ჩემი ვაზეთი!.. მარგო, გვეო ჩემი წვალეხა!.. მომანოდე ვაზეთი და დამშვიდდი!..

მაგრამ მარგო არ მშვიდდებოდა. ტახტზე წამოწოლილ თეიმურაზს ხან ნელსასუნებელს მიაპკურებდა, ხან ფეხში ხელს წააფლებდა და კვილ-სიცილით დაითრევდა, ხან ჩაეკონებოდა და ბურანში გახვეულ ქმრის გამოფხიზლებას ჰლამობდა. ხოლო მარგოს ცხარე კოცნას თეიმურაზი უგულო ლოწინით და დარიგებით უპასუხებდა:

— კარგი, გეყოფა... მოისვენე... ჩემი გაზეთი და.. დღამიბრუნე. ყინულნაკრავი და ნაკებნი მარგო გაზეთს თავში მიახლიდა, მეორე ოთახში გაგარდებოდა და სიმწარისგან ცრემლს იმშენდდა და თითებს იმტვრევდა.

მუდმივ ღინჯმა, ცივმა და ქვეყნის ბედით გატაცებულმა წიგნის ჭიამ თან-და-თან გადააჩვია მარგო მუსიკას, სიმღერას, ცეკვას, ანცობას; თავის მოგიჟიანებას, სიყვარულის სიცილსა და სიცოცხლის ლაღობას. რაც დრო მიდიოდა, თეიმურაზიც საზოგადო საქმეებსა და წიგნებში უფრო-და-უფრო ღრმად მისძვრებოდა, დღითი დღე ჭიავდებოდა, წიგნის ძლილს ემსგავსებოდა და მარგოს გულის ჩახვევას, განაპირებასა და სულიერ დაობლებას ვერც კი ამჩნევდა.

უკანასკნელ ხანებში თეიმურაზი ქართულ კულტურის სამცომიან ისტორიას ადგენდა და შიგა— და-შიგ ათობით სწერდა საგაზეთო წერილებს, მოხსენებებს, დასკვნებს, გამოკვლევებსა და შენიშვნებს, თან საიღუმლო კრებებზედაც დადიოდა და სხვებთან ერთად დღითი დღე სჭამდა და ჰლრღნიდა იმ ცოცხს, რომელზედაც არხეინად ეძინა და უდარდელად ფუსფუსებდა.

თეიმურაზი ოდესღაც განთქმულ ხევისთავთა გვარის უკანასკნელი ჩამონავალი იყო. ეს გვარი წარსულში საქართველოს წარჩინებულებს პირველობას ედავებოდა, ერთ დროს ქართლის ბედსაც განაგებდა და ზოგჯერ მეფეებს ძალაუფლებასაც ეცილებოდა. თეიმურაზის მამა და პაპაც ხევისთავის გვარს ისეთის ღირსებით და ფახით ატარებდნენ, თითქო გვარის გარდა წინანდელი ძალაც ხელში ჰქონოდათო. გულში არც თეიმურაზი იწუნებდა საბეიმო გვარიშვილობას, მაგრამ უბრდელ კვეხნას და თავისქებას საქვეყნოდ არ კადრულობდა.

თეიმურაზი სწუხდა და იღუმალის დარდით სდარდობდა უშილოძირობას და ამაყ ხევისთავთა ნაშიერობის გაქრობას. რაც ხანი გადიოდა, უშილო თეიმურაზიც ჭიშის გაგრძელების ალღოსაც უფრო და უფრო ცხარედ ჰგრძნობდა და, შვილის ძებნით გატაცებული, გულმოდგინედ ოფლში იწურებოდა, მაგრამ ოხუნჯისა და უღმობელ ბედის წყალობით მას „ბერნი მეუღლე შეჰხვდა“. მულამი — გულისნადები არ შეუსრულდა. მეუღლენი წლითი-წლობით შვილს ელოდებოდნენ, უშილობას ერთმანეთს აბრალებდნენ და რჩევისა და დარიგებისათვის ხან ერთს ექიმს მიადგებოდნენ, ხან მეორეს, ზოგჯერ კი არც სახალხო წამლებს ერიდებოდნენ.

ბოლოს, უნაყოფო შრომით და გაუთავებელი მოლოდინით თეიმურაზს ქანცი გამოეღია და იმედი გადაუნყდა. ხევისთავთა გულნატკენმა მონათხეკმა ბრალი საბოლოოდ თავის მეუღლეს დასდო და გული დაიმშვიდა, თანდათან დაცხრა და უღმობელ განგებას

დაემორჩილა.

თეიმურაზის და მარგოს ცხოვრება მას აქვთ მღორე წყალივით მიიზღაბნებოდა: უდარდელად, დინჯად, უქაროდ და უტალღოდ.

თეიმურაზს ძარღვებიც სისხლის მაგივრად თითქო გაბეთების ნაგლეჯებით ჰქონდა გატენილი. დედაკაცი იმის მღორე ბუნებას უძალო ნიავევით აღელვებდა. იმის დაშრეტილ და დონდლო სისხლში ვნების ქარიშხალი არაოდეს არ ატეხილა, და მისი გული, — ისიც მზატე გაბეთივით დაჭმუჭნილი და გაჩვარებული, — ღვთაებრივ ხანძრით არ ანთებულა. იქ, სადღაც ჭურღმულში ოდნავ-ღა ჰბუჯავდა მილეული ჭრაქი და მასზე ძლივს-ღა შიშინებდა ნელ-თბილი სიყვარული. იმ მილეულ ჭრაქის ალი გაყინულ მარგოს ერთხელაც ვერ მოეკიდა, ვერ გააცხელა და ვერ აადულა მისი ობოლი სისხლი ვნების დუღილით, რომელსაც უნდა მოჰყოლოდა სიცოცხლის ხალისი, დინჯი ბედნიერება და ხევისთავთა გვარის უკვდავება.

და რადგან მარგოს არ ეღირსა არც ბედნიერება, არც ნიშატის გაღვივება და არც ხევისთავთა დედობა, ამიტომ ისიც ისე მშვიდად და არხეინად შედიოდა ხანში, როგორც თეიმურაზი მარგოს სანოლში: სიყვარულის იალქნების ურხევლად, ფრთამოტეხილ ბატვით, უგემური ზღაბზნით და ნელთბილი ცოხნით.

როცა თეიმურაზი იშვიათად მიუნებოდა მარგოს და ცხარე აღერსის მაგივრად მოღუნებულ ხელებით უგემურად ცოდვილობდა და ილოღნებოდა, ამავე ჟამს თავი სკასავით გატენილი ჰქონდა უთვალავ ფუტკარით და საზრუნავით: თეიმურაზი ამ ღროს ორჩობე იყო შემდგარი და საქვეყნო ბრუნვით იყო ორსული. იმ წუთს მნივნობარი გატაცებით ჰფიქრობდა ზანზიბარის გაყვლეფისა, მაროკოს დამორჩილებისა, მონღოლთა ბედისა და ლურ-ბახტიართა აჯანყებაზე; ცხარედ ეკამათებოდა გუჩკოვს, ლლოიდ-ჭორკს, კლემანსოს, წერაკითხვის საზოგადოების თავმჯდომარეს, სამეურნეო ბანკის დირექტორს და იმ ღღეს ქუჩაში შენახვედრ პოლიტიკურ მოპირდაპირეს; სწერდა ხვალინდელ წერილს, ამზადებდა საქვეყნოდ სათქმელ სიგყვას და ანგარიშობდა კოოპერაცივის წაგება-მოგებას; სთვლიდა, სწონავდა, ზომავდა და ბრუნავდა ყველაფერსა და ყველაფერზე, გარდა მარგოს აღერსისა და ქმრის ვალის შესრულებისა წინაშე თავის ცოლისა, რომელსაც ასეთ ღროს თეიმურაზის დაჩვარებულ მკლავებში ხან ძლიერი ძილი ერეოდა, ხან კიდევ ჩაუქრებოდა ვნებით გაავებული ბრაზი და გაკაპასებული ანჩხლობა ხერხავდა.

ნამდვილი სიყვარულის უნახავმა მარგომ, ბოლოს, თავისი თავი დაატყრა, ვითომ ასეთი მზატე სიყვარული და ასეთი უსისხლო ცოლ-ქმრობა ამ ქვეყნიური და ჩვეულებრივი მოვლენა

ყოფილიყო, ხოლო ის გაგიჟება და ცაში ავარდნილი ვნება, რომელიც წიგნებში ჰქონდა ნაკითხული, პოეტების მშვენიერი ნაჭორალი და მათი ადუღებული ტვინის ნაბოღარი ეგონა. დაატყრა მარგომ თავისი თავი და ძლივს გააყუჩა მოუსვენარი გული, რომელიც ხანდახან ისევ უცნაურად ჰკენესოდა და გაუგებარს ჰბოდავდა, ისევ თავისას მოითხოვდა და ნისლოვან ლანდებს მისდევდა.

თეიმურაზი კი მარგოს ლანდებს არ ჰხედავდა. იმის გულსა და ყურს მარგოს გულის ტირილი და სისხლის ჩქეფა არ სწვდებოდა. წიგნის ჭია ისევ ზანზიბარის ბედზე ჰზრუნავდა, მუდმივ ვილაც-ვილაცს ეკამათებოდა, ნამდაუნუმ სათვალეებს ისწორებდა, თითს ჭერს ან ცას აბტყენდა და ჰბორძიკობდა:

— მოვ...ვისაბროთ... გ...გგამოვარკვიოთ... მოვ...ვეითიქროთ... რა არს ცხოვრება ესე?

ასე ითიქრა და ისაბრა ჩხირკედელა წიგნის მაგლმა და ქაჩალმა თავგმა, სანამ თავისივე თათებით გამოჩხრეკილი კაცა თავთ არ წაადგა.

თეიმურაზი სიხარულით ცას დაენია: სიცოცხლის ნაცვრა შეუსრულდა. სამოთხის კარები გაეღო. დღე-და-ღამე ქედმოგლეჯილი დარბოდა, წითელ ბაირაღს იქნევდა და ჩახლეჩილი ხმით ჰკიოდა:

— თავისუფლებას გ...გგაუმარტოს!.. ვაშაა!.. რევოლუციას გაუმარტოს!.. ძ...ძირს მეფე და ძძალადობა!

და მეათასეჯერ სწერდა და ილოლნიდა:

— მთელ ქვეყანაზე არავის არ ჰყოლია რუს...სისთანა ინტელ... ლლიგენცია. ბედნიერი ხალხია,

ბ..ბბედნიერი!

განუწყვეტელ ლაპარაკით, სირბილით და წერით ხმა ჩაუნყდა, ენა დაეხა, მუხლები მოსწყდა და ხელის თითები დაუდუნდა.

მერმე თანდათან დაინახა და დარწმუნდა, რომ იმდენი ხნის ნანატრი და ნალოდინევი მისი გასართობი და სათამაშო კი არ იყო, არამედ თავისას მოითხოვდა.

თავი IV

თეიმურაზი ცოლის შერთვამდე შეძლებულ მემამულედ ითვლებოდა. მაგრამ შემდეგ, როცა საკუთარი ბუდე აიშენა და საზოგადო საქმეებშიც უფრო ღრმად შესტოპა, მისი მამულიც, უპატრონობის გამო და ჯაცოს წყალობით, თანდათან დაილია. უთაბოლო და განურჩეველი ქველმოქმედება, გაზეთის გამოცემა, რჩეული წიგნების ბეჭდვა, რამდენიმე ნიჭიერი ჯახუკის გაზრდა, მარჯვნივ და მარცხნივ დახმარების განწევა, ხშირი სტუმრობა და პატიჟი, ღარიბ ნათესავთა შენახვა და კარდია ოჯახი მუდმივ ახალ-ახალ დამატებას მოითხოვდნენ. თეიმურაზიც ქართლში განთქმულ საყანურებს იქამდე ჰყიდდა ნაჭრობით, სანამ ხელთ არ შერჩა მხოლოდ სახლ-კარი, ბალი, ვენახი და ასიოდე დღიური სახნავი.

რადგან მამულის წყარო ჯერ თეიმურაზის ბედოვლათობით, მერმე კი რევოლუციის წყალობით თანდათან დაშრა და, ბოლოს, სულაც მოისპო, თეიმურაზიც, მისი ოჯახიც და საქმენიც ზეთ— გამოლევულ ჭრაქივით დაილივნენ და დადნენ.

მწიგნობარმა და საზოგადო მოღვაწემ ჯერ გაზეთის გამოცემა მოსპო, მერმე სტიპენდიებზე აიღო ხელი, შემდეგ მარგოს თვალ-მარგალიტი გაჰყიდა და ბოლოს, თავის მამა-პაპეულ განძეულობასაც დაადგა თვალი. ის განძეულობა, რკინით ნაჭედ უზარმაზარ სკივრში ჩაწყობილი, ნაშინდარში ინახებოდა. როცა ქვეყანა აირია, თეიმურაზმა ის სკივრი დაიბარა. ერთი კვირის შემდეგ დაფეთებული ჯაცო ხელცარიელი ჩამოვიდა, თეიმურაზის ოთახში შევარდა და აღრიალდა:

— მოგკალი, შენი წირი მე, მოგკალი! ჯაცო საცხოვრებელი აღარ ხარ! მოგკალი, შენი წირი მე, მოგკალი!

და ბანჯგვლიანი ღათვი ბავშვივით ატირდა.

— რა იყო, ჯაცო, რა მოხდა?.. სთქვი, ჯაცო, რა მოხდა მეთქი? — ეკითხებოდნენ შეშინებული თეიმურაზი და მარგო თავიანთ მოურავს. ჯაცო პასუხის ნაცვლად თავში თათებს იცემდა, წვერ-ულვაშს იგლეჯდა, მკერდსა და მუხლებს იმცვრევდა და გაბზულ ღმუილით ღრიალებდა:

— დაიღუპე ჯაცო-ი-ი-ი-ი! მოკვდი ჯაცო-ი-ი!

ბოლოს, ძლივს დაუკლო ღრიალსა და დათვურ სლუკუნით გადმოავლო:

— ყაჩაღებმა სკივრი მოგტაცეს ჯაყოსა.

მარგოს ეს ამბავი მეხივით დაეცა, თეიმურაზს კი გულს მოეშვა.

— კარგი, ჯაყო, გაჩ...ჩუმი. მე უარესი მეგონა. — ანუგეშა მოურავი თეიმურაზმა.

— ამაზე უარესი რაღა იყოს, თემურ? — მთრთოლვარე ხმით სთქვა მარგომ. — ის განძეულობა ათ წელიწადს მაინც გვატხოვრებდა, ეხლა კი...

— დამშვიდდი, ჯაყო. მე მეგონა, ცოლი ან შ...შვილი მოგიკვდა მეთქი.

— შვილის სიკვდილი გერჩინა ჯაყოსა. მაშა! ნეცა ცოლ-შვილი დაგხოცოდა და ასეთი სირცხვილი არ გენამა ჯაყოსა! ღმერთმანი, მართალს ამბობს ჯაყო. ვაი ჩემი ბრალი! ვაიმე, სანყალო ჯაყო-ი-ი!

— ჯაყო, გაჩუმი და მიაძბე, რ...როგორ მოხდა ეგ ამბავი?

— როგორ მოხდა და ასე მოხდა, შენი წირი მე, რომა ყველას გეძინა. შუალამეს ყაჩაღები მოხვედნი, ქეშელას ყელში ხანჯალი დაგადე, პირში ჩვარი ჩავიდეს, სკივრი გაგტეხე და ყველაფერი წაიღე. მერე ქეშელა დაიღმუვლე, ჯაყო გაიღვიძე და ყველანი წამოგაყენე. მაგრამ ყაჩაღები ცხენებზე შეხტი და გაიქეცი. ბევრი ეძებე ის ყაჩაღები, მაგრამ მიწამ ჩაგყლაპა. აი, მთავრობის პრაგაკოლიც მოგიტანე ჯაყომ. მანდ სწერიხარ ყველაფერი.

— ახია შენზე, ახი! — ბრაზით მიახალა მარგომ თეიმურაზს, რომელიც გულმოდგინედ კითხულობდა გრძელ ოქმს. — რამდენჯერ გითხარი: ქვეყანა აირია, იმ განძეულობას ხიფათი მოელის, წადი და ჩამოიტანე მეთქი, მაგრამ შენ ვერ მოიცალე, თავი ვერ შეინუხე.

— დამშვიდდი, მარგო, დამშვიდდი. ოლონდაც, ვერ მოვიცალე. ისეთ დროს შემირჩევდი ხოლმე, რომ... მახსოვს, ერთხელ არჩევნები იყო, მეორეჯერ პრესაში ცხარე კამათი გექონდა ჩვენ მტრებთან, მესამეჯერ ჩემი წიგნი იბეჭდებოდა.

— მერმე. სამი დღით კამათი ვერ შესწავიგე?! შენ, როგორც გაცვობ, არც კი გესმის დანაკარგის ფასი, ყოველთვის ბედოვლათი იყავი და შემდეგშიც დარჩები.

— მ...მმარგო!

— ნაცარქექიაუ! — და გამწარებულმა მარგომ კარები გაიხურა.

დრო კვლავ მიდიოდა. დაკარგულ განძეულობის ხსოვნაც მინელდა. ლუკმა პურის შოვნა კი დღით-დღე ძნელდებოდა. თეიმურაზმა რომ მარგოს სამკაული და თავიანთი ნიშნობის ბეჭდებიც კი გასცვალა დაშხამულ პურზე, ოჯახის ნგრევას მიჰყო ხელი და რიგ-რიგობით გაიგანა ბაზარზე ხალიჩები, როიალი, რბილი ავეჯი, თეთრეული, ფაიფური და ბროლის ჭურჭელი. ხოლო როცა თეიმურაზს ცხოვრებამ მინამდე მოუღუნა კისერი და უღმობლად დაჰკეცა იგი, მოდრეკილმა მწიგნობარმა თავის წიგნებსაც წაავლო ხელი, — იმ წიგნებს, რომელნიც თეიმურაზისთვის ღვიძლ შვილებს ედარებოდნენ და უფრო საჭირონი და ძვირფასნი იყვნენ, ვიდრე ავეჯეულობა, მამა-პაპეული განძეულობა, მარგოს თვალ-მარგალიტი, ბროლი, ფაიფური და თეთრეული.

ოცი წელიწადი მოუნდა თეიმურაზი წიგნსაცავის შერჩევას და გამდიდრებას. კვირა იშვიათად გავიდა, რომ საფრანგეთიდან, გერმანიიდან და რუსეთიდან ფოსტას ერთი დასტა წიგნები არ მოეგანა. არც ქართული წიგნი, ჟურნალ-გაზეთი, ან ფურცელი დაიბეჭდებოდა, რომ ერთი ცალი თეიმურაზის კაბინეტში არ შესულიყო. რამდენიმე ბუკინისტი მუდმივ გამალებით დაეძებდა თეიმურაზისთვის ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობას. დიდის სიყვარულით, ცოდნითა და მოწინებით აგროვებდა თავადი-მწიგნობარი საიდუმლო ნაბეჭდებს და ნაშინდარში ჰგზავნიდა ცხრაკლიტულში დასაკეტად.

წიგნსა და თეიმურაზს ისე უყვარდათ ერთმანერთი, როგორც მამაშვილს. ამიტომ, წიგნების გაყიდვის ჯერი რომ მოვიდა, თეიმურაზმა მხოლოდ მაშინ იგრძნო და გაიგო, რომ იგი კარგა ხანია შეუდგა თავის გოლგოთას, რომლის მწვერვალი, შავის ნისლით დაბურული, ჯერ არც კი მოსჩანდა.

გულაჩუყებული ბიბლიოფილი კვირაში ერთხელ წიგნებს აცაცხახებული ხელით გადაარჩევდა, ილღიაში ამოიჩრიდა, სახლიდან ქურდივით გაიპარებოდა და საკომისიო მალაზიას ჩალის ფასად მიუგდებდა, თან ჩუმ-ჩუმად ცრემლს ინმენდავდა და აფორიაქებულ სულს იმ იმედით იმშვიდებდა, ვითომ ხვალ ან ზევ დრო გამოიცვლებოდა, ცხოვრების ბორბალს ვიღაც უჩინარი პირუკულმა დაატრიალებდა, ან თეიმურაზს მამული დაუბრუნდებოდა, ან როგორმე ფულს მოიგდებდა და გაყიდულ ქონებას და წიგნებსაც ხელახლად დაიბრუნებდა...

მაგრამ ცხოვრებას გუმანშიც არ ჰქონდა პირუკულმა მოტრიალება და ხევსთავის უზურის გამართლება.

ისევ დღე დღეს მისდევდა, კვირას — კვირა, წელიწადს — წელიწადი. თეიმურაზი კი მუდმივ სასწაულს ელოდებოდა. და სასწაულის მოლოდინში, მამულის დაბრუნებისა და ხელახალ გამდიდრების იმედიანობაში წელ-წელა დაილივინ და დაცალიერდნენ თეიმურაზის გულიც, იმედებიც, წიგნსაცავიც და ბინაც.

ერთ ხანს თეიმურაზი ყოველ დღე ხუთიოდე საკომისიო მაღაზიაში მაინც შეირბენდა გასასყიდად მიბარებულ წიგნებისა და ნივთების ბედის გასაგებად და ორიოდე გროშის მისაღებად.

იმ მაღაზიებში თეიმურაზი დიდის დაკვირვებით და გულის კვნესით ათვალერებდა ათას უცნობ ოჯახიდან გასასყიდად გამოტანილ ნივთებს. მაღაზიების ვიტრინებსა და თაროებზე ხევისთავი ცხადად ჰხედავდა და ჰკითხულობდა საკუთარ ცხოვრებისა და ბედის წიგნს.

რა არ იყო იმ მაღაზიებში საქვეყნოდ გატანილი ერთ ლუკმა პურისთვის! კაბები და საცვალი, ჭურჭელი და სურათები, წიგნები და ალბომები, სამკაული და სათამაშო, ნაქარგი და ნაქსოვი, ნაჩუქარი და სახსოვარი; ცოლ-ქმრობის, დანიშვნის, ჯვრისწერის, დად-ძმობის, მამა-შვილობის და მეგობრობის ათასნაირი წერილმანი, უთვალავი მოგონებით აღსავსე, ნატიფი ნახელოვნევი, ინტიმური და ძვირფასი ნივთი.

ყოველ ნივთს — ბეჭედსა და საყურეს, სამაჯურსა და კოხტა სარკეს, ვერცხლის სათუთუნეს, ქალის ნაქსოვ ხელის-ქისას, ფარჩის კორსეცსა და ქარვის კრიალოსანს, სპილოს ძვლის სათამაშოს და ბრინჯაოს ქანდაკს, ფაიფურის ვაზას და მოქარგულ ოქრონემსულს, ფერუძარილის ჭურჭელსა და აგლასის სათამაშო ქალაღდს, საქორწილო თეთრ კაბას და აბრეშუმის წინდებს — უკლებლივ ყველაფერს ჰქონდა თავისი რომანი და წარსული, სიხარული და დარდი, სიცილი და ცრემლი, ინტიმური ისტორია და უცნო თავგადასავალი. იმედიანი დასაწყისი და სევდიანი დასასრული.

ხანგამოშვებით თეიმურაზი იმ მაღაზიებში ნაცნობთა სამკაულს და ნივთებსაც წააწყდებოდა. მან იცნო კენინა ახატნელის განთქმული სპილოს ძვლის მარათ — დიდი მთავრის ნაჩუქარი, ოქროს ძაფით მოქარგული და ფრანგული წარწერილი: n'oubLie

jamais¹, იცნო აგრეთვე კნეინა არაგველის უუძველესი ქართული ქათიბი, — კვერნით შემოვლებული, მუქიშინდის ფერი ხავერდი, თეთრის აბრეშუმით მოქარგული და მსხვილი მარგალიტებით დანინკლული; იცნო თავადი გივო სურამელის საგვარეული რაბიცი. კნეინა ელენეს ჭილაც, კნეინა ქეთევანის მანიაკიც და თავად ელიზბარის ქულაჯაც.

უკვე უსაქმური თეიმურაზი ბოგჯერ მთელ დღეს ცრიალებდა საკომისიო მაღაზიებში, სცნობდა მეგობართა და ნაცნობთა საქვეყნოდ გაგანილ ნივთებს, ჩუმის კვნესით ჰკვნესოდა, გულამომტადარი სჩიოდა და საკუთარის თვალთ შხედავდა თავისივე თვალნი და ცრიალებულსა და საკუთარ კისერზე დაწერილს ახალს ულმობელ ისტორიას, რომლის წყალობით ერთნი ამ ქვეყნის ასპარეზიდან უკვე მიდიოდნენ და თავიანთ წარსულს ჰყიდდნენ, ხოლო მეორენი ახალ ქვეყნიდან მოდიოდნენ და თავიანთ მომავალს ჰყიდულობდნენ. თეიმურაზიც დღითი-დღე ჰყიდდა თავის ბედნაკრავ ოჯახსა და ისტორიას. დღითი-დღე სწავდა მომავლის იმედებს და, თავჩაქინდრული, გულდანყვეცილი, სულდამწვარი, ზღაბებით და ბორძიკით ჩამოდიოდა თავდაღმა ცხოვრების ეკლიან კიბებზე.

ჯერი განისამოსზე მისდგა. ჯერ რამდენიმე ხელი გაჰყიდა, დანარჩენი გადმოაბრუნა და მარცხენა ჯიბეები მარჯვნივ მოაქცია; მერმე, საყელოების გახამება რომ გაძვირდა, გაუხამებელს იკეთებდა. ბოლოს, საყელოები და ყელსაბამიც მოიშორა, ხალათი ჩაიცვა, ქამარი შემოირტყა, წვერიც გაუშვა და გაკოტრებულ მენწრილმანე ურიას დაემსგავსა.

თეიმურაზი და მისი მეუღლე ოდესღაც ექვსთვალთან ბინაში სცხოვრობდნენ. იმ ექვს ოთახიდან ორ-სამ ოთახშიც იშვიათად შეიხედავდნენ. თუმცა თეიმურაზი თითქმის მიღეული იყო, მაგრამ ბინის გამოცვლას მაინც არ აპირებდა.

დროება ერთხელ კიდევ გამოიცვალა. თეიმურაზ ხევისთავი რევოლუციის საღენწავ მანქანაში ჩავარდა. ერთ დღეს თეიმურაზს ძაბრიანები და შაფხელა მუშები მიაღვინენ და უთხრეს:

— ამხანაგო, შემოკლდით!

თეიმურაზი და მარგო „ღამოკლდნენ“ და სამ ოთახში დაბინავდნენ. კიდევ გავიდა ხანი.

¹ არასდროს დაგავიწყდეს (ფრანგ.).

კიდევ მიაღვნიენ თეიმურაზს და უთხრეს:

— ამხანაგო, ცოცხალი კიდევ შემოკლდით.

თეიმურაზი და მარგო ერთ პაგარა ოთახში მისკვდნენ, ხოლო ხუთ ოთახში მუშები და მათი ცოლ-შვილი ჩასახლდნენ.

იმ ხნიდან დაიწყო თეიმურაზის და მარგოს ახალი წამება: წინანდელი მშვიდობა და ხალვათობა გაჰქრა. ყველას საერთო სამზარეულო, ჩეჩმა, აივანი და საკუჭნაო ჰქონდათ. დღე არ გავიდოდა, რომ მარგოს თეიმურაზისთვის არ შეეჩვივლნა მეზობელთა დაუდევრობა და უნესობა, მაგრამ თეიმურაზი სდუმდა და ამბობდა:

— გ-გგაჩუმი, ქალო, თორემ აქედანაც გაგვაგდებენ.

თეიმურაზს შიში გაუმართლდა: ერთხელ კიდევ მივიდნენ და უთხრეს:

— ამხანაგო, აიბარგეთ!

და თვალცრემლიანმა თეიმურაზმა ბაზარს გადარჩენილი ერთი მუჭა ბარგი თითქმის ხელით გადმოიგანა იმ ერთ ოთახში, სადაც ეხლა მისი ნამოჯამაგირევი ჯაცო ისე ძალუმაღ ჰხვრინავდა, რომ მისი ხრიალი ზემო სართულსაც კი სწვდებოდა.

თეიმურაზმა თავის დროზე სამსახურიც სცადა, მაგრამ მალე იგრძნო და გაიგო, რომ ის სხვის სუამზე იყო ჩამომჯდარი. ახალმა ქვეყანამ და თეიმურაზმა ერთმანერთისა ვერაფერი გაიგეს, ერთმანერთს გული და სული ვერ შეუგუეს და ვერ მოახვედრეს. ორივენი თითქო სხვადასხვა ენას ლაპარაკობდნენ, თითქო სხვადასხვა ქვეყნისა და ჟამის სულითა და ხასიათით იყვნენ გაჟღერთილნი. ამიტომ იყო, რომ ერთის „ღვთის წყალობა“ მეორეს „ღვთის რისხვად“ ელანდებოდა, ხოლო მეორეს მადლი პირველს მაგლად მიაჩნდა.

თეიმურაზმა რამდენჯერმე ფეხი გადაინაცვლა და სამეურნეო დარგში დაიწყო მუშაობა. ახალ სამსახურში თეიმურაზის ავლადიდება და ცოდნა გაჩხრიკეს და მალე დარწმუნდნენ, რომ ჭიანახრავმა მწიგნობარმა ყველაფერი იცოდა, მაგრამ ისიც მალე გაიგეს, რომ ახალ წესრიგის შეგუება არ ძალუძდა და არ შეეძლო.

დიდხანს იხეგიალა თეიმურაზმა ერთ შენობიდან მეორეში და მეორე დარგიდან მესამეში. ერთ ალაგს თვითონ თეიმურაზი იწუნებდა. მეორეში თეიმურაზს იწუნებდნენ.

ბოლოს, სამსახურს სამუდამოდ უნებურად ჩამოშორდა და სხვა საქმეს რომ ვეღარ მიეკედლა, გატკეპნილ გზას დაადგა და ერევნის მოედნის ბირჟაზე გავიდა.

თეიმურაზს გარკვეული ხელობა არა ჰქონდა. ამიტომ ძალაუნებურად დალალობას მიჰყო ხელი. თუ სადმე ნაცნობ-ნათესავეს შეჰხვდებოდა ჩურჩულით და გესლიანი ღიმილით ეუბნებოდა:

— ვ...ვვაჭრებში ფეხი მ...მმოვიკიდე. თუ გასაყიდი ან დღ...დღასახურდავებელი გაქვთ რამე.

შემიძლიან დ...დდაგეხმართ, მაკლერობით უნდა გავათავო ჩემი სიცოცხლე.

და ოფელში განურული, ენაგამოგდებული მწიგნობარი ნახევარ-მისხლიან ბეჭდის გასაყიდად ან ორიოდე ოსმალურ ლირის დასახურდავებლად დილიდან საღამომდე შუა ბაზარსა და ერევნის მოედანზე ქაქანით დალასლასებდა, კედლებსა და მავალებს აწყდებოდა და ორიოდე გირვანქა პურის გულისთვის ვინმე ბაზაზის ღუქანში ორ საათს იჭაჭებოდა, იხვენებოდა, სტყუოდა და ჰფიცულობდა.

— ნეტა მამა ჩემს ჩემთვის რაიმე ხელობა მაინც ესწავლებინა, ან მწიგნობარის მაგივრად ნეტა ხარაზი, ღურგალი ან ბეინკალი ვყოფილაყავ. — სთქვა იმ ხანებში თეიმურაზმა და ეს ნათქვამი თანდათან ნაცვრად გადაეცა. და ამ ნაცვრას შემდეგში ისე ხშირად იმეორებდა, რომ მახლობლებს და თვითონ თეიმურაზსაც კი იმ ნაცვრის გაგონებაც კი მოჰბებრდათ.

ბოლოს, ლირების დახურდავებაც მოისპო და გასასყიდი ბეჭდებიც გამოილია.

თეიმურაზი მას აქეთ მთელი დღე უსაქმოდ ქუჩაში დასჩანჩალვებდა და ნაცნობ-ნათესავეებს ყურში საიდუმლოდ ჩასჩურჩულვებდა:

— ორი მანეთი მ...მმასესხე ხ...ხვალამდის.

და ორი მანეთის მაგივრად ორ აბაზსაც სიხარულით ეჭიდებოდა.

ზოგჯერ იღლიაში ამოჩრილ პურსა და იათ სანოვაგეს ბედნიერი ღიმილით მოათრევდა. ზოგჯერ კი, პირქუში და თვალ-ცრემლიანი, თავის ბნელ ოთახში შეიძურნებოდა და მუდმივ დაღვრემილ მარგოს თრთოლვით და კანკალით ძლივს შეჰკნავლვებდა:

— დღეს ვ...ვეერაფერი ვერ მოვახერხე, დ...დდაწყველილი დღეა. უნდა მ...მოვითმინოთ.

მარგოც სდუმდა და ითმენდა.

ერთ დროს თეიმურაზი მეგობრებს ათობით ჩამოივლიდა ხოლმე. ვინ იცის, რამდენმა შეინარჩუნა და გაიყოლა თეიმურაზის მადლი! ჟამთა გრიალის წყალობით მრავალი მათგანი თეიმურაზივით წისქვილის ქვეშ დაიფევა, მაგრამ ზოგნი წელმაგარნი გამოდგნენ და ისევ თეხმარდად დაიარებოდნენ, ზოგნი კი, უცნაურ ბედის წყალობით, წელშიც კი გასწორდნენ, გამაგრდნენ და გასუქდნენ.

მკვდრები მკვდარ თეიმურაზს ეჭიდებოდნენ და სამარემდე მითრევას ემუდარებოდნენ, ხოლო ცოცხალი მეგობრები სულთა-მხუთავის კლანჭებში ჩაფარდნილ თეიმურაზს ფიცხლად შემოეფანგნენ. ქუჩაში მიმავალ დაღვრემილ ნაკაცარს ისე ერიდებოდნენ, თითქო მათი მოკეთე და მადლის დამთესავი ხევისთავი გაცოფებულიყო. ხშირად თითქო ვერც კი სცნობდნენ: შორიდანვე თავს ჩაჰლუნავდნენ და ნაბიჯს მოუმატებდნენ, ან მალაზიის დასათვალიერებლად შეტრიალდებოდნენ და თეიმურაზს ზურგს შეაქცევდნენ.

სამიოდემ თეიმურაზის ძველი მადლი გაიხსენეს, ნაკაცარს ოდნავ ხელი მოუმართეს და თითქოს უსიგყოდ უთხრეს:

„ჩვენი ვალი მოვიხადეთ. მეორედ აღარ შეგვანახოლ“.

ერთდროს სხვისი მოჭირნახულე და მომჭირნე თეიმურაზი ეხლა რომ მარგოცელა მაინც ყოფილიყო, როგორმე თავს შეინახავდა და გაჭირვებას ასე ადვილად არ გაეთელვინებოდა. მაგრამ მუდმივ გაჩუმებული მარგო თავის ღუმილით ქმარს სულს უხუთავდა და ყოველდღე შხამს ასმევდა.

თეიმურაზიც თანდათან ბნელდებოდა და ისე იღუნებოდა, თითქო მას უჩინარი ვინმე დღითი-ღღე ახალ-ახალ ლოდს ჰკიდებდაო.

მარგოც იბურებოდა, ითმენდა და ილეოდა.

უდარდოდ და ფაქიზად გაზრდილ მარგოს არასოდეს არ ჰქონდა ნაცადი ცხოვრებასთან ბრძოლა და ლუკმა პურის დევნა. მას ხასიათშივე ჰქონდა დაყოლილი უჩინარი ბედის შიში და მორჩილება, ხოლო უკანასკნელ ხანებში ეს მომთმენი დედაკაცი საბოლოოდ ხელთ ჩაუვარდა უჩვეულო ცხოვრებას, სავსებით დაემორჩილა მას და უსიგყოდ

და ხელის გაუნძრევლად მისცა თავი სრულ აპატივს, გულგრილობას, სულერთიანობას და გარინდულობას.

„თეიმური ჩემი ქმარია. რაც უნდა იყოს, ჩემთვის მუშაობს და იტანჯება. მეც მისი მეუღლე ვარ, მეც უნდა მოვითმინო“, — ასე ინუგეშებდა ზოგჯერ მარგო თავს და უპურობასაც კი ითმენდა, მაგრამ ამ შეგნებას არ მოსდევდა სიყვარულის ტალღა, მეგობრულ ძაფების გამაგრება და მეუღლეობის ვალის განხორციელება. ამიტომ ხელის განძრევის ნაცვლად მარგოს გულში ბოროტმა ინსტინქტმა გაითაჩუნა. მარგოდ-მარგოდ დარჩენილმა დედაკაცმა გული ჩაიხვია და პირზე კლიტე დაიდო. როცა თეიმურაზი მწარედ სჩიოდა და ჰკვნესოდა, მისი მეუღლე დახმარების, გამხნეებისა და ნუგეშის მაგიერ დღითი-დღე სდუმდა. და ის ღუმელი, ცივი, უღვთო და სასტიკი, — უფრო შხამიანი და გაუძლისი იყო თეიმურაზისთვის, ვიდრე მარგოს ბრაზიანი კვილი, ლანძღვა და საქვეყნო საყვედური, მარგო კი ისევ ღუმელით ჰფარავდა ბაღბაშის შადრევანს, რომელიც ამოხეთქვას ჰლამობდა. მაგრამ დედაკაცის გაცრუებულ იმედსა და სიყვარულზე, მარგოს უნებურად, ნელ-ნელა ლენცოფა, ზიზღი და ფიზიკური მძულვარება აღმოცენდა.

— მარგო, მეტის-მეტად გაგვიჭირდა. — ეცყოდა ზოგჯერ თეიმურაზი დამუნჯებულ მეუღლეს ბაასის გასაბმელად.

— აკი ვითმენ ამ გაჭირვებას, მეტი რა გინდა? — უპასუხებდა პირგაყინული მარგო.

— ითმენ, მაგრამ ვაი მაგ მოთმენას!

— შენ შენს თავს მოუარე, ჩემზე ნუ ბრუნავ.

— ისე ძელაპარაკები, თითქოს უცხონი ვიყოთ ერთმანერთისთვის.

— როცა გელაპარაკებოდი, შენ სდუმდი. ჩემი თავი გაზეთებს ანაცვალე. ღუმელი შენ შემასწავლე, ბაასს შენ გადამაჩვიე. ან რა გვაქვს სალაპარაკო! როცა მოსაცემი გქონდა, არაფერი არ მომეცი, როცა ყველაფერი გამოგვლია, ცარიელ ბაასს მთავაზობ.

— დარიგება, გამხნეება და სულიერი ნუგეში მჭირდება, თორემ ნაფიქცევი, მარგო!

მარგო უარესად მოიღრუბლებოდა და გამწარებულ მეუღლისთვის ერთ სიცვასაც ვეღარ გაიმეტებდა.

რაც ღრო მიდიოდა, გაჭირვებაც მაგულობდა, ხოლო მარგოს გულში საიდუმლოდ და წვეთ— წვეთად კაპასი გესლი და ავი ბალღამი ჟონავდა.

ჟონავდა და გუბდებოდა. და იმ ბალღამსა და გესლს მარგო მოთმინების, გულგრილობისა და ღუმილის ხუფით ჰფარავდა. მაგრამ იგი გესლი სდულდა, ხუფს აწვებოდა და ამოვარდნას ჰლამობდა.

ბოლოს, ხუფიც ამოვარდა: გამწარებულმა დედკაცმა ერთხელ თავის უბედო და უნდილ მეუღლეს ერთი წვეთი გესლი შეასხა. როგორ ან როდის გამოეცალა ხევისთავის უღუღაბო ციხეს პირველი აგური, არც თეიმურაზს ახსოვდა, არც მარგოს. პირველ აგურს მოჰყვა მეორე, მეოთხეს მესუთე და მეცხრეს მეათე. ბოლოს, ისე დღე არ გავიდოდა, რომ თეიმურაზის მოშლილ ბუდეში ზიზღის ნიაღვარი არ შევარდნილიყო; მძულვარების შადრევანს არ ამოეხეთქნა და ისედაც მორღვეულ ციხე-ოჯახში კიდევ ერთი კედელი არ ჩამონგრეულიყო.

და განუწყვეტელ ნგრევის, შიმშილისა და უძალო ბრძოლის გამო ორივეს თანდათან შესძულდათ და შეეზიზღათ თავიანთი თავიც და ერთმანერთიც, სიცოცხლეს და ჭიდილიც, უხალისო წარსულიც და უიმედო მომავალიც.

თეიმურაზი თითქოს აღარ იბრძოდა. მოძულეებული თავი მოძულეებულ ცხოვრების მდინარეს გულგრილად მისცა და საამურ დასასრულს ნაგვრით ელოდებოდა.

ბოლო ხანებში ცოლიც და ქმარიც მისწყდნენ, დადნენ, მიილივნენ და სიცოცხლის დღეებსაც კი აღარ ითვლიდნენ.

პირქუშმა ბედმა ორივეს ხელი ჩამოართვა და მათი ხელები თავის კლანჭებში დაიტოვა.

თავი V

წინად რომ ჯაყო ჯივაშვილს ჰკითხავდნენ, სადაური ხარო, ჯაყო გაბიკის თითს როკის მთისკენ გაიშვერდა და იცყოდა:

— იქაური ხარ, შენი წირი მე. სანყალი ჯაყო ობოლი ხარ, არც ძმა გყავს, არც მამა და არც ბიძა.

ჯაყოს მარგო სანყალი ქემელა გყავს, შენი წირი მე.

მერმე კი, როცა გლეხობას მინის ციებ-ცხელება აუტყდა, როკის მთაში ჯაყოს ძმებიც აღმოუჩნდნენ და ბიძებიც.

როცა დრო მოვიდა, მთებიდან მოულოდნელად კბილებამდე იარაღში ჩამსხდარი ხუთი ჯივაშვილი ჩამოვარდა. ჩამოცვივდნენ და ჯაყოს გვერდით ამოუდგნენ.

თვითონ ჯაყოს დილით-დილამდე ზედ ეკიდა რუსული თოფი, მაუზერის დამბახა, თეიმურაზის მამა-პაპეული ხმალ-ხანჯალი, სამასი ვაზნით გატყევილი სამი სავაზნე და ოთხი საომარი ყუმბარა.

არსენალად გადაქცეული ჯაყო თეიმურაზის მამულს გარს უვლიდა და, ვითარცა უპატრონო ქონებისა და თავისი ნაოფლარის კანონიერი მემკვიდრე, გაათურებული გაჰკიოდა:

— ჩემია! ჩემია! ჯაყო დედას გიტყვებდე, ვინც მოხვიდოდე!

გვერდით ძმები და ბიძები ჰყავდა: ქეშელა, გიბა, ტელა, მეშთა და ბრინკა. ისინიც ჯაყოს გაბერილ მადას იარაღით ადასტურებდნენ:

— მაშ, მაშა! ყველაფერი ჩვენია, ჩვენი! დედას გიტყვებით, დედასაა!!

ჯაყომ ძალას და მუქარას ხერხი და კეთილი გულიც დააყოლა: მთელი სოფელი რამდენჯერმე დაჰპატიჟა, სამი ქოცო დააცალიერა, ათიოდე ცხვარი დაჰკლა, გლეხების გული მოინადირა, მტრებიც შეირიგა და ხელისუფლებაც გაამაგრა.

— გაგიმარჯოს ჟორდანიას მთავრობასა! — გაჰკიოდა წარამარა.

— გაგიმარჯოს! სანყალი ხალხი მინა მოგეცი ჟორდანიამა.

ხელისუფლება და პირველობა ჯაყოს თავის-თავად ჩაუვარდა ხელში.

ამიერიდან ჯაყო ნაშინდარის თავიც გახდა, მსატულიც, ვეჭილიც და მზრუნველიც. კვირა არ გავიდოდა, რომ შეიარაღებული ჯაყო გორის ან ცხინვალის ხელისუფლებს კრიჭაში არ ჩასდგომოდა და არ ახვიხვინებულობდა.

— ნაშინდარის ხალხმა გიბრძანა ჯაყოსა... ჩვენი ხალხი სამართალი გინდა!.. ჩვენი ხალხი მაგოდენა ნალოგი არ გადაიხდი!.. მორჩი და გათავდი!

საცა მუქარა და ხალხის სახელი არ გასჭრიდა, იქ ახმახი ჯაყო გაბავშვდებოდა, გაკრავდებოდა და ასრემლდებოდა:

— გიშველეთ, შენი წირი მე, თორემა მთელი სოფელი დაილუპე... ყველასა გშიან, განისამოსიც აღარა გაქვს, საქონელიც შიმშილით გაგინყდა. გიშველეთ ნაშინდარსა!

მუდარა გასჭრიდა თუ არ გასჭრიდა, ჯაყო მაინც სოფელს დაუვლიდა:

— ჯაყოს დიდი ხარჯი გაქვს. შენ, კაკუჩა, ერთი ჩანახი ჩამოდი! შენც, ბრეცია, ერთი ქათამი მოიტა... შენზე ერთი გონი გაგანერე, წრინინა!

ბოლოს, თვითონ თეიმურაზის თხოვნით, ჯაყოს ქვემო ნათურებში თოთხმეტი დღიური მიუზომეს. ჯაყომ სახნავ-სათესი იშოვნა, ხოლო სახლ-კარისა და ბალ-ვენახის დაჩემება სამერმისოდ გადასდო. მერმე ქალაქში ჩამოვიდა, თეიმურაზს ზღვენი ჩამოუტანა და ერთი კვირის ღიჯინით, მუდარით და მუქარით ისე გააბრუა ჯერ კიდევ ძლიერი თეიმურაზი, რომ დაშინებულმა თავადმა თავის მოურავს სახლ-კარიც და ბალ-ვენახიც თითქმის უფასოდ დაუთმო იჯარით.

გავიდა ორი წელიწადი. ჯაყომ ორიოდვე ზღვენი კიდევ მიართვა თეიმურაზს, თანაც მიღეულ ბურგზე დათვის თათს უბარცყუნებდა, ღოჭის კბილებს აელვებდა და იღრიჭებოდა:

— ღალას მერე მოგიტანებდე, შენი წირი მე, მოსავალი არ მოხვიდოდე. ზოგი გლეხები მოაძევებდე, ზოგს მოიპარებდე, ზოგსაც ნალოგი წაიღებდე. ჯაყო ცოლს შეირთავდე, შენი წირი მე. ხარჯიც დიდი გქონდა.

— ეგ მეორეა თუ მესამე, ჯაყო?.. — ჰკითხა მარგომ.

— მეორე ხარ, შენი წირი მე. ისეთი ლამაზი ქართველი ქალი მოიყვანე, როგორც მთვარე.

და ერთი ისე დაიჭიხვინა, რომ ფანჯრის მინები აანკარუნა. კიდევ გავიდა ხანი. ვარდის ფერი საქართველოდ დამუქდა და განითლდა. როკის მთებიდან კიდევ ერთხელ ჩამოგორდნენ ჯაყოს ძმები და ბიძები, და კიდევ ერთხელ მიეშველნენ თავიანთ ბელადს, რომელიც ისევ იარაღში ჩაიჭედა, ისევ გაცოფებული ურბენდა გარშემო თეიმურაზის სახლ-კარს, ბალ-ვენახს

და ისეთის ხაპი ხმით გაჰკიოდა, რომ მისი მუქარა მთელ სოფელს სწვდებოდა:

— დედას გიტირებ, დედასა! აბა ახლოს მოხვიდოდე ვინმე! აბა ერთი გამოხვიდოდე, თუ ვაჟკაცი იქნებოდე!

— ჩვენია! ჩვენია სახლიც და ბაღიც! — კვლავ უდასტურებდნენ გიგა, ქეშელა, ტურა, მეშთა და ბრინკა.

ხუთივენი ნამდაუნუმ თოფსა და მაუბერს აჩხაკუნებდნენ, ხელში ყუმბარებს იმარჯვებდნენ და ხმალ-ხანჭალს ჰფერავდნენ. ხოლო ღამ-ღამობით, უხილავი მტრებისა და ლანდების დასაფრთხობად, თოფსა და მაუბერს აგრიანებდნენ.

ჯაყომ ღრიალს და ქადილს ისევ ზედ დააყოლა ცხვარი და ღვინო, არაყი და მწვადები, ოსური ლუდი და ხაბიზგინები, მტერებთან შერიგება და ხელისუფლებასთან ღიჯინი:

— ჩვენი ხალხი ძალიან რევალცია ხალხია, შენი წირი მე. მუდამ მზათა ხართ თოფი გესროლოთ მტრებსა და ყაჩაღებსა. ნაშინდარში ყველანი ძმები ხართ და ძმა-ბინურად ცხოვრობთ... ჩვენ, შენი წირი მე, არათფერი არ გინდა ბალშენიკებისგან. მარტო ნალოგი ნუ წაიღებდე. წლეულს ძალიან ცუდი მოსავალი გქონდა. ყველასა გშიან, შენი წირი მე. სეგყვაც მოგივიდა და გოლვაც გქონდა. სულ დაგილბა იქაურობა, შენი წირი მე, სულ!

ასეთის ღრეჭითა და ასნაირ ხრიკებით სოფლისთვის ჯერ შეღავათს მიიღებდა, მერმე სამაგიეროს სოფლისგან თხოულობდა და გლეხებს საყვედურით თავს აბეზრებდა:

— ჯაყო სოფელს გიშველა... ჯაყო ნალოგი გაზატიე... ჯაყო ყველაფერი გაგიკეთე... ჯაყო დიდი კაცი გახდი, მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომა! — და ქადილსა და საყვედურს ისევ წუნწინი მოსდევდა:

— მოგეცი ჯაყოს ვალი, თორემ ჯაყოს მეტი აღარ შეგიძლიან.

და ჯაყოს ოჯახში უხვად შედიოდა ხორბალი და ლობიო, მატყლი და წვრილფეხა, კარაქი, ერბო, ფრინველი და მრავალი გლეხური ნაცოდვილარი და ნაოფლარი. ჰკრეფდა ჯაყო ღალას და ახალ ჰანგზე გაიძახოდა:

— ღმერთმა გაკურთხოს ბალშენიკების მთავრობაი, რომელმაცა საწყალ ჯაყოს სახლიც მოგცა, ბაღიც, ვენახიცა და კარგი ზაკონიცა! ძირს ჟორდანია! აღარ გინდა ჯაყოს ბურჯუაძის

მთავრობაი, აღარა!

ჯაყომ ნაგვრა შეისრულა და იმ სახლსა და ბალ-ვენახში არხეინად მოიკეცა. გულიც დაიმშვიდა.

იარალიდან ამოძვრა, დაიმკლავა და ისე დააძგერა თავისი ნათესავეები იმ მინას და ბალ-ვენახს, როგორც მოსისხლე მტერს: რიყრაყიდან ბინდამდე ჰხნავდნენ, სთესავდნენ, ჰბარავდნენ, სხლავდნენ, მკიდნენ და... ჩუმაღ ვაჭრობდნენ და უღვთოდ ვახშობდნენ.

იმავე როკელ-ჯაველ ნათესავეების დახმარებით ჯაყო მალულად ვაჭრობდა ყველით, ერბოთი, მაგყლით, ქსოვილით, ხორბალით, მსხვილფეხა საქონლით და ყველაფრით, რაც ხელში მოჰხვდებოდა და რასაც წვეს გამოადენდა. ვაჭრობდა ჯაყო და სუქდებოდა, შეძენის ხურუმს იქრობდა და უდროოდ და უალაგოდ ჭიხვინით ქადილობდა და ილოცებოდა:

— მაშ, მაშ! აგრე ვიცის ჯაყომა! ღმერთმა გაცოცხლოს ჩვენი თავრობაი და რევალცია, რომელიცა რომა ჯაყოსთანა სანყალსა მინა და სახლი მოგეცი. შეგენიოს ჯაყოსა იმისი მადლი და ანგელობი!

ტაზი VI

იმ დღეს თეიმურაზმა უკანასკნელი ცყავი გაიძრო და ნამოურავალი ჯაყო სადილად დაჰპატიჟა. დამკლავებული ჯაყო სამის თითით მესამე მათლაფა შილაფულავს ხრამა-ხრუმით ათავებდა, დანა-ჩანგალს დასცინოდა, ცხენის კბილებით გირვანქიან ძვლებს ჩიგის ფრთასავით ახრამუნებდა, ბოთლს ბოთლზე ხლუპით სვამდა, თეიმურაზს მოხრილ ბურგზე თეფშის ოდენა თათს უბარცყუნებდა და ისე ჰყვიროდა, თითქოს ლიახვის ნაპირიდან გაღმა ვინმეს ხმას აძლევდაო:

— ამ ბოთლსაც ნავთის სუნი აგადინე, ნათლია კნიაზო!

— მ...მიირთვი, გენაცვა. ღმერთს შენთვის კარგი მადა მოუცია.

და გაუმაძღარ ჯაყოს მასპინძლები ახალ-ახალს სთავაზობდნენ. თანაც შიშის ოფელში ინურებოდნენ: ვაი თუ ჯაყოს სამყოფი არა გვექონდესო.

— ღმერთმა ჯაყოს კარგი მადა მოგცა, შენი წირი მე, მაშა! ენაცვალე იმის მადლსა! რამდენი ხანია, რაც ჯაყომ დეკეული უნდა დაგიკლა არბორ ხაგსა, მაგრამ აქამდე ვერ

მოიცალე. სამი დიდი ჭიქა გაავსო, თეფშზე დააღაგა, ასწია და ახროგინდა:

— კნენა მარგოჯან! ეს ღმერთმა ბევრი მოგცეს ჯაცოსთანა სანყალსა შენისთანა ლამაზი ქალი, რომელიცა რომა ჭკვიანიცა ხარ და ნასწავლიცა. ამენ!

სამივე გამოსცალა, აბოყინდა და თავის ოჯახის ამბავიც შეატყობინა:

— ჯაცომ ორი ცოლი მოიყვანე, შენი წირი მე. ორივენი მოკვდებოდე. ჯაცო ვერ გაუძლებდე! ეხლა მესამე ცოლი გყავს — ნინაი. ისეთი ლამაზი ხარ, ისეთი ლამაზი რომა, როგორც მთვარე, მაშა!

და გულიანად გადიხარხარა.

თეიმურაზი და მარგო ვერ მიუხვდნენ ჯაცოს და ვერ გაიგეს მისი სიცილის და წამოძახილის აზრი; რას ვერ გაუძლეს მიცვალებულებმა, ჯაცოს ხასიათს თუ სხვა რამეს, ან რა აცინებდა ჯაცოს — თვისი მიცვალებულთა გახსენება, თუ მესამე ცოლის შედარება მთვარესთან.

ჯაცო თავის მასპინძლებს ნაწყვეტ-ნაწყვეტად მრავალ პაგარა თავგადასავალს უამბობდა; უმიზნოდ სჭიხვინებდა, სუფრას მესამეჯერ ასუფთავებდა და მაინც ვერ სძლებოდა. ხანგამომშვებით ბაასის ძათს შესწყვეტავდა, ქონიან თათს მარგოს მუხლზე დაჰკრავდა, ან თეიმურაზს ზურგზე ჩაუბარტყუნებდა და ანუგეშებდა:

— ნუ დაღონდებოდი, ნათლიჯან! ნუ შეშინდებოდი! ყველაფერი კარგად გათავდები! თქვენა ბრძანდებოდე კარგათა, თორემა ნაშინდარის მამული თქვენი წირიც წაიღებდე.

თეიმურაზი უკვე სთვლემდა, ხოლო სიცილს გადაჩვეული მარგო ჯაცოს ქცევით და ყურის გდებით გამხიარულდა და აყბედებულ დათვს აჰყვა: თვითონაც დალია, თეიმურაზსაც დაალეგინა და თვისი ბნელი, ნესტიანი და ბნელი ოთახი ნერვიულ კისკისით გაავსო, იცინოდა მარგო და თანაც იმეორებდა:

— რა მხიარული ყოფილხარ, ჯაცო! ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს. გამაცინე და გამამხიარულე.

— მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაცომა! თეიმურაზ, ამ ბოთლსაც ნავთის სუნი აგდის! აბა, ერთი კიდევ მოგიტანე ჯაცოსა.

— მ...მიერთვით, ინებე, ჩემო ჯაცო, ღვინო კიდევ მაქვს. არც ისე გავ...კოტრებულვარ, რომ ჩემს ნათლიას ვერ დავაღვინო.

— ეხლაც დიდი საქმე გავიკეთე ნაშინდარსა. — დაიკვება ჯაცომ. — თავრობა მალე სკოლას გავიხსნის იქა. წინყინა წინიკა ბრაზით გასკდება.

— მართლა, — გაიხსენა თეიმურაზმა, — როგორ არის ჩემი ნათლული?..

— ვინა, წინიკაი? კარგი ნათლულიცა გყოლია, ღმერთმანი. ავიკლო ნაშინდარი, სულ ავიკლო. ჯაცოს მოსვენებას აღარ გაძლევ, სულ იმასა ყვირი, თეიმურაზის სახლი ჯაცოს უნდა ჩამოგართვა და სკოლა და კაპრატივი უნდა გავიხსნაო.

— მარგო, აღარ გახსოვს წინიკა? — მიუბრუნდა თეიმურაზი მეუღლეს.

— წინიკა? რომელი წინიკა?

— ჩემი ნათლული. გ...გვალმა სკოლაში რომ ვბრდიდი.

მარგო დათქერდა. მერმე უპასუხა:

— არა, არ მახსოვს.

— ჩემი ნათლული, მარგო, ჩემი ნათლული, ჩვენ რომ ჯვარი დაგინერეთ, ორჯერ თუ სამჯერ მოვიდა ჩემთან.

— არ მახსოვს... არ მაგონდება.

— არც გინდა გახსოვდე იმისთანა აბეზარი ბინი! — გაცხარდა ჯაცო. — ჯაცო უნდა გადაგასახლოს და ჩემ ღვარეცში კაპრატივი გახსნა?! კხორტუ, კხორტუ კაპრატივი! არ გინდა ჯაცოს კაპრატივი, არ გინდა ჯაცოს კაპრატივი, არა მეტქი!

კარგა ხანს იბორგა ჯაცომ კოოპერატივისა და წინიკას გახსენებაზე. მერმე დადუმდა, მარგოს დააცქერდა და სთქვა:

— კნენაჯან, ამ ოხერ ქალაქში რას აკეთებდე?.. მოდი, ჩემთან სტუმრად წამოხვიდოდე, ღმერთმანი! ჯაცო ისე შეინახავდე ნათლიებსა, როგორც ბაგვენებსა, მაშა!

ცოლ-ქმარი ბაასის ასეთ დასასრულს არ მოელოდნენ. გაოცდნენ და ერთმანეთს

გადაჰხედეს. თეიმურაზმა სათვალეები შეისწორა და წაილულლულა:

— მად...ღლობელი, ჯაყო, მ...მმოვიფიქრებთ.

— რალა ფიქრი გინდოდეს! „ჭორტუ“ ფიქრები! მაგ ფიქრებმა გაგათუნე და დაგაბერე! „ჭორტუ!“

და ხუთგირვანქიანი მუშტი ისე მაგრად დაჰკრა მაგიდას, რომ ბოთლი იატაკზე გადმოვარდა და გატყდა. მერმე ზრდილობიანად ამოაბოყნა, ცხენის მთქნარებით დაამთქნარა, განივრად გაიზმორა და სთქვა:

— ეხლა ერთი კარგი ძილი როგორ გარგებს ჯაყოსა! იიფ!

მარგო წამოდგა:

— ინებე, ჯაყო, ინებე. მოისვენე, რამდენიც გინდოდეს. და ტახტზე სანოლი შეუძადა.

— არა, ნათლიაჯან, არა! რა ჯაყოს საქმეა, შენი წირი მე, კნიაზის კრაფოცზე წოლა. ჯაყოს პოლზე გიყვარს წოლა. აქ გაგიშალე, შენ კი გენაცვალოს ჯაყოი.

ნათლია მარგომ სუფთა ლოგინი იატაკზე გაუშალა ჯაყო ჩუსტიან-ჩოხიანად ბედ გაიშლართა და უმაღვე ახვრინდა.

სანამ კუთხეში გამოცილი ჯაყო საბერველივით ფშვინავდა და მომაკვდავ ხაროვით ბრიალებდა, თავჩაქინდრული ცოლ-ქმარი პანანინა აივანზე ისხდნენ და ჰფიქრობდნენ.

ჯაყომ ხვეისთავეებს საღეჭი ძვალი მიუგდო.

— რ...რას იტყვი, მარგო?

მარგომ მხრები შეიშმუშნა და ერთხელ კიდევ უპასუხა გულგრილად:

— ჩემთვის სულ ერთია მეთქი. როგორც გერჩივნოს, ისე გადასწყვიტე.

— ქალაქში აღარ გ...გვეცხოვრება. ყელამდე ვალებში ვართ ჩათლულნი. ლ...ლუკმა პურსაც ვეღარ ვშოულობთ. მართალია, თითქო სამადლოდ მივდივარ ჯაყოსთან, მ...მმაგრამ

ეს არათურია. ბოლოს და ბოლოს, ჯაცომ ჩემი ქონება მიითვისა, ზოგი ქურდობით და ზოგიც ეშმაკობით. ესეც რომ არ იყოს, სახლში ჯაცოს მუშა სჭირდება. შენ ოჯახში დატრიალდები, მეც დავეხმარები, ან სოფლის კ...კვანცელარიაში გავაკეთებ რამეს. შეიძლება როგორმე ფეხი მოვიკიდოთ სოფელში, თორემ აქ მშ...შშივრები დავიხოცებით.

მარგოს შხამიანი ღიმილით დაეღრიჯა პირსახე. თეიმურაზი აიღენა და აფეთქდა:

— მარგო, ნუ დამცინი! ვინ იცის, როგორ მ...მოენყოს იმ სოფელში ჩვენი ცხოვრება! იქნება სწორედ იქ მოხდეს გარდაცემა. იქ გადიშალოს ჩვენი ოჯახის ისტორიის ახალი თავბახი, ადამიანი ზოგჯერ იქ იპოვის ბედს, სადაც არ ექებს.

— შეიძლება. — გულგრილად მოუჭრა მარგომ.

— მაშ თანახმა ხარ?

— არც თანახმა ვარ, არც უარს ვამბობ. შენვე გადასჭერი. მე გემორჩილები. მაგრამ თუ შენი საქმე უარესად წავიდეს, მე ნულარათურს ნუ დამაბრალებ.

— შენი პოზ...ზიციის აზრი არ მესმის. თითქო ჭიბრში მიღებები.

— ჭიბრში კი არ გიდგები, ხელს ვიბან მეთქი. თუ ჩვენი საქმე უარესად წავიდა, მე ნულარათურს ნუ დამაბრალებ მეთქი. შენგან გამიგონია: ვინც მალე სჭრის, ის დიდხანს წანობსო.

— ამაზე უარესი რაღა იქნება. მე მომწონს ჯაცოს პატიჯობა. მეტი გზა არ არის, უნდა წ...წწავიდეთ.

მარგომ სპილოს ძვლის ხელები უსისხლო პირსახეზე აიფარა, მერმე წამოდგა და ამოიკვნესა:

— ღმერთო დიდებულო! ისევ ჩვენივე ნასახლარში ჩვენივე ნამოჯამაგირევს უნდა შევეკედლოთ და ჯაცოს სამადლოდ უნდა გავიხადოთ თავი?!

— ძნელია, ჩემო კარგო, ძალიან ძნელია. მაგრამ ბედმა რაკი ჩვენი ცხოვრება ასე დაატრიალა, ჩვენც უნდა დავემორჩილოთ.

— შენ მუდამ მორჩილება გაკურია პირზე. აღარ მესმის რომელია ჩემი ქმარი, უხილავი

ბედი თუ ხილული თეიმურაზ ხევისთავი?

— მახვილი სიგყვა სთქვი, ჩემო მარგო, მაგრამ ისიც მართალია, რომ ჩვენს დროში უფრო ბედია ჩვენი პატრონი, ვიდრე ჩვენ თვითონ.

— ჩვენს დროში! ისე ამბობ, თითქო სხვა დროს შენვე ჰქმნიდი ჩვენს ბედს. ყველაფერი მზა-მზარეული მოგვდიოდა სოფლიდან, ჩვენ კი ვხარჯავდით და ვსუქვდებოდით!

— ნუ აჭარბებ, ჩემო კეთილო. ვხარჯავდით, მაგრამ მეც ხომ შრომით წელს ვ...ვეინყვეტავდი!

— მერმე ვისთვის, ან რისთვის? დღევანდელ დღისთვის, არა?

— ხეირიანად დათესილი თესლი არასოდეს არ დ...დღაიკარგება. ადრე თუ გვიან მოსამკალს მოგვცემს.

— აკი ამოვიდა შენი დათესალი თესლი, აკი მიიღე მოსავალი! შენივე ნახიზნართან ხიზნად შედიხარ. განა ეს მოსავალი არ არის?!

— ნუ იგესლები, მარგო. ამ ქვეყნად ყოველივე წარმატებულია. წყალნი წაგლეწ და წამოვლენ, ქვიშანი დ...დღარჩებიანო.

— ჯერჯერობით შენმა გადმოგდებულმა წყალმა ჩვენც წაგვიღო, ხოლო რომელი ქვიშანი დარჩებიან, ამის ნახვას ჩვენ ვერც კი მოვესწრებით.

— მოვესწრებით, ნუ ჩქარობ.

— რამდენი წელიწადია, სულ მაგას გაიძახი. ჯერ-ჯერობით კი იმასაც მოვესწარი, რომ ჯაყოს სამადლოდ გამიხადე თავი.

— მერმე, მე რა ბრალი მედება?

— ათასი. სხვები თუ შეეგუვნენ ახალ ცხოვრებას, რაგომ შენ ვერ მოიდრიკე ეგ უხეში კისერი?

— არრრა-სო-დეს!

— მაშ ჯაყოს ხიზნობა გირჩევიან?

— მირჩევნიან. რაც მოსავალია — მოვიდეს!

თეიმურაზმა ხელი ჩაიქნია, წამოდგა და გაიარა. მარგომ გაკვირვებული თვალი გააყოლა. მერმე ჰკითხა:

— მე? მე რაღას მიპირებ?

— საცა მე ვიქნები, შენც იქ უნდა იყო.

— შენ კიდევ შეგრჩა რაღაც რწმენა. მაგრამ მე რომ აღარათყერი არ მჯერა!

— მაინც უნდა მომყვე, სამშვიდობოს გ...გავიყვან.

— არა მჯერა. თემურ, არა მჯერა შენი სამშვიდობო. გული ცუდ რამეს მეუბნება. ნუ მისდევ ჯაცოს, თავი დაანებე, თორემ იქნება ინანო. აქ თუ ვერ მოიკიდე ფეხი, იქ ხომ უარესად გაგიძნელებს. მერმე რას აპირებ? სამუდამოდ ჯაცოს ხომ ვერ ჩამოეკიდები კისერზე!

— ქვეყანა დიდია, გზას გ...გავიკაფავ.

— თუ ქალაქში ვერ გაიკაფე გზა, სოფელში რა უნდა გააკეთო? შენი ხნისა და ხასიათის კაცი უნდა ტალღას აჰყვებს, უნდა სხვას მოეჭიდოს კალთაზე და ისე გავიდეს ნაპირზე, თორემ მარცხელია რომ დარჩე და საკუთარ გზას დაადგე, სულ ადვილად დაიღუპები. შენ ბრძოლისთვის და თავისუფალ შემოქმედებისთვის არა ხარ შექმნილი, თეიმურაზ!!

— რატომ არა? განა აქამდე დამოუკიდებელი არ ვიყავი?

— დამოუკიდებლობას ნაშინდარი გაძლევდა. ისიც ვერ გამოიყენე. მამაბაბუელი მამულიც ვერ შეინახე და გაჰყიდე. იმოდენა განძეულობაც ისე მოგპარა ჯაცომ, რომ კვალსაც ვერ მიაგენი. შენ შეჩვეული ხარ ხარჯს. შოვნა და მოგება კი შენი საქმე არ არის.

— ჯაცოს ქ...ქურდობას ნუ აბრალებ, მარგო. საბუთი არა გაქვს.

— საბუთიც რომ გქონოდა, ხელიდან გავივარდებოდა.

— მაშ რას მ...მირჩევ, მარგო?

— გამოუცხადე ლოიალობა და ერთგულად იმსახურე.

- კარგი მრჩეველი მ...მეუღლე მყოლია! არ მესმის, მაგას როგორ მირჩევ. როგორ მიბედავ, მარგო?
- გიბედავ, რადგან შენი ერთგული მეუღლე და მეგობარი ვარ.
- მაშ მ...პპოლიტიკურად თავი უნდა მოვიკლა, არა?
- თუნდ ეგრეც იყოს. რა მოგცა პოლიტიკამ?
- ჯერ არ...რრაფერი, მაგრამ...
- მაგრამ არც შემდეგში მოგცემს.
- შეიძლება, მაგრამ ს...სსახელი?
- ვისთვის, ან რისთვის გინდა კერპი კაცის სახელი, რომელმაც ბოლოს-და-ბოლოს სიბრძნით კისერი უნდა მოიტეხოს და სხვებიც დალუპოს?
- ორგულობა და ორპირობა არ მ...შემეძლიან, ეს შენც კარგად იცი.
- არც გაჩუმება შეგიძლიან?
- ბევრჯერ ვცადე, მაგრამ ვერ მ...მმოვახერხე.
- თემურ, ქვეყანამაც იცის, რომ შენ უვნებელი კაცი ხარ, რომ შენ თითოსაც ვერ გაანძრევ და ჩიტსაც ვერ დააფრთხობ.
- მაშ რად ეშინიანთ ჩემი? — ინყინა თეიმურაზმა.
- შენი არავის არ ეშინიან.
- მაშ რად დ...დამითხოვეს ათჯერ სამსახურიდან?
- იმიტომ, რომ ყბელი და ენაჭარგალი ხარ. ერთხელ კიდევ გირჩევ, გამოაცხადე ერგულება, პირზე კლიტე დაიდე და დადუმდი.
- არ მ...შემეძლიან.
- მე ჩემი ვოქვი, ეხლა შენ იცი. თუ ჩვენი საქმე კარგად ვერ წავიდეს, ისევ შენს თავს

დააბრალო.

სანამ ცოლ-ქმარი რყევაში იყვნენ და სახითათო ნაბიჯის გადადგმას აპირებდნენ, ჯაყომაც გაიღვიძა. ზმორებით, ბოყინით და მთქნარებით წამოდგა და წამოიხრიალა:

— ჰა ნათლიებო, რას ეცყოდეთ ჯაყოსა? წამოხვიდოდეთ?

თეიმურაზმა უპასუხა:

— ჯაყო, ჩვენ თ...თთანახმა ვართ. ჯერ მე წამოვალ, იქაურობას დავხედავ და მერე მარგოსაც დ...დღავიბარებ.

— მაშ, მაშა! აგრე იქნებოდეს! — მოუწონა ჯაყომ და თავისი ცხვარი და კომბალი იღლიებში ამოიხარა. — მაშ ბევ დილით მე შენთან მოხვიდოდე, თეიმურაზ. შენც მზათ ვიქნებოდე. ისე დრიგინ-დრიგინით გაგიტყვედე წაშინდარისკენ, რომა ქარიც ვერ დაგეწოდეს. მაშა! აბა, მშვიდობით იქნებოდე, ნათლიაჯან. მადლობელი ხარ სადილისთვის, კნენიაჯან! შენც მალე წამოხვიდოდე წაშინდარში, თორემა ამ ოხერ ქალაქში ძალიან გამხდარხარ, შენი წირი მე, ჯაყო ისეთი ლხინი გამართავდე ჩემ სახლში, რომ ქუდით წერს დაანგრევედე, მაშა!

და ოყრაყი წამოურავალი ხარხარით, რახრახით და ჭიხვინით ძლივს გაძვრა ოთახიდან და კინალამ კარებიც თან გაიჭანა.

მეორე დილით თეიმურაზმა მარგოს მრავალი დარიგება მისცა, აბგაში რამდენიმე წიგნი და ცოტადენი წვრილმანი ჩაილაგა და ჯაყოს გაჰყვა.

ერთი კვირის შემდეგ მარგომ თეიმურაზისგან წერილი მიიღო. წერდა: აქ სრული წესრიგი და მშვიდობიანობა ყოფილა. ყველანი თავაზიანად და პატივით დამიხვდნენ და შენც გელიან. გორშიაც და ცხინვალშიც ორივეს სამსახურს გვპირდებიან. რაც ზედმეტი წივთი დაგვრჩა, — წიგნების გარდა, ეხლავე გაჰყიდე და წამოდი, ხოლო წამოსვლის დღე წინდანიწვე შემაგყობინეო.

მარგომ მცირეოდენი წივთეულობა გადაარჩია წაშინდარში წასაღებად, ხოლო დანარჩენის გაყიდვა ერთს ნათესავს მიანდო, რომელმაც მესამე დღეს მარგოს ხუთიოდე თუმანი ჩააბარა.

ეს ხუთიოდე თუმანი, ოციოდე წიგნი და მარგოს ძონძებით სავსე სამიოდე ბოხჩა და კალათი ხევისთავთა გვარის უკანასკნელი ყლუბი იყო.

მარგომ იმ დღეს თავის მშობელ ქალაქს გულისკვნესით შეაქცია ბურგი და დილის მაგარებელში ჩაჯდა.

მარგო ორჯერ თუ სამჯერ იყო ნაშინდარში. უნინ რომ წავიდოდა ხოლმე, იცოდა და ჰკრძნობდა, რომ საკუთარ სახლში მიდიოდა, საცა მას მოელოდა ფუფუნება, პატივი, მოსვენება და უდარლო ცხოვრება. ეხლა კი მარგო თავისივე სახლში სტუმრად მისდევდა თავისივე მოურავს.

მარგომ მწვავე ტკივილი იგრძნო იმის გამო, რომ ისედაც მინგრეული ბუდე საბოლოოდ მოშალა, ხოლო თვითონ ჰაერში ჩამოეკიდა, დედამინას მოსწყდა და თვალუნვდენ მომავალში გადავარდა, რომელსაც არც ძირი ჰქონდა, არც თავი, არც კედელი და არც ხელმოსაჭიდი.

მაგარებელი მარგოს ქართლისაკენ მიაქროლებდა, ხოლო დეკაცის აჩუყებული გული კვნესით უკანვე იწევდა.

თავი VII

სამიოდე საათის მგზავრობის შემდეგ გულმილგულ მარგოს ერთ სადგურზე გაბადრული ჯაყო დაუხვდა:

„მშვიდობა შენი მობრძანება, კნეინა მარგო! გამარჯვება შენი! როგორ გიკითხებოდეს ჯაყომა?

როგორა ბრძანდებოდეს?

— გამარჯვება, ჯაყო! გენაცვა, კნეინას ნულარ მეძახი. გაიგე, ჯაყო, რომ კნეინობა აღარ არის, გადავარდა.

— არა, შენი წირი მე, სხვა კნეინები და კნიაზები გადავარდი, თორემა ჩემი ნათლია ჯაყოსთვის ისევ კნეინა ვიქნები, მაშ, მაშა!

— თეიმურაზი სადღაა, არ ჩამოვიდა?

— თეიმურაზი არ ჩამოხვედი, შენი წირი მე. თეიმურაზი სახლში დარჩი და შენი თავი ჯაცოს მიანდე. ან რათ გინდოდეს, შენი წირი მე, თეიმურაზი? განა ჯაცო თეიმურაზზე ნაკლები ბინი ხარ?! განა ჯაცო იმას არ სჯობნებოდე?! ისე წაიყვანდე ჯაცო ჩემ კნეინასა, რომა ზედ წიაც არ შეგატდებოდე, მაშ, მაშა!

და მარგოს კალათები და ბოხჩები ბუმბულივით აიტაცა:

— წამობრძანდე, შენი წირი მე, აქეთ მობრძანდე.

განიერ ურემზე ლოგინია გაშლილი. ურემს თვარდაგის ჩარდახი აქვს დადგმული. ლოგინზე მარგო განოლილა. თავი კოფოსთან ბალიშზე აქვს მიდებული. განიერი კოფო ჯაცოს გაუგენია, რომელსაც კისერი უკან მოუღრცია.

გაბადრული ჯაცო შეუსვენებლივ ლაპარაკობს, მთიულურად ოხუნჯობს, ცხენივით იღრიჭება და წარა-მარა ჭიხვინებს:

— მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაცომა!

ჭიხვინებს და თანაც შუბლზე აყრილ თვალეებით ხარბად სჯამს მარგოს გაღეღილსა და მოყვითანო მარმაროს მკერდს, სპილოს ძვლის მკლავებსა და კისერს, ამობურცულ ძუძუებსა და განიერ თეძოებს, შავ კაბაში გამოკრულ ბარძაყებსა და ჭიშთან წვივებს.

ურემი ძლივს მიიზღაზნება. ხანგამოშვებით მარგო იცყვის:

— ჯაცო, ააჩქარე, თორემ საღამომდე ვერ ავალთ.

— შენ ნუ გეშინოდეს, კნეინაჯან; ახვალთ, ისე ახვალთ, რომ მზე მალლა იქნებოდე, მაშა! ხარებიც ცოდო ხარ, შენი წირი მე. იმ სიშორებზე მოგიყვანე, დაიღალე საწყალი ხარები. შენ არხეინად იქნებოდე, თორემა ჯაცო თუნდ ხელით წაგიყვანდე, მაშა!

მერმე ისევ მოჰყვა თავის პაგარა ამბებს, — ნახულსა და გაგონილს, ჭორსა და მართალს, თან უალაგო-ალაგას რახრახებდა, ხეიხვინებდა და მარგოს მკვდარ პირისახესაც აღიმებდა და აცოცხლებდა.

ბოლოს, ღუმილის შემდეგ, ჯაცომ ღრმად ამოიოხრა, კოფოდან გადმოიხარა და დაბალი

ხმით შეიბრალა ნათლია:

— ეეჰ, კნეინაჰან! თეიმურაზი შენი ყადრი არ ვიცის, თორემა...

— რატომ, ჯაყო? რაში მეტყობა?

— იმაში გეტყობება, შენი წირი მე, რომა გამხდარხარ, გენაცვალოს ჯაყო, ძალიან გამხდარხარ.

მარგომ მხიარულად გადივისკისა:

— რას ამბობ, ჯაყო? მე რომ გამხდარი ვიყო, თეიმურაზისა რა ბრალია?

ჯაყომ ეშმაკურად ჩაილიმა:

— ვიცის ჯაყომ, ვიცის! კარგი ვაჟუაცის ხელში დედაკაცი გასუქდება, შენ კი... ეგრე ცხენი გახდებოდე როცა კალოობას მორჩებოდე. შენისთანა ქალს სხვანაირი მოვლა გინდა.

— რას ამბობ, ჯაყო? ჰა-ჰა-ჰა!

— მართალს ამბობ ჯაყო, მაშა, მართალსა! შენ კარგი წამა და სმა არა გქონდეს, იმიტომ გახდებოდი აგრე. არც თეიმურაზი ხარ ვაჟუაცი, ღონიერი არა ხარ ჩემი სანყალი კნიაზი. შენი სახლიც არ ვარგებოდე. შენ უნდა სულ ფარცა და ხავერდი გეცმოდე, მაშა!

— ჰი-ჰი-ჰი! რა მასხარა ჰყოფილხარ, ჯაყო!

— ყელზე და ხელებზე სულ ოქრო-ვერცხლის ბეწვები უნდა გექნებოდე, მაშა! შენი ქმარი ისეთი ღონიერი უნდა ვიქნებოდე, როგორც ჯაყო ხარ, მაშ, მაშა!

მარგო გულიანად კასკასებდა. ხუთიოდე წელიწადი იქნებოდა, რაც მარგოსგან ასეთი გულლია სიცილი აღარავის არ გაეგო. იცინოდა მარგო, თანაც ხელ-ფეხს იქნევდა და ნანყვეგ-ნანყვეგად ისროდა:

— რა მასხარა ყოფილხარ, ჯაყო! ღმერთმა ხელი მოგიმართოს, ძლივს არ გამაცინე!

ჯაყოსაც მარგოს გამხიარულება ბავშვივით უხაროდა და ხვიხვისა და კბილების ღრეჯას უმატებდა:

— მაშ, ხომ გაგაცინებდე ჯაცომა! მაშა, აგრე ვიცის ჯაცომა!

— ჯაცო, მაშ შენი ცოლი რომ ვყოფილიყავი...

ჯაცო კინალამ კოთოდან გადმოვარდა:

— ჩემი ცოლი?! შენ რომ ჯაცოს ცოლი იქნებოდე?!

— ჰო, მე რომ შენი ცოლი ვყოფილიყავ, როგორ შემინახავდი? აბა მიაძბე, ჯაცო! — სიცილით ჰკითხა მარგომ, მერმე წამოჭდა და გაბადრული პირსახე გაბადრულ ჯაცოს შეუბრუნა. — აბა მიაძბე ჯაცო, როგორ შემინახავდი?

ჯაცო მთვარესავით გაიშალა, მარგოს კბილები დაუკრიჭა და აჭიხინდა:

— ჰაი დედასა! შენ რომ ჩემი ცოლი იქნებოდე?! შენ რომ ჯაცოს ცოლი იქნებოდე?! როგორ შეგინახავდი? მაშ ყური დაგიგდე: ჯაცოი სულ განმევედე ხინკალი, რძე და მანონი.

— ხინკალი?! მანონი?! ჰა-ჰა-ჰა!

— მაშა! ხინკალი განმევედე, ნამდვილი ხინკალი. კიდევ კარაქი და ნაღებიცა, ღუმეა და ერბოცა.

— ჰო-ჰო-პო! ნაღები და ღუმეა!

— მაშ, მაშა! წვადიც გექნებოდეს, კატლეტიცა, ჩიხირთმაცა, ბორშიც, კარგი ოსური ყველიც, ხაბიზგინა და თეთრი რუსული პაურიცა. ჩიგის რძე რომ მოგინდებოდეს, ისიც გიშოვიდე, მაშ, მაშა!

— ჩიგის რძეც? ღმერთო ჩემო, ეს რა კარგი ბატონი მეყოლებოდა!

— მაშა! ღღეში ხუთი ქათამი, ბაგი, ინდოური, გონი და ცხვარი დაგიკლავდე.

— ჯაცო, მე ფრანგულ საჭმელს ვარ შეჩვეული. „პოვარის“ დაქირავება დაგჭირდება.

— პოვარისა?! სამი პოვარი დაგიწერდე, სამი! მაშა!

— როგორ ჩამაცმევდი, ჯაცო?

— როგორ ჩაგაცმევდი ჯაცო ჩემ მარგოსა? ჯაცო ხავერდის ქართული კაბა ჩაგაცმევდე, მაგ წელზე ვერცხლის ქამარიც შემოგარტყამდე, მაგ მკლავებზე ვერცხლის სამაჯურები და ოქროს ბეწვებიც გაგიკეთებდე.

— ვერცხლის ქამარი! ნეგა მართლა შენი ცოლი ვყოფილიყავი, ჯაცო! ჰა-ჰა-ჰა! ჰი-ჰი-ჰი!

— რას იცინებოდე? შენ რომ მართლა ჯაცოს ცოლი იქნებოდე, შენც გაიხარებდე და ჯაცოცა, როგორც ნამდვილი კნენა, ისე შეგინახავდე, მაშა! მეც შენი კნიაზი გახდებოდე.

— კნიაზი?! ჰა-ჰა-ჰა! კნიაზი ჯაცო?! ჰი-ჰი-ჰი! მიაძბე, ჯაცო, რას ჩაიცვამდი შენა?

— შენა? ჯაცო აბრეშუმის ახალუხი და კარგი ჩოხა შეგიკერავდე, ვერცხლის ხმალი და ხანჯალი ხომ გაქვს ჯაცოსა... კარგი რუსული ჩექმები, მზეზე რომ ლაპლაპი გაგაქვს... ვერცხლის მასრები იყიდებოდე. ხუთი მოჭამაგირე დაგიყენებდე...

— მოახლე ქალი? ჯაცო, მე ქალები უნდა დამტრიალებდნენ.

— ჯაცოს სახლში ხუთი ქალი გყავს. ყველანი შენი მოსამსახურე იქნებოდე — ჩემი რძლებიც და ჩემი ცოლიცა. ერთი კარგი თაიგონიც გიყიდებოდე.

— არ მინდა თაიგონი, ჯაცო! მე ავტომობილი მომნონს.

— ატამაბლი იყოს რა! ეგეც გიყიდებოდე ჯაცო, მაშა!

— მერმე მაგისტანა დიდმა თავადმა და კნენამ გუთანზე უნდა იმუშაონ?

— რათა გუთანზე? არც მე მუშაობდე და არც შენა. კნიაზი ჯაცო ზატხულში სოფელში იცხოვრებს.

ზამთარში ქალაქში წახვალ. ორივენი ნამდვილი კნიაზი და კნენა გახდებოდეს, მაშ, მაშ!

ასეთ ხუმრობასა და ოცნებაში მშვენიერად ჩავიდა და ბინდმაც მოაღწია. ბალ-ვენახებით, ჭრელი სოფლებით, პაგარა ხევ-ხუევებით და თხელი ჭალებით დაწინწკლული ქართლის უუბარმაბარი მწვანე ხავერდი დამუქდა. საურმე გზა სადღაც დაიკარგა. ურემი ჭერ ბილიკზე გადავიდა,

მერმე ერთ სოფლის ბოლოში გავიდა, რიყეს დაჰყვა და ჯაგნარს შეერია.

მარგომ გზის გადახვევა გვიან შეამჩნია.

— ჯაყო, საით მიგყავს ურემი?

— აქეთა სჯობდე, შენი წირი მე. აქეთ უფრო მოკლე გზა ვიქნებოდე.

— რა ვქნა, ჩვენი გზა პირდაპირ უნდა მიდიოდეს, შე კი მარცხნივ მიუხვიე.

— არა გიშავს-რა, შენი წირი მე, შენ არხეინად იქნებოდე. ჯაყომ შენზე კარგად ვიცის აქაური გზები, მაშა!

კიდევ კარგა ხანს იარეს. ჯაყომ ურემი დიდხანს აგრიალა ჯაგებსა და ნახნავეებში, რამდენჯერმე გადასჭრა რიყე, და ერთ ბნელ ჭალაში შესდგა.

— კნენაჯან, შენი წირი მე, შენ ცოცხა აქ მოიცადებდე, მეც ახლავე მოხვიდოდე.

და ბინდში შთაინთქა. მერმე უცვებ ურემის თავთან ამოძვრა და ჩაიხრიალა:

— გზა აგერეოდეს, ჯაყოსა, ნათლიაჯან.

მარგო შეჰკრთა:

— ეხლა სადა ვართ, ჯაყო?

-ემშაკმა ნუ ვიცის ხარების თავი! წალაში ხარ. ლიახვის ნაპირზე ხარ, შენი წირი მე.

— რა ვქნა, აქა ხარ გაზრდილი და ამ მინდორში გზა როგორ აგერია, ჯაყო?

— იმიტომა რომა მე და შენ ლაპარაკობდი.

— რას შერები, ჯაყო. ხარები უნდა გამოუშვა?

— მაშა! ეხლა სადღა ნახვიდოდე? ბნელა, შენი წირი მე, არც გზა ვიცის ჯაყომა.

მარგოს გულში შიში შეეპარა.

— მაშა! ნუ გეშინოდეს, შენი წირი მე. ჯაყოს თოფიცა გაქვს, მაუბერიც და ხანჯალიცა.

ვინ გაბედავ რამესა?! ჯაყო აქ არ იქნებოდეს?! დედას გიტირებ ყაჩაღსა ჯაყო, დედასა! აბა, ვინც ვაჟუკაცია, ახლო მოხვიდოდე. აბა მოხვიდოდე! — ჰყვიროდა ჯაყო და იარაღს ისე იმზადებდა, თითქოს ის ჭალა სავსე ყოფილიყო ყაჩაღებით, რომელნიც მარგოს მოტაცებას უპირებდნენ, ხოლო ჯაყო რაინდივით გარს უვლიდა თავის კნეინას და საკუთარის სისხლით იცავდა.

მარგოს კი უფრო თავის რაინდისა ეშინოდა, ვიდრე ნადირის ან ავაზაკებისა. მაგრამ ჯაყოს ხელში ჩავარდნილ დედაკაცს გაჩუმებისა და მორჩილების გარდა სხვა გზა აღარ ჰქონდა.

მარგოც გაჩუმდა და თავისი თავი ბედს მიაბარა.

ჯაყო ურემთან ცოდვილობდა და ისევ მარგოს ამშვიდებდა:

— შენ ნუ გეშინოდეს, გენაცვალე, ნუ გეშინოდეს. ყველას ჯაყო დედას გიტირებდე, დედასა! ჯაყო ეხლავე ცეცხლი აანთებდე. ჩემი კნეინა კარგი ვახშამი სწამდე და არხეინად დაიძინებდე, მაშა!

ჯაყომ ურემის თავი ორკაპიან ვერხვში ჩააგდო, მერმე ყოჩაღად დატრიალდა, სიბნელეში ლანალუნნი ასცეხა, ფიხი მოაგროვა და მალე იქაურობა გაანათა. მერმე ურმიდან მოხარშული ქათამი, მწვანელი და ღვინო გადმოიღო და ცეცხლის პირას პაგარა სუტრა გაშალა და მიუჭდა, თან მადიანად იღმურძლებოდა და ამბობდა:

— ჩვენი სოფელი აქვეა, შენ გენაცვალოს ჯაყო. მაგრამ ამ ბნელაში გზას ვერ იპოვნი, შენ ნუ გეშინოდეს, გენაცვალე. კარგად სწამდე და დაიძინებდე. ჯაყო კი თოფი აიღებდე და დილაშდის კარგი ძაღლივით გარშემო გივლიდე, მაშა! აბა, გაბედოს ყაჩაღი ახლო მოსვლა! დედას გიტირებ ჯაყო, დედასა!

ხანგრძლივი ღუმილის შემდეგ ჯაყომ თითი ბნელ ცას ატაკა და სთქვა:

— აგერ ჯაყოს ვარსკვლავი. გენაცვალე იმის მადლსა! გვერდითაც ნათლია მარგოს ვარსკვლავი მოგდევს, გენაცვალე იმასაც!

აღმოსავლეთით ალის ფერი მარხი ციმციმებდა. მარგომ ხმა ჩაიკმინა და ჯაყოს პასუხს აღარ აძლევდა.

ვახშამი რომ გაათავეს, მარგო ისევ ურემზე ავიდა და მიწვა, ჯაცომ ნაბადი წამოიხსა და ურმის ქვეშ შეძვრა.

— ღამე მშვიდობისა, კნეინატან! — სხვისი ხმით ამოსძახა ჯაცომ.

— ძილი ნებისა, ჯაცო! — სხვისივე ხმით ჩაუგდო მარგომ.

მარგოს ძილი არ ეკარებოდა. ხშირ-ხშირად მხარს იცვლიდა, სტრიალებდა და თვალებს ჰხუჭავდა, მაგრამ მოსვენებას ვერ ჰპოულობდა, ისევე ჰმფოთავდა, უქმაჟურს რამეს მოელოდა და ამ მოლოდინში გული უჩქროლავდა და უფართხალებდა.

ჯაცო მძიმედ ჰქმინავდა და განგებ ახველებდა, თან დროგამომშვებით მარგოს ეკითხებოდა:

— დაიძინე, მარგოტან, გენაცვალოს ჯაცოი?

— არა, ჯაცო, არ მეძინება.

ბნელი და თბილი ღამეა. მთის ნიაფი ჭალას აშრიალებს. ღიახვი შხუის. შორიდან ხანდახან გურის ჩხავილი და ჭოცის კივილი მოისმის. სადღაც ძალი ზანგად ჰყეფს. იქვე ჭალაში ზოგჯერ ღამის ფრინველი ფართხალებს. წვრილფეხა ცხოველი ბუჩქებში ფაჩუნებს.

სადღაც ქვემოთ თოფმა დაიქუხა. მერმე ყოველივე შესწყდა და გაინაბა. მხოლოდ ძაღლმა მოუმაგა წკმუილს. ნიაფიც გაძლიერდა.

— მარგოტან, დაიძინებდე? — ერთხელ კიდევ მოესმა მარგოს ურმის ქვეიდან ჯაცოს ხმა.

მარგომ ჯაცოს ხმა ვეღარ იცნო. რაღაც საზარელს მიჰკვლია. თავი მოიმძინარა, გაირინდა და გაინაბა. სულიც კი შეიგუბა, ხითათს ჰვრძნობდა და ჯაცოსგან საშინელს ნაძალევს მოელოდა.

ერთი წუთის შემდეგ ურემი ოდნავ შეინძრა. ისედაც ბნელ ფარდულში მუქი ჩრდილი ჩამონვა. იმავე დროს მარგომ თავის ფეხზე ჯაცოს მძიმე თათი ივრძნო.

ჯაცო ურემზე ამოდიოდა.

— ჯაყო, რა გინდა?

— სუ შენი წირი მე, სუ! არ დაიყვირებდე...

— ჯაყო, სად მოხვალ?

— ცოტა იქით მიინეგდე. მარგოჯან... საწყალ ჯაყოს შეგცივდა... ცოტა გაგათბობდე ჯაყოსა,

გენაცვალოს იმის თავი. მარგომ წამოიწია:

— მაშ მე გადავალ ურმიდან.

გვიანდა იყო. ჯაყომ დაფეთებული მარგო ისევ გულადმა გადააქცია. მძიმე დათვივით დაანვა,

ჩაჰბლუჭა და ჩაჰბუნა.

— მხეცო, რას შერები?! პირუტყვო!.. ვერაგო!.. ავაზაკო!..

ჯაყომ ერთი სიგყვის აზრიც ვერ გაიგო. მარგოს ნათლიმამა დინჯად სცდილობდა ნათლიდელის დამორჩილებას: დაუნდობლად სთელავდა, ხელ-ფეხს უმტვრევდა. თანაც არხეინად არიგებდა:

— კარგი, გენაცვალოს ჯაყოი, კარგი!... აბა, რათ გინდებოდეს ჩხუბი? რა კნეინას საქმე ხარ ჩხუბი?..

აბა, აქ ვინ მოგეშველებოდეს?!... სუ, შენი წირი მე, სუ! გაჩუმდებოდეს, თორემა...

— მხეცო!... ჰარამზადაე! გამიშვი... მიშველეთ! მიშველეთ-ეთ!

ჯაყო ოდნავ განრისხდა.

— სუ! გაჩუმდებოდე მეტქი, თორემა დაგახრჩობდე!... სუ მეტქი! — და ერთი თათით მარგოს მთელი პირისახე დაუფარა და მისი ყელი და კისერი ჩაჰბლუჭა.

ჯაყომ იმძლაგრა.

ხუთიოდე წუთის შემდეგ აწმობანილი და დამშვიდებული ჯაყო ოფლიანსა და კაჟიან თათს მარგოს მკერდზე უსვამდა და დაბალის ხმით ხეიხეინებდა:

— მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომა! ჩხუბი რად გინდებოდეს?! პაგარა ხომ არ ვიქნებოდე, რომ ჯაყოს ენიდებოდე?! აბა, რა კნეინას საქმე ხარ ჩხუბი?...

მარგო ჰკვნესოდა. ჯაყო კი კვლავ უხუგეშებდა:

— ხელი გეგკინებოდეს? არა უშავს-რა, მალე მორჩებოდე... ჯაყომ მხარში გიკბენდე? ჯაყო აგრე ხარ დაჩვეული, ეგეც მალე მორჩებოდე... კაბაც დაგვხეოდეს? ახალს გიყიდიდე ჯაყოი... რა გატირებდეს, ჩემო მზე და მთვარე? კარგი, გენაცვალოს ჯაყოი, კარგი... სუ, შენი წირი მე, სუ!...

მერმე, როცა ყბედლობით და ალერსით გული მოიჭერა, ოფლიან თითით მარგოს ცრემლი მოსწმინდა, ისევე ურმის ქვეშ შეძვრა და გოლიათის ხვრინვა ამოუშვა.

მარგო კი, — ნაცემი, ნაბეგვი, დაძალებული და გაჭუჭყიანებული მარგარიტა ხევისთავი — ახდელ ნამუსს, შელახულ პატივსა და გასრესილ თავმოყვარეობას ცხელის ცრემლით ჰგლოვობდა, მონამლულივით ჰბორგავდა, სიმწარისაგან იკლაკნებოდა და გულში იმუქრებოდა:

დაიცადოს ჯაყომ! ძვირად დაუსვამს ამ ნადირს თეიმურაზი საშინელ თავხედობას და სიმხეცეს! საცაა გათენდება და ორივენი ნაშინდარში ავლენ... ვაი ჯაყოს ბრალი მაშინა! ვაი შენ, უბადრუკო ნადირო! მხეცო! პირუტყვო!

შუალამემ მოაგანა. ნიაგი ისევე მოჰქრის. ლიახვიც შხუის. ძაღლები აღარ ჰყეფენ და აღარც ჭოტი გაჰკვივის.

ჯაყომ გამოიღვიძა და ურმის ქვეიდან მარგო ტკბილის ხმით მოიკითხა:

— მარგოჯან! შენი წირი მე, ნეტა გეძინებოდეს, თუ გელვიძებოდეს?

მარგომ ისევე მოიმძინარა თავი.

უძღომელი ჯაყო ურმის ქვევიდან ერთხელ კიდევ გამოძვრა და ჩარდახის ქვეშ ერთხელ კიდევ შებობდა.

მარგო აღარ ჰკიოდა და არც იბრძოდა. აღარც ბრძოლის თავი ჰქონდა და არც შველას მოელოდა. ბავშვივით სტიროდა, სლუკუნებდა და გაუგებარს ჰლულულულებდა.

ჯაცომ ერთხელ კიდევ იჯერა გული და ისევ მარგოს დამშვიდებას შეუდგა:

— რა გატირებდე, ქალო? ძუძუმწოვარა ბაღლი ხომ არ იქნებოდე! დედაკაცი ვიქნები შენა, დედაკაცი!.. აღ-უ-უ-უ-უ, ნეკზე არ მიკბინოდე! აღ-უ-უ-უ! აღ-უ-უ-უ!

მარგომ ტირილი შეიმავრა. ჯაცოს გაუხარდა. მარგოს ილიაში თითი ჩაუყარა და ლიგინი დაუნყო:

— ლიგი-ლიგი მარგოსა! ლიგი-ლიგი პატარასა!

დედაკაცს ნერვიული სიცილი აუტყდა. ტირილი და კისკისი ერთმანეთში აურია, აძაგდავდა და აივრისა.

ჯაცომ ასეთი სიცილი მარგოს გამხიარულებად მიიჩნია და თვითონაც არახრახდა:

— აი, აგრე! გენაცვალოს ჩემი თავი! გაიცინე, გაიცინე, შენი წირი მე, შენი! ხომ გაგაცინა ჯაცომა!

მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაცომა.

მერმე ისევ ურმის ქვეშ შეძვრა და მალე კვლავ ახვრინდა.

რიყრაჟზე ჯაცო ერთხელ კიდევ აცოცდა ურემზე, და იმ ჩარდახიდან კივილისა და ტირილის ნაცვლად დედაკაცის ვნებიანი კვნესა და თავდავინწყებული ბოდვა მოისმა.

იმ ჭალაში, ლიახვის პირზე, როცა ცამ თვალი მოიფშენიდა და ფერი იცვალა, მიძინებულმა მარგომაც პირველად გამოიღვიძა. გაკვირვებით თვალი გაახილა და ხარბად დასწვდა ცხოვრების ერთ საუნჯეს, რომელიც ამ ქვეყნად არც კი ეგულეობდა, რაც უნდოდა და ჭიანჭამმა თეიმურაზმა თავის უმის ვნებით ათ წელიწადში ვერ გაუთბო მარგოს, ტყიდან გამოვარდნილმა ნადირმა, — ჩაკირულმა ჯაცომ — ათ წუთში აუღელა და აუქქროლა.

მარგო უძილობით იყო გალახული. მაგრამ მაინც მდებრულის თვალთ დაინახა და ცხადად იგრძნო უცნაური ცვლილება:

ჩაზნეცილ გულიდან თითქო მძიმე ლოდი აეხსნა. გაღვიძებულმა ძარღვებმა სიცოცხლის ჟრიაპული მოჰრთეს და დუბელა სისხლმაც ჩუხჩუხი ასტეხა. იგრძნო და გაიგო მარგომ, რომ იმ ღამიდან მას გრილ სულში შარავანდელი ჩაესახა. რომ მისი დაობებული ტანი საამურის შანთით დაიდაღა, დაუტევნელის სიხარულით გაიჟღინთა და სხივნაკრავ კოკორივით გაიფურჩქნა.

თავი VIII

ეზოში შემოსულ ურემს თეიმურაზი მიეგება:

— მადლობა დ...ღმერთსა! სადა ხართ, რად დ...დდაიგვიანეთ?

ჯაყომ უმაღვე პასუხი დაუხვედრა:

— ურემი გაგიფუნდეს, შენი წირი მე, ურემი! გუშინ ვერ ამოხვედი.

— მაშ ღამე სად გ...გაათენეთ?

— ღამე ლევანაშენში გაათენებდე, ჩვენებიანთ თომასთან იქნებოდე სტუმრათა. ძალიან კარგად დაგიხვედებოდა თომაი, შენი წირი მე, ძალიან კარგათა. მოკითხვაც მოგიტანებდე თომასაგან, დიდი მოკითხვა.

განითლებული და დადუმებული მარგო განზე იხედებოდა და ქმარს პირსახეს არიდებდა. სდუმდა მარგო და ამ სიჩუმით პირველად გრძნობდა ფლიდობის სიმწვავეს და ღალატის სირცხვილს.

გაახსენდა წუხანდელი ნაჩუმარი და თავისი ქადილიც. ყოველივეს უამბობს თეიმურაზს, ყოველივეს! მარტონი რომ დარჩებიან, მარგო ეტყვის:

— ჩქარა, თემურ, ჩქარა ნავიდეთ აქედან.

და ნალამურს გადაუშლის თავის ქმარს, თანაც შეეხვეწება:

— თემურ, გაჩუმდი. შენც თავს ნუ მოიჭრი — და მეც ნუ შემარცხვენ.

— „რაც მოსავალია, მოვიდეს!“ — ავონდება მარგოს თეიმურაზის ნათქვამი. — აი, აკი მოვიდა კიდევაც!.. არა, მარგო დღესვე ჩამოირეცხავს ღამის ჩირქსა და უფმურს, დღესვე!

თეიმურაზი მარგოს ათვალეირებს და ცოლის თვალებს ეძებს. მარგო მიგრიალდა.

თეიმურაზს თვალი თვალში ველარ გაუყარა, აილანდა და აინთო. ბოლოს თავს ძალა დაატანა. მხიარულად და ცოცხლად ჩამოხტა ურმიდან და ნატკენი მკლავი აითრია.

თეიმურაზი შეშინდა:

— მ...მმარგო, ეგ რა არის? კ...კვაბა სად დაიხიე? მხარზე რაღაც იარა გაქვს, მკლავიც ხომ არ დ...დაგიშავდა?

მარგოს შიშველ მხარზე ჯაყობ ნაკბილარი მოსჩანდა, ხოლო მკლავი გუშინდელ ბრძოლაში ჰქონდა ნალრძობი.

სირცხვილისაგან აჭარხლებულსა და შიშისაგან განაბებულ მარგოს ისევ ჯაყო მიეშველა:

— კნეინა ურმიდან ჩამოხტებოდე, შენი წირი მე, კაბა წალს მოედებოდე და ხელიც მიარცყამდე.

არა ვიშავს-რა, შენი წირი მე, მალე მოგიჩეხებოდე ნათლიასა.

სანამ ჯაყოს ბიძა ქეშელა საქონელს აბინავებდა, ხოლო ჯაყო ყვირილით იქაურობას იკლებდა და ყველას აფეთებდა, თეიმურაზი მარგოს თავის ნასახლარში დაატარებდა, იქაურობას აჩვენებდა და გულისკვნესით ეუბნებოდა:

— აი, გ...გვასინჯე, ნახე, რა დაემართა ჩვენს უპატრონო ს...სახლს.

მარგო ძლივსლა სცნობს ხევისთავთა ნაუფლარს. ძველი ავეჯეულობა და სურათები დახეულ-დახვრვგილნი და ჩამგვრეულნი არიან. ჭვარცლით შემურულ კედლებზე მრავლად ჰკიდია ცყავეულობა, სამუშაო იარაღი და ხმელი ხილი.

ხარაგით ნაკეთები და გრეხილ-ხვეულით შემკული მუხის ბოძები დალურსმულნი და დაჭდეულნი არიან ურიდოდ და დაუნდობლად. სახლი გატენილია კასრებით, ქილებით, კოკებით, კალათებით და გოდრებით. ერთ კუთხეში გაურჩეველი სიმინდი ჰყრია, მეორეში — გაურჩეველი ლობიო.

ოთახების ზოგი მორთულობა — სუბანები, სარკეები, ლბილი ავეჯი, ქანდაკებანი, ხალიჩები და უძველესი შირაბის ჭურჭელი აღარსად არ მოსჩანს.

კედელში ჩატანებული მუხის ფართე განჯინები, ისიც ხარაგით ნაკეთები, იარაღის ასეთივე საჭურჭლე და სანიგნე სავსეა მყარლი ლოგინით, ჯაგრით და მატყლით.

აქა-იქ გაფანტულია ხევისთავთა გვარეულობის განთქმული იარაღი: ჯავშნები, მუბარადები, პერანგები, საბარკულები და სამკლაურები, ჩაფხუტები და ასნაირი თოფი და მახვილი: ლახვარი ორპირი, ბუნგრძელი, პირპრცყელი და ბუნზომიერი; სათხედები, ხელშუბები, გეონები, ხიმტები, ზუფანები, ლიბადაკები, გმურები. სირმა, სიათა, ყირიმი, ფრანგული, დამასკი, დალესტური, გორდა და მრავალნაირი ხანჯალი და ხმალი.

ერთი პირმომგვრელი ძველი ხანჯალი და გორდას ხმალი აივანზე ეყარნენ. საცა თიხსა და წნელს გორდა-ხმლით სჭრიდნენ. რამდენიმე ძველი ფარი სარქველის მაგივრად ჭურებისთვის და კასრებისათვის დაეხურნათ. ძველი ფრანგული და ყირიმული ხარისებად გადაეკეთებინათ და ზედ აკიდოები ჩამოეკიდნათ.

სახლში არც ერთი წიგნი აღარ მოიპოვებოდა. თეიმურაზის მამის სურათი, ფერადებით ნახატი და მშენიერ მოლქროვილ ჩარჩოში ჩასმული, ხონჩად არის გამოყენებული. ხატები და უძველეს წიგნების ყდები მწილეების და ყველის ქილებისათვის დაუხურაფთ.

სახლის უკან გაშენებული ყვავილნარი, სადაც წინათ იშვიათი ჭიმის ვარდ-ყვაილი იყო მოშენებული, ეხლა სავსეა დიდი ყვითელ-წითელ გოგრებით, მზესუჭვრიტეთი, სიმინდით და ლობიოთი.

წინად სანახევროდ მიცემული და კარგად ნაპატრონევი ბალ-ვენახი ეხლა ჯავნარად გადაქცეულა, ხეილი და ვაზი გაფარჩხულა და ლიახვის ჭალას დაჰმსგავსებია.

თეიმურაზს გული აუჩუყდა და ცრემლი მოერია. მარგოც ხან წარბებს იჭმუნის, ხანაც ნაძალადევად ილიმება.

ბოსტნის კუთხეში ერთ საფრთხობელას წაანყდნენ. დაბალ ბოძზე ჯვარივით გავრულია გადატეხილი სიათას თოფი. ამ ბოძზე და თოფის ხარისაზე ჩამოუცვამთ რკინის აბჯარ-ჯავშანი — თვალმრგვალი ჯაჭვი, სამკლაურები, შუბი და საბარკულები, დასკლინტულ რკინის მუბარადზე, რომელსაც უძველესი წარწერა ჰქონდა — „აღლაჰ ილ-აღლაჰ“ — კაჭკაჭი სჩხავის.

ორივემ შხამიანი სიცილით გაიციხეს. მერმე თეიმურაზმა სათვალეები შეისწორა, საფრთხობელასაკუნ თითი გაიშვირა და ნაღვლიანად წაიბორძიკა.

— საკ...კვირველია! ეს საფ...ფრთხობელა ნამდვილი ემბლემაა ჩვენი ბედისა.

მარტონი არიან. ეხლა ეგყვის მარგო, ყოველივეს ეგყვის. მხოლოდ არ იცის, საიდან და როგორ დაიწყო. ჯერ ტფილისს ნაბასევი გაახსენოს და საყვედურით გაავსოს, თუ წუხანდელ ნალამურიდან დაიწყო.

სდგას თეიმურაზის გახევებული მეუღლე და იხერხება. სამჯერ დაალო პირი და სამჯერვე დაახველა: ენაზე მომდგარი სიტყვა დასაკლავ ხარივით ჯიუტობს და უკანვე გაურბის, ბოლოს, ძლივს ამოიხრიალა:

— თეიმურაზ...

თეიმურაზს არ ესმის. განზე იხედება.

ჩუმი ცრემლი ჩუმად მოიწმინდა და მარგოს მიუბრუნდა.

— წამო, მარგო, წამო, ჩვენ დიდ აივანზე ავიდეთ, ერთ დროს შენ ძალიან გიყვარდა იმ აივანზე ჯდომა.

— ეხლაც მიყვარს. ნავიდეთ. — და გულში დაუმატა: — მერმე ვეცვი.

ეზოში სისხლი იღვრება: ჯაყომ რამდენიმე ქათამი, ინდოური და ცხვარი დაჰკლა, ქვევრსაც თავი აჰხადა და თავის სტუმრების საჩვენებლად სოფლის წარჩინებულნიც მოიწვია.

როცა საკლავს ჰხოცავდნენ, ჯაყომ თეიმურაზს დაუძახა და ერთი ცოცხალი ქათამი გაუნოდა:

— აბა კნიაზ, ერთი ქათამი შენც დაგვალი. შენი დაკლული ქათამი ამ ოჯახს შეგვენევა.

თეიმურაზი შედრკა:

— არ შ...შემეძლიან, ჯაყო.

ჯაყომ სიცილი დააყარა:

— მაშ რა ვაჟუკაცი იქნებოდე?! ერთი ქათამიც ვერ დაჰკლავდე? ჰაი, შე ქალაჩუნავ, შენა! აბა, უყურებდე ჯაყოსა.

და ჯაყომ ქათმებს კისრები დააწყვიტა და ცხვარს არხეინად ყელში ხანჯალი გაუყარა.

თეიმურაზმა პირუტყვების სისხლსა და ფართხალს ვერ გაუძლო და სახლისკენ გასწია. სისხლის დანახვაზე გული მიეღია და პირსახე გაუფითრდა.

ჯაყო იცინოდა და თეიმურაზს მასხარად იგდებდა. მარგო კი მაღალ აიფნიდან თავის მეუღლეს არცხვენდა:

— რა დაგემართა? ქათმის სისხლმა ეგრე როგორ დაგაშინა?

თეიმურაზიც აივანზე ავიდა და დაშინებულ ბავშვის ხმით თავს იმართლებდა:

— არ შ...შემიძლიან. შ...შეჩვეული არა ვარ.

მარგომ მხრები შეიშმუშნა და ტუჩებზე ღიმილი აისახა:

— შეჩვევა რა შუაშია? მამაკაცის გული რომ გქონდეს, სისხლის დანახვა ეგრე არ გაგაფითრებდა.

სირცხვილია, თემურ!

— ცოცხალი ხანს რომ ვიცხოვრებ ამ გაკაჟებულ ხალხში, გულიც გ...გგვამიმავრდება და სისხლსაც შევეჩვევი. იქნება მერმე კაციც ადვილად მოგვლა.

— შენა? კაცის მკვლელი?! — წამოიძახა მარგომ და გადიკისკისა.

სანამ საღილი მზადდებოდა, ჯაყომ ხევისთავეს თავისი ჯალაბ-ჯულაბი გამოუყვანა და მათ თვალწინ თავისი ბიძები, ძმები, მამიდები, დეიდები და ჩიქორთული ნათესავები გამოჰფინა: გურა, ქეშელა, გიბა, გელა, მეშთა, ელისო, მარიამი და თინა.

მერმე ჯაყოს ცოლი წინაც გამოვიდა და ცხრა ქალ-ვაჟი გამოიყვანა, — ყველანი ერთი

— ერთმანერთის მიმდევარნი, ზოგი თავისი საკუთარი, ზოგნი კიდევ გერები. ჯაყომ დოინჯი შემოიყარა და პირსახე გაიბადრა:

— აბა, კნიაზებო, როგორი ბინი ყოფილხარ ჯაყო! აბა, დახედეთ ჯაყოს გონებსა! ბინები ჩემისთანა ვაჟუკაცები გამოხვალთ, ქალები კი ისეთი ლამაზი ვიქნები, როგორც ნათლია მარგო, მაშა!

— ჯაყო, რა ბევრი გეყლია. — გაიკვირვა მარგომ.

— მაშა! — აჭიხინდა გახარებული ჯაყო.— ცხრა შვილი გაგიკეთე ჯაყომა. მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომა!

— ჯაყო, ც...ცხრა შვილი გეყოფა. — უთხრა თეიმურაზმა.

— რათ გვეყოფა ცხრა? ჯაყოს ცხრა ბინი კიდევ გეყოლება, მაშა! შენ რას იტყვდი, ნინა?

ჯაყოს ცოლმა, განურულმა კნაჭა დედაკაცმა, რომელიც ქალაქში ჯაყომ გაბადრულ მთვარეს შეადარა, ტუჩები აიპრუნა, ჩაიხითხითა და პირსახე მიიბრუნა. ჯაყომ თეიმურაზს და მარგოს გადმოჰხედა:

— შენა, ნათლია? რატომ ერთი ბინი მაინც არ გეყოლებოდეს?

თეიმურაზმა ამოიხრა:

— რა ვიცი, ჯაყო, ალბათ ღმერთს ასე ჰსურს.

— ღმერთმა რა ვიცის შენი საქმე? შენ იქნებოდე ქალაბინა. ღმერთს ნუ დააბრალებდე.

მარგომ და თეიმურაზმა ერთმანერთს გადაჰხედეს და გულიანად გაიცინეს. ჯაყომ თავის ნაჭიშევს ისევ ამაყად გადაჰხედა და ერთხელ კიდევ დაიქაღნა:

— ყველანი ჯაყოს შვილები ხართ, მაშა! ღმერთმანი, ჯაყოს კიდევ გეყოლება ცხრა შვილი, მაშ, მაშა!

აგრე ვიცის ჯაყომა!

მარგო ჯაყოს ჩამონაგალის ხროვაში შეერია, თეიმურაზის და თავის ნათლეულებს გაუღიმა, სხვებსაც მოუაღერსა და გვბილეულობა დაანახვა. ცხრა ბავშვი მარგოს ცხრა

გოჭივით მიესია. ჭყვიტინით, ჭიჭყინით, ღნავილით ეხვეოდნენ გარშემო და ტკბილეულობას ერთმანერთს პირიდან სტაცებდნენ. ჯაყო კი დოინჯ-შემოყრილი იდგა, მარგოს და თავის ცოლს ერთმანეთს აღარებდა და ორივეს ცხენების დალალივით ჰსინჯავდა: ღიმილით, ურცხვად და მოურიდებლად. შემდეგ სამს უცნობს ვაჟზე მიუთითა თეიმურაზს და სთქვა:

— ესენი მოუნათლაფი დაგრჩა.

— მერე, რაგომ არ მ...მონათლე, ჯაყო?

— რათ უნდა მონათლო? ეხლა ნათლობა მოდაში აღარა ხარ. ჯაყომ ვიცის ეხლანდელი კანონი. ჯაყო ჭკვიანი კაცი ხარ. ჯაყოს მონათლულებიც გყავს და მოუნათლაფებიც. ვინ იცის, როდის დაგჭირდეს ჯაყოსა მოუნათლაფი შვილები! მაშ, მაშა!

ერთმანეთის გაცნობა რომ გათავდა, ჯაყომ აივნის ჩრდილში ხევისთავთა საგვარეულო სითიკანი დაიდგა, ზედ ჩამოჭდა, გვერდით სტუმრები მოისვა, მყრალი ყალიონი გააბოლა და მუსაიფი გააბა, თანაც ზევიდან წამდაუნემ ისეთის ომახიანის ხმით გადასტყვიოდა ფეხმარდ და უხმო ნათესავეებს, რომ ჯაყოს ხმა მთელს სოფელს სწვდებოდა:

— გურა, ჩქარა! თახრაშუ!.. ქეშელა, ადამრაშე!... გიბა, ქადამჩაუ?!...

თავი IX

სოფლელები — ჯაყოს სტუმრები მარდად მოუსხდნენ ასწლოვან ნიგვზის ხეების ჩრდილში გაშლილ სუფრას და მგლებივით დაექვედნენ დიდი ხნის უნახავ ხორცეულსა და ღვინოს. თან ილუკმებოდნენ, ჯამებით ღვინოს სვრეპავდნენ, ჩახლეჩილ სუფრულს გაჰკვიოდნენ და ზოგჯერ ბორძიკით ლულულულებდნენ.

— ეს გაუმარჯოს ჯაყოს სტუმრებსა... რომელიცა რომა.. აგრეთვე და ისა.

გაბლენძილი ჯაყო მამასახლისივით სუფრის თავზე იჯდა, ბეჭს ითლიდა და ჰყვიროდა:

— აბა, თქვენი წირი მე! არ მოინყინებოდეთ! სწამეთ და სვამეთ! გურა, თახრაშუ!.. ქეშელა, ადამრაშე!

და ზოგჯერ სიამოვნების ნიშნად ამპარგავნულად ხროქინებდა:

— მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომა!

ერთ გვერდით მარგო ჰყავდა, მეორე გვერდით — თეიმურაზი.

ჯაყო მარგოს საუკეთესო ნაჭრებს სთავაზობდა და არშიყობდა:

— სნამა, შენი წირი მე, სნამა! ისე უნდა გაგასუქებდე, როგორც სააღდგომო ინდაური, მაშა!

თეიმურაზს ყურადღებას არ აქცევდა, ზოგჯერ სიბრაღულით გადმოჰხედავდა და დაცინვით გადმოჰკრავდა:

— კნიაზო, სნამა, თორემა რაც ღალას აღარ გაძლევდე, იქნება იმ დღიდან შენც არ გაძლებოდე.

მერმე თეიმურაზის შიში გაიხსენა და აჭიხინდა:

— ნეგა ამისთანა ვაჟკაცს კნიაზობა ვინ მოცემდე? სისხლისა გემინიან თეიმურაზსა, შენი წირი მე, სისხლისა! ქათამიც ვერ დაჰკლავდე, ქათამიცა! შენა, თეიმურაზ, კნიაზი კი არა ხარ, ბრინკა ხარ, ბრინკა!

ბრინკა ჯაყოს ნათესავი იყო, — დაურდომილი, გონჭი, საბრალო და ყველაფრით უბადრუკი, — სწორედ ის ბრინკა ჭივამილი, რომელმაც ოდესღაც თეიმურაზისგან ოთხი ათასი ღლიური ცყე „იყიდა“ და ეხლაც ქვაბებთან ფუსფუსებდა.

ჯაყომ თეიმურაზს იმ დღიდან ბრინკა დაარქვა:

— ბრინკა, სადა ხარ?.. ბრინკა, მოდი პური წამა!.. ბრინკა, გაზეთი წაგიკითხე!.. ბრინკა, ერთი ამბავი გითხარი, ჩვენც გაგაგებინეთ რამე...

თეიმურაზს მისი ნამოურავალი პეტრე დევდარაშვილი და ნახუცარი ივანე მოუსხდნენ. ორივენი თეიმურაზის მამის ხელში იყვნენ გაზრდილნი: ერთი მოურავობაში, მეორე კი ჯერ ღიაკვანობაში, და შემდეგ — მღვდლობაში.

თეიმურაზმა რომ მამისეული ქონება დაიმკვიდრა და ხელი მიჰყო მამულის გაყიდვას და დარიგებას, პეტრემ მაშინვე თავი დაანება სამსახურს და საკუთარ კერას დაუბრუნდა, ხოლო მღვდელმა ივანემ უფრო გვიან აულო ალლო ახალ ცხოვრებას და ანაფორა ჩოხაზე

გაცვალა.

კარგად მოხერხებული პეტრე თავიდანვე აღმაცერად უცქეროდა თეიმურაზს და ჩემ-ჩემად ყორანივით დასჩხაოდა იმის მომავალს. ამბობდა: ბარემ ასიც მინახავს მაგისტანა გააჭენე ბიჭიო. ეგეც სხვებსავით დაილევა და მერმე ლობიოსაც ინაცრებსო. პეტრეს ეს უღვაშები დააჭერით, თუ გაემტყუნდეთ.

არ გამტყუნდა ბებერი გლეხი. ეხლა თავისივე თვალთ დაინახა ჯაცოსთან შეხიზნული ნაბატონევი, მაგრამ პეტრეს თეიმურაზი მაინც ენახებოდა. უკბილო პირს აცაცუნებდა და თითქო თავისთვის ჰლულლულვებდა:

— მაშ ისე წავივიდა საქმე, რომ სასხვისოდ გავიხდა ეგ თავი? ვაი დედასა, ავთანდილ ხევისთავო!

რას იფიქრებდი, რომ ოჯახი ასე დაგენგრეოდა? თეიმურაზი პეტრეს ანუგეშებდა:

— ნუ შესწუხდი, ჩემო პეტრე. წყალნი წავლენ და წამოვლენ, ქვიშანი დარჩებიანო.

— მართალია, მაგრამ იმ ქვიშაზე გაგუდული თევზიც ბევრი მინახავს. — დაუნდობლად და მოურიდებლად ჩაურთო ნახუცარმა ივანემ, რომელიც იმ სუფრას სთამაძობდა. — წყლის წასვლის მოლოდინს ისევე ის გერჩივნა, რომ სამსახურში ფეხი მოგვეკიდნა, თორემ, ვინ იცის, იქნება წყალნი ან არ წავიდნენ, ან კიდევ ძალიან დაგვიანებით წავიდნენ.

— სანამ პეტრე მიეშველა, პავლეს ცყავი გააძრესო, გამიგონია ცხონებული მამაშენისგან.
— ჩაურთო პეტრემ.

გაკრეჭილი ძღვედელი წამოდგა:

— ხალხო! სმენა იყოს და გავონება. ეს ქვეყანა ასე ყოფილა მომართული: ერთი წავა და სხვა მოვა გურფასა საბაღნაროსაო. ასე უთქვამს დიდებულ შოთა რუსთაველს შვიდასი წლის წინათ. ისიც უთქვამთ: წინანი უკანაო, და უკანანი წინაო.

— დღეს მენაო და ხვალ შენაო. — ჩაურთო სუფრის ბოლოში ერთმა ახალგაზრდამ.

— წინათ თავად-აზნაურები გლეხებს უღელში აბავდნენ, ეხლა კი ბედი პირუკუღმა მოგრიალდა.

— მაშ, მაშა! — წამოიძახა ჯაყომ. — ეხლა კნიაზებსა და აზნაურებს ჩვენ დავადგამდეთ უღელსა, მაშა!

— ცხოვრებამ ახალი აზნაურები დაგვიბადა. — განაგრძო ივანემ. — რით არა სჯობიან წინანდელ თავადებს ღლევიანდელი ჩვენი მასპინძელი? განა ჯაყოს აზნაურობა არ შეჰშვენის?

წინიკამ ახალგაზრდებს გადაჰხედა.

ჯაყო გაიბადრა და აირია. იჭვის თვალი გადაავლო ყველას, პირი ღია დარჩა და ცხენის კბილებით ძლივს შეიმაგრა ენაზე მომდგარი „მაშ, მაშა“!

— ჯაყო ნამდვილი აზნაურია. — განაგრძო გაკრეჭილმა ივანემ. — ძალაც შესწევს და შნოც. ზოგს აზნაურს არც უნინ ეგყობოდა აზნაურობა, ეხლა ხომ სულ დაიძირნენ და გადაგვარდნენ. ზოგი კი გვარიშვილობით აზნაური არ არის, მაგრამ ჯანლონით, ჭკუით, გონებით, გავლენით და ქონებით აზნაურიც არის და თავადიცა. ასეთმა ძლიერმა გლეხებმა თვითონვე დაიდგეს აზნაურობის ტახტი და თვითონვე დაინერეს თავადობის გუჯრები. ასეთ აზნაურებს მე პატივს ვცემ, წინანდელი ჩვენი თავადი კი... ჩვენი აზნაურები წყალნასაღებნი იყვნენ და აკი ჩაჰბარდნენ კიდევაც მიმავალ ღროსა! ქვეყანამ იცის, რომ ჯაყო ჯივაშვილი ისე დასტრიალებს ჩვენს ღარიბ-ღატაკ გლეხობას, როგორც კარგი მეოჯახე თავის კერას.

სუფრის ბოლოს ჩურჩული მოისმა.

— ვინ მოსთვლის, რამდენი მრუდე საქმე გაუსწორა ჯაყომ ჩვენს სოფელს და რამდენ გაჭირვებულ ქვრივ-ობოლს გაუმართა ხელი! ქლესაობდა ივანე. — ჩვენ იმედი გვაქვს, რომ ამდენი სიკეთის დამთესი ჯაყო არც შემდეგში დაიხევს უკან და ისევ ძველებურად გაგვიწევს დახმარებას. მაშ გაუმარჯოს ჩვენი სოფლის ახალ პატრონს, ახალ აზნაურს ჯაყო ჯივაშვილს.

— მაშ, მაშა! — წამოხტა ჯაყო. — ჯაყო დიდი მადლობელი ხარ. თუ სოფელს გინდა, ჯაყო კიდევ გემსახურებდე, კიდევ გაგიწევდე სანყალ ხალხს სამსახურსა, მაშ, მაშა!

სუფრის ბოლოში ახალგაზრდობამ ყაყანი და ალიაქოთი ასტეხა. ჯაყო ისევ წამოვარდა:

— მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომა!

და ივანეს გადაეხვია, თანაც მიაძახა:

— ალავერდი შენთანა, ღვდელი!

ერთმა წაიბურტყუნა:

— ნიძლავი, თუ ივანემ ხვალ ჭაყოს ერთი ცომარა ფეკელი არ გამოართვას.

— ძირს აზნაურები! — დაიძახა სუფრის ბოლოში პეგრეს შვილმა ნინიკამ.

— ძირს აზნაურები!.. არ გვინდა!.. ძირს!.. არ გვინდა!.. — ხმა აიმაღლეს დანარჩენმა ახალგაზრდებმაც.

დაიწყო ივანეს ნათქვამის განმარტება, ბოლიში, მიწვევ-მონვევა, ყაყანი, ერთმანეთის დაჭერა და ჩურჩული.

მხოლოდ ნინიკა იდგა განზე და ულვაშს იკვნეტავდა, თან სუფრის თავისკენ ელვას ისროდა. თეიმურაზი ნინიკასთან მივიდა.

— ნინიკა, ჩემი ხათრი შეინახე, ჩ...ჩემი! არ ჩაერიო, თორემ...

ნინიკა ისევ სდუმდა.

ბოლოს, ყველანი ისევ ჭაყომ დააშოშმანა:

— სმენა იყოს! გაჩუმდებოდე!... მე რომელი კნიაზი ხარ? ხომ არ გაგიჟდებოდე! ივანე ხუმრობდეს, თქვენ კი ვერ მიხვდებოდეს. სმენა იყოს! ჩვენი სტუმარი ნათლია თეიმურაზი ლაპარაკი გინდა.

თეიმურაზმა გრძელი სიტყვა წარმოსთქვა შესახებ ერთობის და თანასწორობისა, სოციალურ მშვიდობიანობის, და ახალა თაობის შემოქმედებისა. მერმე თავი ბოლოს ვეღარ მიაბა, აბორძიკდა, წაიფორთხილა და თავისი სადღეგრძელო ასეთის დარიგებით და ლოცვით დაასრულა:

— დაიცავით ძმობა, მ...მშვიდობა და ამხანაგობა! დ...დღანარჩენი თვითონვე დ...დღალავდება. ყველამ გულში ჩაიწერეთ მ...მშრომა და პ...პპატიოსნება. ღმერთმა ყველას მოვცეთ მ...მშვიდობა და მ...მმთმინება.

ჭაყოს აზნაურობა მალე დაივიწყეს და ხელხლად მისი ღვინო გაიხსენეს. კვლავ სმას შეჰყვნენ და შეყაყანდნენ.

სუფრის ბოლოში ნინიკამ დაიძახა:

— ცანგალა და გოგონა!

მეორემ უმაღლეს ხმა მისცა.

— გოგნი, გოგნი, გოგონა!

სხვებმაც ხანი მიაყოლეს და მძლავრად ტაში დაჰკრეს. ჯაყო უმაღლეს იქვე გაჩნდა და დასძახა:

— აბა, განი, განი!

მერმე ქუდი მოიშეღიპა და ტეტიურად ჩამოუარა. მომღერალმა ცეცხლი შეიკეთეს და ჯაყოსაც შეუკეთეს. ბიჭმა გოგო გაიტყუა, ჩიტის ბუდე ვიცი მეო: ჩიტის ბუდე არსად იყო! გოგო, ეგრე ვიცი მეო!

გუნდი ღვრიანით მისდევს ნინიკას: გოგო, ეგრე ვიცი მეო!

ჯაყომ ორჯერ ჩამოუარა და მარგო წრეში გაიწვია. ოღნავ შებრუებულ მარგოს უცებ ძველის-ძველი ეშმაკები შეუსხდნენ. ხელები ფრთებივით გაშალა, თავი ოღნავ უკან გადაიხარა, სახეზე ბედნიერი ღიმილი აისახა და მარდად, კოხტად და ტანის რხევით ჩამოუარა.

ოღესლაც მარგოს ძლიერ უყვარდა და უხდებოდა ცეკვა, როცა დროს მოიხელთავდა, განზე არ გაიწვია, მაგრამ ის ბედნიერი და უდარდელი დრო ღიმილი ხანია გაჰქრა. აღარ ახსოვს მარგოს, სად და როდის იცეკვა უკანასკნელად, ან რამდენი წელიწადი გავიდა მას აქეთ — ხუთი თუ ათი? იქნება მეტიც, დააფიქრებდა მარგოს ხანი, მაგრამ იმისმა სისხლმა შორეული წარსული გაიხსენა და აჩუხჩუხდა.

გედივით მისცურავს მარგო განიერ მოედანზე. იმის ფეხებს კვალ-და-კვალ მისდევს მქუხარე ტაშის და სიმღერის მკვეთრი რიტმი:

ცანგლი, ცანგლი გოგონავ! გოგნი, გოგნი, გოგონავ!

ტაში-ტაში! ტაში-ტაში! ტაში-ტაში! ტაში-ტაში!

მიჰქრის მარგო და ვერც კი ხედავს თავის ჯაყოს, რომელიც გაგიჟებულ დათვივით დაჰხტის, მორგვის ხელებს მოშლილ ბორბლებივით იქნევს. კუნძის ფეხებით მიწას სთხრის, განიერ თეძოებს ბურთებივით ახტუნავენს, ზღარბის თავს გოგრასავით აგორავენს, ღოჯის კბილებს თეთრად აელვებს და დროგამოშვებით ცხენივით ჭიხვინებს:

— ტაში ჯაყოს! ტუში მარგოს! ტაში ჯაყოს! ტუში მარგოს!

პეტრეს შვილი ნინიკა ჯაყოს და მარგოს მკაფიო და მკვეთრი შაირებით მისდევს. ეს ჯაყო კარგად თამაშობს, თითის ნვერებზე დგებაო: ჯაყომ რომ ფეხი იტკინოს, ეს მე ნუ დამბრალდებაო.

თეიმურაზიც გაცხარებით უკრავს ტაშს და ნახუცარ ივანეს ეუბნება:

— ს...სსაკვირველია! ს...სსაოცარია! აქამდე არ დაჰვინწყებია მარგოს ახალგაზრდული შნო და მ...მმარდობა.

ნინიკა აღარ იღლება და მისი შაირიც აღარ იღვევა. რიხით და ფახით იმუქრება:

ორი ცხენი, ერთი კვიცი!

ოციოდე კიდევ ვიცი!

გუნდიც კვლავ ჰქუხს და ჰგრგვინავს:

ცანგალა და გოგონა!

გოგნი, გოგნი, გოგონა!

ჯაყოც ისევ დაჰხტის და ჭიხვინებს:

ტაში ჯაყოს! ტუში მარგოს!

ტუში ჯაყოს! ტაში მარგოს!

ილამ ნიკას მეორე ხმა ჩამოართვა.

ნინიკამა ერთი გოგო

ორღობეში დაიჭირა,

ი გოგომა ველარ იქნა,

სარტყელი ვერ მოიჭირა.

ნინიკა ჯაცოს და მარგოს შუაში შეუვარდა და დათვი წრიდან გააძევა. შეელს ფოცხვერი დასდევს, დასდევს დაჟინებით, მარდად, ოღნავი რხევით და მოქნილი ფოლაღვით.

თავდავინწყებული მარგო აღარავის ჰხედავს. მხრებიდან უცებ თხუთმეტი წელიწადი ჩამოიგდო, გულიდან ლოდი ჩამოიხსნა, პირიდან ქუში ჩამოირეცხა და ჟამის ჟანგიც ჩამოიფხიკა. გაჭაბუკდა, გალალდა, გაიფურჩქნა და ანაზღეულად დაიბრუნა დროის მიერ შეჭმული სიმკვირცხლე, მოქნილობა, სიფიცხე, უდარდებლობის იერი და ახალგაზრდობის ცეცხლი.

ბოლოს, პირ-აღანძული და ბავშვური სიხარულით აღენილი წრიდან გამოვარდა და სკამზე დაეშვა.

გახარებული თეიმურაზი ცქმუტავდა. ამაყი მასპინძელი იბერებოდა, ისევ წრეში დარბოდა და დროგამომშვებით ისროდა:

— მაშ, მაშა! აგრე ვიცის მარგომა!

სიმღერა, ცეკვა და სმა კიდევ დიდხანს გაგრძელდა.

მარგო სუფრიდან ადგა. დანარჩენნი მხოლოდ საღამოზე აიშალნენ.

უღონო თეიმურაზს ნაძალადევი ღვინო ადვილად მოერია. ფეხებ-გახლართული ნაბატონევი ჯაცოს მკლავზე ჩამოეკიდა და ალუღლუღდა:

— შ...შეგვინახე, ჯაცო... დრო მოვა და გადაგიხდი... მეც ვიმუშავებ და გიშველი...

გოდრებთან მინვა, უმაღლ მიიძინა და ბავშვური ფშვინვა ამოუშვა.

შუალამემ მოატანა. მსუნავი ჯაყო ჩოჩვით შემოცურდა, დაფეთებულ მარგოს გვერდით მიუწვა და ყურში ჩასჩურჩულა:

— ცსს... გაჩუმდებოდი, თორემა...

თეიმურაზი ისევ ფშვინავდა.

ათიოდე წუთის შემდეგ ჯაყო სიბნელეში უკანვე გაცოცდა და ერთი საათის შემდეგ ისევ შემოცოცდა. შიშნაჭამი მარგო წყვილიადში ბინდ-ბუნდად ჰხედავდა ჯაყოს, რომელიც ფოფხვით მომავალს ორანგუტანგს ჰგავდა.

მარგოს გული საგულედან ამოვარდნას ჰლამობდა. უნდოდა დაეყვირნა, თეიმურაზი გაეღვიძებინა, მაგრამ აუგით, შიშით და იღუმალ ბორკილებით იყო შებოჭვილი და განაბული. დაყვირების მაგიერ თვისი პირი თეიმურაზის პირსახეს მიუახლოვა და ყური მიუგდო.

თეიმურაზი კვლავ არხინად ფშვინავდა.

მერმე მარგომ სიბნელეში მკლავები გაშალა და ფაშვნიერი ჯაყო ძალუმად ჩაიხუტა.

მარგოს შერყეულმა სულმა იმ ღამეს ვეღარ მოისვენა, მარგომ თავის წარსულს თვალი გადაავლო. თვალწინ დაუდგა თეიმურაზი, სხეულით მხატვ, წიგნებზე დაღეული და სულით დაჭიავებული. ძალაუნებურად შეადარა თვისი ნაკაცარი ქმარი, მისი ნაცოხნევი და უნაყოფო სიყვარული გამხეცებულ ჯაყოს, — ნადირივით თავაგლეჯილს, კადნიერსა და რეგვენს, ხებრეს და მოუხეშავს, სამაგიეროდ დათვივით ღონიერს, სულით და ხორციით ჭაბუკს, ბუნების შიშველ ნაყოფს, ზომიერად შეზავებულს, თანაბარს, გაუბზარელს, მთლიანსა და ურყევს.

თეიმურაზმა თითქმის ყველაფერი იცოდა. სამაგიეროდ არაფერი არ შეეძლო; ჯაყომ არაფერი არ იცოდა, სამაგიეროდ ბევრის შემძლე იყო; პირველი თვალხილული და სმენიანი იყო, ხოლო მეორე — თითქმის უთვალჩინო და სმენადახშული; სანაცვლოდ ჯაყოს დაგუბებული ჰქონდა სიცოცხლის ნიშატი, წყურვილი, უნარი და სამართებლივით გალესილი ცხოვრების ფხა, ხოლო ალლო — გარეულ ძაღლივით განვითარებული და გატიფული.

არსებულ გარემოებაში ერთი ბაღლივით უძლური იყო, ახალ ცხოვრებისგან მოტეხილი, ნაქცეული, წყალწალეული და უკვე მიმავალი, ხოლო მეორე — თავის კალაპოტში ჩავარდნილი, თავით-ფეხებამდე სადღეისო იარაღში ჩამჯდარი და სამშვიდობოს გამორიყული, ფეხამდგარი და მომავალი.

თეიმურაზი დასრულებული ადამიანია! განათლებული, გვინდიდა, ჭკვიანი, ჭიშიანი, ათიოდე საუკუნის განმავლობაში ბამბათარჩაში ნაზარდი, ნაგიფი, ნამუშავარი, ნათალი და დაფერილი;

ხოლო ჯაყო მხოლოდ მეათე თაობა თუ იქნებოდა მაიმუნისა, პიტეკანტროპოსის მინამგვანი, პირუტყვივით ბნელი და უმეცარი, მიუვალ მთებსა და უღრან ტყეში გაზრდილი. იგი ბნელ ხეობიდან გამოვარდნილი ველურია, რომელმაც პირველად მხოლოდ ათი წლის წინათ დაინახა კრამიტი და დანა-ჩანგალი, საათი და სურათი, საყელო და ცხვირსახოცი. აი, ამისთანა ნადირ-კაცმა, რომელიც ღღეს მინდორსა და ტყეში აღამებდა, ხოლო ღამეს ბოსელში ათენებდა, მარგოს ასე ხეპრულად, ასე უდიერად და მხეცურად აჰხადა პატივი.

მარგოსთვის ცხადი იყო, რომ გუშინდელ დღიდან ის გადაიქცა ჯაყოს ხასად. ამის გამო მარგო გუშინ სტიროდა და იმუქრებოდა, მაგრამ ღღეს აღარც კი იცოდა, კარგი იყო ჯაყოს ხასობა თუ ავი, ბედნიერი იყო მარგო თუ უბედური, კეთილად დასრულდებოდა ეს ამბავი თუ მარგო უარეს დღეში ჩავარდებოდა და განათლებულ-პატიოსანთა სიიდან ამოიშლებოდა.

მარგო დედაკაცი იყო, ამიტომ იმის გულსაც უღიგინებდა იდუმალი წყურვილი საყვარლის აჩენისა. აქამდე ადვილად შეეძლო თუნდ ათიოდეს შოვნა, მაგრამ მან უჩინარი მაცდური დასძლია, გაუძლისს გაუძლო და ათი წელიწადი ჰზიდა მძიმე გვირთი ძალით ალაგმულ ბუნებისა.

ეხლა კი პატიოსანი მარგო ასე ტუტუცურად და მოულოდნელად ჯაყოს საყვარლად გადაიქცა!

მერე როგორ! იქვე, თეიმურაზის გვერდით! ოთჰ, ღმერთო მაღალო! შენ ხარ მონძე, რომ მარგოს აზრად არ ჰქონია ქმრის ღალატი, რომ რაც მოხდა, თავის-თავად მოხდა, რომ მარგო ფიცის გატეხაში უბრალოა. ან რა უნდა ექმნა დათვის მკლავებში ჩავარდნილს, უმწეო დედაკაცს?! მეორე დღესვე ყველაფერი ეამბნა თეიმურაზისთვის? ამას მოჰყვებოდა საშინელი დრამა, საქვეყნოდ თავის მოჭრა მარგოსთვის და სირცხვილი თეიმურაზისთვის. თეიმურაზი და მარგო სხვაფორივაც რომ კეთილად გადარჩენილიყვნენ, უძალ ტფილისშივე უნდა დაბრუნებულიყვნენ, სადაც ხევისთავები თავს ველარავის შეათარებდნენ.

ახია თეიმურაზზე, ახი! რად მიანდო თავის ცოლი ნადირს?! მაშ რა ეგონა თეიმურაზს, რომ საქმე სასხვისოდ გაიხადა?! რომ თავი აიღო და სამადლოდ შეეკიდლა ჯაყოს, თავის ნამოჯამაგირევს, რომელმაც მისი სახლ-კარიც და ბაღ-ვენახიც საკუთარის მკლავათ, მუქარით

და თინზაზობით შეიძინა!

ვინ იყო მათთვის ჯაყო?

არც ნათესავი, არც ტოლ-ამხანაგი, არც ქველმომქმედი. მაშ რას უშველის მარგოს ან თეიმურაზს წინააღმდეგობა ბედის და დაცვა პატიოსნებისა, რომელიც ორივემ ერთ ლუკმა პურზე მიჰყიდეს ჯაყოს, მიჰყიდეს იმ დღეს, როცა გადასწყვიტეს თავიანთ ნასოფლარში და ნასახლარში ამოსვლა... სტუმრად! ჯაყოს სტუმრად!

მარგომ გაიგო და შეიგნო, რომ გვიან-ლა იყო თითზე კბენა და კბილთა ღრჭენანი, რომ ის მხოლოდ ვალს უხდიდა ჯაყოს, რომ აუცილებელი ისევ აუცილებელი იყო, რომ მოსასვლელი უნდა მოსულიყო.

ოოჰ, ნეგა გუშინვე ეთქვა მარგოს თავის ქმრისთვის! ეთქვა და გაეთავებინა! რაც მოსახდენი იყო, მომხდარიყო, ეხლა კი... გრძნობდა მარგო, რომ ეხლა გვიან-ლა იყო თქმაც და თითზე კბენანიც. თეიმურაზი რომ არ დამთვრალიყო, წუხელივე გაათავებდა ყოველივეს ერთგული მეუღლე, ეხლა კი... ეხლა რით იმართლოს თავი! რა უთხრას? როგორ უთხრას? ვითარ გაჰბედოს? ვერა, ველარ ეცყვის. მარგო უკვე ჯაყოს ხელდებუელია. მორჩა, გათავდა.

მარგომ ყოველივე ასწონა და გაბომა. თითქოს ბედს შეურიგდა და გარდუვალს დაემორჩილა. რაც მოსახდენია — მოხდეს, ოღონდ არ გაიგონ, თეიმურაზს და მარგოს სირცხვილი არ აჭამონ და საქვეყნოდ თავი არ მოსჭრან, თორემ...

ვიღაცამ გულში ჩაანვეთა:

— „რომ გაიგონ კიდევ... ვინ იცის, იქნება სჯობდეს კიდევაც, რომ სამუდამოდ შერჩე ჯაყოს... ჯაყო ყველაფერს მოგცემს, რაც შენ გინდა: სიყვარულის ცეცხლს, კეთილ ცხოვრებას, ახალგაზრდა ვაჟუკაცის ჯან-ღონეს და... დღევანდელზე უკეთესს მომავალს... თეიმურაზი კი... მას აქვს წარსული, მიმავალთა შორის პატივი, საჭურისის ცოდნა და... ბანზიბარი! დაანებე თავი თეიმურაზს!“

არა, არა! მარგო ასე ადვილად ვერ დაანებებს თავს სანყალ თეიმურაზს! არასოდეს! არასოდეს! აბა, რა სათქმელია: ველური ჯაყო და განათლებული თეიმურაზი?! ტყის დათვი და საზოგადო მოღვაწე?! ყაჩაღი და პატიოსანი პატიოსანთა შორის?! ხა-ხა-ხა! რა შედარებაა! სადაური არჩევანია!

ის უხილავი და მარგო დიდხანს ებრძოდნენ ერთმანეთს.

ძალეები აღარ ჰყეფენ, აღარც ჭოგი გაჰკვივის. მხოლოდ ლიახვი ჰშხუის. ბაღში დილის სიო ჰფუსფუსებს და კუთხეში თაგვი ცოდვილობს. ბინდი შეთხელდა; ცამ ფერი შეიცვალა; ბაღში ჩიგებმა ჟივილ-ხივილი ასცხეს; სადღაც კაკაბი კაკანებს; მარგო კი ისევ ვიღაც უჩინარს ებრძვის და თანდათან ბრძოლის ველს თითო ნაბიჯით უთმობს. მაგრამ გონების და უჩინარის ცხარე ბრძოლაში წილს არ იღებენ მარგოს გული და სისხლი. ისინი თითქოს უცხონი არიან, თითქო განაპირდნენ, განზე გადგნენ და თითქოს იმ უჩინარსაც კი ემხრობიან.

მარგოს გულს საამური ჟივილი გააქვს. სისხლი მძლავრად უჩქეფს და აქამდე მოღუნებული და გახევებული ტანი სასიცოცხლოდ თითქოს ეხლა იღვიძებს და იფურჩქნება. კვირცს ხანგრძლივ და სუსხიან ზამთარში მძიმე ძილით ეძინა. მაგრამ ყინული უცებ გალხვა და სუსხიც აიკრითა. ცხელმა მზემ გაათბო, ხოლო მინამ იღუმალი წვენი მიანოდა, გრძნეულმა ძალამ კვირტი გაშალა და გააცოცხლა.

ფეხშიშველი, თმაგაშლილი და გაღვლილი მარგო აივანზე გადის. უცნაური მშვიდობა და სიხარული სწერია იმის გაშლილ პირსახეზე. გაგანიერებული და მღელვარე მკერდი ამომავალ მზეს მიუშვირა. თვალებს ამოებით ჰჟუტავს, ორივე ხელით გაღვლილ მკერდს იბელავს და ტკბილად იმშორება.

ზათხულის ღამეს ხის ფოთოლსა და ბალახზე ნამი უთვალავ ბრწყინავ თვალმარგალიტად გაუბნევია. ებოში და ბაღში მოისმის ძროხების და ბოჩოლების ბლავილი, ღორების ჭყვილი, გოჭების ჭყვიტინი, ბატების ყიყინი, ასნაირ ფრინველთა ჭყვილი, ჭიკჭიკი, ჭრინვა, ჟღურტული და ხივილი, და მათი ჟრიაშული, კამათი, სიხარული და ლოცვა ერთ გაუთავებელ სიმღერად იკონება. და იმ ფსალმუნ-გალობას არც თავი აქვს, არც დასასრული, არც ფორმა და არც კილო.

ქათმები და წინილები მარგოს ჟივილ-ხივილითა და კაკანით ეხვევიან. აივნის მოაჭირზე ჩხიკვი შემოჭდა და გულგაღვლილ დედაკაცს დაჟინებით გაუგებარსა და უცნაურ რამეს შესძახის.

უცებ მარგომ ჯაცოს მოჰკრა თვალი. ნამოურავალი ხის ჩრდილში იდგა, გულმოდგინედ იქექებოდა და თითქმის შიშველს, ქანდაკებულ მარგოს ხარბად სჭამდა მშვიერი თვალეებით.

მარგო შეჰკრთა. მკერდი პერანგით დაიმალა. ჯერ ჯაცოს მორცხვი სიხარულით გაუღიმა,

მერმე ჩაუკისკისა, მობრუნდა და ოთახში შევარდა.

მაშ, მაშა! — მოესმა უკნიდან ჯაცოს მხიარული ჭიხვინი, — აგრე ვიცის ჯაცომა!

ნაწილი მორა

თავი I

— მარგო, — უთხრა თეიმურაზმა საღამო ჟამზე თავის ცოლს, — ნამო, კომპზე ავიდეთ და ძველ ქართლს ერთხელ კიდევ გადავხედოთ. მახსოვს, შენ ძალიან გიყვარდა ამ კომპზე ჯდომა, აი, ჩვენი ივანეც ნამოვა. ნამოილე ჭოგრი.

— რა სთქვი? ჭოგრი რა არის?

— ქართულად ჭოგრი ღურბინდს ჰქვია. ღურბინდი ჩვენებური სიტყვა არ არის, მე ჭოგრი მირჩევნია, შენ რას იტყვი, ივანე?

— ჭოგრი მოკვდა, თეიმურ, ველარ აღადგენ. ღურბინდი კი ცოცხალია ხალხის თავში.

— კეთილი, ჩემო ივანე, მაგაზე მერმე ვილაპარაკოთ. აბა, ნამოლით.

უკვე დაზიანებულ ქვიცკირის ხვეულ კიბეს შეუდგნენ და ხვნეშით და კანკალით კომპის თავზე ძლივს ავიდნენ.

— აი, საქართველოს გული. — სთქვა თეიმურაზმა და მიდამოს თითი შემოავლო. — აილე ჭოგრი და გაიხედე.

თავად ხევისთავთა უწინდელი საბუდარი — დიდი სოფელი ნაშინდარი დაბალი სერის თერდობზეა გაშენებული. თვითონ სოფელი ლიახვის ნაპირზე ვინრო ზოლად გაჭიმულა, ხოლო თეიმურაზის ნასახლარი იმ სოფლის თავზე მაღალ ტახტივით აღმართულა. ძველს, ორსართულიან დარბაზს, ხუთიოდე სხვა შენობას და ვეებერთელა ეზოს მაღალი, ქვიცკირის გალაგანი სარგყელივით არცყია. ამ გალაგნის ამაღლებულ კლდოვან კუთხეში ქართლ და ჟამით პირმოჭმული კომპი სდგას. ოდესღაც იმ ცხიე-კომპზე ქართლისა და ხევისთავთა მტრები კბილებს იმცვრევდნენ და რკინის დულაბით ნაშენ გალაგანს სისხლით რწყავდნენ. ეხლა კი გალაგნის კარები ყველასთვის გაღებულია, ხოლო კედლებს იმიტომ არ ანგრევდნენ

მასალის წასაღებად, რომ ძველს ღუღაბზე რკინის წერაქვიც კი ჩლუნგდება და ილუნება.

ირგვლივ გადაჭიმულ მინდორს ოთხივე მხრიდან მაღალი მთები სდარაჯობენ. ჩრდილოეთით, მთელი ქართლის გაყოლებებზე, კავკასიონის უღელტეხილი აღმართულა. აღმოსავლეთით, ქსნისა და არაგვის სათავეებთან ბებერი დევი — მყინვარი ნამომჭდარა. დასავლეთით ბრუგ-საბზელას ჭაღარა თავი აწეულა. ხოლო მათ შორის როკისა და რაჭის მთებს სამ-ოთხ რიგად ჩაუბამთ ფერხული. უკანა რიგში თეთრად შესუდრული ქედი ასვეტილა. მეორე რიგში თალხი მწვანე საძოვრები ჩალაგებულან. ხოლო წინა რიგში მუქი ცყით შემოსილი გორები ჩამწკრივებულან. იმ მთებსა და გორებს აქა-იქ ღრმა ჭრილობებივით სერავენ დიდი და პატრა ლიახვის, ქსნისა და მრავალი სხვა ხეობები და ნაოჭები. ეს ნაოჭები და უბენი მთავარი ქედის გულამდე შეჭრილან და მის კალთებში ღრმა ზოლებად ჩანოლილან.

მზე ჩასავალს არის. სამხრეთით და დასავლეთით ცა უცნაურად დაიბურა და აჭრელდა. სურამის, ბორჯომისა და ჭავახეთის ქედების თავებზე ღრუბლები შეიკვრნენ და ერთმანეთს უთვალავ ფერებით ჩაექსოვნენ: ჩალა და ალი, აგური და სპილენძი, ფირუზი და ლალი, ია და ვარდი, ზათურანა და იასამანი, ოქრო, თითბერი და ფოლადის საარაკო ფრთებივით გაიშალნენ და შემოეხვივნენ სისხლიან საზღაპრო ფრინველს, რომელსაც თავი უკვე სურამის ქედზე ჰქონდა დაბჯენილი. ჭალებით შემოსილი დიდი ლიახვი და შიშველი მტკვარი ალაგ-ალაგ ოქროთი და ალით ინვოდნენ. უბარმაზარი ქართლის ხალიჩა ჭრელის სოფლებით, რუხის რიყეებით, მუქის ჭალებით, მოგვლუპილ გორაკებით და მწვანე ნათესებით იყო მოქარგული.

— გადაჰხედე, ივანე, დღევანდელ ქართლს. უწინდელ ქართლისა მეოთხედიც აღარ არის. მას ჩამოეცალნენ სამცხე და საათაბ...ბავო, არგაანი, ჭავახეთი, ტაშირი, მ...მმცირე სომხეთი, აბოცი, ბამბაკი, ბორჩალო, ყაზახი და ცფილისის მიდამოები. ეხლა ყველანი ცალ-ცალკე სცხოვრობენ.

— ისტორიამ დაანგრია ძველი ქართლი.

— ჰო, მეც მაგას ვამბობ. ვინ არ გადმოიარა იმის ზურგზე! სანყალი, მთელი ქვეყნისთვის შარაგზად გადაიქცა. როცა ქართლი ძლიერი იყო, ს...საქართველოც ძლიერი იყო. ქართლი დაეცა და საქართველოც დასუსტდა.

— ქართლის პატრიოტობა ვალაპარაკებს, თეიმურ.

— არრრა, ღმერთმანი, არა! ყური მიგდე, ჩემო ივანე. ყოველ ქვეყანას აქვს თავისი პრუსია და ჰყავს პრუსიელები, რომელნიც ხალხის ცხოვრებაში დუღაბის მაგივრობას ასრულებენ. გერრ...გერმანია პრუსიელებმა შეჰქმნეს, რუსეთი მოსკოველებმა მოაგროვეს, დიდი ბრიტანეთი უელსის საჰერცოგომ ააშენა, რომის იმპერიის ისტორია თვითონ რომისა და კაპუას ისტორიას უდრის, ხოლო ძველი საბერძნეთი ათინამ და ატენამ ააყვავეს. ასეთივე როლი დ...დდააკისრა ბედმა ქართლსაც. მისი ისტორია საქართველოს ისტორიის ნახევარს მაინც უდრის. ქართლი იყო საქართველოს პრუსია, ხოლო ქართლელნი ქართველთა ტომის პრ...რუსიელნი იყვნენ. მე იმას ვჩივი, რომ საქართველოს პრუსია აღარ აქვს და არც პრუსიელები ჰყავს.

— ეყოლება. პრუსიელები არც სხვაგან გაჩენილან ათიოდე წელიწადში.

— არა სჩ...ჩხანან.

— მე ვხედავ. პრუსიელები ხალხის გულიდან ამოდიან. ასობით და ათასობით მოდიან.

— შეიძლება, მაგრამ პრუსია მაინც არ მოსჩანს.

— ეგეც თავის-თავად გამოჩნდება.

— სან...წწყალი ქართლი! — ამოიოხრა თეიმურაზმა. — იგი მომაგონებს დაბერებულს, ქაჩალს, უკბილოს, ბრუგთანსა და დაყრუებულ ნაკაცარს, რომელსაც ჭამისა და განძრევის შნოც აღარ აქვს.

— გუშინდელი საფრთხობელა მომაგონდა. — სთქვა მარგომ და გაიცინა. — ივანე, ჯაყოს ბაღში რომ საფრთხობელა სდგას, ხომ არ გინახავთ?

— როგორ არა, ვნახე, მთელი სოფელი იცინის.

ის კი აღარა სთქვა ნახუცარმა, რომ სოფლის ხუმარებმა იმ საფრთხობელას თეიმურაზ ხევისთავი დაარქვეს და მასზე ენებს ილესავდნენ.

— წელში გასწყდა ქართლი. — კვლავ ამოიოხრა თეიმურაზმა.

— ნუ შეშინდი, თეიმურ! — გაამხნევა ივანემ. — მე აქა ვსცხოვრობ და აქაურობას შენზე უკეთ ვხედავ. ქართლიც იბრდება და მაგრდება. აბა, მოიგონე, უნინ რა იყო და ეხლა რა არის, ქართლი მხოლოდ ეხლა ამოდის მიწიდან, მრავლდება, ბალებს აშენებს, თვალს

იფუნჯებს და სკოლებს ამრავლებს. გახსოვს, მე და შენ რომ გვინდოდა თხუთმეტი წლის წინად ნაშინდარში სკოლის დაარსება. მაშინ შენ აქაურობას თავი გააშორე, მე კი კინალამ ჩამაქვავეს — სკოლის გახსნაზე ხელი აიღეთო. რაც მაშინ ვერ მოხერხდა, წრეულს შესრულდება. ნაშინდარს შემოდგომიდან სკოლა ექნება.

— მართლა, თემურ, არ გინდა იმ სკოლაში მასწავლებლად შეხვიდე? — ჰკითხა მარგომ.

— მართლა, მეც ეგ მინდოდა მეთქვა. — გაუხარდა ივანეს. — მაგაზე უკეთესი რაღა გინდა, თემურაზ? ჰა, რას იტყვი?

— არას...სსოდეს!

— მაინც, რატომ?

— მიზეზი თქვენც კარგად იცით. ოცი წელიწადი იმისთვის კი არ ვიძუშავე, რომ ბოლოს სოფ...თეთლის მასწავლებლობით დავასრულო ჩემი სიცოცხლე და მ...მშობლვანობა.

— მაშ ჭაყოს ხიზნობა გირჩევნია? — გესლით ნამოიძახა მარგომ და კიბისკენ წავიდა. — ნამო,

ჩამიყვანე, თორემ ბნელა.

თემურაზმა დასავლეთისკენ გაიხედა. დიდხანს უცქერდა სურამის ქედს. იმ ქედის თავზე თერუბის, ვარდის და ალის ზოლი განოლილიყო. მტკვრის ხეობა უკვე ჩაბნელებულიყო. ჩრდილოეთიდან ყინულის სუსხი მოდიოდა.

— იქით გაიხედე, ივანე. — ხმის კანკალით სთქვა თემურაზმა ღუმილის შემდეგ და თითო დასავლეთისკენ გაიშვირა. — გაიხედე, რა მ...მშვენიერით არის შემოსილი დასავლეთი. — მერმე ღრმად ამოიოხრა და თითქო თავისთვის ნაიბუტბუტა: — ყოველივე დასავლეთიდან მოდის: სიმდიდრე, გ...გგანათლება, ზნეობა. თ...თავისუფლება და მშვიდ... დღობა.

— თემურ, მოდიხარ? — დაიძახა კიბიდან მარგომ.

თემურაზმა მარგოს ხმა ვერ გაიგო და ვერც მარგოს და ივანეს ნასვლა შეამჩნია. გულხელდაკრეფილი იდგა და ისე გასცქეროდა დასავლეთს, თითქო თავის საარაკო საბედოს და სიცოცხლის ნაცვრას იქიდან მოელოდაო.

თეიმურაზისა და მარგოს ამოსვლის მეორე დღიდან ჯაყო და მისი სტუმრები ახალ ცხოვრებას შეუდგნენ.

ჯაყო არც იმ დღემდის ითვლებოდა ბეჭით მუშაკად. მძიმე და ჭკუციან სამუშაოს ერიდებოდა, სამაგიეროდ თავის ნათესავებს — მამაკაცებს და დედაკაცებსაც ისე ამუშავებდა, რომ მუყაითი და გულკეთილი გლეხი იმ რიგად თავის საქონელსაც არ გაიმეცებდა. ხოლო იმ დღიდან, როცა მარგო ჯაყოს გულსა და ოჯახში ჩასახლდა, მან საბოლოოდ ხელი აიღო შრომაზე.

სამაგიეროდ თავის ცოლისა და ნათესავების დატუქსვას და დაგვირთვის მოუმატა. რიჟრაჟიდან დაღამებამდე მთელს სოფელს მისი ომახიანი გრგვინვა ესმოდა:

— გურა, ჩქარა!.. ქეშელა, თახრაშუ!.. გიბა, ადამრაშუ!.. აბა, ხელი გაანძრევდე! წელი ნუ გინწყობდეს!

თვითონ კი, ბურგზე ხელდანყობილი, ებოსა და ბალში ბაგივით დაბაჭბაჭებდა, ან თავის სამთლობელოს მალალ აიენიდან ფაშასავით გადმოსცქეროდა და იქიდან ბრძანებას ბრძანებაზე ჰგზავნიდა. ან კიდევ ხევისთავთა ჩუქურთმიან სავარძელში გაიჭიმებოდა, მყრალ ყალიონს ააბოლებდა და ზანტად იქექებოდა.

მუშაობაში ჯაყომ სხვებზე უფრო მეტად თავის ცოლს დაადგა თვალი — უენოს, მორჩილსა და დაშინებულ ნინას, რომელიც უხილაგ მიზებით აითვალისწუნა და შეიძულა. ისედაც გატყვილსა და მიღუეულ დედაკაცს ხევისთავთა ამოსვლის დღიდან გვირთი ერთი ორად აჰკიდა და მუდამ, თითქო განგებ სცდილობდა, რომ ის უნტი დედაკაცი, უპატრონო და ჭინჭველასავით ფუსფუსა, მარგოს თვალში გაელახნა და დაემცირებინა.

ჯაყოს საქონელიც ბლომად ჰყავდა და დავაჟვაცებული ნათესავებიც, მაგრამ წისქვილისთვის თითქო განგებ არავის იმეცებდა: კოდიან საფეკავს თავის ცოლს აჰკიდებდა და დასწყვილებდა:

— აბა, თახრაშუ!

ის ორფეხა პირუტყვიც წელში სამად მოიკაკვებოდა და, თავჩაღუნული, სანამ წისქვილში ჩალასლასდებოდა, დაღლილ ცხენივით ორი საათი მაინც ჰხვნეშოდა და ოფელში

ინურებოდა.

ნინო მუდმივ წელსა და ფეხებს იგვივებდა, მაგრამ ხმას აღარ იღებდა, რადგან იცოდა, რომ ჯაყო უდიერად მიახლიდა:

— ძაღლი კონლობით არ მოკვდები!

ჯაყოს აღარაფერი მოსწონდა თავის ცოლისა: არც იმის ხელით დაგვილი ოთახები, არც იმის ხელით დამზადებული საჭმელი, არც მისი ხმა, არც დუმილი, არც კაბა და არც სიარული.

ერთხელ თეიმურაზმა უთხრა ჯაყოს:

— ჯაყო, ვგრე რათა სტანჯავ შენს ცოლს? ძალიან ბევრი სამუშაო აქვს.

— დედაკაცი მუშაობისთვის ხარ გაჩენილი, მამა!

— ყველანი მუშაობისთვის ვართ გაჩენილი, ჯაყო. მაგრამ დედაკაცს უფრო ადვილი საქმე ერგო, რადგან მამაკაცზე სუსტია.

— დედაკაცი ხარ სუსტი? შენ რა გესმის, ბრინკა! ქალაქელებმა გააფუწეთ დედაკაცი, თორემ ჩვენ ჩვენი ძველი ადათი შევინახეთ.

— ცოდოა ნინო, ჯაყო, ცოდო!

— ჯაყომ ცოდო არ ვიცის.

— ჯაყო, ახალი კანონით დედაკაცი და მამაკაცი თანასწორნი არიან.

— ვიცის ჯაყომა, ვიცის! დედაკაცი და მამაკაცი ლოგინში ხართ თანასწორი.

— დედაკაცის დაჩაგვრა მხოლოდ თათრებმა იციან.

— ეგვეც ვიცის ჯაყომა. გენაცვალე თათრებსა, კარგი ვაჟკაცები ხართ თათრები.

— ჯაყო შენ ხომ ქრისტიანი ხარ?

— მაშ, მამა! ქრისტიანი ხარ ჯაყო.

— მაშ ყური მიგდე. სახარებაში სწერია, რომ...

— ვიცის ჯაყომ, ვიცის! ჯაყომ სამჯერ დაინერე ჯვარი და ღვედელმა სამჯერ გითხრა ეკლესიაში, რომ ქმარმა ცოლი უნდა დაგაშინო და, აი, ასე უნდა შეინახო, აი! მაშ, მაშა!

და ჯაყომ ხუთგირვანქიანი მუშტი ისე შეანძრია, თითქო შიგ ქვა ედო და მისი გაჭყლეტა უნდოდა.

თეიმურაზი მალე დარწმუნდა, რომ მგელს სისხლიანის ჭამას უკრძალავდა, ამიტომ ნინოს გამოსარჩლებას თავი დაანება.

ჯაყომ ნინო მარგოს მოსამსახურედ დაუყენა და წარა-მარად ბრძანებას აძლევდა:

— ნინო, ქალბატონს პოლსაპოჩკები ვაგებდე!.. ნინო, კნენას წყალი დაგისხი!.. ნინო, ნათლიას კაბა გაგინმინდე!.. აბა, რაშუ! ჩქარა! თახრაშუ!

მარგომაც რამდენჯერმე სცადა ჯაყოს მორბილება და ნინოს წასარჩლება, რადგან იმის მოსამსახურეობას ერიდებოდა და ისედაც დაბრიყვებული დედაკაციც ეცოდებოდა. მაგრამ ჯაყო უარესად გაკაპასდა: ყვირილს და გვირთს მოუმატა და წვრილ-შვილის პატრონი დედაკაცი ფეხქვეშ გაიშალა.

ბოლოს, ცოლის ავადმყოფობა გაიხსენა და წამალიც თვითონვე დაუნერა: ერთხელ ქეშელა ცხენზე შესვა, ავადმყოფი დედაკაცი ფეხით უკან გააყოლა და ჰავის გამოსაცვლელად როკის მთებში გაისტუმრა.

ნინოს გასტუმრების შემდეგ პირი მოიხსნა და დღე-ღამე მარგოზე ლაპარაკობდა, მასზე ზრუნავდა და მისთვის უშოვნელს შოულობდა. აღარაფის და აღარაფერს არ ერიდებოდა: თეიმურაზის ცოლი დედოფლად დაისვა და ყველანი ყმებად დაუყენა.

— შენი კნენა ძალიან ფინთად გაცვია. — ეუბნება ჯაყო თეიმურაზს — ჯაყო ფული გასესხებდე.

ჩააცმევდე მარგოსა, თორემა შენი სირცხვილი ხარ. თეიმურაზს ბავშვივით უხარიან:

— მადლობელი, ჯაყო, დიდი მადლობელი. ერთს ორად გ... გვადაგიხდი. შენს სიკეთეს არასოდეს არ დავივინყებ. ოდესმე ბედი ჩ... ჩემსკენაც მოიხედავს. შენ არხეინად იყავი, ჯაყო. ყური მიგდე, ჯაყო, ერთი ამბავი უნდა გითხრა. გუშინ ქალაქიდან ამბავი მომივიდა, რომ...

და თეიმურაზმა ჯაცოს ლამბაქის ყურში ქალაქიდან მოფრენილი ჭორჩიტი ჩაუფრინა. ჯაცომ ის ჩიტი მეორე ყურიდან გაათრინა და გულში სთქვა:

— „მამა გიცხონდება, კარგი ამბავი მოგიტანე ჯაცოსა! ვიცის ჯაცომ, ვიცის! ეგ საქმე რომ გაკეთდებოდე, ჯაცოს ეს სახლ-კარი და ბალი ისევ ბრინკა-თეიმურაზს უნდა დაგიბრუნო. ვერ მოგართვი! აპრუნუნუნ! ვიცის ჯაცომა, ვიცის!“

თეიმურაზს თვალეზზე მადლობის ცრემლი მოერია და მარგოც გაახარა:

— აი, რა კ... კვეთილშობილი ადამიანი ყოფილა ჯაცო. მაგის მადლს როგორ დავივიწყებთ! არა უშავს-რა, მოვა დრო და სიკეთეს ერთს სამად გად... დდაუვხდი. მოდის ის დრო, მოდის!

— შენ სახლში დარჩებოდე და აქაურობას თვალი გადაევენებდე. — ეუბნება თეიმურაზს ჯაცო. — მე ნათლია მარგო სტანციაში წაგიყვან და იქ მოგიცდი კნენასა! ერთი დღე გინდა ქალაქში, მეტი ხომ არა!

და სანამ ჯაცო და მარგო ქალაქიდან დაბრუნდებიან, თეიმურაზი მეცამეტე გოჭვიით ყველას ფეხებში ედება და ეხვეწება:

— ქეშელა, ს... საქონელს წყალი დაალევენიე... გიბა, გ... გვომური დაჰხვეტე... მართა, საქათმე დ...

დდაასუფთავე.

— ვიცის, შენი წირი მე, მეც ვიცის. — უპასუხებენ თეიმურაზს ჯაცოს ჯალაბნი და ჩემ-ჩემად დასცინიან ახალ მოურავს, რომელმაც რამდენიმე დღით ძლივს იშოვნა ფუჭი საქმე.

სალამობით თეიმურაზი კვლავ კოშკის თავზე ადიოდა და იქიდან დიდხანს გასცქეროდა დასავლეთს, სადაც სურამის ქედი განოლილიყო: ზოგჯერ ვარდის ფერი, ზოგჯერ მუქი ლილისა და ზოგჯერაც ათასნაირად შეღებილი, მაგრამ მუდმივ ბინდიანი, ნისლიანი და ლანდიანი.

ჯაცო და მარგო ხუთი დღის შემდეგ დაბრუნდნენ. თეიმურაზმა რომ მარგოს ნავაჭრი დაინახა, გაიხარა და გაიკვირვა:

— რ... რრამდენიმე წელიწადს გეყოფა ამოდენა საქონელი. ნეგა როდის უნდა

ამოვიდეთ ჯაცოს ვალიდან?

— ამოვალთ, მალე ამოვალთ. — გაამხნევა თეიმურაზი გაცოცხლებულმა მარგომ და დაუმატა: — ნიკო შივაშვილი შემხვდა.

— რა დ... დდაგაბარა? სთქვი. მალე სთქვი!

და როცა დანაბარი მოისმინა, აცქმუტდა, აიშალა და ნახუცარ ივანესთან გაიქცა მოძლილ ენის დასაღლეღად და აქავებულ გულის მოსათხანად.

თეიმურაზის ვალის გამო ჯაცომ გულში გაიციხა და როცა თეიმურაზი ოთახიდან გაუარდა, მარგოს უთხრა:

— ვიცის ჯაცომ მაგისი ვალი, ვიცის! ან რად გინდა ჯაცოს თეიმურაზის ვალი? ჯაცო თავის კნენას ჩაგაცვა, მორჩი და გათავდი, მაშ, მაშა!

მარგომ მართლა კარგად ივაჭრა. ჯაცოს ნებართვით და მოთხოვნით ყველაფერი მრავლად იყიდა და მოიგანა: ჩითი და მიტკალი, ფარჩა და ხავერდი, საბათხულო და საბამთრო, ფეხსაცმელი და ათასი წვრილმანი.

თეიმურაზმა ნახუცარ ივანესთან შეირბინა. ივანე და მისი ძეუღლე ნათოფოდიევი თინა თეიმურაზს ყოველთვის დიდის პატივით და სიხარულით უხვდებოდნენ.

— აქა მშვიდობა და სიყვარული! — მიესალმა ცოლ-ქმარს თეიმურაზი.

— მობრძანდით, ბატონო თეიმურაზ, მობრძანდით. — მიიპატიჟა თინამ.

— დაბრძანდი, ჩემო თეიმურ, დაბრძანდი. — მიიწვია ივანემაც.

— ივანე, ახ... ხხალი ამბავი მომიგანა მარგომ. ნიკო შივაშვილს დაუბარებია, რომ...

და თეიმურაზმა ივანეს ქალაქიდან მოფრენილი ჩიტი შეუფრინა ყურში.

— შენგან არ მიკვირს, ჩემო თეიმურ, რომ მაგისთანა ამბებს აჰყოლიხარ!

ცხარე ბაასი გააბეს. თეიმურაზი სცდილობს, რომ ივანეს თვისი გულის ცეცხლი

მოუკიდოს. ივანე კი თეიმურაზის აპრიალეზულ სულს ყინულს აყრის და ანელებს. ბოლოს, ივანემ სთქვა:

— მოდი, მაგას თავი დაეანებოთ, თეიმურ. ჩვენში ვინ გამართლდება, მაგასაც მალე ვნახავთ. ეხლა კი, აბა, თინა, მოიგა არაყი, მწვანილი, ყველი, პური და კეთილი გული, — შეუკვეთა ივანემ თავის მეუღლეს.

— ოოჰ, გული, გული! — ამოიკვინესა თეიმურაზმა. — რკინის ღროებაში ვცხოვრობთ, ჩემო ივანე, რკინისა! ამიტომ ეხლა ყველაზე ძნელი სამ...მოფენელი გული ყოფ...ფილა. სიყვარული მოკავდა, ჩემო ივანე, მოკვდა!

— რად მოკვდა, თეიმურ? მართალია, ანათორა გავიხადე, მაგრამ ქრისტეს მოძღვრება ეხლაც ძვალ— რბილში მაქვს გამჯდარი. საცა სიყვარული არ არის, იქ არც მეგობრობაა, არც ოჯახი, არც საზოგადოება და არც სახელმწიფო.

— მ... მმართალია, მაგრამ ეხლა სიყვარულის ნაცვლად ქვეყანაზე და ხალხის გულშიც მხოლოდ შხამი, გესლი, ცოფი და ბაღბაღი დაგ... გგუბებულა. ვერ გამიგია, როგორ ცხოვრობენ ერთ გულში ასეთი თავგანწირული სიყვარული და ასეთი სამ... შშინელი მძულვარება და ზიზღი? ცეცხლი და წყალი ერთმანერთში არეულან და მშვიდობიანად შეწყობილან.

— ვისაც უყვარს, იმას სძულს კიდევაც, ჩემო თეიმურ.

— არ მეს... სსმის, როგორ უნდა აშენდეს სიყვარული მძულვარებაზე?

— მე კი ასე მესმის. სიყვარული უეჭველად ჰშობს შურს, იჭვსა და სიძულვილს. ვისაც უყვარს მოძმე თვისი, იმას უძირო სიძულვილით უნდა სძულდეს მტერი თავის მოძმესი.

— მაშ სიყვარული და სიძულვილი ერთმანეთის მშობლები ყოფილან, არა?

— არა, სიყვარულია სიძულვილის მშობელი, ხოლო სიძულვილი სიყვარულს ვერ ჰშობავს. ქრისტიანული სიყვარული ღანდია, მოჩვენებაა. იგი განყენებული რელიგია გახლავს და მინის ხალხს არ უდგება. კბილი კბილისა წილ და თვალი თვალისა წილ, — აი ნამდვილი საამქვეყნო რელიგია. იქნება მე ჩემი პირადი მტერი შევიყვარო, მაგრამ ჩემი მოყვასის მტერი უნდა გავსრისო და მოვსპო, ვინაიდგან მოყვასი ჩემი მე უფრო მიყვარს, ვიდრე თავი ჩემი.

— მაშ შენ ანათორა მარტო იმიტომ კი არ გ... გვაგებია, რომ დღევანდელ ცხოვრებას შეჰგუებოდი, არამედ იმიტომაც, რომ ქრისტეს მცნებასაც გადასცდენიხარ, წელან სთქვი, ქრისტიანი ვარო, ეგ არის შენი ქრისტიანობა?

— შენ, თეიმურ, შენ კი ქრისტიანი ხარ?

თეიმურაბი დიდხანს სდუმდა. მერე სთქვა:

— ღმერთი არა მნამს, მაგრამ ქრისტე მაინც ღმერთ-კაცი იყო. ერთი მითხარი, ქ...ქართველ ხალხზე რას იცევი, ივანე? განა ქრისტიანია იგი თავის სულითა და ხასიათით?

— არა, წარმართები ვართ.

— მაშ, ვინ გაავსო საქართველო ეკლესიებით და მონასტრებით?

— თავად-აზნაურებმა, მთავრებმა და მეფეებმა. მართალია, ქრისტეს სჯულის დაცვას ქართველებმა მრავალი მილლიონი შესწირეს, მაგრამ, ჩემის ღრმა რწმენით, ქართველთა ქრისტიანობა მხოლოდ თარი იყო ეროვნულ პირსახის დასაცავად და შესანარჩუნებლად. ჩვენ სემიტები ვართ, მაშასადამე, ჩვენ უფრო მუსლიმანური ან ებრაული მაგერიალისტური რელიგია გვიდგება, ვიდრე არიული ქრისტიანობა. ამიტომ ვასცვალა ქართველთა მესამედმა ისე ადვილად ქრისტიანობა მუსლიმანობაზე. გაიხსენე იეზუიტების მოგზაურობა დასავლეთ საქართველოში. იქ ქრისტიანობა ისე არ ჰხარობდა, როგორც ვაშლზე დამყნული მუხა არ ჰხარობს. წარმართობის ატავიზმი ჩვენში ყოველთვის მძლავრად ჰფეთქავდა, და, აი, მაგალითიც. მთელმა სამეგრელომ ორ კვირაში ყველა ეკლესიები დაჰკეცა და არც დანარჩენმა საქართველომ გამოიღო ეკლესიისათვის თავი.

— ხალხი მაინც ინათლება და ჯ... ჯვარს იწერს.

— მართალია, მაგრამ ეგ ქრისტიანული რწმენით კი არ მოსდით, არამედ ადათის, ჩვეულებისა და გრადიციის შესანახად სჩადიან. გარდა ამისა, ქართველს ვერ ნახავ, რომ წარმართული სახელი არ ჰქონდეს: კუროკი, ტოგო, ჭიპი, ჯეგბე, პუპი, ცანგალა, ჩიკორა, ღრუნჩა, ღრუბა, ყბაჩა და სხვა ათასი. ევროპელებში ან რუსებში ამისთანა ამბავს თითქმის ვერ გაიგებ. ზოგს უკვირს, რატომ საქართველოში სექტანტობა არ იყო? იმიტომ არ იყო, ჩემო თეიმურ, რომ ქართველი ხალხი ყოველთვის ურწმუნო იყო, ხოლო სადაც რწმენა არ არის, იქ ჭეშმარიტი ღმერთის ძიებაც არ არის, ხოლო სადაც ძიება არ არის, იქ სექტაც არ იქმნის.

— კეთილი, ვთქვამთ შენ მართალი ხარ, მაგრამ სადაც სარწმუნოება არ არის, იქ ხომ არც სიყვარულია!

— მაგას ნუ იტყვი, ჩემო თეიმურ. დღევანდელი ქვეყანა ჩემთვის უცნაურია და გაუგებარი, მაგრამ ბოლოს-და-ბოლოს იგივე სიყვარულზე შენდება.

— ეგეც მესმის, მაგრამ ისიც ვიცი, რომ სიყვარული აი ამ ცომარას ჰგავს: თუ შიგ ჩაჰყარე რამე, ცომარა ზეზე დადგება, თუ არა და — წაიქცევა. მე არ მესმის ც... ცვალფეხა და ც... ცვალხელა სიყვარული. ცოცხალ ადამიანს მარჯვენა ხელ-ფეხს სჭრიან და ასე ანუგეშებენ: სამაგიეროდ მ...მმარცხენა ხელ-ფეხი გაგებრდებაო.

— შენ შენს ხელ-ფეხს მოუარე, თეიმურ, სხვის ხელ-ფეხს ნუ მისდევ, თორემ ისიც გეყოფა, რაც დაჰკარგე.

— მართალი ხარ, ჩემო ივანე, მეცო, რაც შევსწირე ჩვენს ხალხს. რა მივიღე სამაგიეროდ? მათხოვრის აბჯა და ჯ... ჯჯაყოს ხიზნობა.

— მწარე ხვედრი ჰქონია საბოლოოდ მოღვაწეს, ჩემო თეიმურ.

— შეუსმენლობა, უნდა... დღობლობა და უმადურობა, აი მისი ხვედრი.

— კეთილი, მაგრამ ზოგჯერ სხვისი წუნის დადება და უთავბოლო წუნუნი საკუთარი უსაქმობისა და ჟინის ფარია ხოლმე. ეს შენზე ვსთქვი, ჩემო თეიმურ. ერთი მითხარი, რატომ არაფერს არ აკეთებ?

— რატომ არ ვაკეთებ? რა უნდა გავაკეთოთ? ჩემს საქმეს არ მაძლევენ. სხვისას კი ხელს ვერ მ... მმოვკიდებ. თუმცა დღეს ისეთი დროა, რომ პროვიზორს მაგარებელი მიჰყავს, ხოლო მემანქანე აფთიაქში მუშაობს. ერთი მაგარებელს ამგვრევეს, ხოლო მეორე ხალხსა სწამლავს. ასე სჩადიან სხვები. მე კი სხვის სკამზე ვერ დ... დდავჯდები.

— ინამე ახალი ქვეყანა და...

— ესე იგი ქ... ქქელი მოვიდრიკო?

— ეს ქედის მოდრეკა არ არის. მხოლოდ გაჩუმდი და საცა არ გეკითხებიან, იქ ნუ ჩაერევი.

— გ... გგაფხუძდე? მე? მე ნუ ჩ... ჩჩავერევი? გაჩუძება ჩემთვის ხომ ს... სსულიერი სიკვდილია!

— თუ მეტი გზა არ არის, მოკვდი.

— მე თვითონვე მოვკვდე? ეს ძალიან კარგი ფონია, მხოლოდ ერთ ალაგას ახრჩობსო. ხომ გ...

გგაგივია?

— გამივია. სად ახრჩობს ეს ფონი?

— ერთგან. მე თვითონ ჩემის ხელით თავს არ მოვიკვლავ.

— ეხლა, თეიმურ, ეხლა არა ჰკვდები განა?

— ხორციტ ვკვდები, ივანე, ხორციტ! მაგრამ სული ისევ ჩემია, ჩემი!

— შენია?

— დიად, ჩემია!

— მართლა შენია? — ერთხელ კიდევ ჰკითხა ივანემ და თეიმურაზს თვალი თვალში გაუყარა.

— ჩემია მეტქი! — ერთხელ კიდევ წამოიძახა თეიმურაზმა, მაგრამ ივანეს თვალებს რომ თვალი გაუსწორა, შეირყა და შედრკა: — შენ ალბათ სხვა რამეს მეკითხები, ივანე: მშვიდად და ღინჯად განისვენებს ჩემი სული, თუ...

— ჰო, თეიმურ, სწორედ მაგას გეკითხები.

აშლილი და აფორიაქებული თეიმურაზი უცებ მოსწყდა და მოეშვა:

— მესმის, ძალიან კარგად მესმის. საიდან, ან როგორ უნდა ჰქონდეს მშვიდი გული და სული ჯაცოს ხიზანს? — მორჩილის კნავილით განაგრძო მწიგნობარმა, — მესმის, კარგად მესმის, მაგრამ...

— მაგრამ?

— მაგრამ ისა, რომ... ძალე გ... გვადაუხედი.

— როგორ? საიდან?

— ცხინვალში ან გორში სამსახურს მომცემენ.

— შე კაი კაცო, რალა ცხინვალში ან გორში მირბიხარ? აკი გითხარი ამას წინათ, ნაშინდარში სკოლას გავხსნით მეთქი. აქვე ღარჩი და შემოდგომაზე მასწავლებლობას შეუდექი.

— არა, ივანე, არ შ...შემიძლიან მეთქი. ქუჩის დამგველად ნავალ, მაგრამ მ... მასწავლებლობას ვერ ვიკისრებ. მიზეზიც გ... გვითხარი: მე ბავშვს ისეთ რამეს ვერ ვასწავლი, რაც მე თვითონ არა მნამს.

— ანგარიში და გეოგრაფია ასწავლე.

— ვნახოთ; მოვ... ვვიფიქრებ, მოვ... ვვისაზრებ. შემოდგომა ჯერ შორს არის. ეხლა კი აი რა უნდა გითხრა, ჩემო ივანე...

და თეიმურაზს ხელმეორედ აუვარდა ენის ქავილი და ლაყბობის მუნი, რომელიც შუალამემდე ძლივს მოიფხანა და ჩამოირეცხა.

თავი II

მარგო ერთ თვეში ისე გამოიცვალა, რომ მოუცლელი თეიმურაზიც კი ამჩნევდა და ხანდახან გაკვირვებას ეძლეოდა:

— საკ...კვირველია! საოც...ცცარია! ნეტა ვიცოდე, მარგო, რამ ვარგო აგრე რიგად?

იღუმალ მიზეზის გამო მარგოს სპილოს ძვალი სისხლით გაიყვინთა და მზისგან გაირუტა. მიმქრალ თვალებს ნაკვერცხალის შუქი დაგდო. მაღალ ყელზე ორკეცი ღაბაბი გამოუჩნდა. პირსახე აულაჟლაჟდა, მიმდნარი ტანი დაუსრულდა, დაშრეტილი მკერდი გაუფუვდა, თეძოებიც გაენია და მიხვრა-მოხვრას ჭიშინი კატის სილბილე და გველის მოქნილობა მიეცა.

რამ არგო აგრე რიგად მარგოს? თეიმურაზი ამბობდა:

— აი, რა ძალა ჰქონია სოფლის სიმშვიდეს, ს.. სსუფთა ჰაერს და ნოყიერ ჭამა-სმას!

ჯაყო კი გულში ილიმებოდა და გულშივე ამბობდა:

— ვიცის ჯაყომა, რაც მოუხდა მარგოსა, ვიცის! ჰაერა, წამა-სმა და... ჯაყოს მკლავები, მაშ, მაშა! ჯაყომ მარგოს ჯადო გავიკეთე, უკვდავების წყალი დაგაღვებინე და მარგოც იმიტომ გაცოცხლდი. მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომა!

ზოგჯერ კი ეშმაკური ღიმილით ხმამაღლა იტყოდა:

— დედაკაცი ბალი ხარ, თუ არ მორწყე, გახმები.

და უბირი ჯაყო ხშირ-ხშირად და მოურიდებლად ეტანებოდა მარგოს: ხან ბნელ ოთახში შეუცოცდებოდა, ხან გოდრების უკან მიატანდა, ხან ვენახში მიუსწრებდა და ხანაც ბოსელში შეიმწყვდევდა.

ჯაყოს თეიმურაზის ჩანჩალი და ხეციალიც ხელს უწყობდა. თუ თეიმურაზი სახლიდან წასვლას დააგვიანებდა, ჯაყო თოფს ან ფაცერს გამოუტანდა და ეტყოდა:

— ნათლია, ჯაყოს ძალიან მოგინდა ახალი თევზი... კნეინას გულით გინდა მწყერი. აბა, მოგიტანე მარგოს ცოცხალი საჩუქარი.

თეიმურაზსაც უხაროდა:

— ეხლავე, ჯაყო, ეხლავე მიე...ვედივარ.

სახლში თეიმურაზი მონყენით იყო, ჯაყო მას ერიდებოდა, მარგოც თითქმის ხმას არა სცემდა.

როცა დაქანცული თეიმურაზი უკან დაბრუნდებოდა, ხშირად გაიგონებდა ხოლმე ჯაყოს ღინცილს და მარგოს მოხდენილ სიცილს. მაგრამ როცა გალაღებული არშიყნი თეიმურაზს დაინახავდნენ, სიცილ-კისკისს დაუკლებდნენ და ერთმანერთს დაშორდებოდნენ.

ერთხელ ჯაყომ უთხრა მარგოს:

— შენისთანა კნეინა არ გიხდება ასეთი ფინთი ოთახი.

და იმავე დღეს დაკეტილიდან გამოიგანა ხალიჩები და თარღაგები, ნაქსოვი თარღები და ხავერდის ავეჯი, ლბილი საუარძლები და მოოქროვილი სარკეები, მარმარილოს პირსაბანი და ერთი განიერი ინგლისური ტახტი.

მარგო სიხარულით თეხზე აღარ იდგა. გახარებული ბავშვივით სცქემტავდა, კისკისებდა, ლაღობდა.

ოთახის დალაგება რომ გაათავეს, გულაჩუყებული და მადლიერი მარგო ჯაყოს გაპოხილ კისერზე ჩამოეკიდა:

— ჯაყო, ჩემო კარგო!.. ჩემო ჯაყო!

ჯაყომ მარგო ბავშვივით აიტაცა, დალოშნა და მიამახა:

— მაშ, მაშა! აგრე ვიცის მარგოსთვის ჯაყომა!

თეიმურაზი თევზაობიდან დაბრუნდა. ოთახი ვეღარ იცნო, თვალებს იფშენებდა და ჰკვირობდა:

— საკ...კვირველია! ს...საკვირველია!

მერმე იცნო თავისი ხალიჩები და ავეჯეულობა, სუბანები და პირსაბანი, რომელიც — ჯაყოს სიტყვით — რამდენიმე წლის წინად იქაურმა ხელისუფლებმა წაიღეს.

იცნო და ისევ გაიკვირვა:

— საკვირველია, სად იყო აქამდე ჩვენი ნივთები? ჯაყო ამბობდა: ზოგი მოიპარესო, ზოგიც ხელისუფლებამ წაიღოო.

— კარგი, გაჩემდი! — შეუტია მარგომ. — ხმა არ ამოიღო... სირცხვილია. სტუმრები ვართ, უთვასოდ გვასმევენ და გვაჭმევენ. ესეც საკმარისია.

თეიმურაზმაც თავი მოიკატუნა, ჯაყოს მადლობა გადაუხადა და არც ნივთეულობის დაკარგვა გაახსენა, არც მისი პოვნა გამოჰკითხა.

ამის შემდეგ ჯაყო თეიმურაზს და მარგოს აღარ ერიდებოდა. და რომელიღაც

ჯურღმულიდან თავისთვისაც ზედი-ზედ გამოჰქონდა ოქროს ვარაყიანი სურათები, აგლასის სავარძლები, მოქარგული სუბანები, თაიფურის ჭურჭელი, აბრეშუმის საბნები და მრავალი ისეთი წვრილმანი, რომელიც აღარც თეიმურაზს ახსოვდა, არც მარგოს.

უმთავრესი განძეულობა, რომელიც რკინით ნაჭედ უზარმაზარ მუხის სკივრში იყო ჩაწყობილი, მაინც არსად არ სჩანდა. ბოლოს, ჯაცომ ერთი ძვირფასი ნივთი კიდევ გამოაჩინა.

ერთხელ თეიმურაზი საღამო ჟამზე აივანზე იჯდა და მივიწყებულ ძველ წიგნს ჰკითხულობდა. ჯაცო წინა დღით ქორწილში წასულიყო. უცებ ცხენისა და ჯაცოს ჭიხვინი მოისმა:

— მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაცომა!

და გაღვიძლდა ჯაცომ გაქაფებული ბედაური ეზოში შემოაჭენა, სარკმელში გადმომდგარ მარგოს თვალი მოჰკრა და დაიხვიხვინა:

— ჯაცო გენაცვალე ნათლია მარგოსა, მაშა!

მერმე თეიმურაზიც დაინახა და იმასაც საღამი მისცა:

— ჯაცო გენაცვალე ორივე ნათლიასა. როგორ ვიქნებოდე ქეიფზედა?

და ცხენიდან მარდად გადმოვორდა. თეიმურაზმა თვალი მოჰკრა ცხენის საუცხოვო რახგს და იცნო იგი. მთელი რახგი, საძუე გულისპირი, ლაგამი, უნაგირის თავი და უზანგები მოოქროვილ ვერცხლით იყო შეჭედილი, ხოლო ალაგ-ალაგ იმ რახგზე მსხვილი ლალი, თირუზი, მარგალიტი და ზურმუხვი იყო გაბნეული.

ჯაცო კიბეზე ამოვორდა, ხოლო მეშთამ ცხენი უმაღვე სახლს მიაფარა. იცნო თეიმურაზმა მაშა— პაპეული განძი და მოიგონა გუშინინდელი დღე. ჯაცო ქორწილში უნდა წასულიყო. მას ალბათ არ უნდოდა რახგის გამოჩენა, ამიტომ მარგოსთვის ახალი თევზი მოიმიზება და თეიმურაზი ლიახვზე გაჰგზავნა, ხოლო თვითონ, იმ ძვირფას რახგზე გაჭიმული, ქორწილში გაემგზავრა.

იმავე საღამოს მარგომ ერთხელ კიდევ შეუგია თეიმურაზს:

— ხმა არ ამოიღო, სირცხვილია!

მარგოსაც რომ არათფერი ეთქვა, თეიმურაზიც კულტურულად გაჩუმდებოდა. და გაჩუმდა კიდევაც.

ერთი ხანია, რაც ჯაცოს ცვლილება დაეცყო. წინათ, სანამ მარგოს დაიახლოვებდა, თავით— ფეხებამდე ქონში იყო ამოვლებული. პირსახე და ხელებიც მუდმივ ზეთით გაპოხილი და ჭუჭყით ჩაშავებული ჰქონდა. მარგომ თანდათან ხელი მიჰყო ჯაცოს გასუფთავებას, გაკაცებას, გალამაზებას და გარეცხვას. ხშირად ეცყოდა ხოლმე:

— ჯაცო, თავი დაიბანე!.. ჯაცო, კბილები გამოიწმინდე!.. ჯაცო, საცვალი გამოიცვალე!.. ყურები გამოიჩიჩქე!.. ნვერი გაიპარსე!.. ცხვირს თითებით ნუ იხოცავ!..

და თვითონაც ჰშველოდა, ასწავლიდა და ნესესერის იარაღს ათხოვებდა. ჯაცოც თანდათან შეეჩვია სისუფთავეს და მალე იერის გამოცვლაც დაიწყო.

ქალაქში რომ წაუვიდნენ, მარგომ ჯაცო კბილის ექიმთან წაიყვანა და ყავისფერი კბილები გაათეთრებინა. მერმე თითქმის ძალით აყიდვინა ახალი ჩოხა, თეთრეული, ხელის საპნები, კოხტა ჩექმები, თხელი წინდები, ბუხრის ქედი, ცხვირსახოცები, წიგნები, რვეულები, ცარცი და კბილის საწმენდი.

იმ დღიდან სოფლის დალაქი ყოველდღე ჰპარსავდა ჯაცოს.

და ჯაცოც გამოიცვალა: ბანჯგვლიანი დათვი პირგაპარსულ მაიმუნს დაემსგავსა.

ჯაცომ მყრალი ყალიონიც გადააგდო და მარგოს ხელით ნაკეთები სოხუმის პაპიროსი ჩაიდო ლოქოს პირში. თანდათან ოფლის სუნიც მოიშორა და ტანის ქონიც ჩამოირეცხა.

მარგომ ჯაცოს ახალუხი და საცვლები თვითონვე შეუკერა, თავითფეხებამდე ჩააცვა, ხევისთავთა ხმალ-ხანჯალი ჩამოჰკიდა, და ჰკითხა:

— აბა შეადარე შენი თავი წინანდელ ჯაცოს, როგორ მოგწონს ახალი ჯაცო?

და სარკეში ჩაახედა.

ჯაცო მთვარესავით გაიბადრა:

— აი, ეხლა კი კაცი გახდი ჯაყო! როგორ გიხდება ჯაყოსა ყველაფერი! ეხლა ჯაყოს მარტო ხევისთავის გვარი და შენისთანა კნენა გაკლია. მაშ, მაშა! და იმ სარკეს ძლივს-ლა მოჰშორდა.

მერმე სოფელში გავიდა, მთელი დღე დონჩ-შემოყრილი კარდა-კარ დადიოდა და თავის თავს ქვეყანას აჩვენებდა. თანაც წარამარად ბაქიობდა:

— როგორი ბინი ხარ ჯაყო?! მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომა! დაიცადე, ჯერ წიგნიც ისწავლო ჯაყომა. მერე ნახეთ ჯაყო!

დედა-ენას ჩაუჭდა და გულმოდგინედ ინურებოდა:

-აი თითი... თათი... აი თათი... თუთა...

ერთი კვირის შემდეგ მარგოს შევირდი რვეულში გოჯის ოდენა ასოებით სჯაბნიდა: „ჯაყო ხევისთავი ...გენაცვალე მარგოსა“.

მერმე თავის ოთახიდან ათიოდე სხვა-და-სხვა გვარი ჩხირი და ჯოხი გამოიტანა, რომელზედაც თავისი დავთარი ჰქონდა დაჭდუელ, და ორი დღე იმ ჯოხებიდან ცალკე რვეულში აღებ-მიცემის ანგარიში გადაჰქონდა: „გიბა ფუხაშვილი გმართებს ჯაყოსი ცხრა კოდი სიმინდი... სოლო გელაშვილი გმართებს ხუთი ჩანახი ლობიო... სანდრო თვაურსა რვა ფუთი მაგელი“...

დასწერა და განაცხადა:

— მორჩი და გათავდი! ახლა ჯაყო ნასწავლი კაცი ხარ. ახლა ჯაყოსა ვერავინ მოგატყუებდე. ახლა ჯაყომ ბულლატერიაც ვიცის, მაშ, მაშა!

და მარგოს შეეხვენა:

— მარგოჯან, ერთი ქალაღი დაგწერე ქალაქში, რომ ჯაყოს გაზეთი გამოგიგზავნეს. ჯაყოს ძალიან გინდა იცოდე ქვეყნის ამბები და ახალი ბაკონები. თორემ ილაი და ნიკაი გჯობნიან. ისინი სულ იციან ბაკონები და სანყალ ჯაყოს გიბრიყვებენ და გიბრიყვებენ!

ჯაყოს ნათესავები თვალხილულნი იყვნენ, მაგრამ თავიანთ მრისხანე ბაგონს თვალს

არიდებდნენ, ხოლო თეიმურაზს მარგოსთვის არც ეხლა ეცალა:

ან დილიდანვე სათევზაოდ წავიდოდა, თან ყველსა და პურს წაიღებდა, და სალამოზე ზემით და რიხით ორიოდვე ჭიჭყინას მოათრევდა, ან თოფს გაიდებდა მხარზე და ორიოდვე მწყერს მოაჩანჩალებდა.

ხან მინდორში გაჰყვებოდა გლეხებს და თიბვა-მკაში ცოდვილობდა, ხან უსაქმოდ დატანცალებდა ჭალებსა, კალოებსა და მინდვრებში, ხან ბუნების მეცნიერებას აიჩემებდა და ქაქანით ათასნაირ ჭიალუას, მწერსა და პეპელას დასდევდა, ხან კიდევ ყოველგვარ ბალახ— ბულახს, ხავსს, ქარაგომსა და მცენარეულობას აგროვებდა, ახმობდა და ამბობდა:

— გერ...რბარი უნდა შევადგინო. კარგ ფასში გავ...ვეყიდი.

სოფლის ბიჭები სიცილით იხოცებოდნენ:

— გამხმარ ჭიაყელაში და მაგიტელაში ფული უნდა მოიგოს ხევისთავმა. აბა, ბიჭებო, ჩვენც ვუშველოთ!

და ყოველდღე ახალ-ახალი ბუბები, ჭიები და ბალახ-ბულახი მოჰქონდათ.

თეიმურაზი საათობით ძველ ლექსიკონს ჰქექავდა, საპოვნელს იპოვნიდა. ნიმუშს თავის ალაგას დააბინავებდა და შესაფერ წარწერას წაწერდა, — ლათინურს, რუსულსა და ქართულს.

როცა ლექსიკონის ჩხრეკა მოსწყინდებოდა, ცუდმაგალი თეიმურაზი ისევ სოფელს და ბაღებს მოედებოდა.

ჭია-ლუების დევნა რომ მოჰბებრდებოდა, ჯაცოს ბაღში ჩხირკედელით ოდნავ ოფელს მოიდენდა, ხან საბათხულოდ ნაშინდარში ამოსულ მასწავლებელს აუხირდებოდა. ხან გაკრეჭილ ივანეს ან სხვას ვინმეს შეებმეოდა და იქამდე არიგებდა და ეკამათებოდა, სანამ ენა არ დაებმეოდა და ყელის ძარღვები არ დაუნყდებოდა.

ჯაცოს ხიზანს ქალაქიდან ახალი ჩვეულება მოჰყვა, რომელიც შეუმჩნევლად და თანდათანობით განუვითარდა და გაუძლიერდა: საკუთარ თავთან საუბარი, მსჯელობა, კამათი და დავა. სოფლელები ხშირად ხედავდნენ ერთ ალაგზე გახევებულსა და გაშეგერებულ ნაკაცარს, რომელიც ცხვირ-წინ თითებს იფათურებდა, ხელებს იქნევდა და

უცნაურსა და გაუგებარს რამეს ჰბოდავდა, ზოგჯერ კი მათ ყურამდის ორიოდ სიგყვაც მიაღწევდა: „ს... სსაკვირველია! ს...სსაოცარი!“ გლეხები ხმამაღლა იცინოდნენ და ოხუნჯობდნენ, მაგრამ ორეულთან ბაასში გართობილ მწიგნობარს მათი სიცილი და მასხრობა არ ესმოდა.

კვირა-დღეობით და საღამოობით თეიმურაზი სოფლის რომელიმე კუთხეში ან ერთ-ერთ გლეხის ეზოში ლექციებს ჰკითხულობდა შესახებ ქვეყნის ცრილისა, ცხოვრების კანონებისა, ჩვენის ჩამორჩენისა და ევროპის დანინაურებისა, ხალხით უამბობდა პირდაღებულ გლეხებს ნასმენს და ნახულს, უხვად აბნევდა დარიგებას და ჰქადაგებდა მშვიდობას, ძმობას, ერთობას და თავისუფლებას.

მადამლილი გლეხები ყურს უგდებდნენ გაქადაგებულ თეიმურაზს და ხანგამოშვებით წამოიძახებდნენ:

— ეჰე, ერთი დახე ი ჩემა ნალებსა! მაშ აგრე ადვილად დადიან ი ეშმაკები წყალქვეშა?

— ეგ კ...კვიდევ არათერი. ჰაერშიც დაფრინავენ.

და აუნერდა ავიაციის დღევანდელ ვითარებას.

— ეჰე! ჩვენ არა გგვანებიან, ე ურმებით რომ ძლივს დავცოცავთ!

— ამ... მმერიკაში რვა სულზე ერთი ავ...ვეტომობილი მოდის... იქ ერთ დღიურზე ოთხმოცი კოდი ხორბალი მოჰყავთ, ჩვენში კი თხუთმეტი კოდიც ძლივს მოვა.

— პა, პა, პა! ერთი დახე, რა ხალხი ყოფილა, და!

მერმე იმ გლეხებს წინ გადაუშლიდა საერთაშორისო ვითარების რთულ ნაქსოვს, სოფლურ ბნელ გონებას უარესად დაუბნელებდა და თვითონაც თავისივე დახლართულ ქსელში გაებმეოდა.

თეიმურაზმა არ იცოდა, რომ მან იმ დროს ბევრი აღარათერი იცოდა, რომ იგი ძველსაც მოსწყდა და ახალსაც ვერ მიეკვდლა, რომ მას ყველა გზები აერია და ახალ ქვეყანას განუბომელ მანძილზე ჩამორჩა, და რომ ეს უცნაური ცხოვრება და თეიმურაზი ერთმანერთს ვეღარ სცნობდნენ, ვერ ურიგდებოდნენ და ერთ კალაპოტში ვეღარ ეგყოდნენ. თევზით ნაპირზე გარიყული ნაადამიანევი სულს ძლივსლა ჰლაფავდა და წყალწალეხულ თავს უიმედო

იმედით ინუგეშებდა. თან სხვებსაც ანუგეშებდა:

— არა უმ...შაფს-რა, კიდევ ნამოვლდები ფეხზე. თქვენ სიკეთეს არ დ...დღავივინყებ და ერთს ათად გადაგიხდით.

და თვისი იმედი, უხვი დაპირება და უკეთესი მომავალი გულში თვითონაც აღარ სჭეროდა.

როცა მოღლილი და მოქანცული თეიმურაზი ლაპარაკით გულის ჟანგს მოითხეკდა, სულის ობს მოიხანდა და აქავებულ ენას მოითხანდა, სახლისკენ გასწევდა. გლეხები კი ლასლასით მიმავალ ნაბატონეებს თვალს გააყოლებდნენ და სიბრალულით იცყოდნენ:

— ჰაი დედასა! ეგეც კაცი იყო და სცხოვრობდა, ეხლა კი ჭაყოს სამადლოდ გაიხადა თავი.

— თვითონ არ გაიხდიდა. ცხოვრებამ მოზნიქა, თორემა ე სახლ-კარი და ბალ-ვენახი მაინც შერჩებოდა.

— ერთი დახე, წინანდელს რომ მაინც არ ივინყებს! იმედს არა ჰკარგავს, რომ ჭაყოი, ნანიკაი და თედოი ი ბალებს და ნაფუბრებს ისევ დაუბრუნებენ.

— ვერ მივართვი!

— ვინა, მენა?! სხვისი რა ვიცი და, მე კი იმ მინაში მოვიკლავ თავსა და ცოცხალი თავით ი ნაფუბრებს არავის დავანებებ.

გლეხები თეიმურაზს ხშირად მიჰმართავდნენ ხოლმე რჩევისა და დარიგებისათვის.

— თეიმურაზ, ახალი კანონი გამოსულა მინების გაყოფაზე. შენი ჭირი მე, გაგვაგებინე.

— ახალი კან...ნონებისა მე არაფერი არ ვიცი და არც მინდა ვიცოდე.

— რატომ?

— იმიტომ, რომ კანონი ქალაქებში იწერება, ცხოვრება კი თავის გზით მიდის და წავა.

— თეიმურაზ, ერთი გვასწავლე, შენი ჭირი მე, როგორ უნდა გასუქდეს მინა?

— დიდის სიამოვნებით გ...გგასწავლით.

და თეიმურაზი ისეთ რთულსა და განყენებულ ლექციას წაუკითხავდა, თითქო მეცნიერთა ყრილობაზე მოხსენებას კითხულობდაო.

— სასუქის ამ თეორიას ჰქვიან ლიბ...ბბიხის კანონი... მცენარეს უმთავრესად სჭირდება აზოტი, ფოსფორის სიმჟავე, კალიი და კირი.

— ჩვენ მაგისი არათფერი გვესმის. გვითხარი, როგორ გავასუქოთ მიწა, ან რა დავაყაროთ? — ეკითხებოდა გლეხი.

— დააყარეთ გუანა, ნეხვი...

— ჩვენ არა გვაქვს გუანა თუ რალაც ჯანდაბაა. ნეხვი გაგვაქვს მინდორზე, მაგრამ, ამბობენ, სხვანაირად უნდა შევინახოთო, თორემ ჩვენებური ნეხვი, ჰაერზე რომ ჰყრია, იფიტებაო. გვითხარი, როგორ შევინახოთ.

ეს კი თეიმურაზმა არ იცოდა. არც ის იცოდა მწიგნობარმა, რომ ქართლში რუსული თურგონი და ცხენი ურმის და ხარ-კამეჩის მაგივრობას ვერ გასწევდნენ, რომ შვეიცარული ან ჰოლანდური ძროხები ქართლის მინდვრებში ვერ გასძლებდნენ, რომ ჩვენი გლეხი მსუბუქსა და იათ ქალამანს არ გაიხდიდა და მძიმე ჩექმას არ ჩაიცვამდა, რომ ნაშინდარში მუსკატის ღვინო არ მოვიდოდა, რომ ქართლი ბელგია არ იყო, ხოლი ქართველი ინგლისელს არ წააგავდა. მაინც მუდმივ თავისას გაიძახოდა და გამოცდილ გლეხებს ისეთს დარიგებას აძლევდა, რომ მისი გამოყენება ან არავის შეეძლო, ან კიდევ საბარალო და სახითათო იყო. რაც გლეხს სჭირდებოდა, თეიმურაზმა არ იცოდა, რაც თეიმურაზმა იცოდა, გლეხს არ სჭირდებოდა. გლეხებმა მალე გაიგეს თეიმურაზის უვარგისობა, და იმის დანარიგებს რომ ერთ ყურში შეიშვებდნენ, — უმაღვე მეორე ყურიდან გაიფრენდნენ.

თეიმურაზის აზრი და სიტყვა ხშირად დასტრიალებდა მიწას, სახლ-კარსა და ცხენ-დარბაზს. ნათავადარი ჯერ კიდევ იმედს არ ჰკარგავდა. სახნავ-სათესი გულიდან ამოიყარა, მაგრამ ქვეყნის გადაბრუნებას და სახლ-კარისა და ბალ-ვენახის დაბრუნებას დღითი-დღე ელოდებოდა. ჯერ— ჯერობით კი კვლავ ჩანჩალით დაეხეგებოდა და თავის დახაშულ სიცოცხლეს ძლივს-ღა დაათრევდა, რომელიც თავმოებრებულ ჯაყოს ხიზანს აყროლებულ ძაღლივით ისევ კისერზე ეკიდა.

თავი III

ერთხელ ჯაყომ თეიმურაზს ჰკითხა:

— ბრინჯა, სამსახური იშოვნე?

— მართლა, სამსახური, დ...დღამაფინცდა.

მეორე დღესვე თეიმურაზი სიცხე-პაპანაქებაში გორის გზას დაადგა და სალამოზე ლასლასით ძლივს ჩავიდა.

მესამე დღეს ნახუცარ ივანეს ურემს ჩამოეკონწიალა და უკანვე წამოვიდა.

ივანემ და თეიმურაზმა იმ გზასავით გრძელი ბაასი გააბეს, კვლავ ახალი მოიგონეს, ერთმანერთს შეადარეს და მომავალში შეიხედეს.

— ვილუბებით, — კვნესით სთქვა თეიმურაზმა.

— ვშენდებით. — ნუგეშიანად უპასუხა ივანემ. — ქართული სული და კულტურა მხოლოდ ეხლა იღვიძებენ.

— ხა-ხა! — გესლით ჩაიხითხითა თეიმურაზმა. — ქართული სული! ქართული კულტურა! ქართული სული ბლაპარია, ქართული კულტურა ჭორია! ერთი სული მხოლოდ ერთს მთლიან ერს აქვს, ქართველობა კი, როგორც ფსიქიური და ეროვნული ერთეული, არ არსებობს. აბა, დააკვირდი,რა აქვთ საერთო ქართლელსა და მეგრელს, კახელსა და ქვემო იმერელს, ხევსურსა და გ...გგურულს? დომხალივით არაეულან არიელი და სემიტი, აზია და ევროპა, სლავი თუ თურანი, სპარსელი თუ ურია, თურქმენი, ავღანელი, ლეკი და თათარი. ვისი სისხლი არ გვიდგა ძარღვებში, ვისი სული არ გვიტრიალებს სასულეში?!

— მერე რაო? რომელმა ხალხმა შეინახა აურევნელად თვისი სისხლი და სული? დღევანდელ ბერძნებს სლავიური სისხლი უფრო მეტი აქვთ, ვიდრე ელინური.

— სწორედ იმიტომ ჰგვანან ძველს ელინებს, არა? ხა-ხა! თავით-ფეხებამდე ლევანტიელები არიან. ოდესღაც ჭიმიანი მერანი უჯიშო ჭორცხენად გადაიქცა. ათ სისხლიან მეტისს არც წარსული აქვს, არც მომავალი. ელლინთა გენიალობამ თვისი თავი მოიჭამა და კაცობრიობისთვის უკვე დაიშრიტა. იგი მოკვდა.

— ერი უკვდავია.

— უკვდავია მხოლოდ მეტაფიზიკური ბოღვა, დრო და მისტიური ზღაპარი. ეხლა უკვდავება შეყვარებულ სტუდენტსაც აღარ სჯერა. რალა შორს წავიდეთ. აქვე, ჩვენზე გვერდით, წინა აზიის გულში სამუდამოდ აღიგავა დედამიწის ზურგიდან და კაცობრიობის ხსოვნიდან ასიოდე ერი, შეიძლება ორასიც და ხ...ხუთასიც. ისტორიამ მათი სახელებიც კი არ იცის. ან გაიხსენე განსვენებული ფინიკეთი, კართალენი, ეგვიპტე, აცტეკები, ინკები, ასურეთი, ბაბილონი, ამორეველნი და ქალდეველნი, თუნდ ურარტელები ან ალაროდნი. ან სუმერიელები, ხეგნი და ასნი და ათასნი მათნი ნათესავნი, წინაპარნი და მეზობელებნი. ყველანი დრომ შ... შესჭამა და მოინელა, ხოლო დროს წინაშე უკვდავი არაფერია. მასთან შედარებით ღმერთიც კი უძლეურია. ჩვენც იმ გადაშენებულთა ბედი მოგ...გველის.

— თუ აგრეა, მაგისტანა ბედი ყველას მოელოს.

— მართალია, მაგრამ ჩვენ ხვალ ან ზეგ უკუნეთს უნდა ჩავბარდეთ, ზოგნი კი მხ...მხოლოდ გუშინ დაიბადნენ.

— თუნდ აგრეც იყოს. ჩვენ წავალთ, კაცობრიობა კი დარჩება.

— კაცობრიობა! კაცობრიობა! — წამოიძახა თეიმურაზმა. — ისე ახირებულხარ, თითქო კაცობრიობა მართლა არსებობდეს! ერთი ამბავი მაგ...გგონდება. ოციოდე წლის წინათ გენერალმა ალიხანოვმა გურია დაანგრია და გადაჰბუგა. იმავე ხანებში საფრანგეთში ერთი მაღარო ჩამოინგრა და ასიოდე კაცი გასჭყლიტა. გორელებმა წარმოდგენა გაჰმართეს და ორმოციოდე თუმანი იმ მუშების ქ...ქვერიფობლებს გაუგზავნეს. გორელებს ვკითხე, გურულებს რამდენი გაუგზავნეთ მეთქი? არაფერიო. გურულებსაც ვკითხე, ფრანგებმა რა დახმარება მოგცეს მეთქი? არაფერიო. იმ ფრანგებსაც რომ ჰკითხო, ჩვენი წვლილი რომ მიუვიდათ, ხ...საქართველო სად არისო, ან სამხრეთ აფრიკას დაატაკებენ თითს, ან კიდევ რომელიმე ტროპიკულ კუნძულს!.. არა, ჩემო ივანე, კაცობრიობა და ჩვენ ერთმანერთის ნათესავები არა ვართ. მილიარდერს მორგანს, ან გენიოსს ედისონს ასი-ორასი მილიონი კაცი იცნობს, ისინი კი ათასსაც არ იცნობენ. ასე ვიცნობთ ერთმანერთს ჩვენც — ქართველები და კაცობრიობა.

— თეიმურ, განა ცხადი არ არის, რომ კაცობრიობის კეთილდღეობით ჩვენი ხალხიც მოიგებს?

— ცხადია, ცხადმედ ცხადია! მოგ...ვვიგებთ. უეჭველად მოვიგებთ, თუ ამერიკელებმა და

ფრანგებმა თავიანთ გატყვევებულ ქვეყნებს ჩვენი გახვრეტილი ქვეყნები შეუერთეს და მერმე ორივე ქვეყნის ქონება შუაზე გაგვიყვეს. ოღონდაც, რომ ჩემთვის ხელსაყრელია მორგანთან გაამხანაგება, ჩვენი ქონების გაერთიანება და მერმე მისი განაწილება!

— ვინც კაცობრიობისთვის მუშაობს, ის თავის ქვეყნისთვისაც მუშაობს.

— არც ეგ არის მართალი. ყველანი თავისთვის ცხოვრობენ, მხოლოდ რუსები და ქართველები ზრუნავენ სხვებისთვის. მე რომ ჩემი სიყვარული და ენერჯია მთელ კაცობრიობას გაუუნაწილო, ჩემს ძმას ერთი მეძლიარედ დაც არ ერგება. მე კი გვეუბნები, ივანე, რომ ვინც თავის ძმისთვის მუშაობს, ის კაცობრიობისთვისაც მუშაობს მეთქი.

— ვთქვათ, შენ მართალი ხარ, მერმე, რატომ შენ აღარ მუშაობ ქართულ კულტურისთვის?

— ჰმ! ემსახურე ქართულ კულტურას! — გულაჩუყებულ ბავშვის კილოთი წამოიძახა თეიმურაზმა. — ისე ადვილად ლაპარაკობ, თითქო ჯაცოს ხიზანს კულტურის სამსახური შეეძლოს.

— ნუ მოიყვანდი საქმეს ჯაცომდე. თავიდანვე უნდა თადარიგი დაგეჭირა.

— ეჰ, შე დალოცვილო! დ... დაგიჟინია თადარიგის დაჭერა. რატომ შენ თვითონ არ დაიჭირე თადარიგი? რა გინდოდა, ძღველად რომ შეხვედი? შენ მაინც დროზე უშველე შენს თავს, მე კი — დ...დღავიგვიანე. ეს არის განსხვავება, მეტი ხომ არაფერი?

— განსხვავება დიდია, ჩემო თეიმურ, ძალიან დიდი. მე ეკლესიის მსახურებას მოვწყდი და ხალხს დაუბრუნდი, შენ კი ძველსაც მოსწყდი და ახალსაც ვერ შეურიგდი.

მცირე ხნით ღუმილი ჩამოვარდა.

— ქართველ ერსა და ქართულ კულტურაზე ვლაპარაკობდით. — გაიხსენა ბაასის სათავე თეიმურაზმა. — საიდან და როგორ უნდა შექმნილიყო ერთიანი ქართველი ერი და კულტურა?! ორი ათასი წელიწადი მაინც იქნება, რაც ამერეთ-იმერეთი ერთ ნაჭერ მინაზე ვსცხოვრობთ. ერთად კი, ერთიან სახელმწიფოებრივ და ეროვნულ შენობაში ორასი წელიწადიც არ გვიცხოვრნია. ერთმანერთს ჭირიანებით გავურბოდით და ისე ვერიდებოდით, თითქო სხვადასხვა ტომისა და სისხლისანი ვყოფილიყავით. მუდმივ ცალ-ცალკე ვიღუპებოდით და ცალ-ცალკე ვშენდებოდით. საქართველო ყოველთვის ორპირი ან

სამპირი იყო. ერთი რომ აღმოსავლეთისკენ ჰქონდა მიღრეცილი, მეორე დასავლეთისკენ იხედებოდა, მესამე კი ან სამხრეთისკენ ჰქონდა მიბრუნებული, ან ჩრდილოეთისკენ. ეროვნული ნებისყოფაც და ენერჯიაც ასე დაგვეფანტა.

— ეხლა ხომ გაერთიანებული ვართ, შენც შეები საერთო უღელში და შენი წილი გასწიე. თუ სულიერ კულტურას ჩამორჩი, ქონებრივს მაინც დაანებებოდი.

— კაცო, ივანე, მე რა მოსაგანი ვარ? მე დავიღუპები თუ ავშენდები, ქართველ ხალხს არც ევნება, არც შეერგება.

— აბა მაგას როგორ ამბობ, თეიმურ? ხალხი შენისთანა უტრედებისგან შესდგება.

— მართალია, მაგრამ გავათართოვით მსჯელობის ფარგალი. ერთი მითხარი, თავის ხასიათით და სულიერ აგებულებით ქართველი ხალხი დემოკრატია თუ არისტოკრატია?

— ვისაც ვუცნივართ, არისტოკრატებში ჩაურიცხივართ.

— გიშველა ღმერთმა! მაშ ცხადია, რომ ქართველი ხალხი საშინელ ძალას ატანს და ამახინჯებს თავის თავს. ერთი გამაგებინე, როგორ მოხდა ასეთი უცნაური სასწაული: ზნე-ჩვეულებით, სულითა და სისხლით არისტოკრატმა ქართველმა როგორ მოახერხა დამყარება უდემოკრატიულეს რესპუბლიკისა? ხომ გახსოვს, რამდენიმე წლის წინათ მთელი ქვეყანა რომ შეესძარით რიხიან ყვირილით და ბაქიობით: მოდი, გენახეთ და ჩვენგან ისწავლეთ ნამდვილი დ...დემოკრატიული რესპუბლიკის აშენება და ნამდვილი ხალხოსნური წესრიგიო?! შუა აზიაში მეორე შეეცარის შექმნა განვიზრახეთ. ხა-ხა! სასაცილოა. მაგრამ სატირალიც არის ეს ამბავი, ჩემო ივანე. იგი ცხადად ამტკიცებს ჩვენს ფლიდურს, ორპირსა და ორგულ ბუნებას. ეს იყო ყირამალა დგომა და საკუთარ ქერქიდან ამოხტომა. ჩვენ ჩვენს თავსაც ვატყუებდით და ქ...ქვეყანასაც. ესეც ჩვენი კუდაბზიკურ-აზნაურული მაიმუნობა გახლავთ. ბოლოს-და-ბოლოს, საქ...ქართველოს ეს მაიმუნობა დაჰლუპავს, თუ დროზე არ ვუშველით ჩვენს თავს. ნამბაძველობის ნიჭი, ჩემო ივანე, უუდიდესი საჩუქარია, მაგრამ ღმერთმა გადააჭარბა: ჭკუა დაგვაკლო და ნამბაძვის ნიჭი ნაჭ...ჭარბევად მოგვცა. ჩვენც ამიტომ დავემსგავსეთ მაიმუნს. სადაც არ გვეოთნის საკუთარი ჭკუა, მხნეობა, გამძლეობა და ნებისყოფა, იქ უცხოელთა ნამბაძვით ვლამობთ ფონის გასვლას და ლელოს გატანას. უწინაც ეგრე იყო. ისტორიაში განმეორების მეტი არაფერია. დღევანდელი დღე წარსულის მეათე თუ მეასე შენიშვნაა — არც მეტი, არც ნაკლები.

ივანემ კვლავ გაიცინა.

— შენ იცინი, მე კი ცრემლი მომდის. — განაგრძო თეიმურაზმა. — ჩვენს აზნაურობაზედ მოგახსენებდი. ყველანი ბუნებითვე აზნაურები ვიყავით, ვართ და დავრჩით. ყველა შრომას გ...გგაურბის და მინისტრობას და კომისრობას ეტანება. მთელი საქართველო სამსახურს ეძებს. მილიცია, კანცელარია, თვეში ხუთი ან ათი თუმანი ჭამაგირი, ერთი სიცვით — სამსახური, ისევ სამსახური და მუდამ სამსახური, — აი ჩვენი საქმე და იდეალი.

— ვაიმე, ჩემო თეიმურ, — გაანწყვეტინა ივანემ, — შენ ამ ქვეყნისა აღარ ჰყოფილხარ. შე კაი ვაცო, თუ აქამდის არ იცნობდი ჩვენს მშრომელ ხალხს, ეხლა მაინც დააკვირდი. ამბობ, ჩვენი ხალხი შრომას გაურბისო. შენ რომ შუა ძილში ხარ შესული, მთელი სოფელი მინდორშია გაკრეფილი. ჩვენ დილის ოთხი საათიდან საღამოს ცხრა საათამდე ვმუშაობთ. მერმე როგორ! ძვლებს ვიმტვრევთ, ძარღვებს ვინწყვეტავთ და სამად ვიკვებით.

— ზამთარში კი ისვენებთ.

ეგვც ცყუილია. ზამთარშიც კი კამეჩივით შევებმევით ხოლმე ურემში და ცყეში დავდივართ, სხვა ჩვენ მაგივრად იმ ყინვაში და თოვლში ერთ საათსაც ვერ გასძლებდა. ჩვენი გლეხისთვის ეს ცხოვრება მუშაობა კი არ არის, არამედ განუწყვეტელი წამებაა. შენ კი ამბობ, შრომა გვეჭავრებაო. ჩვენ შრომას კი არ ვაგურებით, უნაყოფო წამებას ვერიდებით, მართალია, სამსახურს ძალიან ვეგანებით, მაგრამ ამასაც აქვს მიზეზები.

— რა თქმა უნდა, ამასაც თვისი მ...მიზეზები აქვს. მაგრამ უბედურება ის არის, რომ ბედმა ჩვენს ბუნებას არ დააცალა, რათა მას თავისი გაეტანა, და ისეთი ქურქი ჩავვაყვავა, რომელიც ჩვენს ხასიათს არ უხდება. ამ მძიმე ქურქის ზიდვაში მალე დავიღვევით და დავვარდებით, ვ...ვინაიდან ეს ქურქი ჩვენს აზნაურულ მხარ-ბეჭზე არ არის გ...გამოჭრილი.

— ვითომ ავრე ღრმად გვაქვს აზნაურობა გამჭდარი?

— ქეჩოდან მოყოლებული თვის ფრხილებამდე აზნაურები ვართ. შრომის სიძულვილზე ხომ მოგ...გახსენე. ორიოდესაც გეცყვი. სხვების მდიდარნი სიმდიდრეს ჰმალავენ, ჩვენებური კუდაბზიკები კი ისე იცვამენ და იხერებიან, თითქო ქვეყნის ნახევარი მათი იყოსო, ხოლო თუ მათი ავლადილება გასჩხრიკე, ხელში შეგ...გვრჩება ორი დღის უჭმელობით გამხმარი კუჭი და სამგან გახვრეტილი ჭიბე. უკეთეს მაგალითსაც მ...მოგახსენებ. დააკვირდი: ჩვენში ყველანი მათხოვრობენ, გარდა ქართველებისა. ჩვენები შიმშილით იხოცებიან, მაგრამ

იმდენად ამაყნი და ამპარგავნები არიან, რომ მათხოვრობას არ იკადრებენ და ქუჩაში ხელს არ გაიშ...შეერენ. ამიტომ არის, რომ ქართველებმა ასე მოუხ...ხშირეს თავის მოკვლას, ცარცვა-გლეჯას და ასწიარ ოინბაზობას. კიდევ გინდა მაგალითი? მოგახსენებ: ქართველს სულივით უყვარს ფული, მაგრამ უძირო სიძულვილით სძულს და ეზიზღება ფულიანი კაცი, ესე იგი ფულის შოვნის ხერხი, ესე იგი ვაჭრობა და მრეწველობა. ხოლო ვაჭრობისთვის და მრეწველობისთვის საჭიროა დიდი თაოსნობა, გარჯა და მომჭირნეობა, ესე იგი ორის შოვნა და ერთის დახარჯვა, ესე იგი თავდაჭერილი, ღინჯი და ანგარიშიანი ცხოვრება, სულისა და ხორცის დისციპლინა, ესე იგი შრომა და ნებისყოფა.

— ისევ შრომა!

— ჰო, შრომა, ისევ შრომა და შრომა! შრომა ახალი ღროის ახალი სარწმუნოებაა, ახალი რელიგია, ქრისტიანობაზე უფრო მძლავრი, უფრო საჭირო და სასარგებლო. ვინც ეს გაიგო და მას ხორცი შეასხა, გამარჯვებულია. ვინც ვერ მოერია, — დაღუპულია. ჩვენთვის კი შრომა მხოლოდ უუძიძმესი გვირთია, ღვთის წყევლაა. აი, თურმე სად ყოფილა ჩამარხული ძ...ძაღლის თავი! აი, თურმე რა გვეკლება. — შრომა და ნების-ყო-ფა, ესე იგი კულტურა! ჩვენს მამა-პაპებსაც სძულდათ ფულიანი ხალხი. მეცხრამეტე საუკუნის მწერლობაც ასეთი ზიზღით და შხამით არის სავსე. გაიხსენე, როგორ გაამასხარეს ვაჭარი გიორგი ერისთავმა, ცაგარელმა, ანტონოვმა და ასმა სხვა მწერალმა. გინდა გაიგო ღრმა მიზეზი ასეთი სიძულვილისა? ინებე: ადამიანს სძულს ყოველივე, რაც არ ეხერხება და არ ძალუძს, ესე იგი, მას ეზიზღება საკუთარი თავის უძლურება, უმწეობა და ჩამორჩენა! მორჩა და გათავდა! ამიტომ მოხდა, რომ ფულიანების მახვილს ჩვენ დავეუბირდაპირეთ ჩვენი აზნაურული ფარი, — დენდობა და რაინდობა, ესე იგი ფუქსავატი ცხოვრება, მფლანგველობა, ყოყონობა, კუდაბზიკობა, ნებამოძლილ ადამიანის უძლური ამპარგავნება და ღატაკის ჭეჭა-ქეხილი.

— აი, გიშველა ღმერთმა! — წამოიძახა ივანემ. — ძლივს არა სთქვი სიმართლე?! ჩვენც მანდა ვართ და სწორედ მაგას ვებრძვით: აღარ გვინდა ფუქსავატები, მფლანგველები, ყოყონები, კუდაბზიკები და ამპარგავნები. ვინც მუშაობს, იმას არც კუდაბზიკობისთვის სცალიან, არც ქეიფისთვის.

— მერმე, რა გამოვიდა ამ ბრძოლიდან?

— თეიმურ, ღროებითსა და მუდმივს ერთმანერთში ნუ აურევ. თუ ჯერ-ჯერობით ბევრი არაფერი გამოვიდა, ხვალ და ზევ გამოვა. ორ დღეში სოფელი არავის აუშენებია. დაე ყველამ ერთმანერთს მხარი მივცეთ, ცოცა კიდევ მოვითმინოთ, და როცა მთელ ქვეყანას

გადავებმევი, ცვლილება ერთ წელიწადში დაგვეცემა. შენ მოთმინება და გამძლეობა გაკლია, ჩემო თეიმურ, ამიტომ სტოკავ და შფოთავ.

— რა გაკეთდა მეთქი?

— ძალიან ბევრი. მიიხედ-მოიხედე. შარშან არხი გავიყვანეთ და ათასი დღიური მოვრწყეთ. ახლო— მახლო ათიოდე სკოლა გაფხსენით, კოოპერატივები დავაარსეთ, ჩარჩები მოვიშორეთ, აგრონომები მოვიწვიეთ, ხალხს წერა-კითხვას ვასწავლით. ორი თვის შემდეგ ნაშინდარშიც გაიხსნება სკოლა და კოოპერატივი. ერთი სიტყვით, ჩვენი მოსისხლე მტრებიც კი აღიარებენ, რომ ყველგან მუშაობა სდულს და გადმოდის.

— ეგ მართალია, ძალიან მუშაობთ, მაგრამ ეგ არის დანგრევის მუშაობა. ერთს რომ ააშენებთ, ორი ინგრევა. კოოპერატივი კი ქვეყანას ვერ ააშენებს.

— თეიმურამ, ბრძას რამდენიც უნდა ეჩიჩინო, თეთრს შავისგან მაინც ვერ გაარჩევს. ცყუილია ჩვენი ლაპარაკი.

— მეც აგრე მგონია. ორივეს ერთმანერთი ბრძები გვგონია. მე მკაფიოდ ვხედავ ჩვენს დაქვეითებას, შენ კი მეუბნები, ოდესმე ყველაფერი გასწორდებაო. სანამ პავლე მოვიდა, პეტრეს ცყავი გააძრესო. ამიტომ გეუბნები, ჩემო ივანე, რომ ქართველ ხალხს მალე გაანახევრებს მეთქი სიღარიბე და მასზე ამოსული შიმშილი, ჭლექი, ათაშანგი, სურავანდი და ათასი სხვა ჭირი და ვარამი.

— ინტელიგენცია იმისთვის არის გაჩენილი, რომ დაიცვას ხალხი სენისგან და უმეცრებისგან.

თეიმურაზი წამოვარდა და ჭალს დაეჭიდა:

— ნუ გამახსენებ ქართველ ინტელიგენცს, ნუ! — ბრაზით წამოიძახა ხევისთავმა. — თუ რამ ავი დაგვემართა, ისევ ინტელიგენციის წყალობით გვერგო. თევზი თავიდან აყროლდებაო, — ასე დაგვემართა ჩვენც. ვისაც მეტი ერგო, მეტიც მოეთხოვება. ჩვენ სათავეში მოვექცეთ ხალხს. ლხინში წინ მივუძღოდით, ჭირში კი კუდში ძლივს მივდევდით.

— მაგალითები?

— ათასი. თუნდ ერთს დავასახელებ. მეგობარი ჭირში გამოიცდებისო. ჭირი კი

მრავალჯერ გვეწვია. სამ წელიწადში საქართველომ რამდენიმე ომი მოიხადა. რომ გამოჰკითხო, ოცი ათასი მაინც ჩაენერება ინტელიგენციაში. ეხლა მითხარი, რამდენმა ინტელიგენცმა გასწირა თავი იმ ომებში, რამდენმა წინმაგალმა უჩვენა მაგალითი უკანმაგალს? სოქვი, მითხარი, რამდენმა მოიხადა მეოქვი თვისი ვალი იმ ომებში?

— ასიოდემ?

— გიშველა ღმერთმა? ეგეც ბევრია. მე კი გეტყვი: მსოფლიო ომის დროს ფრანგებს მოუკლეს შვილასი მწერალი. დანარჩენი შენ იანგარიშე და მითხარი; რა იმედი უნდა ჰქონდეს ხალხს ისეთი ბელადისა, რომელიც ყველაზე ადრე გარბის ბრძოლის ველიდან, ან სულაც არ გადის იმ ველზე?! ან რა უფლება აქვს ასეთ ბელადს თვისი ჯარი საყვედურით გააფსოს?! არავითარი. კანონი და სამართალი რომ იყოს, ხალხმა თავისი ბელადები სამართალში უნდა მისცეს.

— ისტორია გაასამართლებს.

— ოღონდაც, ოღონდაც! მე მრწამს მისი პირუთვნელი განაჩენი. ისტორიის სიცივა ცხელი შანთით დასდაღავს ჩვენს დამპალ თაობას. ახიცი იქნება ჩვენზე. ახი!

— შენზე რას იტყვი, თეიმურ, შენზე!

— ჩემზე? სხვას რომ ათი მოხვდეს, მე ასიც არ მეყოფა, აი ამას ვიტყვი. თუ ვინმე ჩემზე პირნათელია, პირველი ქვა იმან მესროლოს. მე მზათა ვარ განაჩენისთვის.

— გამაგრდი, თეიმურ, თორემ ურწმუნოების და ეჭვის ჭია შეგჭამს.

— ოღონდაც! ოღონდაც, შემჭამს! ნეგარ არიან მორწმუნენი. რამეთუ მათ დაიძვედრონ ქვეყანა. მე კი ამ ჭ...ჭკიებმა შემჭამეს და გამათავეს. მაგრამ კიდევ ერთი დიდი ჭია მიღრღნის სულსა და გულს.

— რომელი ჭია, თეიმურაზ?

— მოგ...გგახსენებ, ჩემო ივანე, ეს მარქსისტები სხვაგან რომ სცდებოდნენ, ერთგან მაინც ცამდე მ...მართალნი არიან. ამბობენ: სულიერი, ეროვნული და ყოველგვარი კულტურა ქონებრივ კულტურის ბედნაშენია. კეთილი და პატიოსანი. აბა, გავყვეთ ბოლომდის ამ ჭეშმარიტებას. გეკითხები, შეუძლიან თუ არა ქართველს ქონებრივ კულტურის მ...შეექმნა?

შეუძლიან თუ არა ორი იშოვნოს და ერთი დახარჯოს, ის მეორე კი დააგრილოს და კიდევ ერთი მოაგებინოს, ან შეინახოს? შეუძლიან თუ არა მინის ნაყოფს მ...მოუმატოს, ქვესკნელიდან სასარგებლო მასალა ამოიღოს, შრომით წელი მოიწყვიტოს და გამდიდრდეს? გვეკითხები, შეუძლიან თუ არა მას გაამრავლოს თვისი ქონებრივი სიმდიდრე, რომელზედაც უნდა აშენდეს ჩვენი გონებრივი, სულიერი და ზნეობრივი კულტურა?

— რატომ არა, მიიხედ-მოიხედე და დაინახავ. ასი და ორასი წლის წინათ ხალხი უნიფხოდ დადიოდა, ეხლა კი ერეკლე მეფეზე უკეთესად საქართველოში ათასი ოჯახი მაინც სცხოვრობს.

— ვთქვით მართალია, მაგრამ ისიც საკითხავია, შევედრებით, ან დავეწვევით ოდესმე ჩვენ ევროპელებს?! ვერასოდეს! მაშ გყუილი ყოფილა ჩ...ჩვენი ჭინთვა და პრანჭიობა. ჯერ ხეირიანი ფეხისალაგი ვერ აგვიშენებია, ჯერ მკბენარი ვერ მოგვიშორებია, ჯერ ათას ჭირისთვის და სახადისთვის თავი ვერ მოგვირიდებია, და ამავე დროს ისეთს დიდრონს ვ...ვევჭიდებით, რომ ჩემი აზრი მას ვერც მისწვდომია და ვერც გაუზომია.

იმიტომ ვერ მისწვდომია, რომ ცალი თვალი დახუჭული გაქვს და გულში ჩვენი ხალხის უნდობლობის შხამი დაგიგუბებია. ამდენს ჩვენი ხალხი არასოდეს არ მუშაობდა.

— მართალია. მაგრამ მისი ნაოფლარი არსად არა სჩანს. არც ამდენი მშვიერი გვეყოლია.

— იმიტომ, რომ ფული გვაკლია.

— თუ ვმუშაობთ, ფულიც უნდა გვექონდეს. ფული კი იმას აკლია, ვინც არ მუშაობს.

— თეიმურაზ, მე შენისთანა ნასწავლი არა ვარ, მაგრამ ერთი ისეთი რამ ვიცი, რაც შენ არ იცი, ან იცი, მაგრამ არ გინდა გაიგო. სად გინახავს, რომ ხალხმა ასე ძირიან-ფესვიანად ამოაგდოს ძველი ქვეყანა და მეორე დღიდანვე გამდიდრდეს?

— ეგ საბუთი არ არის. მერვე წელიწადი მიდის.

— საფრანგეთის რევოლუცია ოცდახუთ წელიწადს გაგრძელდა.

— სამაგიეროდ ხალხმა ქონებრივად ხუთიოდე წელიწადში მოითქვა სული.

— საფრანგეთი მთელ ევროპას სცარცავდა, ჩვენ კი მხოლოდ იმის ცდაში ვართ, რომ სხვებმა არ გაგვცარცონ.

— მაგას თავი ღაფანებოთ. მე ისევ ჩვენი ხალხის შრომის უნარს ვუბრუნდები. ჩვენი ხალხი ორ ჯგუფად დაგყავი. ერთნი დედ-მამას გაჰყიდებიან განათლებისთვის და მძიმე მუშაობის თავიდან აცდენისთვის. მეორენიც ასე მოიქცევიან, ოღონდ მათ სკოლას და განათლებას ნუ გაახსენებ.

— რას დაიჩემე, შე კაი კაცო, ჩვენი ზარმაცობა? ჯერ ერთი, შრომას ყველა გაურბის, ვისაც კი შეუძლიან, მეორეც ისა, რომ ჩვენი ხალხი ციებ-ცხელებამ გასწყვიტა წელში. ციებ-ცხელებიანს კი იმდენი მუშაობა არ შეუძლიან, რამდენიც ჯანსაღს.

— ეგ მართალი სთქვი, ჩემო ივანე, მაგრამ საკითხს მეორე მხრიდანაც მოვეუაროთ. გამაგებინე ასეთი მოვლენის მიზეზი: გ...გადაავლე თვალი ჩვენს მეურნეობას. იმერეთში ერთს ხეირიანად ნაშენებ მამულს ვერ იპოვნი. რაც არის, უცხოელების გაშენებულია. ამერეთში სამოცი წელიწადი სცხოვრობენ გერმანელები. ბალებივით გაბბ...ბნეულან უდაბნოში. გარშემო ქართველები ახვევიათ. მერმე რა შეიძინეს გერმანელებისგან? არაფერი. სდგანან პირისპირ, როგორც ევროპა და აზია, როგორც ედემის ბალი და უდაბნო, ღმერთკაცი და ველური. ნახევარი საუკუნეა, რაც ერთმანერთს შესცქერიან, მაგრამ ქართველმა გერმანელისგან ვერაფერი ვერ შეიძინა. ან სად ნახავ ასეთ მაგალითს: ჩვენი მთიელები ევროპაში უმაღლეს სკოლებს ამთავრებენ, მერმე კი ცხვარს დასდევენ მწყემსად. შენ ამას წინათ სიტყვა ატავიზში იხმარე. აი კიდევ ერთი მაგალითი ჩვენი დაბრუნებისა ევროპიდან აზიისკენ.

— სამაგიეროდ იმერლებს აქვთ დაუშრეგელი წყურვილი განათლებისა.

— მართალია, მაგრამ განათლება მათ მხოლოდ იმისთვის უნდათ, რომ მძიმე სამუშაოს გაეცნენ და თავი შეათარონ ადვილს ს...სსამსახურს — მილიციას, მოხელეობას და პოლიტიკას. მაშასადამე, არც ისინი ჰქმნიან ქონებრივ სიმდიდრეს. აი კიდევ ერთი პარადოქსი: განათლებული იმერეთი და... სიმინდის კულტურა! ერთხელ კიდევ გადაავლე თვალი ჩვენს ისტორიას. საქართველოს ისტორიის ეგლში ყოველთვის მხოლოდ ერთი მერანი იყო შებმული, მეორე კი განაპირებული იდგა. ესეც იმას ამტკიცებს, რომ ჩვენ ორნი ვართ და იმერ-ამერეთის გაერთიანებას ხუთიოდე საუკუნე მანც დასჭირდება.

— ძალიან გაგმაგებია ეგ სული, თეიმურ! ამოიგდე მეთქი გულიდან ეგ ნაღველი, თორემ შეგჭამს.

— აკი გითხარი, შემჭამა და გამათავა მეთქი. ჩემი განკურნება ძნელია. თვალებზე — შავი ბინდი, გულში — შავი ნაღველი და სულშიც — შავი ბურუსი, აი დღევანდელი თეიმურაზ

ხევისთავი. ოჰ, ღმერთო დიდებულო! ნეცა როდის დამიბრუნდება სულიერი მშვიდობა და სიხარული?!

— მაშინ დაგიბრუნდება, როცა შენც ჩემსავით დაუბრუნდები ხალხს და ეზიარები იმის სულითა და გულით, იმის ჭირითა და სიხარულით, იმედითა და რწმენით. მე შენსავით განათლებული არა ვარ, ამიტომ ისტორიას და მეცნიერებას ვერ წავეწვდები, მაგრამ ეს ცხოვრება შენზე კარგად მესმის. ვინც იგი არ მიიღო, ცხოვრებამ არც ის მიიღო, შენც არ იცი, რა გინდა და რას ეპოტინები. ქართველ ხალხისთვის სიკეთე გინდა, მაგრამ იმავე დროს სწყევლი და ცილსა სწამებ. აღარაფერი გნამს: არც ღმერთი, არც ეშმაკი, არც ხალხის შემოქმედების უნარი, არც მისი მომავალი და სიცოცხლე, შენ ხალხს შენის ოთახიდან ჰხედავდი. ჩვენი ხალხი რომ გცნობოდა, ასეთს ცილს არ დასწამებდი. შენ იმასაც ვერ ჰხედავ, რომ ძველი ლეშის მაგიერ ათასობით ამოვიდა ხალხის გულიდან ახალი მუხნარი. ეს მუხები ღლითი-ღლე იფურჩქნებიან და ძველ ჭაგნარის ალავს იჭერენ. შენ კი ეს ახალი ბალი უდაბნოდ მიგაჩნია. ნეცა ვიცოდე, რას იზამდი, რომ ხელისუფლება შენ ჩაგივარდეს ხელში? ყველა კარებს გააღებდი და ქართველ ხალხს უცხოელებს ყმებად დაუყენებდი. ზოგს უცხო ერს ძალიან ემტერები, მაგრამ შენც ძალაუწებურად მათი ერთგული მონა გახდებოდი.

— ეგ მართალი სოქვი.

— თუ ესეც მართალია, შენ რაღა შევრჩა? რად შეოთავ, რად ჰბორგავ, მაშ რისთვისღა სწვალობ, რისთვისღა იკლავ თავს და სხვასაც არ აძლევ მოსვენებას? შეირიგე ეს ქვეყანა და გაათავე! თეიმურაზი ჯერ ჩათეიქრდა, მერმე გაბზარულის ხმით სოქვა:

— მეც ძალიან დამტანჯა მაგ საკითხმა, ჩემო ივანე.

— მერმე, რა გადასწყვიტე. ურიგდები თუ არა დღევანდელ ცხოვრებას?

— შესწორებით და დამატებით.

ივანე კოფობე მოგრიალდა. იმის ხმაში სიმტკიცე და ღრმა რწმენა მოისმა:

— არავითარი შესწორება, არავითარი დამატება, არც არავითარი გამონაკლისი! ან უნდა უარჰყო სახსებით, ან მიიღო და შეურიგდე ყველაფერს: ავსაც და კარგსაც, მზესაც და ჭუჭყსაც. ბნელსაც და ნათელსაც! უნდა მიიღო იგი უკლებლივ, მთლიანად, უეჭვოდ, გულლიად, გულწრფელად და სიყვარულით. დიად, გულწრფელად და სიყვარულით, თორემ ერთი წვეთი ეჭვი ისევ მოგინამლავს სიცოცხლეს და დღევანდელივით დაგაბნელებს. სოქვი, ურიგდები თუ

არა დღევანდელ საქართველოს ამ პირობებით?

— ივანე, ეგრე არ შეიძლება...

— გეუბნები, თუ რამ შეიძლება, მხოლოდ ასე შეიძლება: უკლებლად, დაუმატებლად და შეუსწორებლად. შეგიძლიან თუ არა ირწმუნო მეთქი ეს ქვეყანა?

— არ შ...შეგიძლიან.

— მაშ ისე მოკვდები, რომ მაგ შხამსა და გესლსაც საფლავში ჩაიტან.

— აგრე იყოს. ზოგზე იტყვიან, აღსრულდაო, ზოგზე — განისვენაო, ზოგზე — მოკვდაო. ჩემზე კი იტყვიან — ჩაძალდაო.

თეიმურაზი კიდევ დიდხანს დაჰსტოდა, ხელ-ფეხს იქნევდა, სჩიოდა, ჰბორგავდა და ყველას და ყოველივეს ჰგმობდა და სწყევლიდა: თავის გაჩენის დღეს და გამჩენსაც, ანმცოს და წარსულსაც, მომავალს და იმედსაც, ამ ქვეყანასაც, და ზეციურსაც; სწყევლიდა თეიმურაზი ყოველივეს, ჟინიან ბავშვივით ანჩხლობდა, ავადმყოფივით ჰკაპასობდა და ხრინწიანი ხმით გაჰკვიოდა:

— ახია ჩვენზე, ახი!.. აგრე უნდა გასრესილს, აგრე! ეს ერთი და სხვა ათასი! ეს ერთი და სხვა ათასი!

შორიდან საძნე ურემი თვლებზე შემდგარ დიდ გალიას ჰგავდა. ხოლო ხელ-ფეხ აშლილი და აყვრებული თეიმურაზ ხევისთავი იმ გალიაში დამწყვდეულს, აჯანყებულ ტყვეს ემსგავსებოდა, რომელიც ძლივს დამშვიდდა, ურემზე მიწვა, თავი ჩაჰყო და მიიბნოდა.

უცებ იმ ტყვემ წამოიწია და დაიკნავლა:

— ერთი რამე კიდევ უნდა გითხრა, ივანე, წელან დამაფინყდა.

— რა უნდა გეთქვა, თეიმურ?

— ისა რომ... ჩემი უუდიდესი და უმთავრესი უბედურება ის არის, რომ საქ...ქართველოში დავიბადე.

— რაო? რა სთქვი?

— ღმერთმა თავიდანვე სასტიკად დამსაჯა მეოქი, როცა ქარ...რრთველად გამაჩინა.

სთქვა და მოშხამული თავი ისევ თივაში წაჰყო.

ივანემ პირი მიიბრუნა და პასუხის ნაცვლად დიდი ღუფი გადაათურთხა.

თავი IV

თეიმურაზი საღამოზე დაბრუნდა და ამოიკვნესა:

— ვერათერი ვ...ვეიშოვნი.

ჯაყო გესლით ახვიხვინდა:

— ბრინკა, შენ ადგილი ვინ მოგცემდე?

— რატომ, ჯაყო, რატომ არ მ...მომცემენ? აი, ც...ცხინვალშიც მოვსძებნი. ზევ წავალ. დავიღალე, თორემ ხვალვე წავიდოდი. ნუ გეშინიან ჯაყო, შენს ვალს ადრე თუ გვიან გ...გგადაგიხდი.

— ვიცის ჯაყომ, რასაც გადაგიხდი, ვიცის! რა გაქვს ბრინკასა. რა უნდა გადაგიხადო ჯაყოსა?

მარგომ სიბრაღულით გადაჰხედა თეიმურაზს. მერმე წამოდგა და, პირმოღუშული, ოთახიდან გავიდა, მოღრუბლული და გულადუღებული თეიმურაზიც გავიდა, კოშკზე აცოცდა და დასავლეთს გაჰხედა. სურამის ქედი ისევ ნისლით იყო შემოსილი, მაგრამ ის ნისლიც აღრინდელივით ვარდისა და ოქროს ფერით იყო შეღებილი.

ნახირი ღმუილით და ბლავილით შემოდის სოფელში. ნაჯათევი გლეხებიც მინდვრებიდან თავიანთ სახლებს უბრუნდებიან და ზოგჯერ ერთმანერთს ერთ ეზოდან მეორეს ორიოდე სიტყვას ესვრიან. დედაკაცები ჰფუსფუსებენ, საქონელს სწველავენ და აღნავებულ ბაშეებს აჩუბებენ. დაქანებულმა მზემ ჩალის მიდამოები ჯერ გააყვითლა, მერმე მოოქროვა, შესწითლა, შემდეგ თვითონაც გასისხლიანდა და ჩრდილოეთის მყინვარების ჭაღარა თავებიც სისხლში ამოაულო.

უკვე შუალამემ მოატანა, როცა დასავლეთის ნისლით გაბრუებული თეიმურაზი კოშკიდან

ოთხით ჩამოცოცდა, ეზო გადასჭრა და კიბეს მიაღვია. კიბის ძირში დაბმულმა ძაღლმა ანჩხლი ღრუნით და ავი ყეფით თეიმურაზს გზა გადაუღობა. უცებ მარგოს და თეიმურაზის ოთახის სარკმელი გაიღო და ზევიდან ჯაცოს ხეივანი მოისმა:

— თეიმურაზ, შენ ვიქნები?

— მე ვარ, ჯაცო, მე.

— ძაღლი არ გაგიშვებდე?

— არ მიშვებს, ჯაცო. მიშველე.

— კარგი ძაღლი გყავს ჯაცოსა, იმიტომ არ გიშვებდე. ყაჩაღი აღარ მოხვალ ავრე აღვილათა.

ბოლრია, სუ! სუ, მეთქი, შე სამგლე, შენა!

თეიმურაზი კიბეზე აღიოდა და თავის თავს ეკითხებოდა:

— „რა ვქნა, ეს ჯაცო ასე უცებ საიდან გაჩნდა მარგოს ოთახში? ან იქნება აქამდე მარგოს ელაპარაკებოდა?“

ერთი წუთის შემდეგ თეიმურაზმა ეს ამბავი დაივიწყა, ხოლო ხუთიოდე წუთის შემდეგ ცუბილი ხვრინვა ამოუშვა.

მარგომ ჩურჩულით იკითხა:

— თემურ, გძინავს?

პასუხი რომ არ მიიღო, ფრთხილად წამოდგა და ოთახიდან ფეხაკრეფით გავიდა.

თეიმურაზი ცხინვალიდანაც ხელცარიელი დაბრუნდა. შეშფოთებული და შერცხვენილი ხიზანი იმ დღიდან უგზო-უკვლოდ დასჩანჩალეხს, მარგოს და ჯაცოსაც ერიდება და სადილ-ვახშმად პეგრესთან და ივანესთან დადის.

უკვე შუა ზათესულმა მოაღწია.

სულ-შეგუბებულ სოფელში ბუღი სდგას.

დამნიტებულ და სიცხით დამსკდარ მინდვრებს ალმური ასდით. ძნით დაგვირთული ურმები ერთმანერთს მოსდევენ.

ქათმორეული კამეჩები ძძიმე გვირთს ზღაბზნით და გააგით მოაჭრიალებენ.

თავახვეული და პერანგის ამარა მეურმეები დასიცხულ ღიღინით ღიღინებენ, საქონელს ზოგჯერ ზანტად შოლტსა და სახრეს მოუქნევენ.

ზოგნი კალოს სთოხნიან, ზოგნი უკვე ჰლენავენ.

გოგობი და დედაკაცები კვერებზე სხედან, დგანან, და დილით-საღამომდე კნაჭა ცხენებსა და ხარებს ნისქვილის ქვასავით ატრიალებენ.

ქათამი ხორბალს ეტანება. ენა-გადმოგდებული ძალი ჩრდილში მონოლილა და ჰქაქანებს. გალახ-შემხმარი ღორი კიცრის და საბამთროს ნაფცქვენებს ახრამუნებს და თანაც გლაპოს ეძებს. დუბელა რუმი ბაგ-იხვები ჰყიყინებენ და ტიტველი ბავშვები ჰყუპალობენ.

მინდვრებში ზოგან ჩალას სწვავენ, ზოგან კიდევ ჰხნავენ და ოროველას იძახიან. ჭალებში ქედანი ღულუნებს.

მეწველ საქონელს ღიახვის ნაპირებისთვის შეუთარებია თავი და ფშან-ვერხვების ჩრდილში ჩანოლილა.

საღამოობით, როცა ოღნავ ნიავი დაუბერავს, განიაგებული ნალენი აქა-იქ შადრევანივით სცემს.

ღამეს ნახევარი სოფელი კალოზე აგარებს, ხოლო მოზრდილი მამაკაცები კვლავ ძნას ეზიდებიან, ურმის ჭრიალით და შეძახილით სოფელს აღვიძებენ და მალალის ხმით ურმულს ამბობენ.

პეგრეს შვილი ნინიკა შუაღამეს წკრიალა ხმით სოფლის ბოლოში რომ დასძახებს, სოფლის თავიც იღვიძებს და, გარინდული, ყურს უგდებს მეურმისა და კამეჩის ბაასს:

კამეჩო, მუხრანელი ხარ, გუთანი გეცოდი-ინებაა. მე გუთნის არა ვიცი-რააა, უღელიც მეჩოთი-ირებააა.

ფეხაკვეთილი თეიმურაზი ქაქანით და ხენეშით დალასლასებს სოფელსა, მინდვრებსა, ჭალებსა და კალოებზე. ხან საძნე ურემს მოაჯდება, ხან კალოზე დაბორიალებს, ხან ნალენს ანიავეებს, ხან ძნას აწოდებს და ხანაც მეხრეებს დასდევს, თან თავისას ჰლულულულებს, დასიცხულ ენას იფხანს და იქარვებს.

შეება-მიცემული ჯაყოც დროს იმარჯვებს, დღისით და ღამითაც დასიცხულ ვნებას იქარვებს და ალ-მოდებულ ჟინს იფხანს.

— ვიცი, რა გითხრამ, თეიმურ? — უთხრა ერთ საღამოს ჯაყომ თეიმურაზს. — მუშაობა შენი საქმე არ ვიქნობოდე. მთავრობაც სამსახურს არ მოქცემდე. საცა თავი შეგიყავი, ყველგან გამოგაგდე. ქალაქშიც ვეღარ ნახვიდოდე და აქაც უსაქმოდ დაეხეტებოდე. ერთი გითხარი ჯაყოსა, ვაჭრობა როგორ მოგწონდე?

— ე...ვაჭრობა? ვაჭრობა ჩემი საქმეა. ძალიან კარგად მაქვს შ...შესწავლილი. ბანკში და კოლპერატივში ვმუშაობდი.

— თავი დაგანებე კაპრატივი! „კჩორტუ“ კაპრატივი! შენ ყური გიგდე ჯაყოსა. ჯაყომ კარგად ვიცის ვაჭრობაც და კაპრატივიც. მოდი, ამ სოფელში ერთი ღუქანი გახსნა. რას იტყოდე?

— დ...ღუქანი? მე?

— მაშ, მაშა! მე ხაზინი და შენ დახლიდარი. ყური გიგდე ჯაყოსა.

და ჯაყომ თეიმურაზს თვისი გამოცდილება და ნასაზრი გაუშალა:

— ფული ჯაყომ ასე იშოვნე: გლეხი ტუტუცი ხარ, ძველი ფულისა არაფერი გესმის. ჯაყომ კი ადრე გაიგე, რომ წინანდელი ფული სულ ქვეით მიდიხარ და მიდიხარ, მიდიხარ და მიდიხარ! „კჩორტუ“ ასეთი ფული, სთქვა ჯაყომ და ის ფული ერთი დღეც არ შეგინახე. ან რა ფული იყავი, შენი წირი მე. ის ფული?! დილაზე რომ ერთი არშინი ჩითი ერთი მილიონი ეღირებოდი, საღამომზე ორი მილიონი გახდებოდი. ჩვენი საწყალი გლეხები კი ის ფული ინახავდი და ინახავდი, გაკოტრდი და გაკოტრდი! ბოლოს ის ფული ისე გაფუნდი, რომა წრეულს გაბაფხულზე ჯაყომ ერთ არშინ ჩითში შვიდი ათასი მილიონი მიეცი, მაშა! ასეთი ფული ჯაყომ აღარ მიგიღე. ჯაყომ ეშმაკობა გაგიკეთე და მარტო საქონელით ივანრე. ერთ

გირვანქა ნავთში ნახევარი ჩანახი ლობიო აიღე, ან სამი გირვანქა მაგყლი, ან ათი გირვანქა კარგი ხილი. გლქეხები დათვლა აღარ ვიცის, ყველაფერი ისე აგერია თავში, რომ ძალლი პატრონს ვეღარ იცნობდი. ყველანი გაკოტრდი, ჯაყო კი გადარჩი და ბევრიც მოიგე. ახლა ყველაფერი გამოიცვალე, ახლა ნამდვილი ფული გაჩნდი. აი, გენაცვალე ამის მადლსა!

ჯაყომ ჩერვონცების დასტა ამოიღო და ააშრილა.

— ისეთი ძალა გაქვს ამ თუმანსა, როგორც ნიკოლოზის დროს გქონდა. ეხლა კარგი დრო გაქვს ღუქანსა. დაჯექი, გაყიდე და ასეთი ჩერვონცები დაგაგროვე და დაგაგროვე. მაშ, მაშა! გენაცვალე ჯაყო ჩერვონცესა. ივანეი, ილაი და ნინიკაი კაპრატივი გინდა გახსნა ნაშინდარში, მაგრამ ჯაყოს არ გეშინიან კაპრატივისა.

კიდევ დიდხანს სწყევლიდა ჯაყო ძველს მილიარდებს და ჰლოცავდა თეთრ ჩერვონცებს. მერმე თეიმურაზს ჰკითხა:

— ჰა, რას იტყვოდე? კარგი საქმე გითხრამს ჯაყო თუ არა?

— მოვიფიქრებ, ჯაყო.

და იმავე დღეს თეიმურაზმა მარგოს ჰკითხა:

— შენ რას იტყვი, მარგო?

— ცუდუბრალოდ ხეგიალს ისევ დახლიდარობა სჯობია, ჯაყოს მადლს მაინც არ დაგაყვედრიან.

— მეც აგრე მგონია.

ჯაყომ და თეიმურაზმა კიდევ იფიქრეს და ილაპარაკეს.

ჯაყოს კარგი შეძლება ჰქონდა და მრავალი ნაცნობი და ნათესავი ჰყავდა. როკელები, ჯაველები და ბარის მეზობლები ჯაყოს ნისიად მისცემენ მაგყლს, ერბოს, ყველს და სხვა საქონელს. ამ საქონელს ჯაყო გორში ან ქალაქში გაჰყიდის, სამაგიეროდ იქიდან სოფლისთვის საჭირო ქსოვილებს, ნავთს, მარილს, საპონსა და წვრილმანს ამოიგანს. გარდა ამისა, ნაშინდარში დიდი გზა გადის და ღუქანს მუშგარიც ბლომად მოჰხვდება. ღვინო და არაყიც ბევრი გასაღდება. ჯაყო ჩუმ-ჩუმად აქამდისაც ვაჭრობდა, მაგრამ ბნელ ღამეში მუშაობა და მუდამ შიშში ყოფნა მოსწყინდა.

— აბა, ნათლია, პასუხი მოგეცი ჯაყოსა.

თეიმურაზმაც მისცა:

— თთ...თანახმა ვარ, ჯაყო. საქმე დავინწყით. ჯერ ჯამაგირი არ მინდა, მაგრამ თუ საქმე კარგად წავიდა, ცოცხალი რამე დამინიშნე და ვალში გამომიბარე.

— ჯაყოც თანახმა ხარ. მაშ ღმერთი იყავი ჩვენი საქმის ამხანაგი, დავინწყებდეთ!

ორი კვირის შემდეგ ჯაყომ სოფლის ბოლოს ერთი ძველი ნასახლარი გააცოცხლა. მერმე ჯაყო და თეიმურაზი ქალაქში ჩავიდნენ და ორი ურემი საქონელი ამოიტანეს. გარდა ამისა, ჯაყომ თავის ოჯახიდან იმ დუქანში ბედმეტი საქონელი და სანოვავე გადაიტანა: ღვინო და არაყი, ხილი და ჭურჭელი, ძველი იარაღი და ფალას-ფულასი.

ვაჭრობა გაჩაღდა. თეიმურაზმა ანგარიშის საქმე წესიერად დააყენა. რამდენიმე რვეული გაიჩინა და ორი საათი ჯაყოს ეჩიხინა:

— ეს არის ს...სსალაროს წიგნი, ეს კიდევ ს...სსაქონლის დაგთარია. ეს იქნება პ...პპირადი ანგარიშების წიგნი. ამას ჰქვია ბ...ბბულჰალტერია.

— ვიცის, გაიგებდის ჯაყო. კარგი რამ ყოფილა ეგ ბულჰალტერია.

— ბულ...ლჰალტერია?! ჯაყო, ეს ქვეყანა ბულჰალტერიაზე არის აშენებული! — აღუდდა დახლიდარი. — სადაც ბულჰალტერია იციან, იქ ყველაფერი იციან: წესი, დის...სსცპლინა, შრომა და მომავალი; სადაც არ იციან, იქ უნესობა, ანარქია, არეგ-დარევა და წყვდიადი მეფობს.

— ვიცის, ჯაყომა, ვიცის.

— ჯაყო! — არ სცხრებოდა თეიმურაზი. — კაცობრიობის ისტორიაში რამდენიმე სხივმოსილი თაბახია: პოენა ხორბლის მარცვლისა, ცეცხლისა, ურმის თვლისა და აღმოჩენანი გალილეის, კოპერნიკის, ნიუტონის, სტეფენსონისა და ლუკა პაჩიოლასი, რომელმაც 1494 წელს ბულჰალტერია მოიგონა!

— ალბათ ძალიან ჭკვიანი ვიქნებოდი ის კაცი.

— რა თქმა უნდა! სტეფენსონმა მოიგონა ორთქლმავალი და პირველი რკინის გზა იმან ააშენა.

— მაღაღეც, სტეფანე, მაღაღეც!

— ეს კიდევ არაფერი: გალ...ლილეიმ დაამტკიცა, რომ დედამინა ბრუნავს.

ჯაცომ გადისარხარა:

— ბრინკა, ხომ არ გაგიჟდი?!

— მაშ, ჯაცო, მაშ! განა აქამდე არ იცოდი, რომ მზე ერთ ალაგზე სდგას, დედამინა კი თავის ღერძზე სტრიალებს და მზეს გარშემო უვლის?

ჯაცომ ისე დაიხეიხინა, რომ მისი ხმა ლიახვის ჭალას ჩასწვდა.

— მზე ერთ ალაგზე სდგებარ?! ხა-ხა-ხა! დედამინას ღერძი გაქვს?! ხო-ხო-ხო!

თეიმურაზი დიდხანს ეჩიჩინებოდა ჯაცოს, გონებას უხსნიდა, მაგალითებით უმტკიცებდა და ცხარედ ედავებოდა, მაგრამ მისი საბუთები ჯაცოს სასაცილოდაც არ ჰყოფნიდა:

— დედამინა ურემი ხომ არა ხარ, რომ ღერძი გქონდეს!

— ჭკუაში, ჯაცო, ჭკუაში წარმოიდგინე.

— ჭკუაში მე კი არა გაქვს ღერძი, შენა გაქვს, შენა, შე ბრინკავ, შენა! შენი თავი ცრიალებს, თორემ დედამინა ვინ დაგძრავს ადგილიდან! აი, აგრე ვიცის ბევრი წიგნის კითხვაში.

— ჯაცო! გაიგე, რომ...

— კარგი, მორჩი და გაგათავე! შენც გაგიჟდებოდე და სანყალი ჯაცოც გინდა გაგაგიჟო?! არ გინდა ჯაცოს შენი სწავლაი! „ჭორტუ“ შენი ღერძიცა და ბულლაგერიაც! „ჭორტუ“! მორჩი და გაგათავე!

ჯაცოს სიბნელით და კერპობით გულნატკენი თეიმურაზი დახლში ჩადგა და ყოჩაღად დატრიალდა. მუშგარს თავაზიანად უხვდებოდა:

იცნობ მაგ ჰარამზადას. ჯერ იყო და შენი ცყე მუქთად ჩაივლო ხელში.

— ვიცი, ნინიკა, ვიცი.

— გიშველა ღმერთმა, თუ იცი! მერმე იყო და, სოფელი აიკლო. შენ რომ ქალაქში იყავი და არაფერს ჰხედავდი, ეგ კაცი ჩვენ ცყავს გვაძრობდა. აღარაფერი შეგვარჩინა. საქონელს იტაცებდა, ღალას ორჯერ და სამჯერ გვახდევინებდა, ქალებს ნამუსს ჰხდიდა, გვცემდა და შენი შემოსავლის ნახევარს იჭიბავდა.

— ჩემი ბრალია, ძმებოჯან, ჩემი! თქვენს საჩივარს დროზე ყური ვერ დავუგდე და არ მოგ...გვაშორეთ.

— გიშველა ღმერთმა, ეგეც გცოდნია. მერე იყო და, ყველაზე კარგი მინები მაგან დაიჩემა. ბოლოს ხომ ისე წაიყვანა საქმე, რომ შენი სახლ-კარი და ბაღიც დაისაკუთრა.

ერთმანეთს აღარ აცლიდნენ, ჰაერში მუშტებს იქნევდნენ და ბრაზიან დორბლებს ჰყრიდნენ:

— მამა ჩემი იმ ვენახში დაბერდა და ჯაყო კი ზედ დააჯდა? სამართალი სად არის? — ჰღელავდა ნინიკა.

— ჩვენ ავაშენეთ შენობები და შიგ კი ჯაყო ჩასახლდა?! რათაო? რითვინაო?

— მაგას თავი დაანებე, თეიმურაზის სახლის მორთულობაც რომ დაიჩემა, ეს რაღა არის?!

— მამა, შენ ეგა თქვი, და! ისე იეშმაკა, ვითომ სახლი ყაჩაღებმა გაჰქურდეს, ნამდვილად კი თვითონ დაიტაცა ყველაფერი და შენი სიმდიდრე ისევ ჩვენს დაჩაგვრას მოახმარა.

— ჩვენ რომ გიცვლები და მშივრები დავდიოდით, მაგას სახლი სავსე ჰქონდა ჩითით და საქონლით. ერთ არშინ ჩითში ერთ ფუთ ხორბალს გვართმევდა.

— რაღა გვართმევდა, ახლაც აგრე არა სჩადის?

— იმიტომ კი არ გავყარეთ თავადები და ბურჯუები, რომ ახალი ბატონი დაგვესვა კისერზედა?!

— მერმე, რატომ აქამდის არ ალაგმეთ ეგ კაცი? — იკითხა თეიმურაზმა.

— იმიტომ, რომა მთელი სოფელი ხელში ჰყავს. გაიძახიან, ბევრი სიკეთე გვიყოფს. გაჭირვებაშიც ხელს გვიმართავსო.

— აღარ გვინდა მაგის სიკეთე! ქარისა არც მოგანილი გვინდა, არც გატანილი.

— ცოცხალი ხანიც მოიცადოს და ჰნახავს. იმ სახლს ჩამოვართმევთ და სკოლას გავეხსნით.

— ამ დუქანსაც დავეუკუცავთ.

— ი სახლის მონკობილებას და სიმდიდრესაც ადგილს ვუპოვნით.

— ი ბალ-ვენახსაც სხვები ჯაყობენ კარგად მოუვლიან.

ბოლოს, თეიმურაზს პირდაპირ ჰკითხეს:

— სკოლის და კაპერაცივის საქმეში დაგვეხმარები?

თეიმურაზი შეეცოცხლდა:

— მოვ...ვეითიქრებ, მოვ...ვეითიქრებ.

— რაღა ფიქრი გინდა, შე კაი კაცო!

— უნდა მოვ...ვეითიქრო, ნუ დამაჩქარებთ.

— მაშ კარგი, მოითიქროს.

— მოითიქრე, მაგრამ ე ჯაყოს თავი დაანებე, თორემა...

და ყაყანით, მუქარით და ქადილით წავიდნენ.

ერთი საათის შემდეგ ჯაყომ თავისივე ზურგით ჩაუტანა თეიმურაზს ლოგინი, დაჟანგებული დამბახა, ხანჯალი, ძველი საეკლესიო წიგნები, ლექსიკონი, გერბარიუმი და ქინძისთავეებზე მწერთა და ბუბთა კოლლექცია. ჩაუტანა და დარიგება მისცა:

— როცა მუშტარი არ ვიქნებოდე, ეს წიგნები წაიკითხებდე, არ მოგწყინდებოდეს. თეიმურაზმა გაიკვირვა:

— ლ...ლლოგინი რაღათ მინდა?

— მაშ, მაშა! — განუძარცა ჯაყომ. — მაშ ლუქანი უპატრონოდ ხომ არ დარჩები?!

ეს ამბავი თეიმურაზმა წინდანინვე არ გაზომა. თეიმურაზი მთელი დღე დახლში უნდა მდგარიყო: ღამ-ღამობით კი მანც აპირებდა მარგოს ნახვას და... ზანზიბარზე ზრუნვას, მაგრამ საქმის გამოტრიალება გვიან-ღა იყო.

— ეს დამბახა გაცენილი ვიქნებოდი. თუ ყაჩაღი მოხვიდე, შენ ბანზე ავიდოდე და გაისროლებდე. ჯაყოც მაშინვე აქ გაჩნდები და იმ ყაჩაღებს დედას გიტირებ, მაშ, მაშა! დედას გიტირებ, დედას!

თეიმურაზმა ამოიოხრა:

— კეთილი, მ...მმაგრამ... გიბამ ან ქეშელამ დაიძინონ ლუქანში.

— გიბას და ქეშელას თავისი საქმე გაქვს, ლუქანისთვის არ გცალიან. აბა, ესლა ნავაჭრი გაჩვენე.

თეიმურაზმა დავთრები გადმოაღაგა.

— გ...გვაყვიდე ათი გირვანქა ნავთი. ეს ექვსი აბაზი. ორი ფუთი მ...მმარილი. ეს ორი მანეთი და თოთხმეტი შაური...

სულ იმ დღის ნავაჭრი სამ თუმნამდე შესდგა.

— ...გვაყვიდე საქონელი აი ამ წიგნში ჩავნერე, ნავაჭრი ფული კი დღიურ კვასაში ჩავიგანე. ამ წიგნში ჩანერილია...

ჯაყოს მოთმინება გამოელა:

— შენ ფული მოგეცი ჯაყოსა, თორემა საცა გინდებოდე, იქ ჩავნერდე.

— კეთილი, მაგრამ ბ...ბბულჰალგერია?..

— ბულაგერია შენთვის შეინახე, მე რა ოხრად გინდა ბულაგერია!

ჯაცომ ფული ჯიბეში ჩაიღო და დაღონებული თეიმურაზი ერთხელ კიდევ დაარიგა:

— ბანზე ავიდოდე და დამბახას გესროდე. მეც მაშინვე აქ გაჩნდები და იმ ყაჩაღებს დედას გიგირებ, მაშა! ღამე ნუ წაიკითხები, ნათი ცყვილად დაინვებოდი და თვალეხიც გეგვინებოდი. შენ ნუ შეგეშინდების, ჯაცო ახლო ვიქნები, მაშ, მაშა!

დარიგებას ნუგეშიც დააყოლა:

— შენ კარგად ივაჭრებდე, დანარჩენი კი ჯაცომ ვიცის. კარგი მოგება მოგცემ ჯაცო. როცა ქეშელა ან გიბა მოიცილი, ღუქანში ჩადგები, შენ კი მარგოს სანახავად მოხვიდოდე. სანძელი ბრინჯა მოგიტანდე. აბა, ყოჩაღათ იქნებოდე!

თეიმურაზი მარცოდ დარჩა. ღუქნის დირეზე ჩამოჯდა და ჩათექრდა.

თავი V

ეს რა ღამეა თეიმურაზ ხევისთავს?! ეს რა გუგუცური მასხრობაა ბედისა?! ეს რა უცნაური ნარომეარი და ნახოდვარია უკუღმა დატრიალებულ ცხოვრებისა?!

თეიმურაზმა უკან მიიხედა და გავლილი გზა გაზომა. საშინელი, თვალუნვდენი, უცნაური და გაუგებარი იყო იგი, თავი და ბოლო ერთმანერთს არ ებმებოდა, ერთმანერთს ვერ ხვდებოდა.

როგორ დაიწყო თეიმურაზის ცხოვრების გზა და როგორ თავდება! რამ მოიყვანა თავმოყვარე, განათლებული, ცნობილი და პატივცემული საზოგადო მოღვაწე თეიმურაზ ხევისთავი ამ ღუქანში დახლიდარად? როდის და როგორ მოვიდა ფრიალ პატივდებული თეიმურაზი ამ ძველ ნასახლარში, მიყრუებულ სოფლის ბოლოში? რა უნდა მას ამ ბნელ ღამეში ამ მურდალ სამიკიგნოში? რად სვამდა დღეს თეიმურაზი უცნობ-ნაცნობ გლეხებთან და გამძლე-გამომძლეულთან მყრალ არაყს?! მათი გულის მოსაზიდად ნაძალადევადვე რად იპრანჭებოდა, რად იკრიჭებოდა, რად ლაზღანდარობდა?!

უკან მიიხედა თეიმურაზმა. მიიხედა და ნავალი გაზომა. გაზომა, და ვერ გაიგო, ვერ მიხვდა, როდის და როგორ განვლო ასეთი დიდი მანძილი? რუსთაველის პროსპექტიდან ამ ორღობის ბოლომდე! საუცხოვოდ მორთულ ექვს ოთახიდან სოფლის ჭუჭყიან ღუქანამდე!

რედინგოგ-სმოკინგიდან სელის ხალათამდე! საზოგადო საქმის მეთაურიდან თავის ნამოჭამაგირევე ჯაცოს დახლიდრობამდე!!

გაზომა თეიმურაზმა ის განუბომელი და იგრძნო, რომ კისერზე ჩამოკიდებული ძაღლის ლეში იმ წუთში უფრო დამძიმდა და უარესად აყროლდა.

ძაღლის მძორის ჩამოსაგლეჯად და მისი მყრალი სუნის გასაქარწყლად თეიმურაზმა ჭრაქი აანთო, წივნი აიღო, გადაჰფურცლა და წაიკითხა:

სახარება მათესაგან. თავი 5.

„და ვითარცა იხილა იესო ერთი იგი, აღვიდა მთასა და დაჰსჯდა იგი მუნ, და მოუხდეს მას მონათენი მისნი.

და აღალო პირი თვისი, ასწავებდა მათ და ეცყოდა:

ნეტარ იყვნენ გლახაკნი სულითა, რამეთუ მათი არს სასუფეველი ცათა. ნეტარ იყვნენ მგლოვარენი გულითა, რამეთუ იგინი ნუგეშინისცემულ იქმნენ. ნეტარ იყვნენ მშვიდნი, რამეთუ მათ დაიმკვიდრონ ქეყანა“.

თეიმურაზმა წივნი დაჰკეცა.

— ვითომ? მშვიდთ დაიმკვიდრონ ქეყანა? თეიმურაზი მგლოვარეა, მაგრამ არავისგან ნუგეშინის ცემულ არ იქმნა. ჰო, მართლა; „მათი არს სასუფეველი ცათა“. ცაზეა ლაპარაკი, მხოლოდ ცაზე, ხოლო ამ ქეყანამ და იესომ ერთმანერთი დაჰკემეს და უარჰყვეს.

თეიმურაზი რომ მარტო ყოფილიყო, ძაღლის მძორსაც და იმის სიმყრალესაც მოითმენდა, მაგრამ ის მარტო არ არის. მას თვისი ერთადერთი მეგობარი, ერთგული და განუყრელი მეუღლე ჰყავს, რომელიც დღეს გაჰყარეს და ჩამოაშორეს; თეიმურაზი ამ შმორიან დახლს მაგრად მიაბეს და ძველს ნასახლარში, გალახიან ორლობის ბოლოში, მყრალ სამიკიგნოში ჩაჰკეცეს, რომელსაც სოფლის ხმაურობაც კი ძლივს მისწვდება. ძაღლის მძორი თანდათან მძიმდება და მისი სუნი თეიმურაზს ჰგუდავს.

ჯაცოს ხიზანმა ისევ სახარებას დაავლო ხელი და ანაზღვეულად ისევ მეხუთე თავი გადაშალა:

„ნეტარ იყვნენ, რომელთა ჰშიოდეს და სწყუროდეს სიმართლისათვის, რამეთუ იგინი

განჰსძღენ.

ნეტარ იყვნენ მონყალენი, რამეთუ იგინი შეინყალნენ.

ნეტარ იყვნენ წმინდანი გულითა, რამეთუ მათ ღმერთი იხილონ.

ნეტარ იყვნენ მშვიდობის-მყოფელნი, რამეთუ იგინი ძედ-ღვთისად იწოდნენ. ნეტარ იყვნენ ღვენულნი სიმართლისთვის, რამეთუ მათი არს სასუფეველი ცათა“. წიგნი ისევ დაჰკეცა და წანაკითხს ჩაუკვირდა:

— განა ეს ჩვენთვის არის დაწერილი? განა ჩვენი მოშხამული სული მისწვდება ამ ღვთიურ ბოღვას? ვისთვის არის იგი ნათქვამი? მართლა ჩემისთანა განჯულთა და ღატაკათათვის, თუ ბედნიერთა და მდიდართათვის? მაშ რატომ ვერ სწვდება მას ჩემი ჯვარცმული სული? ან იქნება ნახუცარმა ივანემ მართალი სთქვა, ვითომ ქართველები ბუნებითვე წარმართნი იყვნენ და ვითომ ჩვენში ყოველთვის მძლავრად სჩქეფდა წარმართობის აგავიზმი?

თეიმურაზს რელიგიური ძაფი გაუნყდა. მისი აზრი კვლავ ჯაცოს და მარგოს დაუბრუნდა.

ამიერიდან თეიმურაზი იშვიათად ავა ჯაცოს სახლში, იშვიათად დაენახებება თავის კანონიერ მეუღლეს, რომელიც ეხლა... იქნება... ვინ იცის... ეგების...

თეიმურაზი გველნაკბენივით წამოხტა.

რასა ჰბოდავს თეიმურაზი?! ეს რა წამორიშა იმის სულიერმა ორეულმა?! ეს რა გველი ჩაუძვრა გულში, რა შხამიანი აზრი გაინასკვა იმის გახურებულ თავში?!

შეუძლებელია! დაუჯერებელია! სულელური იჭვია! მოშლილი წერვების ამონახეთქია!

— ვითომ? წერვების მეტი არაფერია? — ხითხითებს თეიმურაზის ორეული. — მაშ მეტი არაფერია? აბა, დაფიქრდი.

თეიმურაზი ებრძვის დაავადებულ იჭვიანობას და სცდილობს გულიდან გველი ამოიგდოს, მაგრამ იგი უფრო ღრმად უძვრება, ახრჩობს და ბირდაბირით ჰხერხავს იმის გულსა და სულს.

ველარ უძლებს თეიმურაზი მოურევნელ განჯვას. უნებურად წამოიჭრება, ჭრავს

გააქრობს. ღუქანს დაჰკეცავს და ბნელ ორღობეს ბორძიკით მისდევს. თითქმის მირბის და გულში ბუტბუტებს:

— ნერ...რრვების ბოდვია! ავი ლანდია! თუმცა... მაინც... ვინ იცის, კაცნი ვართ, ვ...ვეწახოთ.

თავის ნასახლარის კიბესთან ძალღი დაუხვდა. ბოლრია ამ ანხელი ყეფა და ჯაჭვის ჩხარუნი ასტეხა.

მარგოს ოთახის ღია სარკმელიდან ჯაყომ გადმოიხედა და გადმოსძახა:

— ვინა ხარ მანდა?

თეიმურაზი შეკრთა და აირია:

— მე ვარ, ჯაყო, თეიმ...მმურაზი ვარ.

— რა გინდოდეს ამ ღროსა, ბრინკა? ყაჩაღები ხომ არ მოვიდოდეს?

— არა, ჯაყო, ჩემი სარკე-სავ...ვვარცხელი მინდა.

— ბრინკა, აქამდის ვერ დაგივინყე კნიაზობას? — ზიბლით ჩამოუგლო ჯაყომ. — ღუქანში ათი სარკე გექნებოდეს, რომელიც გინდოდეს, იმაში ჩაიხედე. დაიცადე მანდა.

ოთახში შებრუნდა და ისევ გამოვიდა.

— აჰა, დაიჭირე სავარცხელი. ნადი ეხლავე, ნუ შეშინდების, შენი კნინას არავინ მოიტაცებდე. ჯაყო აქა ხარ. ისეთი ყარაული ხარ ჯაყო, რომა ათი ყაჩაღიც ვერაფერს დაგაკლებს. ჩქარა ნადი, თორემ ღუქანი ყაჩაღები წაგიღებს.

თეიმურაზმა იმ ებოში დიდხანს იცოცა მუხლისთავეებზე, მაგრამ გადმოგდებული სავარცხელი ვერ იპოვა. ძალღი მაინც არ სცხრებოდა, ისევ ძალზე იწევდა და ანხლად ჰყეფდა.

ჯაყოს მოთმინება დაეკარგა:

— გაანებე თავი მაგ ოხერ სავარცხელსა! ნადი, ღუქანი უპატრონე. თორემა თუ ქურდები გასტეხე და ყველაფერი წაიღე, მე ვიცის მაშინა!

— მივ...ვევდივარ, ჯაყო, მივ... ვევდივარ, არხეინად იყავი.

წელში უარესად მოიხარა, ფეხები ძლივს აითრია და ფეხდათათხულ ძაღლივით გამოგრილდა.

ღუქანში კვლავ ჭრაქი აინთო და ღირებე ჩამოჰდა.

ძაღლის მძორმა ისე ღრმად ჩასჭიდა ბასრი კლანჭები ყელში, რომ თეიმურაზი იხრჩობოდა და სიმწარისგან იკლაკნებოდა. მესამედ აიღო წიგნი და მესამედვე კვლავ იგივე ფურცელი გადაშალა:

„ნეგარ იყენეთ თქვენ, რაჟამს გყვედრიდენ და გღევნიდენ და სთქვან ყოველი სიცივა ბორბოტი თქვენდა მომართ სიცრუით ჩემთვის.“

გიხაროდენ და მხიარულ იყვენით, რამეთუ სასყიდელი თქვენი ფრიად არს ცათა შინა, რამეთუ ეგრეთვე ჰსდევნეს წინასწარმეტყველნი უწინარეს თქვენსა.

თქვენ ხართ მარილი ქვეყნისა; უკეთუ მარილი იგი განჰქარდეს, რადთამე დაიმარილოს? არღარა შემძლებულ არიან მერმე, არამედ განგდებად გარე, და დათრგუნვად კაცთა მიერ.

თქვენ ხართ ნათელი სოფლისა; ვერ ხელწიფების ქალაქსა დაფარვად მთასა ზედა დაშენებულსა“.

თეიმურაზმა კვლავ დაჰკეცა სახარება.

— მაშ დევნილნი არიან მარილი ქვეყნისა და ნათელი სოფლისა! ჰოი, უფალო ძლიერო, მე არ მესმის სიცივა ესე: ჰოი, დიდებულო, მასწავე მე უღირსსა მონასა შენსა სიმართლენი შენნი! გუშინ სხვანი იღევნებოდნენ, დღეს კი მე ვარ დევნილი! მაშ რომელნი ვართ მარილი ქვეყნისა და ნათელი სოფლისა: რომელნი ვართ ღირსნი შენის სიყვარულისა ცათა შინა? ალბათ არც ერთნი, რამეთუ ჩვენ არ ვირწმუნეთ წმინდა სახელი შენი. ჰოი, უფალო! უბღურბლო არს მადლი შენი ცათა შინა, გარნა რად გვგანგებდე ჩვენ, უღირსთა მონათა შენთა, წიაღსა ამა ქვეყნისასა?

სულმილეული თეიმურაზი დიდხანს ჰვედრებდა, ეძიებდა, ეკითხებოდა და ედავებოდა უფალსა ღმერთსა, გარნა ვერ იხილნა იგი უფალი სულსა თვისსა გვემულსა, ტანჯულსა და გოლგოთისა მთაზედ ამაჟალსა.

კალოდან მომავალმა ნახუცარმა ივანემ ღუქანს ურემი მიაყენა და ერთი ხელადა ღვინო მოითხოვა.

ორივენი ღირებე ჩამოსხდნენ, ღვინო წინ დაიდგეს და ნელ-ნელა შეაყოლეს. ჯერ დიდხანს სდუმდნენ, მერმე ივანემ ნელი ხმით ჰკითხა თეიმურაზს:

— თეიმურაზ, რა შენი საქმეა დახლიდარობა?

— რა შენი საქმეა, ძმაო ივანე, შავი მუშაობა და მინის ხენა?

— ავი გითხარი, საქართველოში ატავიზმის კანონი მძლავრად მუშაობს მეტეი. ჩემი წინაპრები მინის მუშები იყვნენ, ამიტომ მეც მინას დაუბრუნდი.

თეიმურაზმა პასუსი არ გასცა. ორივენი გაჩუმდნენ და თითო ჭიქა კიდევ დალიეს.

— რას ჩხირკედელაობდი ერთ ღროს, თეიმურაზ? რას მოითხოვდი? რას ეძებდი და რას მოელოდი?

— აი, ამ დღეს მ...მმოველოდი, აი ამ დღეს ვეძებდი.

მახსოვს შენი წერილები. ნამდვილი ქართული კალამი გქონდა.

— ქართული კ...კალამი, რომელიც ორეულია გოლგოთის ჯვრისა, ხოლო მისი პატრონი ყოველთვის ჰგავდა იმ მთაზე აღმავალ მაცხოვარს. იმ კალამითაც ისე ინგროდა ძველი ქვეყანა, როგორც ჰინდენბურგის ზარბაზნებით.

— გეგონა, არც შამთურს დასწავდი და არც მწვადსა? მგელსაც გააძღობდი და ბატკანსაც გადაარჩენდი?

— ჰო, ეგრე მ...მმეგონა. შენ რა გიშავს, შენ ღროზე გამოიცვალე ქურქი.

— ჭკუამ გამიჭრა. სწორე გეზი ავიღე. შენც ხედავ, გავგლეხი და ხენა-თესვას დავადექ.

— გრიგალს გადაარჩი და ცოლ-შვილიც გადაარჩინე. ბედნიერი ხარ.

— რწმენა დავკარგე, ჩემო თეიმურ. გარდა ამისა, ძველადვე უთქვამთ ჭკვიანებს: საცა

არა სჯობს, გაცლა სჯობს კარგისა მამაცისაგანო.

— ხოლო გიყვებს ასე უპასუხნიათ: სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანო.

— მერმე, თეიმურ, რომელს უთქვამს მართალი?

— ზოგჯერ თქმა სჯობს არა თქმასა, ზოგჯერ თქმითაც დაშავდების. კვლავ იყუჩეს.

— ბატონო თეიმურაზ, არც ეხლა გნამს ღმერთი?

თეიმურაზი დიდხანს სდუმდა და ბნელ ცას გასცქეროდა. მერმე მწარე ოხვრით უპასუხა:

— არა, არც ეხლა მნამს. ბუნება სმენადახშულია, ხოლო გეცა შორია და უჩინო. დამრჩა

მხოლოდ ჩემივე თავის გამასხარავება და უძირო მოთმინება.

— მაშ ეგ სახარებაც არათერს აძლევს შენს სულს?

— აკი გითხარი, ქართველები სემიგები ვართ მეტქი. ქრისტიანობა ისე არ გვიდგება, როგორც ქალს წვერ-ულვაში. მაგრამ ჩვენც რომ სემიგების რწმენის ძალა გვექონდეს, უკვდავნი ვიქნებოდით. არც ერთ ერს არა სწამს ასეთი სიმძლავრით თვისი ღმერთი, როგორც სემიგებრაელს სწამს თვისი იეგოვა და სემიგ არაბს — თვისი ალლაჰი. ნეგა წარმართები მაინც ვყოფილიყავით. წარმართებს კერპები ჰყავდათ. ისინი ლოცულობდნენ ზევებს, იუპიტერს, ცეცხლს, ელვას და ათასს ცხადსა და უჩინარ ღმერთს. წარმართებს, ჩემო ივანე, ვილაც ან რალაც სწამდათ, ჩვენ კი ურწმუნონი ვართ. ქ...ქართველ ხალხს აღარც ქრისტი სწამს, არც მაჰმადი, არც იეგოვა, არც ბუდდა, არც ბევესი, არც საერთოდ რომელიმე ღმერთი ან ეშმაკი.

— ეგეც კარგი ნუგეშია, თუ ეშმაკიც აღარა გვწამს.

— სცდები, ძალიან სცდები, ჩემო ივანე, ჩვენი უუდიდესი უბედურებაც სწორედ ის არის, რომ ეშმაკიც აღარა გვწამს. ვისაც ეშმაკი სწამს, იმას რალაც ან გ...ვევილაც სწამს, ესე იგი — მას ჰქონია რწმენის წყურვილი და უნარი, ესე იგი — მას ჰქონია ადამიანის სული, ესე იგი

— თვითონაც უკვე ადა-მი-ა-ნ-ი ყოფილა, ვინაიდან მხოლოდ სულით და რწმენით განირჩევა ადამიანი პირუტყვისაგან. ჩვენ კი ეშმაკიც აღარა გვწამს, მაშასადამე, აღარც სული

გვექონია. და აღარც ა-და-მი-ა-ნი ვყოფილვართ. ამიტომ გეუბნები, ჩემო ივანე, ვიღუპებით მეთქი, ვ...ვი-ღუ-პე-ბით!

— ჩემო თეიმურ, ვინ გიშლის რწმენას? რატომ არ ირწმუნებ რომელიმე ღმერთს ან ეშმაკს?

— იმიტომ, ჩემო ივანე, რომ — რა მაქვს შენთან დასაძალი! — ვეძებ და ვერ ვპოულობ.

— ითხოვდით, და მოგეცეს თქვენ; ეძიებდით, და ჰპოოთ; ირეკდით, და განგელოს თქვენ.

— არც მომეცა, ვერც ვპოვე და არც განმელო. მ...მეც მაგას ვსტირი, ჩემო ურწმუნო მოძღვარო. დიდი ხანია, რაც რწმენის სულს მოვუწოდებ, მაგრამ უფალმან ჩვენმან არ ღირს მყო მოსვლად ჩემდა.

— თეიმურ, შენ თვითონ უნდა ამაღლდე უფლისადმე.

— ვერ ავიწიე მიწიდან, ჩემო ივანე. წიგნმა მომგაცა რწმენის სული და მეცნიერებამ დამწყვიტა უფლისადმდე ასაფრენი ფრთები. ცოდნისა და იჭვის ჭიამ ისე დამიღრღნა გონება და გამომფიგა სული, რომ ნივთიერ ქვეყანას ერთი გოჭითაც ვერ მოვსწყდი.

— ცოდნას და რწმენას ერთმანერთს ნუ შეახვედრებ, ნუ დაუპირდაპირებ, თორემ ერთმანერთს დაანგრევენ და დასწავვენ.

— მეც მაგ ჭირის ქვაბში ვიხარშები, ჩემო ივანე. ცოდნა და რწმენა ვერ მოვარიგე, ერთად ვერ შევად...ღულე და ვერც ერთმანერთს დავაშორე. რწმენისა და ურწმუნობის ორღობეში გავიჩხირე და ვერც რწმენის სათავესთან გავედი, ველარც უკან დავბრუნდი.

— მაინც, საით უფრო მივინევს გონება?

— ურწმუნობისკენ.

— გული?

— ღმერთისკენ.

— ბოლოს-და-ბოლოს, საით მიდიხარ? არსებობს თუ არა ღმერთი? თეიმურაზმა დიდხანს იგორგმანა. მერმე უცებ წამოიძახა:

— ღმერთი რომ იყოს სადმე, განა ამ დღეში ჩავცვივ...ვევლებოდით?

— შენც უმეცარ გლეხივით აზროვნებს: ღმერთი რომ იყოს სადმე, განა ყანას დამისეცყვაუდაო? ღმერთი რომ არც არსებობდეს, იგი ჩვენვე უნდა მოვიგონოთო, ასე უთქვამთ.

— ვიცი, მაგრამ ჩემს გულში ღმერთის მაგივრად ჯერ-ჯერობით გველებმა და ბაყაყებმა დაიბუდეს.

— მაშ არც სამოთხე გნამს და არც ჯოჯოხეთი?

— ჯ...ჯოჯოხეთი?! ჰჰ! კიდევ ჯ...ჯოჯოხეთი, ამ ქვეყნის შემდეგ? თუ ჯოჯოხეთი მართლა არსებობს, მაშ შენი ღმერთი უუსასტიკესი არსება ყოფილა.

— არც საიქიო გნამს და არც ამ ქვეყანას ურიგდები? მაშ რა გაქვს გულში?

— რა მაქვს? ავი გითხარი: ბაყაყი, გველი, მორიელი, მაჯლაჯუნა, შავი ქვა და ნ...ნნაცარი ცხელი, აი, ესა მაქვს.

— მერმე, როგორ უძლებ, თეიმურ?

— მალე გ...გგავათავებ.

— თუ აღარათერს ელი...

— აღარათერს... მე ჩ...ჩხემი შევასრულე, მ...მმეყოფა. ეხლა სხვებმა ჰზიდონ ამ ქვეყნის ცვირთი.

სულთ-მობრძავის სასონარკვეთილი უიმედობა მოისმა თეიმურაზის ხმაში.

— მალე გ...გგავათავებ ამ მასხრობას, ზოგნი რომ სიცოცხლეს ეძახიან. მე აღარათერს არ ველი. წარსულმა მომაგყუა, ანმყო მანამებს, მყობადი მაშინებს.

— თქვენი თაობა უკვე მკვდარია, თეიმურ.

— დღეს ცოცხლები მკვდრები ვართ, მ...მმაგრამ მკვდრები უკვდავნი არიან და ცოცხლებზე ბატონობენ.

— თუ აგრეა, ისევ სკობია, რომ გარემოებას შეურიგდე და დამშვიდდე.

— არრა-სო-დეს! გესმის? არრასოდეს-მეთქი!

ისევ დიდხანს იყუჩეს და ერთი ხელადა კიდევ დალიეს.

— ახლა შენ მითხარი, ივანე, შენ მარტო ანათორა გაიხადე, თუ რწმენაც იმ ანათორას გააყოლე?

ივანემ ღიმილით უპასუხა:

— რწმენა კი არ გავაყოლე ანათორას, არამედ ანათორა გავაყოლე რწმენას. თუმცა ისიც უნდა გითხრა, რომ მე შენსავით არ დავცალიერებულვარ. ღვთის რწმენა დავკარგე, სამაგიეროდ უფრო ძლიერი რწმენა შევიძინე.

— რომელი?

— მრნამს ჩვენი მშრომელი ხალხის ძალა და მისი მოძავალი. თეიმურაზმა ღრმად ამოიოხრა:

— რა ბედ...დღნიერი ადამიანი ჰყოფილხარ, ივანე!

— გშურს, განა!

— არასოდეს არათუ არ შემშურებია აგრე ძლიერ, როგორც შენი და შენისთანების რწმენა შემშურდა. ბედნიერი ხართ, ბედნიერი! მე კი, მე ჭიებმა შემჭამეს, დამაცარიელეს, დამღრღნეს.

— გამოცყდი, თეიმურაზ, დამარცხებული ხარ.

— მ...მე? — თითქო გაცოცხლდა ხევისთავი და ღუმილის შემდეგ გაბზარული ქვაბის ხმით განაცხადა: — დამარცხებული ის არის, ვინც თვითონვე აღიარა თვისი დამმარცხება. მე კი... მე... მე...

— მაინც არა სცყდები?! აკი გეუბნები, ახია მეთქი შენზე, ახი, ახი!

ნასროლი ისარი სწორედ იმ ალაგას მოჰხვდა, რომელიც იმ წუთს თეიმურაზს სცკიოდა

და უკვნესოდა.

უცებ მუშტი წაიშინა და აღმუვდა:

— ოღ...ღღონდაც, ახია! ოღ...ღღონდაც! აგრე გვინდა ყველას, აგრე! მაგრამ შენ შენი თავი ნუ გაინაპირე, ივანე! შენც ჩვენი ს...სსისხლი და ხორცის კაცი ხარ. შენც საერთო სათულაგში გიდგია თუხი, ამიტომ „თქვენის“ მაგიერ უნდა სთქვა: „ახია ჩვენზე, ახია!“ ცყუილად სცდილობ საერთო ს...სსაფლავიდან ამოხტომას, ცყუილად! რაც აქამდე დაგვემართა, ეს კ...კვიდევ არათურია, მ...მმეცის ღირსნი ვართ, მეცისა!

— ეგეც გეყოფათ. — დინჯად მოუჭრა ივანემ. — მართალი რომ ვთქვათ, თქვენ ადრევე იყავით გასაქრობი. ახლა სალაპარაკოდაც აღარ ჰღირხართ. მკვდარს მხოლოდ შესანდობარზე გაიხსენებენ. დავლით. ღმერთი იყოს თქვენი გამკითხველი.

თეიმურაზმა ჩაიციხა:

— ისევე თქვენობით ლაპარაკობს! მაშ შენ რომელ ბანაკში სთვლი შენს თავს? ვინა ხარ, მიმაგალი თუ მომაგალი?

— მე არც მიმაგალი ვარ და არც მომაგალი! მე დიდი ხანია მოვედი და ჩემი ალაგი მოვნახე.

— მაშ მეორე ბანაკში ჰყოფილხარ.

— მე ჩემი ხალხის ბანაკში ვარ და ყოველთვის ამ ბანაკში დავრჩები.

— ღმერთმა ხელი მოგიმართოს. აკი გითხარი, შენი რწმენა და სულიერი მშვიდობა მშურს მეთქი.

— თქვენი მოდგმა დიდი ხანია მოკვდა, თეიმურ, გვიან გასათულავებენ.

— იმიტომ ავყროლდით, ივანე, რომ გვიან გვმარხავენ.

— ბედის წინაშე მორჩილება დიდი ძალა ყოფილა, თეიმურაზ. მორჩილებას ათასი ხალხი გადაურჩენია. ბედთან ჭიდილი და ურჩობა სახიფათოა. ვინც მას შეეგუა, გადარჩა, ვინც არა — დაიღუპა. ვეფხი და კაცა ერთის ჭიშისანი არიან, აგრეთვე ძაღლი და მგელიც. ვეფხი და მგელი თითქმის ამონყდნენ. ძაღლისა და კაცის ჭიში კი გამრავლდა და

გაძლიერდა.

— ბედის წინაშე მორჩილება და უძლეობა ერთმანერთში ნუ აურიე. მორჩილება ზოგჯერ დასვენება და ძ...ძალების დაგროვება გახლავთ, ზოგჯერ კი სულიერ გამოფიტვის და დაქანცულობის ნიშანია, გარდა ამისა, ძალებისა და კ...კვატის ბედს იწნება გადაშენებული ვეფხის სჯობდეს. რაც უნდა იყოს, მკვდარს ვეფხს მაინც პ...პატივით მოიხსენებენ, — ცოცხალ ძალებს კი ორლობეში ამოუვა სული.

— მკვდარ ლომს ცოცხალი ძალი სჯობია მეთქი.

ისევ დიდხანს იყუჩეს. თეიმურაზი წველიადს გასცქეროდა. მერმე წაიბუტბუტა:

— ჰმ! ს...სსაოცარია! ს...სსაკვირველია! ჩვენი დასაფლავება ჩ...ჩვენივე თვალწინ ხდება. ანდერძს გვიგებენ და ჩვენვე ვესწრებით ჩვენს ქ...ქველეს.

უცებ ხმა აიმაღლა:

— მაგრამ მე, თეიმურაზ ხევისთავი, ჯერ-ჯერობით სიკვდილს არ ვაპირებ! გესმის? მე არ მინდა მეთქი სიკვდილი!

— მესმის, ნუ ჰყვირი. მაგრამ თქვენ რომ არაფერს გეკითხება? — დინჯად მოაგონა ივანემ.

თეიმურაზი თითქო გამოფხიზლდა, თითქოს უძლეველ ბედს დაემორჩილა:

— ჰო, მ...მმართლა. ჩვენ არ გ...გვეკითხებიან.

— გეუბნები, ახია მეთქი თქვენზე! თეიმურაზი ფეხზე წამოიჭრა და აფეთქდა:

— ივანე, ერთი რამ დაიხსომე სამუდამოდ: მე მომღუნეს, შეიძლება მომგეხონ, მაგრამ ვერ...რრასოდეს ვერ დამიმორჩილებენ, ვერ-რრრა-სოდეს; გესმის? ვერ-რრრა-სოდეს მეთქი! როცა იწნება, მე ჩემს წამდვილ სათქმელს ვიტყვი. ის დრო მოვა, მოვა მეთქი! ისე მჯერა ამ დღის მოსვლა, როგორც ხვალ დილით მზის ამოსვლა. ჯერჯერობით კი ახ...ახია ჩვენზე, ახ...ახია! უძლეური ყოველთვის ბ...ბბრალიანია! ხა-ხა! გაგიგონია, რომ გონიერი ადამიანი თვითონვე ითხრიდეს სამარეს? არ გაგიგია, განა! მაშ ეხლა გაიგონე: მე ვარ მაგისტანა გიჟი, მე! ჩვენ თვითონვე გავითხარეთ საფლავი. ახია მეთქი ჩვენზე, ახი! გვმარხავენ? აგრე გვინდა, აგრე! — და აბოღებული ნაკაცარი ფეხით მიწას სტკეპნიდა, თითქო თავისავე საფლავს მიწას აყრიდა, თან იმედ-დაკარგულ მორიელივით თავის თავს ჰკებენდა და, გაკაპასებული, კვლავ

გაჰკიოდა:

— აგრე გვინდა! აგრე!... აგრე!.. ივანემ ძალით დასვა თეიმურაზი.

— რა დაგემართა, შე კაი კაცო! დაჯექი, დამშვიდდი, თითო კიდევ დავლიოთ. აილე თასი. ნუ ჰყვირი.

თეიმურაზი უცებ გამოთხიზლდა. გაოცებული შესცქეროდა ივანეს, თან ისე სცახცახებდა, თითქოს უძლიერესი ციება აუვარდაო. ნახევარი ჭიქა მუხლებზე გადმოეღვარა.

— რა სთქვი? მე ვ...ვეყვიროდი?... როდის?... ეხლა? არ მახსოვს.. რაო? დავლიო? კეთილი. მაშ ღმერთმა ადღეგრძელოს ჩ...ჩხემსავით დამარცხებული გიჟი, რომელმაც თვითონ გ...გგაითხარა სათლავი, ადღეგრძელოს და...

— ადღეგრძელოს კი არა, განუსვენოს, განუსვენოს. თეიმურაზს თითქო ჩაქუჩი ჩაჰკრეს თავში:

— ჰო, მ...მმართლა...გ...გგანუსვენოს! გ...გგანუსვენოს!.. სულიერი მშვიდობა მისცეს მიმავლებს, რადგან... იმიტომ რომ... ვაი ჩვენ! ვაი ჩვენი ბრალი!

უცებ ჭიქას ხელი გაუშვა და აქვითინდა. ივანე წამოხტა და ლუქანში შევიდა. ისევ გამოვიდა და წყალი გამოიგანა.

— აჰა, დალიე. პირიც მოისველე. რა დაგემართა, შე კაი კაცო?! სირცხვილია. ვაჟკაცი ხარ. თეიმურაზი მიყუჩდა. თვალები მოინმინდა, გასწორდა და გამაგრდა.

— არა მიშავს-რა. დ...დდაივინყე. წუთიერმა სისუსტემ დაძლია. დაჯე, დავლიოთ. მთვრალი ნუ გ...გგონივარ.

— ბრძენი მეგონე. თურმე შენც გცოდნია თავის მოგიჟიანება.

— ნუ გ...გგიკვირს. არაფინ არ იცის, რა სჭარბობს ცხოვრებაში, სიბრძნე თუ სიგიჟე. მათი საზღვარი ჯერ ვერაფის ვერ მოუძებნია. დ...დდამისხი, მომწყურდა.

კვლავ დიდხანს სღუმდნენ, ნელ-ნელა სვამდნენ და წყვდიადს გასცქეროდნენ.

შორიდან ლიახვის შხუილი მოისმოდა. ჭოტი თავისას ჰკიოდა. ზევით, სოფელში

ძაღლებს წკაფნკაფი გაჰქონდათ.

ივანემ ბაასის ძაფი გამოსცვალა:

— ჭაცოსთანა ბატონი ამ სოფელს არა ჰყოლია, ვერც ახლომახლო მოიძებნება. ერთი თვით ერთი კოდი ხორბალი ვთხოვე. ერთი ორად დამისვა. სხვებსაც ასე უშვრება. აქაური ხალხი თან-და-თან ხელში ჩაიგდო, ყველა ჭაცოს მოვალეა.

— ეგ... ტყეობა, დიდი შეძლება უნდა ჰქონდეს.

— ნახევარ სოფელს იყიდის. შენი ნივთეულობა ვითომ ყაჩაღებმა და ქურდებმა წაიღეს.

— ვიცო, ეხლა აღარ მერიდება. თითქმის ყველაფერი გამოაჩინა.

— შემოდგომაზე რამდენიმე ვაგონს გაავსებს ხორბლით, მატყლით, ყველით და ერბოთი.

ყველგან დიდი ძალა აქვს. ძალიან მოხერხებული კაცია. სოფელს ტყავს აძრობს, მაგრამ ამავე დროს ძალიან ესარჩლება, რადგან თვითონაც ხშირად სჭირდება ჩვენი სოფელი.

— ამას წინათ ც...ცცოლი გაავლო.

— ერთი კი არა, ორი ცოლი გაავლო. ორივე სხვებს მოსტაცა. ეხლა მეოთხეს ეძებს. ამბობენ, იშოვნა კიდევცაო.

— არ გ...გგამივია. ვინ არის, ვის გადაეკიდა? ივანემ კარგა ხანს ჰასუხი არ მისცა.

— არ ვიცი. იკითხე აქეთ-იქით, იქნება ვითხრან. ეს ღმერთმა აღდევრძელოს... ესეც გახსოვდეს: მტერი მოყვრულად მოსული, მტერზედაც უარესიაო.

თეიმურაზი ივანეს ყურს უგდებს. იმის ნაუბარს გაჰყვია, ჩათუქრდა და გულში ჩაიხედა. იგი ისევ გველის წინილებით გაუსილიყო. ის წინილები შავი გორგალივით დახლართულიყვნენ, ნელ-ნელა დათუსფუსებდნენ, იკლაკნებოდნენ, თეიმურაზს შიგნეულობას ჰკებდნენ და შხამით უგებდნენ.

— მეგის მეგად წუნკი და აბეზარი კაცია. — თითქო თავისთვის განაგრძობდა ივანე. — სოფელი აიკლო და წამურგლა. ვინ იცის, რამდენი ოჯახი წაჰბილწა! ზოგი იყიდა, ზოგიც

ძალით ჩაიგდო ხელში. მუდმივ იარაღზე და კომბალზე უჭირავს თვალი. ზოგნი მოსაკლავადაც დასდევდნენ, მაგრამ დრო და ალაგი ვერ მოიძარტვეს. ახლა ცარცვა— გლეჯის ხერხი შეიცვალა. ასეთი მევახშე ჯერ არ მინახავს. ვითომ ქვეყანას იმადლიერებს, ყველას ელაქუცება და ჰპატიჟობს, ნამდვილად კი...

რას ჩაატივდა ჯაცოს ნახუცარი ივანე?! ვინ ეკითხება, რომ ჯაცოს თავგადასავალს მოჰყვლია?! ნეტა ჯაცოს გარდა სხვა სალაპარაკო ვეღარ მოიგონა?!

— აქამდე თავისი ტოლები ჰყავდა ცოლად. სანამ მესამეს მოიყვანდა, ჩვენს თამარას დაადგა თვალი, მაგრამ დროზე მოვაშორე. გორში გავეგზავნე. ჯაცო დადიოდა და ყველგან ჰყვიროდა: „ეხლა ჯაცო ხარ ამნაფირი! ჯაცო კნიაზის ან ღვდლის ქალი გინდა, მაშ. მაშ!“ ხითათს ძლივს ავცდი. ეხლაც გაეხსნა წინანდელი მადა, ეხლაც გაჰკივის წარამარად: „ჯაცომ ისეთი თავადის ქალი იშოვნე, რომა!“

— ვინ იშოვნა? — ძლივს ამოიხრიალა თეიმურაზმა.

— არ ვიცი... იქნება სხვებმა იციან... გამოიკითხე. თეიმურაზმა ვერც კი გაიგო ივანეს წასვლა.

თავი VI

რომელი თავადის ქალი მოსძებნა ჯაცომ? რატომ აქამდის არაფერი არ იცის თეიმურაზმა? ეს ამბავი რომ მართალი ყოფილიყო. ჯაცო ღლეშე ათჯერ მაინც გაახარებდა თეიმურაზს და ამდენჯერვე დაიჭიხენებდა:

— ჯაცომ კნიაზის ქალი შეირთე. მაშ. მაშა! აგრე ვიცის ჯაცომა!

ან იქნება ივანემ მოიგონა ეს ამბავი? არა, ივანე ჭორიკანა არ არის. ან რად მოიგონებდა ასეთ უშნო ხუმრობას? რა აზრით? ვისთვის? თუ ივანემ გაიგო ჯაცოს მეოთხეჯერ დაოჯახება, — ისიც თავადის ქალის დანიშვნა, — უეჭველად იმ ქალის ვინაობასაც გაიგებდა. ორჯერ ჰკითხა თეიმურაზმა ივანეს, მაგრამ ივანემ ორჯერვე პასუხი მოირიდა და ორჯერვე ყოყმანით მიუგო: „არ ვიცი, სხვებს გამოჰკითხე, იქნება გაიგო“.

თეიმურაზმა ეს სიტყვები გაშალა და ასეთი პასუხი მიიღო: „ვიცი, მაგრამ ვერ გეტყვი. სხვებს ჰკითხე და გაიგებო. ისიც იცოდე, მგერი სამოყვროდ მოსული, მგერზედაც უარესიაო“.

რაგომ ვერ უთხრა თეიმურაზს ივანემ ჯაცოს მეოთხე საცოლეს — თავადის ქალის სახელი?

თეიმურაზის გულში კვლავ იჭვმა გაიჩუჩუნა. მერმე იმ ნაეჭვმა თანდათან ცეცხლის ფრთები გაშალა.

ცხადია. ცხადია! ეხლა კი მართლა ყველაფერი ცხადია! ივანემ ყველაფერი სთქვა. მხოლოდ მარგოს სახელი არ ახსენა. თეიმურაზი აქამდე ბრმა იყო. ეხლა კი თვალის ბინდი გაეთანგა და თვალწინ მზაკვრობისა და ორპირობის, ვერაგობისა და ღალატის საზარელი სურათი გაეშალა.

გულმა ტეხა დაუნყო და სისხლი შურვილით აენტო.

— ცხადია. ცხადი!

ღმერთო დიდებულო! ღმერთო ძლიერო! ნუთუ?! ნუთუ მართალია?! ვინ, მარგომ?.. ვის, ჯაცოს?. დაიჯეროს თეიმურაზმა? ხა-ხა-ხა! სასაცილოა! ოღონდაც, სასაცილოა! საარაკო სისულელეა! ავი სულის ბოდვაა! ადუღებულ ოცნების რომვაა! ეშმაკის ბოროტი ოხუნჯობაა; — მეტი არაფერია!..

— ჰო, მეტი არაფერია; რა თქმა უნდა, მეტი არაფერია! მაგრამ...

თეიმურაზმა თვალწინ ორი თვის წარსული გადაიშალა და ცოლქმრული ურთიერთობა მოიგონა.

ორ თვეში მარგო ისე გაიშალა და დასრულდა, რომ ასეთი ლამაზი და სანდომიანი არასოდეს არ ყოფილა. მარგოს დიდრონსა და შავ თვალებში ეხლა პირუტყვის დამცხრალი ვნება და მძუენობიდან დაბრუნებულის მაძღრობა უღვივის.

— ეხლა კი ცხადია, ყველაფერი ცხადია! ჰოი, შე უნამუსო! უნამუსო! ეს კიდევ არაფერი.

რაც მარგო ამ სოფელში ამოვიდა, თეიმურაზისთვის ერთი ტკბილი სიტყვა აღარ უთქვამს და თვალის თვალში ვეღარ გაუყვრია: თეიმურაზი რომ ელაპარაკება, მარგო თვალებს აქეთ-იქით აცეცებს, წინათ კი ხმას არ ამოიღებდა, რომ ის თვალები თეიმურაზისთვის ისარივით არ გაეყარნა. აქამდე თეიმურაზის გონება ყრუ იყო და გულისყური დახშული, ეხლა კი გონებაც გაუნათლდა და გულისყურიც გაეშალა. მაშ რად

არიდებს მარგო თვალს თეიმურაზს?

— ცხადია, ცხადია! სინდისი ჰქენჯნის მარგოს, სინდისი! სცხვენია, სცხვენია! ესეც არაფერი.

თეიმურაზი მარგოს ზოგჯერ მოუაღერებს. მარგო კი პირსახეს გაიმრუდებს. განზე გაიწეწვს და თეიმურაზს ოდნავ აპრიალეზულ ვნებას ჩაუქრობს:

— კარგი, გეყოფა... თავი დამანებე.

ხოლო ღამ-ღამობით საბანში გაეხვევა და თავს მოიმძინარებს, ან ნერვიულად წაიხურჩულებს:

— თავი დამანებე! ავადა ვარ... რა ღროს ეგ არის! მეძინება... არ შემიძლიან.

თუ თეიმურაზმა ნაჭარბევი ჟინი გამოიჩინა და მაშინვე არ დანყნარდა, მარგოც ხმას აიმაღლებს:

-კარგი, გეყოფა! თავი დამანებე მეთქი!

თეიმურაზს ხმაურობისა ეშინიან, ამიტომ უმაღვე ბუზღუნით თავის ლოგინს უბრუნდება.

წინათ თეიმურაზი ამას ყურადღებას არ აქცევდა. ეხლა კი... ეხლა მისი გულთამხილავი თვალი ყველაფერს ხედავს.

— ეხლა ყველაფერი ცხადია, ცხადი!

თეიმურაზმა მოგონების ბასრი და სისხლიანი მახვილი უფრო ღრმად ჩაირჭო გულში და უღმობლად დაიგრიალა.

კიდევ მოიგონა:

— დედაკაცი ბალი ხარ. — ურცხვად იღრიჭება ხოლმე ჭაცო. — თუ არ მოირწყო, გახმები.

ამაზე მეტი ურცხვობა გაგონილა! კიდევ საჭიროა სხვა საბუთებიც?!

— ცხადია, ცხადი!

თეიმურაზმა ღამით რამდენჯერმე გაიღვიძა. მარგო ოთახში არ დაუხვდა. საიდგანლაც დაგვიანებით შემოვიდოდა და იტყოდა:

— არა გძინავს, თეიმურ? ვერც მე დავიძინე... თავი მტკიოდა, ცოტა გავიარე. ან კიდევ:

— ძალიან ცხელა... ოდნავ გავგრილდი. სად იყო იმ დროს მარგო?

მართლა ნიაზე გავიდა, აივანზე გავგრილდა, თუ?..

ოოჰ, იცის ეხლა თეიმურაზმა, სადაც იყო მარგო, იცის! იცის!

— ოოჰ, მოლაღაცე! ჰოი, ჭუჭყიანო დედაკაცო! ჰოი, მრუშო, ბილწო დედაკაცო! კიდევ ბევრი რამ მოაგონდა თეიმურაზს.

გაახსენდა მარგოს ამოსვლის დღეც: კაბა — შემოხეული, მხარი — ნაკბენი, მკლავი —

ნაღრძობი! სად იყვნენ იმ ღამეს ჯაყო და მარგო? იქნება ყველაფერი იმ ღამეს დაიწყო?

— ალბათ, ალბათ? რა თქმა უნდა, იმ დღიდან დაიწყო, რა თქმა უნდა, იმ დღიდან! რა სთქვა მაშინ ჯაყომ?

„ლევენაშენში იყავი, თომასთან გეძინაო“.

ვითომ? მართლა? დაიჯეროს ხევისთავმა? კეთილი და ჰაგიოსანი. ამასაც გაიგებს თეიმურაზი.

ჯაყომ მარგო დედოფალივით მორთო. დიდი თული დახარჯა... ხა-ხა! თეიმურაზს ასესხა! ორივემ ხუთი დღე გაატარეს ქალაქში... მარგომ ჯაყოს სუფთა საცვალე და ტანისამოსი აყიდვინა, სუფთად თავის შენახვასაც შეაჩვია... ხა-ხა! წერა-კითხვაც ასწავლა!.. მუდმივ თავთ დასტრიალებს, ერთგულ ცოლივით დასტრიალებს!

„ცოლივით?“

— დიაღ, ცოლივით! ცოლივით მეთქი!

უკანასკნელ დროს, თეიმურაზი რომ შეჩვეულს გაიმეორებდა ხოლმე, მარგო მოუთმენლად მხრებს შეიშმუშენიდა:

— კარგი, გაათავე! რაც იყო. — წავიდა და აღარ დაბრუნდება! დაგიბეპირებია მოცვეთილი სიტყვები და თუთიყუშივით იმეორებ. ყბედობას ისევ ის სჯობია, რომ ხელი გაანძრიო და ლუკმა პური იშოვნო!

მაშინაც კი, როცა თეიმურაზს მართლა ლუკმა პურიც არა ჰქონდა, მარგოსგან ასეთი დაშხამული სიტყვები არ გაუგონია. ეხლა რაღა მოხდა? რად შეიძულა და შეიზიზღა მარგომ ასე მძაფრად თვისი ქმარი? სად არის ამის მიზეზი?

ესმის თეიმურაზს, ყველაფერი ესმის!

როცა სიტყვა მოიგანდა, და თეიმურაზი ერთმანერთს დაუპირდაპირებდა ცოდნას და ძალას, განათლებულის ჩამოქვეითებას და გაუნათლებლის დანინაურებას, მწიგნობართა უძღურებას და უმეცრების ნარმატებას, მაძღართა დამშევას და მშიერთა გაძღომას, როცა თეიმურაზი შეადარებდა ხოლმე ცყიდან გამოვარდნილ ჯაყოს და თავის თავს, მარგო აიშლებოდა და თეიმურაზს პირში მიჰვარდებოდა:

— გეყოფა, გაათავე! ვნახე და გაუიგე შენი წიგნების ძალაც და ნამდვილი ცხოვრებაც. ბუხარს შეუკეთე შენი წიგნებიც და ნაწერებიც!

ან კიდევ:

— რა ჭირად მინდა შენი ფულურო სიტყვები და ჭიანჭამი ცოდნა? მხატვსა და უძველეს ჭიაყელას ბუბიც კი იბრიყვებს. ჯაყომ არაფერი არ იცის, მაგრამ ყველაფერი შეუძლია. შენ ყველაფერი იცი, მაგრამ სანაგვეზე გადასაგდები ჩვარი ხარ, რა კაცი ხარ, ქათამიც ვერ დაგიკლავს!

თუ ჯაყო იქ იყო, ისიც მაშინვე წამოხტებოდა, ხელ-ფეხს აიშლიდა და აჭიხინდებოდა:

— კნენა მართალი ბრძანებ, მართალი! ბრინკა ხარ, ბრინკა! მალე მართლა გადაგაგდებდე სანაგვეზე. კაცსა სისხლისა გეშინოდე და ქათამიც ვერ დაგკლავდე?! ფუჰ, შენი ვაჟუკაცობა! ჯაყო არ ვიცის წიგნი, მაგრამ ჯაყოს ყველანი აი ასე გყავდეს ხელში, აი ასე!

და ხუთგირვანქიან მჯიღს ჰაერში მოსრესდა და, — სიტყვა რომ შემოაკლდებოდა, —

წამოიძახებდა:

— მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომა!

მარგო თითქოს ოხუნჯობდა. მაგრამ მისი ღიმილი გულის ბრაზს ვერ ჰფარავდა.

— ეხლა კი ცხადია ყოველივე, ცხადი!

მარგოს თვალში ჯაყო წასახად არსებად, ძალ-ღონის მაგალითად, ახალ ცხოვრების გმირად და დაუფლებულ ბატონად გადაიქცა. და ამ ბატონს უნდა დაეთმოს გზა და მოედანი, უნდა მიეცეს ფართე ასპარეზი მოქმედებისა და სრული უფლება ნაფარდობისა, ვინაიდან მხოლოდ ჯაყო იყო ახლად შობილი ახალი ჯურის ადამიანი, მხოლოდ მას ჰქონდა დროს შესაფერი კუნთები, ბასრი კლანჭები და თოლადის კბილები. ჯაყოები ამ კლანჭებით და კბილებით უძლურ ჭიაყელებს დაიპყრობენ, აღვირანყვეტილ მხეცს დაიმორჩილებენ, მოშლილ უფლებას დაისაკუთრებენ, დატანგულ ქონებას ხელახლად დააგროვებენ, ზარმაცებს აამუშავებენ, მოღუნებულ ძარღვებს გააცოცხლებენ, ახალ წესრიგს შექმნიან და ახალ თანასწორობას, სამუდამო მშვიდობას და კეთილ ცხოვრებას დაამყარებენ, თანაც ყველას გემრიელ ლუკმას გაუჩენენ, ყველას, — ხევისთავსაც კი, რომელმაც ყველაფერი იცის, მაგრამ არაფერი არ ძალუძს!

აი, აკი გაუჩინეს კიდევაც თეიმურაზს დღიური ლუკმა! ცყუილად კი არ შესცქეროდა გაოცებულ მონასავით მარგო ანთებულ ჯაყოს, რომელიც ზოგჯერ გალიაში დამწყვდეულ მხეცივით დარბოდა და დორბლებს ჰყრიდა:

— ნეგა ჯაყოს გქონდეს ერთი წლით ნაჩაღნიკობაი! ჯაყომ ვიცის მაშინა, როგორ გინდა კანონის გაკეთება! ისე მოგიგრიხო ნინიკასა, თომასა და ილასა კისერი, როგორც კარგი წნელი, მაშ. მაშა! შენ კი, ბრინკავ, შენც კარგი ლუკმა პური გიშოვნებოდე მაშინა. შენ ჩემი ბრძანება დაგწერდეს მაშინა. გინდა ჩემი პისარი გაგხადო?

ხა-ხა-ხა! თეიმურაზმა აკი იპოვნა ბოლოს შესაფერი საქმე და ლუკმა პურიც... ჯაყოს ღუქანში! დახლიდრად! ჯაყოს დახლიდრად! როდის, როგორ და რად მოხდა ასეთი ამბავი?

ღმერთო დიდებულო! ძლიერო ღმერთო! ეს რა რისხვა დაატეხე თეიმურაზს? რა შეგცოდა კრავივით უმანკომ და მტრედვიით უცოდველმა თეიმურაზმა ისეთი რამ შეუნდობარი, რომ იმის კნაჭა კისერზე ასეთი დიდი წისქვილის ქვა დაატრიალე?! როგორ გაუძლო თეიმურაზის მიღუეულმა გულმა ამოდენა დარდს და ვარაძს?! როგორ უნდა ჰზიდოს იმისმა უძვალო და მოღრევილმა ხერხემალმა ესოდენი მოურევნელი გვირთი?! როგორ უნდა განვლონ იმისმა გაძვალეხულმა ფეხებმა დაუღვეელი, თეიმურაზისთვის გაუგებარი, მიხვეულ-მოხვეული და ბნელი გვირაბი დღევანდელ ცხოვრებისა. — ისიც მარტომ, ერთად-

ერთმა, ეულმა და დაობლებულმა, ვინაიდან მისი ერთად-ერთი მეგობარი, სულიერი ძმა და ერთგული მეუღლე მარგო ეხლა... ამ საშინელ გაჭირვების ჟამს. — ოდეს თეიმურაზს ფეხქვეშ დედამინა გაუსკდა და თავზე ცა ჩამოეწვრა. — ეხლა მარგო იქ არის... ჯაყოსთან... ცალკე ოთახში...

უცებ თეიმურაზის გვინი ცხელის შანთით დასდალა ორმა მოგონებამ:

თეიმურაზმა ადრეც და ორი საათის წინათაც საკუთარი თვალთ დაინახა მარგოს თანჯრიდან გადმოყუდებული ჯაყო. რას აკეთებდა ჯაყო მარგოს ოთახში? ჰო, ჰო! მარგოს ოთახში იყო იმ წუთს ჯაყო, თორემ რატომ აივანზე არ გადმოდგა? ან როგორ მოასწრო ერთ წუთში თავის ოთახიდან მარგოს ოთახში გამოსვლა? ან რად გაჰბედა მარგოს ოთახში შესვლა და მძინარე დედაკაცის გაღვიძება? მაშ ორივენი ისე ურცხვად მაკინგლობენ და ჰყვარობენ ერთმანეთს, რომ ცოცხალ ქმარსაც კი აღარ ერიდებიან!

— ჰოი, უნამუსო დიაცო! ჰოი, ბილწო, სალახანავ! აღარც მორიდება, აღარც სინიდისი, აღარც სირცხვილი?!

ცხადად და ნათლად ხედავს თეიმურაზი: თმაგაშლილი და შიშველი მარგო ჯაყოს ბანჯგვლიან და ადლიან მკერდზეა მისვენებული. დათვის მორგვიან მკლავეებში ვნებით და განცხრომით იწურება. ნადუმარი იჭვი ლანდად გადაექცა ხევისთავს და ლანდი თვალწინ მკაფიოდ გაეშალა.

თეიმურაზმა გულის კბენას ვულარ გაუძლო და იმ სურათისკენ ცეცხლ-ნაკრავივით გაიწია. გაიწია და ბავშვივით ამოიკვნესა:

— ოოჰ, დედილო!

როდის, ან რად ჩაქრა სანთელი ღუქანში?

დახლზე რაღაც შავი წამომკდარა და ორს მწვანე სანთელს თეიმურაზს შამფურივით თვალეებში უყრის. თეიმურაზმა მოძლილი მკლავეები უნებურად აიქნია. უცნაური ხმით შეჰკვივლა და დაჭრილ პირუტყვივით შეჰბლავლა:

— ვაიმე!.. ჰეი, დაიკარგე აქედან!

დახლიდან შავმა კაცამ ისკუბა და წყვლიადში შთაინთქა.

ეს რა დაემართა თეიმურაზს?! დათვრა თუ გაგიჟდა!? ისე ცხადად დაინახა ტიგველი და თმა-გაშლილი მარგო, რომელიც ჯაყოს მკლავებში იკლავებოდა, თითქო თეიმურაზი ორივეს თავთ წაადგაო, თითქო საკუთარის თვალთ დაჰყურებდა მათს ხვეწას და მოძრაობას, თითქო მათი სუნთქვა და ქოშინიც კი ესმოდა.

მაშ გაგიჟდა თეიმურაზი, თუ დათვრა? თვითონვე ესმის, ხედავს და გრძნობს, რომ ხელებს დანყვეტილ ფრთებივით იქნევს და ხმამაღლა ჰბოდავს, ჰსურს ხმაც ჩაიკმიდოს და ხელებიც დაიმშვიდოს, მაგრამ აღარც ენა ემორჩილება და ვერც ხელ-ფეხი შეუმაგრებია.

ბოლოს, ოდნავ გონს მოვიდა.

ოფელში განურული თეიმურაზი ჩაბნელებულ ღუქანში რეგიანივით იდგა, თვალეხს იფშენებდა, შუბლს ისრესავდა, წნორის ფოთოლივით სთრთოდა და ჰკანკალებდა.

სიბნელეს და მარტოობას ვეღარ გაუძლო და ღუქნიდან ბარბაცით გამოჩანჩალდა. ფეხებში პირუტყვი გაეხლართა.

შემინებული ძალლი ნკმუტუნით შეერია სიბნელეს.

ელდანაკრავმა თეიმურაზმა ერთხელ კიდევ შეჰბღავლა პირუტყვივით და ღუქნის ღირებე ჩაიკეცა, თან მთრთოლვარე ხელით შუბლიდან ცივს ოფლს იწმინდავდა და გაუგებარს რასმეს ჰლულლულებდა.

ღამე ხვეწათავის სულივით ჩაბნელებულა. ყოველივე მყუდროებით არის გაჟღენთილი. მხოლოდ ლიახვი შხუის და ღუქნის უკან ხის თავზე ჭოტი გაჰკივის.

თეიმურაზი ვერ უძლებს ჭოტის კივილს. ხელების ფათურით გზაზე რამდენიმე ქვა აჰკრითა და კაკალს დაუშინა. ჭოტის ფრთების შრიალი ჰაერში დაიკარგა.

დიდხანს იჯდა ღუქნის ღირებე მიბნედილი, მოშლილი, გაბრუებული და გულმკვანესარი თეიმურაზი. ბოლოს, დაჭრილივით წამოინია, მხატვ სხეული ძლივს აითრია, ლასლასით ღუქნის უკანა ოთახში შეტურნდა და გახურებული ტანი გაუძლეულ ლოგინზე დასდო.

რიყრაჟბე ძლივს ჩაიძინა თეიმურაზმა, მაგრამ ძილშიც აგოდებულ გულზე ლოდვივით ედო აყროლებული ლეში, თვისი ბედის ხვედრი, განუყრელი ძმა და მეგობარი, რომელიც თეიმურაზს ალბათ სამარემდე მიჰყვება, კუბშიც ზედ დაანწება და იქაურ სიცოცხლესაც

მოუშამავს. გაუმწარებს და აუყროლებს.

ასე ჰფიქრობს ბურანში წასული თეიმურაზი, რომელმაც ძილის, ბურანისა და სიცხადის გარჩევის უნარიც კი დაჰკარგა.

აგზიანმა სიზმრებმა ცივს ოფელში გასწურეს. მაჭლაჯუნამ სულთქმა შეუკრა. ჯაყო და მარგო თვალიდან არ ჰშორდებიან: სგლინკაობენ, ლაღობენ, ხარხარებენ, კუნტრუშობენ. ურცხვად აღერსობენ და მაიმუნებივით მაკინტლობენ.

ერთ უჭმაჯურ ლანდს მეორე მოსდევს, მეორეს — მესამე, და მეოთხეს — მეხუთე, ერთ—ერთმანეთზე უფრო ჭუჭყიანი, ბილნი და მურდალი.

დუქანი დაუკეცავი დარჩა.

ოთახში უპატრონო ძაღლი და კატა შემოვიდნენ და მიმკვდარებულ თეიმურაზის თავზე ბლარტენი, ღრენა, კნავილი და ფრუტენი ასცეხეს.

თეიმურაზს ერთ ხანს თითქო გამოეღვიძა, თითქო გონება დაუბრუნდა. თვალების გახილვა მოინდომა, მაგრამ ვერ გაახილა; გადაგრილება უნდოდა, მაგრამ ვერ გადაბრუნდა; ხსოვნაში მარგოს სურათი გამოიწვია, მაგრამ ვერც ეს მოახერხა: თავისი ცოლის სახეც კი დაავინცდა!

მიბნედილსა და მოთენთილს, იმდენი ხალისი და ძალაც აღარ შესწევდა, რომ ხელი გაეწვია, ან დაეყვირნა, ძაღლი და კატა გაეგდო და დუქანი დაეკეცნა.

თავი VII

დილით თეიმურაზი ერთმა გლეხმა გააღვიძა.

ხევისთავმა თვისი დაბეგვილი, მიხრწნილი და დაოსებული განი ძლივს აიგანა. ჯაყოც მალე ჩამოვიდა.

— როგორა ხარ, ბრინკა? ყაჩაღები ხომ არ მოხვიდოდნენ წუხელი? ხომ არ შეგაშინე ჩემ ნათლიასა?

— აჰ... ვვად ვარ, ჯაყო, — უპასუხა პირქუშმა თეიმურაზმა. — ექიმს უნდა ვეჩვენო.

გ...გგორში მივდივარ...

ჯაყომ ეს ამბავი არც მოინონა, არც დაინუნა.

ერთი საათის შემდეგ ბევიდან გიბა ჩამოვიდა და თეიმურაზის მაგივრად დახლში ჩადგა. იმავ დღით თავის ნასახლარში ასული თეიმურაზი მარგოს ეუბნებოდა:

— ახ...ხხირებულ მდგომარეობაში ჩ...ჩხავცვივდით, ცოლ-ქმარი ვართ. ერთ სოფელში ვცხოვრობთ და ერთმანერთი ველარ გვინახავს. ს...სსტუმრობა მეტის-მეტად გაგვიგრძელდა. ღროა ნ...ნწავიდეთ.

— სად? საით უნდა წავიდეთ? — ჰკითხა მარგომ ოდნავ შესამჩნევი ღიმილით.

— ს...სსადმე წავალთ. ჯერ არ ვიცი, დღეს გორში მივდივარ. ადგილს ვიშოვნო და... მარგომ ცივად უპასუხა:

— ნადი, როცა იშოვნო, მერმე ვილაპარაკოთ.

— უხ...ხხერხულია, მარგო ხარ ამ ოჯახში, მარგო... მარგომ ნაძალადევად გაიღიმა:

— ეხლა მოგაგონდი? ან იქნება იჭვიანობ? ვისი გემინიან? ჰა-ჰა-ჰა! ჯაყოსი გემინიან მართლა?

— არა, მარგოჯან, ჯაყო ღირსი არ არის, რომ იმისი მეშინოდეს. მაგრამ... მარგო უნებურად აინთო:

— ჯაყო შენი შიშის ღირსი არ არის? ვითომ რას უწუნებ?

— არ მ...მმესმის. განა ამას ლაპარაკი სჭირდება! არ მესმის მეტყი... ეგ რა საკითხავია?

მარგო თავის უტაქტობას მიჰხვდა. უმაღლეს უგულოდ გაიცინა და თეიმურაზს მკლავი მოჰხვია.

— კარგი, გენაცვა, კარგი... ვხუმრობ. ნადი, იქნება მართლა სადმე თუხი მოიკიდო. თეიმურაზი უგულოდ გამოეთხოვა და წამოვიდა.

ჯაყომ აიენიდან გადმოსძახა:

— ბრინკა, ღმერთმა ხელი მოგიმართე! არხეინად იქნებოდე. მარგოს დარდი ნუ გექნებოდეს. ისე მოგივლი ჯაყო ნათლიდედასა, რომ შენი მონონებული.

თეიმურაზმა საურმე გზას ოდნავ გვერდი აუქცია და ლევანაშენში შეუხვია.

შუადღე გადასული იყო, როცა თეიმურაზი ლევანაშენს მიადგა. ერთმა მოხუცმა თეიმურაზს ჯაყოს ნათესავის — თომას სახლი მიასწავლა.

ბებერმა თომამ თეიმურაზი მონინებით მიიწვია. თუხთ დაჰბანეს და ამბავი გამოჰკითხეს.

— ჯაყომ მ...მმოგიკითხა, თომა. კარგა ხანია თომასთან არ ვე...ვეყოფილვარო. — შორიდან მოუარა გულის იარას თეიმურაზმა.

— მადლობელი, შენი წირი მე, მოკითხვისთვის, დიდი მადლობელი ხარ. ჯაყო ერთი წელიწადი არ ყოფილხარ ლევანაშენში.

— ჯაყო ამბობს, დიდი ხანია თომა არ მინახავსო. — მახეს აგებს თეიმურაზი.

— დიდი ხანია არც მე გინახავს ჯაყო. ეხლა ჯაყო დიდი კაცი ხარ, აღარ გკადრულობ ღარიბი ნათესავეები. — შესჩივლა თომამ.

მერმე თეიმურაზს შეხედა, სიცივე შესწევია და წამოინია:

— შენი წირი მე, ბატონო, რა დაგემართა? ავად ხომ არა ხარ?.. დედაკაცო, წყალო!

თეიმურაზმა მიბლევითი თვალები ძლივს გაახილა, შეკრული კრიჭა ძლივს გაიხსნა და მიღეული გული ძლივს მოიბრუნა. ზაფრანის თვერი ედო. ველარ ინძრეოდა და ძლივს-ღა ლულლულეებდა:

— მ...მმადლობელი... წყალმა მიშველა... მგემ დამსიცხა... ნუ სწუხდები, ჩემო თომა, ეხლა კარგათ ვარ... მმ...მმადლობელი.

— მოისვენე, შენი წირი მე, თორემა უარესი მოგივა.

თეიმურაზი მუთაქაზე მინვა. დიდხანს ეგდო გულაღმა — თვალდახუჭული და უძრავი. სადღაც ძარღვი ჩასწყდა. გული თითქოს აღარ უცემს. სისხლის დენა შეუჩერდა, კუნთები

მოეშალა და თავი სკად გადაექცა. იმ სკაში ფუტკარის ხროვა ფუსფუსებს, ბზუის და თეიმურაზის გენის შხამიანი ისრებით ჰკბენს და ის გენიც ისე გახევდა და მიიბურა, რომ ერთ აბრსაც ვეღარ იკარებდა.

— აბრებიც ამ ფუტკარივით გამრავლდნენ, აირივნენ. ნაკუნ-ნაკუნად დასწყდნენ და ერთ უთაგბოლო კორიანტელივით დატრიალდნენ.

თეიმურაზმა კრაზანების ბუდე ვერ დაიმორჩილა, ფიქრს თავი და ბოლო ვერ უპოვნა, აბრის მთლიანი ძაფი ვერ გააბა და გონებას ბილიკი ვერ გაუკვლია. ხევისთავი მხოლოდ გრძნობს კრაზანების უთვალავ ნაკბენს, მას ესმის მათი შხამიანი, კაპასი და მწვავე ბზუილი; ესმის და ეშინიან გამწარებულ კრაზანების უარესად გალიზიანების, დაფრთხობისა და აფორიაქების. გაშეშებული წევს და გულისცემის შეწყვეტას ელოდება.

მერმე თვალებს ძლივს ახელს და თომას ჩურჩულით ეკითხება:

— მაშ რამდენი ხ...ხანია, რაც ჯაყო აქ არ ყოფილა?

— ერთი წელიწადიც ვიქნები, შენი წირი მე.

— მაშ ჯაყოს ორი თვის წინად ურმით არ შ...შემოუვლია შენთან?

— არა, შენი წირი მე; არ შემოგივლია. მე სულ სახლში იყავი.

— კარგი... ძალიან კარგი, ცოტა წყალი კიდევ მ...მომანოდე... ჩქარა!

კეთილი და პატიოსანი! თეიმურაზმა ეხლა ყველაფერი იცის. ძალიან კარგი! გუშინ თეიმურაზი ეჭვიანობდა, დღეს კი ყველაფერი ცხადია.

გუშინ მიმქრალ გულში ოდნავ კიდევ უღვიოდა იმედის ჭრაქი, ეხლა კი ისიც ჩაჰქრა და ხევისთავის გულში მონამლული წყვდიადი ჩანვა.

ოოჰ, ნეტა, ნეტამც ის სანთელი მაინც არ ჩამქრალიყო და თეიმურაზის გული ასე უღვთოდ არ ჩაბნელებულიყო! მაგრამ რაც მოხდა, მოხდა! ეხლა ეჭვის ნატამალიც გაჰქრა და უძირო ბნელებთა შავი და საზარელი პირი დააღო.

მაშ ასე! მაშ მარგომ თეიმურაზი ჯაყობზე გასცვალა! ხა-ხა-ხა! ჯაყობე!

— ვისზე გაცვალა?

— ჯაცობე, ჯაცო ჯივაშვილზე!

მაშ დაიჯეროს თეიმურაზმა? თუ უნდა, ნუ დაიჯერებს...

მაშ როგორ უთხრა მაშინ ჯაცომ თეიმურაზს?

— ურემი გაფუნდებოდე... ღამე ლევანაშენში გაგატარე, ჩვენ თომასთანა. ესეც ლევანაშენი... აი, თომაც აქა ბის...

მაშ დაიჯეროს თეიმურაზმა? მაშ გაცვალეს თეიმურაზი?

— ვინ, მარგომ?... ვისზე, ჯაცობე?!

— დიაღ, ჯაცობე, ჯაცო ჯივაშვილზე! იმ ჯაცობე, რომელიც ეხლა ალბათ ღლინჯემიოყრილი სდგას და ჭიხვინებს:

— მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაცომა!

— ხა-ხა! — როგორ არ გაიცინოს თეიმურაზმა! — ხი-ხი-ხი!

თომამ თეიმურაზს შუბლზე ხელი დაადო და გამოაფხიზლა:

— რას ვიცინი, შენი წირი მე? თეიმურაზი წამოჯდა:

— მე? მე ვ...ვეიცინი? რად ვ...ვეიცინი?

— მეც მაგას გეკითხები, შენი წირი მე, რათ ვიცინის მეთქი ბატონი?

რად იცინის თეიმურაზი? როგორ არ გაიცინოს! განა სასაცილო არ არის?! ჯაცომ თეიმურაზს ცოლი წაართვა! დიაღ, წაართვა!

მაშ ვინ წაართვა ცოლი თეიმურაზს ხევისთავს?

ცყიდან გამოვარდნილმა ნალირმა, უგუნურმა პირუტყვმა, გუშინდელმა მოჯამაგირემ, რეგვენმა, ბრიყვმა, და ბნელმა ჯაცო ჯივაშვილმა! იმ ჯაცომ, რომელიც გუშინ თეიმურაზის ნახირს დასდევდა, მუდმივ ნეხვით იყო შეთხუპნილი და ჭუჭყისაგან იყო შეჭმული! რომელიც

არასოდეს საპონს არ იკარებდა და არც პერანგს იცვლიდა! ჯაცომ წაართვა, ჯაცომ! ჯაცომ, რომელიც ისე იყო აყროლებული, რომ მისი სუნი, — როცა ჯაცო თეიმურაზის სახლში შევიდოდა ხოლმე, — სამი დღე მაინც სტრიალებდა იმ ოთახებში!

და ის სუნი, ის თავბრუდამხვევი სიმყრალე ეხლაც თან დაჰქონდა გამდიდრებულ ჯაცოს!

მერმე, ვის წაართვა ცოლი ჯაცომ?!

განთქმულ საზოგადო მოღვაწეს. ცნობილ მწერალს, პატიოსანთა შორის პატივდებულს, ამაცხა და ქედუდრეკ თავადიშვილს — თეიმურაზ ხევისთავს! ჯაცომ არ იმყოფინა წართმეული სახლ-კარი, ბალი და ვენახი, ეზო და ნაფუბრები, ავეჯი და ნიგნები...

— რათ ვიცინის, შენი წირი მე? — კვლავ ეკითხება თომა. თეიმურაზს მისი ხმა აღარ ესმის.

თეიმურაზმა პატიოსნების და ცოლის გარდა ყველაფერი დაჰკარგა. ეხლა კი მათი ჯერიც მოვიდა. ცოლიც ჯაცომ მოსტაცა და პატივიც იმან აჰხადა! განა ასეთი ამბავი სასაცილო არ არის?! მაშ არ უნდა გაიცინოს თეიმურაზ ხევისთავმა?!

ისევე თომას ალერსიანი ხმა ესმის:

— ალბათ კარგათა ხარ, შენი წირი მე, რომ აგრე ვიცინის, ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს. მხიარული კაცი ყოფილხარ.

ჰო, რა თქმა უნდა, თეიმურაზი მხიარული ადამიანია! წელან მზემ დაჰსიცხა და ოდნავ უქეითოდ გახდა, თორემ ბუნებით თეიმურაზი ძალიან მხიარული ადამიანია!

— ეხლა როგორ ბრძანდები, შენი წირი მე?

ეხლა? ეხლა არაუშავს-რა თეიმურაზს. ეხლა ძალიან ყოჩაღად არის. მაშ თეიმურაზს ცუდი ფერი ადევს? ეს არაფერია, მალე გაივლის ...

ვითომ ფეხზედაც ძლივსა სდვას? ეს კი ცყუილია! აბა შეხედოს თომამ, რა მარღად გაივლის თეიმურაზი...

რა სთქვა თომამ? მანონი მაინც შესჭამოს თეიმურაზმა?

— მამადლობელი, თომაჯან, მამადლობელი, არა მშინ... მამშვიდობით და გამარჯვებით! გამაცილებ? არა, გენაცვა, არა!.. საჭირო არ არის გაცილება, ნუ სწუხდები.

თეიმურაზმა ძალ-ღონე მოიკრიბა, წელში გასწორდა, ფეხები მოიმაგრა და ეზო ყოჩაღად გადასჭრა. ღობეს რომ გადასცდა, უცებ ხელახლად მოიშალა. კისერი ისევ მოსწყდა, კვლავ ორად მოიკაკვა. ფეხები ერთმანერთში გაეხლართა და ყელში რაღაც ბურთი მოაწვა. საჩქაროდ გზას გადაუხვია, დადამბლებული და ნაგვეში ტანი გატეხილ ღობეზე ძლივს გადაითრია, ვაზებში შეერია, ბალახებში პირქვე დაეცა, მძაფრად დაჭიმული ნერვების სიმები მოუშვა და დაგუბებულ ღარდს პირი მოურღვია. ბავშვივით ატირდა თეიმურაზი.

სლუკ-სლუკით ქვითინებდა და გამხდარ მხრებს ისე ახტუნავებდა, თითქო ბნელა დაემართათ.

მხოლოდ ბავშვობაში სტიროდა პანანა თეიმური ასეთი შვებით და ასე გულიანად. როცა თხუთმეტი წლისას დედ-მამა დაეხოცა, პატარა გული ასე მძაფრად მაშინაც არ ამოსტდომია. ეხლა კი, როცა მუგუზი გული აუპრიალდა, ჯავრით ნაგვეში თეიმურაზი სიმწარისაგან ვაზის ყლორტებს ამგვრევდა და ბალახს ფესვიანად ჰგლეჯდა.

დიდ ხანს ეგდო ბალახებში გაბრუებული, გონება-გატრეწილი, გარინდული და განაბული თეიმურაზი. შხამიანი კოლოები თავში აღარ უბზოდნენ და ტვინსაც აღარ ჰკბენდნენ.

ბოლოს, როცა ცირილით გული მოიოხა და ფიქრთა ბრძოლა გაათავა, წელმონყვეტილი ნაკაცარი ძლივს წამოდგა და ზღაბებით გზას გაუდგა.

გადაწყვეტილი არ ჰქონდა, ნაშინდარში დაბრუნებულიყო თუ ისევ თავის გზით წასულიყო, გორში ფეხი მოეკიდნა და მერმე, მარგოს წასაყვანად, ისევ ნაშინდარში ამოსულიყო.

თეიმურაზმა ოდნავ პირშეკრულ იარაში კვლავ ჩაირჭო მახვილი და დაიგრიალა. ურჩი მაჭლაჭუნა ისევ ჩაუძვრა მინელეებულ სულში და ცეცხლი მოუკიდა.

რაო, რა სთქვა თეიმურაზმა? ნაშინდარში უნდა ავიდეს მარგოს წამოსაყვანად? ვინ ჰბოდავს თეიმურაზის გულში ასეთს უკადრისს სისულელეს? ალბათ ვიღაც უჩინარი ჰრომავს

ფოთოლსა და ყლორტებს შინდის ჭობით სხეპავდა. ირგვლივ არც კი იხედებოდა და გამძლეულ მგზავრებსაც ვერ ამჩნევდა. შორიდან მხოლოდ ატენის მთებს და გორის ციხეს ჰხედავდა, რომელნიც თან-და-თან თეიმურაზისაკენ მოდიოდნენ.

გორის ბაღებს და ციხეს რომ გასცდა და მთავარ ქუჩაზე გავიდა, თეიმურაზმა ნაძალადევად გული გაიმაგრა და პირსახე გაიშალა.

თეიმურაზი ერთ კვირას დარჩა გორში, ხან ძველ მეგობარს მიაღვებოდა კარზე, ხან კიდევ შორეულ ნათესავს მოიკითხავდა. მაგრამ ფეხი ვერსად მოიმაგრა და თავ— მისადები კუთხე ვერ იპოვნა.

ხევისთავის ნაცნობნი, მეგობრები და ნათესავებიც შრომით წელებზე ფეხს იდგამდნენ და ერთი ლუკმის გულისთვის ერთ თასს ოფლსა ჰღვრიდნენ. თეიმურაზი გაფაციცებით ეძებდა სამსახურს და თუნდ შავ საქმეს, თუნდ გადაძწერის, დარაჯის ან გზირის ადგილსაც დიდის მადლობით მიიღებდა. უცნობსა და ნაცნობს დილით საღამომდე კუდად დასდევდა, ან, ქედმოხრილი, სამ საათს ერთს „არას“ უცდიდა, ხან კიდევ უცნობ ადამიანს ბინის კარებს უკაკუნებდა, ცრემლიანი ხმით ეხვეწებოდა, შვიდ საფიცავს ფიცულობდა და ყველა თავის წარსულს აცნობდა.

ტყუილად ირჯებოდა თეიმურაზ ხევისთავი და ტყუილად უამბობდა ახალ ხელისუფლებას თავის ვინაობას. მას მაინც ეგონა, ვითომ ცხვირწინ კარებს იმიტომ უკეტავდნენ, რომ თეიმურაზს არ იცნობდნენ. მხოლოდ მერმე მიხვდა ლუკმა პურის მაძიებელი, რომ მას არ ენდობოდნენ, რადგან იმის წარსულს ზედმინევენით იცნობდნენ.

ბოლოს, როცა საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ ვერსად ვერაფერს გააწყობდა, რომ ქვის გულს ვერ გასტეხავდა, ყინულს ვერ გააღებოდა და ერთ დაკეტილ კარებსაც ვერსად ვერ შეაღებდა, სულშელონებული მწიგნობარი წინანდელზე უარესად მოიბუზა, დაბნელდა და უიმედობის სევდით და შავის ნალველით გაიგუდა.

თავი VIII

კვირა დღე იყო. თავჩაღუნული თეიმურაზი რიჟრაჟიდან გორის ბაღების გარშემო დახეციალობდა, — უგზო-უკვლოდ, უაზროდ და უმიზნოდ. მერმე, მინგრეულ ხუთკარიან ციხეში ქაქანით ავიდა, გალავანზე აცოცდა და ჩაფიქრდა.

მარგობე აყრილი გული იმ ხეგიალსა და მარგობაში თავისთავად მოუბრუნდა. გუშინდელი დარდი დღევანდელმა ვარაძმა დახრდილა.

სადღა წავიდეს თეიმურაზი? ვის მიადგეს კარზე? ვის აეკიდოს სამადლოდ? კიდევ ვის შეახიზნოს მოძულეებული თავი? არსად და არავის. ყველა გზები გადაჭრილია და მშველელი ხელიც არსაიდან არ მოსჩანს.

ოოჰ, ნეგა შეეძლოს თეიმურაზს ქვის ზიდვა, აგურის ზელვა, შალაშინის, ან ჩაქუჩის მოხმარება! ისიც ხალისით და სიხარულით ჩაერეოდა მაშინ აგერ იმ მუშებში, რომელნიც მინისძვრისგან დანგრეულ გორის სახლებზე მუშაობენ. ჩაერეოდა და შავს ლუკმას თავის ოფლით გააგემრიელებდა.

თეიმურაზმა ითხოვა კიდევ შავი მუშაობა, მაგრამ ზედ რომ შეჰხედეს და სათვალეები დაუნახეს, მასხრად აიგდეს და ცივად გააბრუნეს.

ცოლის ღალატის შხამიც თითქმის დაავინყდა. გული წინანდელივით აღარ უბორგავს. იქ დაბუდებული გველის წინილებიც გაიძურნნენ და შხამიანი ნაღველიც თავის-თავად დაინურა. დარჩა მხოლოდ შავი სევდა, — ისიც დალექილი და დაწრეტილი.

თეიმურაზის ფეხქვეშ მინგრეული გორი ფუსფუსებს. ციხის მარცხნივ და უკან ბაღები გადაჭიმულან. მარჯვნივ მტკვარი და ლიახვი ერთმანერთს ეხუცებიან. ვალმა რკინის გზისა და ნავთის სადგურები მოსჩანან. უფრო ქვეით მატარებელი შავი გველივით ოხვრით და ქშენით მოსცოცავს. გამოღმა ნაცრისფერ კლდეში უფლის ციხეს მესამე თუ მეოთხე ათასეულით სძინავს. მტკვარი თვალუნვდენ სიგრძეზე ვერცხლის ქამარივით ჩანოლილა ქაჩალ ჭალებსა და უდაბურ კალაპოტში. აღმოსავლეთით მტრედის-ფერ ნისლში ოდნავ მოსჩანან ქსნის ქედი და ზედაბენი. დასავლეთით და ჩრდილოეთით ქართლის მინდორი დილის ბურუსში და მთების კალთებში იკარგება, ხოლო სამხრეთით, იქვე, სადგურის თავზე, ცყით შემოსილი თრიალეთის ტოტი აღმართულა.

თეიმურაზი გორში რომ მარგო დარჩებოდა, სადმე კუთხეში მიწოლილი, ლუკმა პურის დევნით მოქანცულ-მოშხამული, ან როცა „არას“ მოლოდინში ორ-სამ საათს იტდა გახვევებული, აზრით ისევ ნაშინდარში გადაფრინდებოდა ხოლმე, ისევ მარგოსკენ მიილგვოდა, ისევ თავის ერთად-ერთზე ჰფიქრობდა და ზრუნავდა, ისევ თავის მეუღლეს ევლებოდა, მაინც მას დაჰტოტოდა და დაჰკანკალებდა.

მისი მოღლილი გული ეხლაც ჰკვნესის და წუნუნებს:

— იქნება მოსცყუვდი? იქნება ბებერ თომას დაავინყდა ორი თვის ამბავი? ან ეგებ მაშინ ჯაყომ ხუმრობით დაასახელა თომა, ან მაგარებელმა დაიგვიანა, ან კიდევ... ვინ იცის, რა იყო და როგორ იყო? რათ დაიჭერე ასე ადვილად მარგოს ლალატი? რათ აფორიაქდი და აფეთქდი თოფის წამალივით? ვსთქვათ, ასეც მოხდა: ჯაყომ მარგო დაიმორჩილა. მისი სუსტი ნებისყოფა დაიმონა. მერმე? რა მიზეზია? რათ გავცვალა მარგომ ჯაყომ? რათ გამოდგა უგემო ჯაყო იმ ბრძოლაში ჯადოსანი და დაუტახტელი? სად არის ფესვი ასეთ უცნაურ არჩევანისა? ცხადზე ცხადია მხოლოდ ერთი რამე: მარგოს რომ ჯაყოს მაგიერ სხვა ვინმე შეჰხვედროდა, — შენზე შეძლებული და ჯანიანი, — ისევე ეს ამბავი დაგემართებოდა: მარგო თავს დაგანებებდა და იმ უცნობს მიეკედლებოდა. მაშ ჯაყო რა შუაშია? ცხადია, ჯაყო უბრალო შემთხვევაა და თეიმურაზის უბედურებაში ბრალი არ მიუძღვის.

უცებ რასპუტინი გაახსენდა, — ბნელი, მურდალი და რეგვენი ციმბირელი მუჟიკი. გაიხსენა და ჯაყოს დაუპირისპირა. ხევისთავი კარგად იცნობდა შავი რუსეთის შავს ბედს — ჭუჭყიანსა და სალოს გრიშვას. ალლო არ აცყუებდა თეიმურაზს: ცხადია, ცხადზედ ცხადია, რომ რასპუტინიადის რელიგიურსა და მისტიურ ბოდვას სარჩულად ედო ბნელი და მძლეობა-მძლე სქესი, რომელმაც იმ ქადაგს სეფე ქალებიც კი დაუმორჩილა, ტაცტამდე აავდო და უგვირგვინო მეფედ აქცია. რამდენი ათასი ყოფილა ასეთი მაგალითი! რამდენ ათას წარჩინებულ დედაკაცს აუყვანია საყვარლად მეტინიბე ან მზარეული, მებაღე ან შოთფერი! აი თუნდ მარგოს ნათესავი კნენა „გიჟი ბაბაღე“. მთელ ქალაქს ეხლაც ახსოვს უმაგალითო სკანდალი: ბაბაღე თავის მეტინიბეს ჰყვარობდა, მეტინიბეს! ერთი რომ არ იმყოფინა, თავისი მოურავი ნაზარიანციც კუროდ დაისვა და თავისი ჭუჭყიანი ნაჩუძარი არც კი დაჰმალა. ხოლო მისი ქმარი — მეფის გენერალი, კეთილშობილი, განათლებული და პატივდებული ელიზბარ ყათლანიშვილი მხოლოდ განზე გადგა და თავის გამეძავებულ მეუღლეს თვისი გვარიც არ ჩამოართვა. უფრო მეტიც — ფულსაც კი აძლევდა და ეგლებსა და სასახლეს უნახავდა!

კნენა ელისაბედ გამისკარელი, ათიოდე წარჩინებული საქმრო რომ დაიწუნა, შარშან ყასაბს გაჰყვა ცოლად, ყასაბს — სისხლიანს, ქონიანსა და გურგლიან სალახს!

კიდევ მრავალი მაგალითი აგონდება თეიმურაზს. აგონდება და თავის თავს ეკითხება:

— რით სჯობიან ჯაყო ჯივაშიღლს ბნელი გრიშვა რასპუტინი, ქონიანი სალახი და ნეხვიანი მეტინიბე?

— არათურით, არათურით!

რა თქმა უნდა, არათურით! ხევისთავი გამწარებულია, მაგრამ სამართლიანობის უნარი ჯერ კიდევ შენარჩუნებული აქვს.

— ოღონდაც არათურით, ოღონდაც!

მაშ ვინ, რამ დააგება თეიმურაზს ასეთი უმაგალითო სირცხვილი, ასეთი გაუძლისი უბედურება? ისევ თავის თავს უნდა უჩიოდეს და ემდუროდეს თეიმურაზი, ისევ თვითონ არის ბრალიანი და დამნაშავე. ის მეგის-მეგად გადაჰყვამს მწიგნობრობას, საზოგადო საქმეს და ქვეყნის ცხოვრებას, ზანზიბარსა და ეშმაკის კუნძულს, ლლოიდ ჯორჯსა და მაროკოს, კლემანსოს და ლიბერიის რესპუბლიკას. გადაჰყვამს თეიმურაზი და დაივიწყა, რომ გვერდით ცოლი ჰყავდა, რომ მარგოც დედაკაცი იყო, რომ იმასაც უნდოდა მოვლა და პატრონობა, მზრუნველობა და სიყვარული, რაც მარგოს თეიმურაზმა დააკლო, ჯაცომ შეუვსო. — აი უბრალო, მარგო და ბუნებრივი ამბავი, რომელიც გაცხარებულმა თეიმურაზმა მეგის-მეგად გაჰბერა და გასჭიმა.

კიდევ აგონდება თეიმურაზს:

მარგო სხვებისთვის გულცივი, ალაგმული, მშრალი და მიუკარებელი დედაკაცი იყო. ამიგომ ერიდებოდნენ მამაკაცები და სიყვარულის ნაცვლად პატივს სთავაზობდნენ. ხოლო სისხლჭარბიანმა ჯაცომ მეორე მხრიდან მოუარა და პატივსა და შორი გზას ძალა ამჯობინა.

თეიმურაზს ისიც ახსენდება, რომ ქალი დაუმთავრებელი ბავშვია, — სუსტი, უღონო, გულჩვილი, მორცხვი და ლბილი; რომ მას აქვს თავისებური თვალი და ყური, აზროვნება და გრძნობა. ქალური ალღო და ზნეობა, მდედრული შეგნება ამ ქვეყნის, მისი ხმის, ფერის, ნეს-რივისა და კანონების — ყოველივე მამაკაცისთვის უცხო, უხილავი და მიუგნებელი.

გაიხსენა თეიმურაზმა ის მოურევნელი გაჭირვებაც, რომელიც ქმრის დაუდევრობით თავთ დააგცდა მარგოს: ავეჯულობისა და მორთულობის თანდათანობითი დაღვევა, ბნელსა და ნესტიან ოთახში სულის შეხუთვა, დაკრებული ორიოდე კაბა, დაგლეჯილი ფეხსაცმელი, დაძონძილ-დაკონკილი საცვალი, უხეირო საჭმელი, ზოგჯერ შიმშილიც, ჭუჭყი, სიცივე, დაკნინება და გაველურება.

— ღმერთო ჩემო! — წამოიძახა გულში თეიმურაზმა. — რამდენი უბედურება აიგანა საბრალო მარგომ, რამდენი! დაიგანჯა და ჯვარს ეცვა სანყალი დედაკაცი! არა, მარგო

უბრალოა: მას არა აქვს ნებისყოფა, სიმკვიცე და გამძლეობა. დაიგანჯა სანყალი მარგო! დაიგანჯა და დაილია, დადნა და ჯვარს ეცვა! უბედური მარგო! საბრალო დედაკაცი!

ბოლოს, თეიმურაზმა გულის ნაუბარს დაუჯერა და მარგოს ბრალი საესებით თავის კისერზე გადიჭლია. კვლავ ციხის კედელზე იჭდა, ისევ შუბლში მჭილს იცემდა და ზოგჯერ გულში, ზოგჯერ კიდევ ხმამაღლა გაჰკიოდა:

— ახია ჩემზე, ახი! ევრე მინდა, ევრე! ეს ერთი და სხვა ათასი!

გაახსენდა თეიმურაზს ლევანაშენის ნამებაც და ის საზარელი ღამეც, რომელიც ჯაცოს ღუქანში გაატარა; გაახსენდა ჩირქი და ცალახი, რომელიც იმ ღამეს და იმ დღეს მარგოს შეასხა; მოიგონა თვისი დაჩაგრული მეუღლის შებლაღვა და შებიღწვა; მოიგონა და თვითონვე შერცხვა თვისი სიფიცხისა და აპრიალებისა. მაშინდელ რომეას დღეს გულში ჰნანობდა და უდანაშაულო მარგოს წინაშე ბოდიშს იხდიდა:

— ჩემო საბრალო მარგო! ჩემო უმანკო მარგოში! ჩემო სანყალი მარგალიტო! ჩემო ერთად— ერთო მეგობარო! მიუტევე შენს თეიმურაზს, თუ მან შეურაცყო და წაჰბიღწა შენი წმინდა სული და უმნიკვლო სახელი!

ვიღაც უჩინარი, ავი და ბოროტი სული გვერდით მოუჭდა უკვე განსპეტაკებულ თეიმურაზს. გაშმაგებით ებრძვის იმის გულს და ხანგამოშვებით მოაგონებს მამაკაცის თავმოყვარეობას:

— სირცხვილი? საქვეყნოდ თავის მოჭრა? შენი გამასხარავება? ყველანი ზურგის უკან დაგცინიან, ხვეისთავის სახელს სთელავენ, პატივს აღარ გაძლევენ, კარებს გიკეტავენ და ზურგს გიჩვენებენ.

ხანგრძლივსა და მწარე ბრძოლაში, ბოლოს, გულმა ამპარგაენობას დასკაბნა და საბოლოოდ დაიმორჩილა.

თეიმურაზი იმ დღეს პირველად გრძნობს მარგოების სიმწვავეს, ეულობის ტკივილსა და უპაგრონობის გაუძლისობას. არც წინად და არც ეხლა თეიმურაზს თურმე მარგოს მეტი ამ ქვეყნად არავინ ჰყოლია. მისი თანაზიარნი და მიმყოლნი თურმე მხოლოდ ქუჩაში, კრებებსა და ჭამა-სმაში ყოფილან თეიმურაზის მეგობრები. ეხლა კი როცა მას ლხინი ჭირად

შეეცვალა, როცა მიშველება, გამხნეება და ნუგეში დასჭირდა, — ყველანი გაიფანტნენ და ცხოვრების უღმობელ მოედანზე თეიმურაზი მარცოდ-მარცო დასტოვეს. მხოლოდ ერთგული მარგო ედგა გვერდით, მხოლოდ მან გასწია თეიმურაზის ავბედითი უღელი, მან გაიზიარა მისი ჭირი და ვარაძი, შიმშილი და უძილო ღამე, შავი სევდა და მწარე ცრემლი.

განა მარგომ ცხადად არ დაუმტკიცა თავის ქმარს ცოლის ერთგულება, მეგობრის მოვალეობა, უსაზღვრო მოთმინება და საარაკო გამძლეობა? ეხლა კი თეიმურაზს ეს ერთადერთი მეგობარიც უნდა ჩამოაშორონ?! და თეიმურაზმა ანაზღვეულად იგრძნო თავმარადმცემი შიში ბავშვისა, რომელიც დედამ უცხო და ბნელ ქვეყანაში თავის კაბის კალთას ჩამოაშორა და მარცოდ-მარცო დასტოვა. იგრძნო ასეთი შიში თეიმურაზმა და აჟრჟოლდა, დაიბნა და აჩუყდა. და როგორც უპატრონოდ მიგდებული ბავშვი დარბის ჩაბნელებულ ქალაქში და მთრთოლვარე ხმით გაჰკვივის: „დედა! დედილო! სადა ხარ, დედილო“, თეიმურაზიც ასე ეულად იჭდა გორის ციხის კედელზე და იძახდა:

— მარგო! ჩემო მარგუში!... ჩემო მარგარიტავ! ჩემო მარგალიტო! მომწყინდა უშენობა...

დავიტანჯე უშენოდ. ალბათ უჩემოდ შენც გიკვნესის გული. ალბათ შენც დაგელია თვალი ჩემს მოლოდინში.

ვერა, თეიმური ვერ გაუძლებს ობლობას! ვერ დარჩება თავის დახაშმულ ბედის ანაბარად, მარგო ვერ გასწევს ცხოვრების უღელს! იგი რკინასავით დამძიმდა და კლდესავით დაანვა თეიმურაზის ჩამგვრეულ ხერხემალს.

— ნავალ ნაშინდარში, ხელს ჩავავლებ ჩემს ცოლს და ნამოვიყვან. ქვეყანა დიდია. შიმშილით არ დავიხოცებით. დღე და ღამეს გავასწორებ, თუნდ მოჭამავირედ დავდგები... ჩემს მარგოს კი დედოფლად დავისვამ და ერთგულად ვემსახურები. ალბათ თავი და ხელი ვერ გავანძირე წესიერად, თორემ ჩემისთანა კაცი მართლა როგორ მოკვდება შიმშილით! ვიშოვნო ერთ ლუკმა პურს, ყოველთვის ვიშოვნო! ვიშოვნო და ამიერიდან მხოლოდ მარგოსთვის ვიცხოვრებ და მხოლოდ იმას შევსწირავ დანარჩენ ჯან-ღონეს და სიცოცხლის დღეებს. კმარა! გათავდა ჩემი საზოგადო მოღვაწეობა! ეხლა ჩემთვის და მარგოსთვის უნდა ვიცხოვრო. თუნდ ერთ საათში დაღუპულან და წყალსაც წაუღია ზანზიბარიც, ლიბერიაც, რურიც, მოსსულიც, სუდანიც, ბესსარაბიაც, ეშმაკის კუნძულიც და ბოტოკუდებიც, ლოიდ ჯორჯიც და ერრიოც, პუანკარეც და კერზონიც, მაკდონალდიც და მუსოლინიც, წიგნიცა და... ქართული საქმეც! დიახ, ქართული საქმეც! მორჩა და გათავდა!

ღიას, მორჩა და გათავდა!

მაგრამ... თეიმურაზის გული გონებას არ ემორჩილება. ცარიელია იგი. შიგ ბნელი ღამე ჩანოლილა.

რწმენას ეძებს თეიმურაზ ხევისთავი; ეძებს ღმერთს ან საცანას, ზეციურს ან ქვეყნიურს. სულის სიბნელეს ისევ ის სჯობია, რომ გულში შავი ქვა ედოს, ურწმუნო სულის გარება და ცარიელის გულით სიარული აღარ შეუძლიან, არა!

იმ საშინელ ღამის შემდეგ, როცა ივანემ თვალი აუხილა, თეიმურაზს პატარა სახარება თან დააქვს ჭიბით, მალვით კითხულობს ღვთის სიტყვას თეიმურაზ ხევისთავი, თითქო სასირცხვილო საქმეს სჩადის და ღღის ნათელს ერიდება. ეხლაც ამოიღო და გადაშალა. ქალაქის არშიაზე ორ წარწერას წაანყდა:

„განიყვეს სამოსელი ჩემი და კვართსა ზედა იყარეს წილი“.

თეიმურაზმა თავის მამის ხელი იცნო. როდის წაანწერა, როდის იწინასწარმეტყველა აუთანდილმა? სულ ერთია. ცხადია მხოლოდ, რომ ბაგრატიონთა დევნიბი უკვე გამართლდა თეიმურაზის კისერზე. უკვე განიყვეს სამოსელი მისი და კვართსა ზედა იყარეს წილი. ავმა ბედმა ცოლიც კი წაართვა ხევისთავს, ხოლო მისი თავი ნახიზნევ ჭაყოს შეუგლო ხიზნადვე.

— უცნობელ არიან გზანი შენნი, ჰოი უფალო!

“ჰსაჯენ, უფალო, მავნებელნი ჩემნი და ჰბრძოდე მებრძოლთა მათ ჩემთა“ — წაიკითხა მეორე მინანერიც და გაახსენდა სათლავის წარწერა ტრაპიზონში დამარხულ ქართველთა მეფის სოლომონისა.

გაიხსენა სამშობლოდან განდევნილ მეფის ხვედრი და თავის თავს შეადარა.

— მეც, ემიგრანტი ვარ, — გაითქრა, — ემიგრანტი ჩემივე ქვეყაში, უცხოელი ჩემივე მოძმეთა შორის. ღმერთო, მიშველე!

მერმე გადაშალა მეექვსე თავი მათესაგან. ჯერ გულმოდგინებით, სასოებით და პირჭურის წერით წაიკითხა „მამაო ჩვენო“, მერმე მეშვიდე თავი გადათურცლა და ასეთივე სასოებით ჩაიკითხა:

„ნუ განიკითხავთ, რათა არა განიკითხნეთ.“

რამეთუ რომლითა განკითხვითა განკითხვიდეთ, — განკითხნეთ, და რომლითა სანყაულითა მიუწყით, — მოგენყოს თქვენ.

ანუ რასა ჰხედავ წველსა თვალსა შინა ძმისა შენისასა, და დვირესა თვალსა შინა შენსა არა განიცდი?

ანუ, ვითარ ჰქვა ძმასა შენსა: მაცადე და აღმოგილო წველი თვალისაგან შენისა; და აჰა ეგერა დვირე თვალსა შინა შენსა.

ორგულო! აღმოილე პირველად დვირე თვალისაგან შენისა, და მაშინ იხილო აღმოღებად წველი თვალისაგან ძმისა შენისა.

ნუ მიჰსცემთ სინძინდესა ძალთა, ნუცა დაუფენთ მარგალიტსა თქვენსა წინაშე ღოთა, ნუ უკვე დაჰთრგუნონ იგი ფერხითა მათითა, და მოიქცენ და განგხეთქნენ თქვენ.

სთხოვდით და მოგეცეს თქვენ; ეძიებდეთ, და ჰპოოთ, ირეკდით, და განგელოს თქვენ“.

ამ დროს ქვემოდან ზარის რეკვა მოისმა. თეიმურაზი ციხის კედლიდან ჩამოცოცდა და ნელის ნაბიჯით თავქვე დაეშვა.

ურნძუნო თეიმურაზი თავის ჯვრისწერის დღიდან ეკლესიაში არ შესულა. თუ ქვაშვეთს ან სიონში ოდესმე საზვიამო პანაშვიდი გამოცხადდებოდა, საზოგადო მოღვაწე ეკლესიის ეზოში გამოიჩნდებოდა და დროს ლაყობაში გაატარებდა. ეხლა კი ისე მიაბიჯებდა ღვთის ტაძრისკენ, როგორც ოცდახუთის ან ოცდაათი წლის წინათ თავის დედასთან ერთად მიდიოდა აღდგომის ღამეს ნაშინდარის ეკლესიაში, — სასოებით, გულის თანცქალით, სიხარულით და რწმენით.

თეიმურაზ ხვეისთავი ჰგრძნობდა, რომ იმის ნაგვემ გულში სული წმინდა ჩატრინდა, ან თვითონ თეიმურაზი მოსწყდა ცოდვილ ქვეყანას და მისწვდა ზეციერ მამას, რომელსაც კარგა ხანს ეძებდა და მოუწოდებდა.

იმ ეკლესიის ფართე გზა ჯერ გაბილიკებულიყო, მერმე ისიც ნაშლილიყო, აბალახებულიყო და ნარ-ეკლით მოღებულიყო.

ეკლესიაში ოციოდე მოხუცი იდგა. თეიმურაზი ბნელ კუთხეში დადგა. ძველი, მივიწყებული, უბრალო ლოცვები მოიგონა და უჩინარს მთრთოლვარე ჩურჩულით

შეჰლაღადა:

— წმიდაო მამაო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკვდაო, შეგვიწყალენ ჩვენ! დიდება მამასა, და ძესა, და სულსა წმიდასა, ამინ!

ღიაკონმა სამოციქულო გაათავა. მღვდელმა სახარება ჩურჩულით და სასოებით წაიკითხა. თეიმურაზი სულგანაბული უგდებდა მრუში დედაკაცის იგავს.

მწიგნობართა მათ და თუარისეველთა მოუყვანეს იესოს მრუში დედაკაცი, რომელიც, მოსეს კანონით, უნდა ჩაექვავებინათ, და ჰკითხეს იესოს:

— შენ უკვე რასა იტყვი?

„ხოლო იესო აღემართა ზე და ჰრქვა მათ:

— ვინ უცოდველ არს თქვენგან, პირველად მან დაუტევინ ქვა მაგას ზედა.

ხოლო მათ, ვითარცა ესმა, მხილებულნი სვინდისისაგან, განვიდოდეს თითო, ინყეს მოხუცებულთაგან, ვიდრემდის დაჰშთა თავადი მარტო დედაკაცი ჰსდგა შორის, ხოლო იესო აღემართა და არაავინ იხილა, გარდა დედაკაცი იგი, და ჰრქვა მას:

— სადა არიან შესასმენელნი შენნი? არაავინ განგიკითხა შენ? ხოლო მან ჰრქვა:

— არაავინ, უფალო!

ხოლო იესო ჰრქვა მას:

— არცა მე განგიკითხავ შენ. წარვედ, ამიერიდან ნუღარა ჰსცოდავ“.

ამ იგავის გაგონებაზე თეიმურაზს გული აუჩუყდა. გამხმარ მუხლისთავეებით ცივ ქვაზე დაემხო და მეგანიით ჩურჩულებდა:

— ჩემო მარგო!.. მარგუში! არც მე განგიკითხავ შენ. ოღონდ ნურღარა ჰსცოდავ, ოღონდ ხელი ჰკარ ჭაყოს, დაივინყე ყოველივე და გაჰყე შენს ერთგულ თეიმურაზს. ის თვითონაც დაივინყებს ყოველივეს და ამიერიდგან იცხოვრებს მხოლოდ შენით და შენთვის. წმიდაო მამაო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკვდაო, შეგვიწყალენ ჩვენ ცოდვილთა და უღირსთა, რამეთუ ღლეშდის არა მრწმენიან შენი, ხოლო ამიერიდგან ვარ მლოცველი შენის წმიდა

სახელისა და წმიდა გაძრისა. ამინ!

თეიმურაზს სული შვებით აღევსო. მხურვალე ლოცვამ და რწმენის დაბრუნებამ გული აუღულა და თვალები ცრემლით გაუვსო. ეჭვის ჭიბიც გულიდან ამოფუსფუსდნენ და გაჰქრნენ.

წირვა რომ გათავდა, მხოლოდ ერთი ჭია-ლა შერჩა სულის ჭურღმულში. ეკლესიიდან რომ გავიდნენ, ხელახლა მონათლული ძმა ქრისტესი თეიმურაზი მიუახლოვდა მოხუც მღვდელს და უთხრა:

— მამაო სვიმონ! აი, სახარება მათესაგან, თავი მეშვიდე, მუხლი თხუთმეტიდან ოცდაერთამდე. ამისხენ და განმიმარტე იგი, რამეთუ ვერა გავიგე.

და თეიმურაზმა წაუკითხა:

„ეკრძალენით ცრუ წინასწარმეტყველთაგან, რომელნი მოვიდოდენ თქვენდა სამოსლითა ცხოვართაგან, ხოლო შინაგან იყვნენ მგელ მტაცებელ.“

ნაყოფთა მათთაგან იცნეთ იგინი. ნუ უკვე შეჰკრიბიან ეკალთაგან ყურძენი, ანუ კუროსთაგან ლეღვი?

ესრეთ ყოველმან, ხემან კეთილმან ნაყოფი კეთილი გამოიღოს, ხოლო ხემან ხენეშმან ნაყოფი ხენეში გამოიღოს.

ვერ ხელეწიფების ხესა კეთილსა ნაყოფისა ხენეშისა გამოღებად, და არცა ხესა ხენეშსა ნაყოფი კეთილი ყოფად.

ყოველმან ხემან, რომელმან არა ჰყოს ნაყოფი კეთილი, მოეკვეთოს და ცეცხლსა დაედვას. ნაყოფთა სამე მათთაგან იცნეთ იგინი.

არა ყოველმან, რომელმან მჰრქვას მე: უფალო! უფალო! შევიდეს იგი სასუფეველსა ცათასა; არამედ რომელმან ჰყოს ნებად მამისა ჩემისა ზეცათაგანა“.

გაათავა თეიმურაზმა კითხვა და ჰკითხა მღვდელს:

— მითხარ, მამაო, ვითარ შევეუარდო ეს სიტყვა იესოსი დღევანდელ ცხოვრებას?

მღვდელმა გახსნილი სახარების ერთი ფურცელი გადმოფურცლა, გამხმარი და მთრთოლვარე თითი ერთ ალაგს დაადო და უთხრა:

— წაიკითხე პასუხი, შვილო თეიმურაზ!

უთხრა, მოგრიალდა და ლასლასით წავიდა. ხოლო თეიმურაზმა ნაჩვენები წაიკითხა: თავი შვიდი, მუხლი პირველი:

“ნუ განიკითხავთ, რათა არა განიკითხნეთ“.

თეიმურაზმა იმ დღეს სულის სიცხე გაინელა, ოდესღაც მორღვეული რწმენა გაიმთელა, ნაგვემ კისრიდან ძაღლის მძორი ჩამოიხსნა და წაბილწულ გულიდან ყარცლი ამოირეცხა.

ალარც მყრალი ლემის სუნი ესმის თეიმურაზს. ის დღეც თითქო განათლდა და ქვეყანაც გამხიარულდა.

ხვალ თეიმურაზი ნაშინდარში ავა, მარგოს თავის გარდაქმნას უამბობს, წამოიყვანს, ფეხმოსხლეტილ მეუღლესაც გარდაქმნის, და ბედნიერებით, რწმენით, შრომით, მშვიდობით და სიყვარულით აღსავსე ცხოვრებას შეუდგება.

თეიმურაზი არხეინად და ყოჩაღად მოძუნძულებს ნაშინდარისკენ, თან ჩახლეჩილი ხმით ღიღინებს:

შაბათი რომ დაღამდებაა, კვირა გათენდევება-ა...

მოდის თეიმურაზი და ჰქარგავს გულისამჩუყებელ სიტყვას, რომელსაც მარგოს ეცყვის. დაინყო, დახატა და მოჰქარგა.

თუ მარგო მართლა დაძალებულია, თუ ჯაყოც ახირდა და მარგო არ გამოუშვა, თეიმურაზი ეცყვის ჯაყოს:

— ამხანაგო ჯაყო! ახალმა ცხოვრებამ გარგუნა ჩემი სახლ-კარი, ბალი და ნათეზრები. ღმერთმაც შევარგოს. იმუშავე და მოიხმარე. მაგრამ ჩემი ცოლი ჩემია. მარგო ჩემთვის არავის არ წაურთმევია და შენთვის არ მოუცია. ჯაყო! შენი ძალა უსამღვრო არ არის. ჩვენ მთავრობაც გვეყავს და კანონიც გვაქვს, — აგონდება ხვეისთავს ერთიც და მეორეც. — ნუ

აუხირდები ხელისუფლებას, თორემ ინანებ. ინებე ჩემი გულწრფელი და უუღრმესი მადლობა უხვი მასპინძლობისთვის. სამაგიეროდ ერთს ხუთად გადაგიხდი... დღეს თუ არა, ხვალ მაინც გადაგიხდი... მარგო, წავიდეთ!

მარგოც მადლობას გადაუხდის ჯაცოს, ხელს ჩაავლებს თეიმურაზს და ორივენი წამოვლენ...

— საით წავლენ ხევისთავეები?

ამას მერმე მოისაზრებს თეიმურაზი.

შეიძლება ჯაცომ სთქვას:

— მარგოს ჩემთან გინდა დარჩენა.

— ვისთან? შენთან? ჯაცოსთან?! ხა-ხა-ხა! მარგო, გაიგე ჯაცოს ნაბოღვარი? „მარგოს ჩემთან გინდა დარჩენაო!“ რა მასხარა რამ არის ჯაცო! მაგრამ მაინც შენ რას იტყვი, მარგო?

მარგო წინ წამოდგება და იტყვის:

— ჯაცო! მე დღემდე პატრონი არა მყავდა. ჩემი თეიმურაზი წიგნებმა, საზოგადო მოღვაწეობამ და საქვეყნო ზრუნვამ დააბრმავეს. თეიმურაზი ოცი წელიწადი იბრძოდა, შენ კი არხეინად იტყევი ჩვენს მამულში, გლეხებს ტყავს აძრობდი და სუქდებოდი. ბოლოს, თეიმურის თავგანწირულმა ბრძოლამ ნაცოფი გამოიღო, რომელიც შენ მიითვისე. ჩვენ კი სამათხოვროდ გაგვიხადე საქმე. შენც კარგად იცი, რაც მოხდა. შენ უხეშად ისარგებლე ჩვენის დროებითი უძლურებით და დამიმონე. ეხლა თეიმურმა თვალები აახილა, ყველაფერი დაინახა და გაიგო. რაც მოხდა — მოხდა! ეხლა ყოველივე დაივიწყე. ჯაცო! მე შენი ცოლი არა ვარ. მე ვუბრუნდები ჩემს ერთგულს, ნაცად მეგობარს, ჩემს თეიმურს, რომელიც დღეს ხელახლად დაიბადა ახალ ცხოვრებისთვის, ბრძოლისთვის და ჩემი სიყვარულისთვის. ჯაცო! ჩემი ქმარი ეხლა ძლიერია და ახალგაზრდა! თეიმური უძლეველ და დაუშრეტელ ჯანღონით არის სავსე. ამიტომ დღევანდელ დღიდან სამუდამოდ ვუბრუნდები მას. მშვიდობით, ჯაცო!

ამაყი მარგო მოტრიალდება, თეიმურაზს ხელს ჩაავლებს და ორივენი წავლენ...

— მაინც, სად წავლენ ორივენი?

— ქვეყანა დიდია. — კვლავ ჰფიქრობს თეიმურაზი. — სამსახურის კარები ყველგან

დამიკვირებს. მე სხვა კარებს მოვძებნი: სამრეწველო ან სავაჭრო ამხანაგობას შევადგენ და პრაქტიკულ საქმეს შევუდგები. მართალია, კერძო ვაჭრებიც დღითი-დღე იღვებიან, მაგრამ ვაჭრობის გარდა სხვა ხელობასაც ვიპოვნი. ან ხარაზობას შევისწავლი, ან გაკვეთილებით ვიცხოვრებ, ან კიდევ, თუ მეტის-მეტად გამიჭირდა, ქუჩაში გავალ და პაპიროსს გავეყდი, ან ფესსაცმელის მწმენდავად დავდგები. ბევრი კეთილშობილი და ნასწავლი ცხოვრობს ეხლა ამ ხელობით. ერთი სიტყვით, კმარა ესოდენი ფუტურო სიტყვა და ავი ოცნება, კმარა! ხალხი დავახრჩეთ სიტყვების ზღვაში. ერთი წყვილი ქალამნის მოქსოვით უფრო მეტს ვარგებდი ჩემს თავსაც და ხალხსაც, ვიდრე თხუთმეტი წლის „მოღვაწეობით“.

და თეიმურაზმა „მოღვაწეობა“ ფრჩხილებში ჩასვა. მერმე კვლავ განაგრძო თავის თავთან საუბარი:

— კმარა! ჩემმა ნამოურავალმა პეტრემ წერა-კითხვაც არ იცის, მაგრამ ჩემზე ხუთჯერ მეტი ჭკუა ჰქონია. ადრევე მეუბნებოდა: თავგმა თხარა, თხარაო, და კატა გამოთხარაო. ამას წინათ კი თავისთვის ჩაიბურცუნა: რაც მოგივა დავითაო, ყველა შენი თავითაო.

ივანემაც სწორედ მომიჭრა: ურემი რომ გადაბრუნდებაო, გზაც მაშინ გამოჩნდებაო. ჩემი ურემიც გადაბრუნდა, დაიმსხვრა და გზაც ეხლალა გამოჩნდა. ვხედავ ახალ გზას, ვხედავ! კმარა, კმარა! ეხლა კი ჭკუა ვისწავლე და თვალის გაგახილე.

— მაშ რომელ საქმეს შეუდგება თეიმურაზი?

— საქმე ათასია: საკომისიო მალაზია... ან ბაყლეულის ღუქანი... ლიმონადის ან საპნის ქარხანა... ან ერბოთი და ყველით ვაჭრობა... ან გაკვეთილები, ან პაპიროსის გაყიდვა. ერთი სიტყვით, საქმე უთვალავია... ყველაფერი ადვილად მოეწყობა, ოღონდ...

ოღონდ — დღესვე წამოიყვანოს თეიმურაზმა მარგო, ოღონდ დღესვე დაიბრუნოს ერთგული, შეუცვლელი მეგობარი და... სულიერი მშვიდობა.

ოჰ! სულიერი მშვიდობა! სულიერი მშვიდობა! როგორ მოსწყურდა საწყალ თეიმურაზს სულის მშვიდობა! რამდენი წელიწადი ეძებს მას მშვიერი თეიმურაზი, მაგრამ ვერ იქმნა, ვერ იპოვნა და ვერ დაისვენა. ეხლა კი...

დღეს თუ დაიგვიანა თეიმურაზმა, ხვალ დილით მაინც... ხვალ დილით უქვევლად... უქვევლად!

თეიმურაზი დაილალა. ვერხვის ჩრდილში მიწვა და მიიძინა.

გრილმა სიომ გამოაღვიძა, ბინდი ჩამონოლილიყო. ნაშინდრელ ურემს ნამოენია და შეახტა.

სოფლის თავს რომ მიაღწიეს, ათი საათი იქნებოდა.

ლუქანში შუქი მოსჩანს. თეიმურაზი ჩამოხტა და ლუქანში შევიდა. შიგ ქეშელა და ბრინკა ფუსფუსებენ. ქეშელა დასაძინებლად ემზადება, ბრინკამ კი ჯაცოს სახლში მარილი უნდა აიგანოს.

— მაშ ერთად წ...წნავიდეთ, ბრინკა!

— წახვიდეთ, შენი წირი მე, რატომ არ უნდა წახვიდეთ!

ერთად წამოვიდნენ. თეიმურაზი ჰფიქრობს: „ჯაცომ ბრინკა დამარქვა, მასხარად ამიგდო. ჯაცოს ბრინკასავით ნაცარქექია და ბედოვლათი ვგონივარ. მაგრამ ჯაცო სასტიკად მოსცეუვდება, სასტიკად! ვნახოთ... ხვალ ვნახოთ“.

თეიმურაზი ცუნცულით მიმავალ ბრინკას მისდევს. გულში კი თან-და-თან უძიბებო შიშს, უცნაურ მორიდებას და მოკრძალებას ჰგრძნობს. ისე ეჩოთირება ჯაცოს სახლში შესვლა, თითქო მრისხანე ბატონთან მიდის სახვეწნელად და თავის შესაბრალებლად.

ხუთი წუთის შემდეგ თეიმურაზი ჯაცოს და მარგოს ნახავს. მერმე? რას ეცყვის თეიმურაზი? იშოვნა სამსახური?

— ვერ ვიშოვნე.

მერმე რად მიჰყავს მოულოდნელად მარგო?

— იმიტომ რომ... თავი მოგახებრე, ჯაცო... სტუმრობა გავვიგრძელდა... ეხლა სად მიდიან? ვის მიაღვებიან კარზე?

თეიმურაზმა არ იცის, ვის შეეკედლებიან და ხვალინდელ ლუკმას როგორ იშოვნიან. ის კი იცის, რომ წელანდელი მოქარგული სიციყვები აპრიალეზულ გვინის ნაბოღვარი იყო,

ხოლო ეხლანდელი, უცბად შეითხინილი გეგმა მარგოს გააცინებდა, ჯაცოს აახვიხვინებდა და თეიმურაზსაც გაანითლებდა.

მაგრამ არა უშავს-რა: თეიმურაზი დასაჯერებელ მიზეზს ამაღამ მოისაზრებს და დილით მარგოს წაიყვანს. ეხლა კი ასეთი რთული საქმის გადაჭრა ძალიან ძნელია და დაგვიანებულიც, რადგან ბრინკა და თეიმურაზი უკვე კიბეს მიაღვნიან.

ბრინკამ ძაღლს დაუყვავა. ბოლრამ თეიმურაზი დაუყვავად გვერდით გაიტარა. გვიანლაა თეიერი, გეგმის შემუშავება და შესრულება.

სახლი ჩაბნელებულია... ალბათ ჯაცოსაც სძინავს და მარგოსაც... ყველაფერს ამაღამ მოისაზრებს თეიმურაზი.

ბრინკა საღლაც გასხლტა. თეიმურაზმა პირველი ოთახი ფეხაკრეფით გაიარა და თავის ოთახში შევიდა.

ეს ოთახი თეიმურაზის ახალგაზრდობაშიც მისი საწოლი იყო. ეხლაც ორივენი იმ ოთახში იყვნენ დაბინავებულნი.

მარგოს ალბათ სძინავს... სძინავს ათიოდე წლის წინათ ნაყიდ ინგლისურ საწოლზე, რომელიც მარტენივ... დიდი სარკის პირდაპირ... აი აქვე ფანჯრის ძირში... აი ამ კუთხეში, საიდანაც...

იმ კუთხიდან თეიმურაზს გოლიათური ფშვინვა ესმის. თეიმურაზმა სათვალეები შეისწორა, რამდენიმე ნაბიჯი კიდევ გადასდგა და განიერს, ინგლისურ ტახტს დააცქერდა.

დააცქერდა და მთვარის შუქზე ბეცის თვალებით ძლივს გაარჩია იმ ტახტზე გამოტოლი ორი ადამიანი. დააკვირდა თეიმურაზი და სიგრძე-სიგანეზე იცნო გულაღმა გაშლართული ჯაცო, მისი მტკავლის სიგრძე ულვაშები, პეშვის ოდენა ღია პირი, ცხენის დაკრეჭილი კბილები და ბალიშივით ამოვდებული მკერდი.

ორივენი წელამდე შიშვლები არიან, ხოლო წელქვევით თეთრი ბენარი ახურავთ. მარგოს ჯაცოს მარცხენა მკლავზე მიუდვია თავი და მაძღრად სძინავს. პირსახეც მშვიდი, უმანკო და მაძღარი აქვს. გაფუებული ძუძუები მთვარესთვის ამოუგდია. მკრთალი, თითბერის მკერდი გაუღელნია და ხშირი თმა უდარდელ ღიმილით მოსილ პირსახეზე შავი გველივით შემოუვლია. თეთრი, გატიკული და თლილი მარმაროს მკლავი ჯაცოს ბანჯგვლიან მკერდზე

უღვეს.

თეიმურაზი უცებ თავით-ფეხებამდე ჭიანჭველების ბუდეში ჩაჭდა.

თაში ალი აუეარდა. გულზე ცეცხლის სალგე მოუჭირეს და შიგნეულობას მარწუხებით დასწვდნენ. მისი გვინი ხანძარმოდებულ საგიჟეთს დაემსგავსა. თვალთ დაუბნელდა, თავბრუ დაესხა და მუხლები დასწვდა. მაინც თავს ძალა დაატანა, ორივე ხელით ტახტს დაეჭინა, კისერი წინ გაიწვინა, თვითონაც გაიჭიმა და ორივეს ჩატიებით დააცქერდა.

ორივეს ავის თვალთ ათვალეირებს თეიმურაზი და ხარბის დაკვირვებით სინჯავს. თითქო ხანგრძლივ უსმელ-უჭმელობის შემდეგ გემრიელ სანოვაგეს წაანყდა და ავხორციანი სურათით სძლებოდა, — შხამიან წყურვილს იქრობდა, რაღაც უცნაურ ჟინს იკლავდა და ავზნიან სასმელით ინამლებოდა.

როდის, ან სად ნახა თეიმურაზმა ასეთი სურათი? ჰო, მართლა! ღუქანში, ღუქანში ნახა წარსულ კვირას! ეძინა თუ ეღვიდა მაშინ თეიმურაზს? აღარ ახსოვს. ან ავზნიანი სიზმარი იყო, ან ცხადი უჟმური.

— ნეგა ეხლაც ხომ ლანდი არ არის?

თვალეხი მოიფშენიდა და ჭაყოს მკერდს აკანკალებული თითი დაადო. არც ლანდია, არც უჟმური.

— ცოცხალი ჭაყოა, ცოცხალი!

მიიხედ-მოიხედა. კედელზე ჭაყოს იარაღი ჰკიდია.

— მოჰკალ, მოჰკალი!

რა თქმა უნდა, მოჰკლავს, უეჭველად მოჰკლავს!

მხოლოდ არ იცის ხევისთავმა, ხმლით მოჰკვეთოს თავი, ხანჯლით გაჰკმიროს თუ მაუბერით გახვრიტოს.

ხელი თავის-თავად წაეგანა ადლიან ხანჯალს. ამონვდილი ფოლადი იღუძალი ანარეკლებით ლაპლაპებს.

— მოჰკალ, მოჰკალ ეგ ვერაგი, ეგ ჰარამზადა, მხეცი, საზიზლარი პირუტყვი! მოჰკლავს, ეხლავე მოჰკლავს!

მაგრამ რათ უკანკალებს მარჯვენა? რათ უთრთის ფეხები? რათ უკვინის შიშით მოცული გული?

— მოჰკალ. თეიმურაზ ხევისთავო, მოჰკალ! ეხლავე, ეხლავე მოჰკლავს!

ღმერთო, აპატიე ხევისთავს! ადამიანის სისხლი უნდა დაჰღვაროს... კაცი უნდა მოჰკლას, კაცი!

— კაცი კი არა, მხეცია, მხეცი!.. აბა, ასნიე ხელი!.. ასნიე და დაჰკა!.. დაჰკა! თეიმურაზის ხელი მაღლა იწევეს, გული კი თავისთავად ჩურჩულებს:

— ღმერთო დიდებულო!.. უფალო ძლიერო! შემინდვე მე შეცოდებანი ჩემნი და მომეც მე ძალა რათა... რადგან... მეც ადამიანი ვარ, ადამიანი!

უცებ თავში ყინულის ჟრუანტელმა დაჰკრა და ქუსლებამდე ჩაურბინა. თვალებზე ბინდი გადაეფარა, მკლავი მოუდუნდა, ფეხები უკან წაუცურდა, თვითონაც შავ ბურანში შთაინთქა და მოსხლტა.

იმავე წუთს თითქოს იმ იატაკზე ვილაცამ ნათოცით გატეხილი ცომარა დააგდო. მახვილმა ბზრიალი გაიღო.

თეიმურაზმა იმავე ლოგინში გაახილა თვალები, სადაც ერთი საათის წინ ჯაყო და მარგო ჩახუტულები იწვნენ. გაახილა და თავი საგონებელს მისცა.

იქაურობას ათვალთქვებს, რალაცას იგონებს, რალაც ლანდს ებლაუჭება. ის ლანდი კი თეიმურაზის დაღლილს და დასუსტებულ მესხიერებას გაურბის.

ჩაცმული მარგო ქმრის თავთან ზის და კაკლის ცოცხებში ჩანოლილ მთვარეს ჩაციებით გასცქერის. თეიმურაზი არ ინძრევა, კვლავ ოთახსა და მარგოს ათვალთქვებს და დაეინყებულს იგონებს.

უცებ წელანდელმა სურათმა თეიმურაზს თვალწინ ელვასავით ჩაურბინა. ოდნავ

წამოინია, ერთი ღაიგმინა, ღაიკვნესა და თითქოს იმ გმინვას თვისი მიღეული სულიც ამოაყოლა.

მარგომ თეიმურაზს ხელი შუბლზე დაადო, მაგრამ არ მოიხედა და კაკლის ფოთლებში მიღულულ მთვარეს თვალი არ მოაშორა.

თეიმურაზი მარგოს ხელს ორივე ხელით დასწვდა და მიიზიდა. მარგო მაინც არ შეინძრა, კისერი უარესად მიიღრიცა და სულთმობრძავ ქმარს უფრო მეტად აარიდა თვალი.

თეიმურაზმა ხმა ძლივს იპონა:

— მარგო, ჩემო მ...მმარგუში! ეს რა ამბავია? ეს რა დ...დღამემართა? — მარგოს ხმა ჩაუწყდა.

— ეს რა ღვთის რრრისხვა დამაგყდა?! ეს რრროგორ მოხდა, რომ შენ, ჩემმა ერთგულმა მ...მმეგობარმა ჯაყობე გამცვალე?! მ...მმარგუში, ჩემო მარგუში! ხმა ამოიღე! სთქვი, როგორ მოხდა მეთქი?

მარგო კვლავ სდუმდა.

— ჩემო მ...მმარგუში! პასუხი მაინც მომეცი, დ...დღამამშვიდე... რათ მოხდა? როგორ მოხდა ეს ამბავი?

მარგომ უძირო ოხვრით ამოიოხრა და ოდნავ გასაგები ჩურჩულით ორი სიტყვა ძლივს ამოისუნთქა:

— არ ვიცი...

— მესმის, მ...მმესმის. გეძნელება ლაპარაკი... მ...მმესმის. იმ მხეცმა შენზე ძალა იხმარა. რა თქმა უნდა...

— მართალია. — ამოიბგერა მარგომ.

— რა თქმა უნდა, ძალით დ...დღაგიმორჩილა. შენც დამიძალე, რადგან შ...შშეგეშინდა ულუკმა-პუროდ დარჩენისა და ს...სსირცხვილისა არა? აგრე მოხდა ეს ამბავი, არა?

— ჰო... აგრე მოხდა.

— ეხლა კი ყველაფერი მესმის... ძალიან კ...კვარვად მესმის. მართაღს ვამბობ თუ არა? და ერთხელ კიდევ გაიმეორა:

— მ...მართაღს ვამბობ თუ არა?

მარგომ ერთხელ კიდევ ამოიოხრა და ძლივს ამოისუნთქა:

— ჰო, მართალია.

— პირველად ეს ამბავი მაშინ მოხდა, გ...ტფილისიდან რომ მოდიოდით, არა? მარგომ პირსახე ხელებში ჩაიმალა.

— იმ ღამეს ლევანაშენში არ ჰყოფილხართ... არც თომა გინახავთ. ესეც ხომ მართალია? ისევ დუმილი.

— რაკი ჯაყოს ერთი ძ...ძალადობა შერჩა, მერმე შ...შეგეჩვია, არა? შენ, რა თქმა უნდა, უძალიანდებოდი, იგ...ტგანჯებოდი, მაგრამ იმ მხეცს ტყვედ ჩაუვარდი. ს...სსირცხვილით ვეღარ გამიმჯღავნე, სისხლისა გ...გგეშინოდა. რა თქმა უნდა, ასე მოხდებოდა. უეჭველად ასე მ...მმოხდებოდა. ამიგომ გაჩუმდი, არა?... მართაღს ვამბობ თუ არა?

მარგო კვლავ სდუმდა.

— მითხარი, გ...გგენაცვალე, მითხარი, მართაღს ვამბობ თუ არა? მარგოს ხმამ სიოსავით გაითუჩუნა:

— მართაღს ამბობ.

თეიმურაზს თითქო გულს მოეშვა, თითქო რაღაც გაუხარდა. წამოიწია და ნიდაყვზე დაეყრდნო. დაეყრდნო და აბუტბუტდა:

— მ...მადლობა უფაღსა! მ...მადლობა უფაღსა!.. ეხლა კი ყველაფერი ცხადია... ეხლა ყველაფერი მესმის... გულმა არ მიმტყუნა, მე უარესი მეგონა. გ...ვეფიქრე: იქნება ჩემმა მ...მმარგუშამ ჯაყო მამჭობინა? იქნება ხორციელ კავშირის გარდა გრძნობათა კავშირიც დამყარდა მეთქი? ვინ იცის, როგორ არის მ...მომმართული ქალის გული! მაპატიე, ჩემო მარგოში, ჩემო ერთგულო მ...მმეგობარო... მაპატიე, რომ ასეთმა უმსგავსმა აზრმა გამიარა თავში... შიშის ბრალია, შიშისა! შიშის და სიყვარულისა... მ...მადლობა უფაღსა! მადლობა უფაღსა, რომ შევცდი. ჯაყოს კი ამ მ...მმხეცობას არ შევარჩენ, არასოდეს არ შევარჩენ!

წავიდეთ აქედან, მარგუში! დ...დღლითვე წავიდეთ. არა, დღლით კი არა, ეხლავე წავიდეთ, ეხლავე!

და დაფაცურდა:

— ეხლავე მეთქი, ეხლავე, ეხლავე! შორს ამ ბუნაგიდან, შორსს. ადექი, ჩ...ჩჩაიცივი... ჩქარა! ჩქარა!..

თვითონაც წამოდგა და გამოცოცხლდა:

— მარგუში! ჩემო მარგუში! ოღონდ ეხლავე წავიდეთ ამ ბილწი ოჯახიდან და ყველაფერი თავისთავად მოწყობა: ყველაფერს გაპატიებ, დ...დღაავივიწყებ. მე უკვე ნაპატივევი და დავიწყებული მაქვს... მე არაფერი არ ვ...ვეცი, არც არაფერი მინახავს. ყ...ყველაფერი ამოვიგდე თვალიდან და ხსოვნიდან. მეგსაც გეტყვი: ყ...ყველაფერი ჩემი ბრალია, ჩემი! მარტო მე ვარ დამნაშავე; მარტო მე ვარ ბრალიანი! ახ...ახია ჩემზე, ახი!.. მაგრამ დღეს წინანდელი თეიმურაზი მ...მმოკვდა და ახალი დაიბადა. რაც მოხდა — მოხდა! მორჩა და გ...გგათავდა! მე არაფერი არ მახსოვს მეთქი. ყ...ყველაფერი გაპატიე და დავივიწყე... მარგო! მარგუში! შენც მაპატიე და დაივიწყე. დავიწყეთ ახალი ცხოვრება, მარგუში, დავიწყეთ. ჯაცოს კი... არ შევარჩენ ჩემს შერცხვენას. არ შევარჩენ მეთქი!

და მუქარით თითს უქნევდა:

— არ შევარჩენ! არ შევარჩენ მეთქი!

— ვის არ შევარჩენ შენა?! — დაიჭიხინა ამ ღროს ჯაცომ და ოთახში შემოგორდა. შემოგორდა და მთვარის შუქზე ადლიანი ხანჯალი ააპრიალა. ის ხანჯალი, რომელიც წელან თეიმურაზს გაუვარდა ხელიდან.

ჯაცო თითქო სალაშქროდ მიდიოდა: თხემით-გერთუამდე იარაღში იყო ჩამჯდარი. ზურგზე თოფი ჰქონდა გადაგდებული, თეძოზე — თეიმურაზის პაპისეული ხმალი, მკერდზე — სამი სავაზნე, ხოლო მარცხენა ხელში — მაუბერის რევიოლვერი.

— ვის არ შევარჩენ-მეთქი, ბრინკა, ვისა?! ჯაცოს არ შევარჩენ? ჯაცოსა?!

მარგომ შეჰკვივლა. უმაღლ წამოხტა, ჯაცოს გადაეღობა და მკლაფზე ჩამოეკიდა:

— ჯაცო!.. ჯაცო, დამშვიდდი, დამშვიდდი!

— ჯაცოს არ შეგარჩენ მეტქი, ჯაცოსა?! — კვლავ გაჰკიოდა ნახიზნარი. — დედას გიტირებ ჯაცოი, დედასა!.. გაგიშვი ჯაცოი! გაგიშვი მეტქი, რო ღორივით დაგკლა ეს ბრინკაი, ესა!

აპრიალეზულ ხანჭლის დანახვაზე თეიმურაზს სისხლი გაეყინა. უმაღ კუთხეში აიტეზა და კბილების ნკაპუნით ალულლულდა:

— მე... მე არ...რრაფერი... დამშეიდდი, ჯაცო, დამ...მშეიდდი! იარალით როგორ შეიძლება... გ...გგაუგებრობა მოხდა, ჯაცო, გაუგებრობა. გამ...მმოვარკვიოთ, შე კაი კაცო, მ...მმოვისაზროთ, მოვ...ვეიფიქროთ... ვიმ...მმსჯელოთ.

ჯაცო მაინც არ სცხრებოდა კვლავ შოთავდა და თეიმურაზისკენ იწედა.

— გამიშვი ჯაცოი! გამიშვი მეტქი ჯაცოი!

— ჯაცო, გეყოფა, იკმარე. — ამშვიდებდა მარგო.

— ჯაცოს გემუქრება ბრინკაი? ჯაცოსა?! დედას გიტირებ ჯაცოი, დედასა!

ბოლოს, როცა ჯაცომ კუთხეში აბუზულ და აცახცახებულ თეიმურაზისგან უვნებლობა იგრძნო, ხანჭალი ქარქაშში ჩაავლო. დონჭი შემოიყარა და გადხარხარა, — ისე გადხარხარა, რომ სახლში ყველანი გამოაღვიდა.

— ხა-ხა-ხა! ბრინკაი ჯაცოს სამაგიეროს გადაგიხდი? ხო-ხო-ხო! ბრინკაი ჯაცოს არ შეგარჩენ?! ხი-ხი-ხი!

მერმე უცებ ხარხარი შესწყვიტა, თეიმურაზს კისერში ორი თითი დააგლო და წინ წამოაყენა:

— რა გინდოდეს შენა? ჰა? რა გინდოდეს მეტქი? მარგოი? მარგო გინდოდეს?

— მარგო ჩემი ც...ცოლია, ჯაცო. უნდა წნავიყვანო.

— მარგო უნდა წავიყვანო?! მერე, რათ გინდებოდეს? ჰა, რად გინდებოდეს მეტქი მარგოი? რა შენი საქმე იქნებოდეს ასეთი ცოლი? ვერ აჭმევდე და ვერ შეინახვებდე. აქამდის შენთან იყავი მარგოი. როგორ გახდი მერე? მარგო ძვალი-და დაგრჩა. შენ ხელში კალოს ცხენივით გახდი მარგოი. აბა ახლა გიყურე! ამასავით ინდაურიც ვერ გასუქდება. მაშა! აგრე

ვიცის კარგი ცხოვრებამა! მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომა! შენ კი... ი-ი—იჰ, შე ბრინკავ, შენა!
შენც კაცი იქნებოდე, რალა! ფუჰ!

და ისეთი ზიბლით გადააფურთხა, თითქო თეიმურაზის მაგივრად იმ ალაგას უნმინდური
რამ ეგდლო.

— არც ძ...ძალით შეიძლება, ჯაყო, — უსაყვედურა თეიმურაზმა და ბორძიკით სცადა
დარიგების მიცემა შესახებ თავის ოჯახურ უფლებისა.

ჯაყომ ისევ დაცინვით და ზიბლით მოუჭრა:

— რომელი პრაგა ლაპარაკობდა შენა?! რის ზაკონი?! აი შენი პრაგა და ზაკონი: ფუჰ!
და იატაკზე დანაფურთხი ფეხით გაგლისა.

— აი ჯაყოს ზაკონი. — და ოდნავ ხანჯალი ამოსწია. — შენა, გააღვიძებდე და გაიგებდე,
რომა ზაკონის დრო აღარა ხარ მეთქი! წინათ თქვენა სწერდებოდეთ ზაკონებსა, ახლა კი
მორჩებოდით და ჩაძაღვდებოდით! ეხლა მე გწერ კანონებსა, მენა! ჯაყო გწერს კანონსა,
ჯაყოი! მაშ, მაშა! გაიგებდეს ამასაც, გაიგებდეს მეთქი!

და, ბოლოს, დაგა ასე გადასჭრა:

— ნულარ ლაპარაკობდე მეთქი! გაათავებდე! მარგო ჯაყოსია და ჯაყო აღარ მოგცემდი;
აღარა! ეხლა წახვიდოდე და საცა გინდებოდე, იქ გიჩივლებდე ჯაყოსა, მორჩი და გათავდი!

თეიმურაზმა უკანასკნელი ხერხი სცადა:

— მარგოს მაინც გ...ვეკითხოთ, ჯაყო.

ჯაყო ამას არ მოელოდა. ჯერ მარგოს დააცქერდა, ოდნავ შეეყოყმანდა, მერმე განზე
გაღდა და დაიმკლავა:

— მარგოსა? ძალიან კარგი. ვკითხოთ მარგოსა. თეიმურაზი მარგოს მიუბრუნდა.

— მარგო, დაგა შენ უნდა გ...გგადასჭრა.

— აბა მარგო, გითხარი, ვინ გინდოდე, მე თუ ბრინკაი? და ორივენი მარგოს მიაჩერდნენ.

ჯაყომ ნახევრამდე ამოსწია ხანჯალი და მარგოს დაუბღვირა. მარგომ ხელები პირსახეზე

აიფარა.

— მარგუში, რას გ...გგაჩემებულხარ?

და თეიმურაზის ხმაში თრთოლვა და შიში მოისმა. ჯაცომ მარგოს პირსახიდან ხელები აავლიტა და უბრძანა:

— გითხარი! გითხარი, ეხლავე, ვინ გინდოდე, მე თუ ბრინკაი?

— თავი დამანებეთ... გრცხვენოდეთ... — დაიკვნესა მარგომ.

— მარგუში!. ჩემო მ...მმეგობარო!. ხომ ხედავ, რომ სხვანაირად დავა ვერ გ...გგადასწყდება. სთქვი და გაათავე. — მერმე ჯაცოს მიუბრუნდა: — ჯაცო, მე პ...პპროტესტს ვაცხადებ მაგ ხანჯლის გამო. სადაც იარაღია, იქ ნ...ნნებისყოფა თავისუფალი არ არის.

— ვიცის ჯაცომა შენი თავისუფლებაი, ვიცის! გაჩუმიდებოდე ბრინკაი, თორემაა...

ხანჯალი კიდევ ამოსწია და ერთი ნაბიჯი თეიმურაზისკენ გადადგა. თეიმურაზი მიყუჩდა და კუთხეში აიხუბა. ჯაცომ ისევ მარგოს შეუტია:

— ჰა, იცოდე თუ არა ჯაცოსკენა? მარგომ ისევ საცოდავად დაიკვნესა:

— თავი დამანებეთ მეთქი. გრცხვენოდეთ... გრცხვენოდეთ! — და კარებისკენ გაიწია, მაგრამ ჯაცომ გზა მოუჭრა:

— სად წახვიდოდე! ეხლავე იცოდე მეთქი ყველაფერი, ეხლავე! თეიმურაზი მარგოს მიეშველა:

— მ...მმარგუში, მე მივდივარ ამ სახლიდან... მოდიხარ თუ რრჩები? ქუდი დაიხურა, კარებს მიაღვა და მოტრიალდა:

— მარგო, მე მ...მმივდივარ მეთქი. მოდიხარ თუ რჩები? ჯაცომ მარგოს გზა მისცა:

— ჯაცო ძალა არ დაგატან... თუ გინდებოდე, წახვიდოდე! ეს შენა და ესეც თეიმურაზი. აბა, გაგათავე! — და ხანჯალი წვერამდე ამოსწია.

მარგო პირქვე დაეცა ლოგინზე და პირსახე ბალიშში ჩაიმაღლა, თეიმურაზმა ძლივს გაუძლო ერთი წუთის ღუმილს. ბოლოს, ერთხელ კიდევ ჰკითხა აჩუყებული ხმით:

— მარგო, უკანასკნელად გ...გვეკითხები, მოდიხარ, თუ რჩები? მარგო კვლავ სდუმდა. ჯაყომ გამარჯვებული ცხენით კბილები გააელვა.

ხანგრძლივი ღუმილის შემდეგ თეიმურაზმა ძლივს ამოიკნაულა:

— მაშ რ...რჩები?... დაუა გ...გგათავებულა...

— მაშ, მაშა, — შეაზანზარა თანჯრის მინები ჯაყოს ჭიხვინმა: — გათავებული ხარ, ბრინკა, გათავებული! მარგო აქ დარჩი, აქა! მაშ, მაშა, აგრე ვიცის ჯაყომა!

ხევისთავის ნახიზნარმა რიხიანი ღონჭი შემოიყარა და ორად მოხრილ თეიმურაზს ძლევამოსილის თვალთ გადახედა:

— გათავებული ხარ, ბრინკა გათავებული! ღროა აქედან ნახვიდებოდე! აბა, ჩქარა. გაგათრიე ამ სახლიდან.

თეიმურაზმა მონამლულის ხმით წაილულლულა:

— მაშ მ...მმშვიდობით, მარგო! მ...მმშვიდობით, მ...მმარგუში!... პასუხად ბალიშიდან მარგოს ქვითინმა ამოხეთქა.

— მარგო!... მ...მმარგუში!

და თეიმურაზმა უმალ ცახცის წინ ჩაიჩოქა, მარგოს თეხებს ხელები მოხვია, ზედ დააკვდა. აქვითინდა და აყმუვდა:

— მარგო!... მარგუში!... ჩემო მარგუში!... უშენოდ ვერ წწავალ... ვერსად ვერ წავალ... გაიხსენე ყველაფერი... მოიგონე ჩემი წარსული. ყოველივე დავივიწყეთ... ახალი ცხოვრება დავიწყეთ... დამიჯერე, ჩემო მარგო, დამიჯერე, მე ხელ-ახლად დავიბადე... გონს მოდი, ჩემო ძვირფასო! ვისზე მცვლი? ვინ ამჯობინე ჩემს თავს? მარგო! მ...მმარგუში!

ჯაყო ჯერ შედრკა. მერმე ცალი ხელით თეიმურაზს დასწვდა და მარგოს თეხებს ააგლიჯა:

— კარგი, გვეყოფოდეს! ჩქარა ნახვიდოდე აქედანა! — და კარებისკენ მიაგრილა. თეიმურაზი უცვბ აინთო. ჯაყოს ხელიდან გაუსხლტა და ისტერიული კივილით აკივდა:

— მხეცო!.. ველურო!.. ეს რა მიყავი?! რას მმძიმვრები?! პირუტყვო! ჰარამზადავ! ცეიდან გამოვარდნილო დათვო!

და უცებ ჯაცოს ხანჯალს ეცა.

ჯაცომ თეიმურაზი კუნძივით მხარზე აიგდო და კარებისკენ წაიღო, თან დათვივით ბურტყუნებდა:

— არ წახვიდოდე ჩემი სახლიდანა? არ წახვიდოდე? გაჩუმდებოდე მეთქი, თორემა, ღმერთმანი, ისე სცემდი, ისე სცემდი, როგორც ძაღლსა!

ჯაცომ ის ორი ოთახი გაირბინა, აფართხალეული თეიმურაზი კიბებზე ჩაუშვა და თანაც მიაყოლა:

— ესეც შენა! არც ეხლა წახვიდოდე?

ისევე სახლში შებრუნდა და კარები გადარაბა.

თავი IX

კიბის ძირში დაბმული ძაღლი თეიმურაზს თავზე დასდგომოდა და გააფთრებით პირსახეში ჰყეფდა. ნაბეგვი და დამგვრეული ნაქმრევი ზღაბზენით, კლაკვნით და კვნესით წამოდგა და ნაღრძობი მკლავი ძლივს აითრია.

ჯაცომ აიფნიდან გადმოიხედა და გადმოიძახა:

— ბოღრია, სუ!

ძაღლი მაშინვე გაინაბა.

— ბრინკა, აბა, ჩქარა დაიკარგებოდე აქედანა, ჩქარა გავატრიე ჯაცოს სახლიდანა, თორემ ჯაცო მოხვიდოდე და ვაი შენი ბრალი მაშინა!

თეიმურაზს აღარ მოაგონდა კიბებზე დაკარგული ქუდი და სათვალეები.

ბოღრიას გაუსხლტა, ეზო გადაირბინა და ბნელ ორღობეს შეერია. ფერწასული მთვარე მთის თავზე შემდგარა. ზემო ხეობიდან ნიავეი მოჰქრის. სოფელს ღრმა ძილით სძინავს.

ბოლრია-ძალლი მოუსვენრად იღრინება და ჯაჭვს აჩხარუნებს.

ბორძიკით მირბის ცეცხლ-მოკიდებული თეიმურაზი. მირბის და ველარაფერს ვერ ჰხედავს. მხოლოდ ლიახვის შხუილი, საკუთარი ფეხის ხმა, თავისივე გულის ცემა და ხენემა ესმის. მირბის და ხან მაღალ ხორხს ნამოჰკრავს მოღუნებულ ფეხს, ხან ქვას აწყდება და ხან კიდევ ეკლიან ღობეს ეხეთქება.

უცებ ფეხებში ღბილი რამ მოედო. შიშისგან შეჰკვივლა, გვერდით გასხლქა და სირბილს მოუმაგა.

მირბის თეიმურაზი და უკან კნავილით ჯაყოს შავი კატა მისდევს.

წინ ბაყაყების ყიყინი ისმის. კატამ თეიმურაზს გაუსწრო, მერმე შემობრუნდა, თვალეში ორი მწვანე სანთელი შემოანათა და ჩვილი ბავშვივით შეჰკნავლა.

— მიაუ-უ-უ...

თეიმურაზმა ჯაყოს კატა იცნო. იცნო, მაგრამ უნებურად შეჰკვივლა და კოჭებამდე მყრალ გუბეში შესტოპა.

ბაყაყებმა ყიყინი შესწყვიტეს და ცყაპა-ცყუპით გლაპოში მიიმაღნენ.

ისევ მირბის უსინათლო თეიმურაზი. ორღობეს გასცდა და პეტრეს კალოს ჩაურბინა. კალოდან გამოვარდნილი ძალლი თეიმურაზს ყფით მოსდევს. საბზლიდან ვილაც ხმას აძღვებს:

— რომელი ხარ?

თეიმურაზმა პასუხი არ გასცა და ისევ გაიქცა. ხორხს ფეხი ნამოჰკრა, წაიქცა და ისე შეჰბლაგლა, რომ საკბენად მინანვღენი ძალლი შეშინდა და გაოცდა. მერმე მოტრიალდა, კუდი ამოიძუა, უკანვე გაიქცა, შორი-ახლოს ჩაცუცქდა და აყმუვდა.

— რომელი ხარ მეტყე მანდა? — მეორეჯერ ისმის კალოდან.

საით მირბის სულადულებული თეიმურაზი?!

— ლიახვისკენ!... ლიახვისკენ!

რად მირბის თეიმურაზი ლიახვისკენ?

— იმიტომ რომ... კმარა! კმარა! დროა ყველაფერი გათავდეს. დროა! თეიმურაზს ყველაფერი გაუთავდა, ყველაფერი დაეწგრა და დაეღუპა.

გორში აშენებულს ქრისტიანულ ხუხულასაც უჩინარმა ბედმა თითი წაჰკრა და ისე დააბნია, რომ გუშინდელ მორწმუნე თეიმურაზს იმ ნაცოდვილარ რწმენისა ეხლა ერთი ნაპერწკალიც აღარ ახსოვს.

აღარაფერი შერჩა ოდესღაც უღარდელ თეიმურაზს: არც ცოტაოდენი ქონება, არც ამოდენა ჯათით ნაშოვნი სახელი, არც მამაპაპეული სახლ-კარი, აღარც ორიოდე დღით განახლებული სული, აღარც ოდესღაც ერთგული ცოლი და აღარც ხალხის პატივი — აღარაფერი, აღარაფერი!

ერთგული მეგობრის ნუგეშით და უმნიველო სახელით კიდევ შეეძლო თეიმურაზს უგემური სიცოცხლის თრევა. ეხლა კი როცა მარგოც წაართვეს და პატივიც აჰყარეს, თეიმურაზს მხოლოდ ძაღლის მყრალი მძორი-ლა შერჩა კისერზე, რომელიც სიკვდილამდე უნდა ათრიოს.

აღარ შეუძლიან თეიმურაზს ასეთი მძიმე და მყრალი ბარგის ზიდვა, აღარ!

— კმარა! მეყოფა, მეყოფა!

ორმოც არ არის უძირო, ხოლო თეიმურაზის ნამების ორმოს ძირიც აღარ უჩანს.

კმარა! აღარ ძალუძს თეიმურაზს მარად ამ ბნელ ორმოში ჩასვლა და ჩაძირვა. სკობს ორიოდე წუთში გათავდეს ყველაფერი: უაზრო წარსულიც, შხამიანი აწმყოც, ბნელი მომავალიც და... ძაღლის ლეშიც, მყრალი ძაღლის მძორიც, რომელმაც ლამის გაჰკუდოს ხევისთავიც და ის ხეობაც.

რას იტყვიან თეიმურაზის ნათესავეები და მიმდევარი, მეგობრები?

— რომელი მეგობრები? ვინ ნათესავეები?

აღარა ჰყავს თეიმურაზს არც მეგობრები, აღარც ნათესავეები. თანაზიარნიც ისე დაილივნენ და გაითანგნენ, რომ მათი კვალიც კი აღარსად მოსჩანს. მხოლოდ ბოვი გაიხსენებენ თეიმურაზის ღვანლს, ფლიდურად მოიგონებენ იმის დათესილ მადლს და

გაკვრით იტყვიან:

„საწყალი თეიმურაზი! რა უბედურად დატრიალდა მისი ცხოვრება! როგორ დაიღუპა ასეთი ადამიანი! ღმერთმა საიქიოს მაინც მისცეს შვება და მოსვენება“.

და ერთი საათის შემდეგ სამუდამოდ დაივიწყებენ თეიმურაზის მადლსაც და სახელსაც.

— კმარა! კმარა!

ეყოფა თეიმურაზს გოლგოთის აღმართი, ეყოფა!

იქნებ ვინმემ თეიმურაზის სიტყვები გაიმეოროს, რომელსაც თვითონ თეიმურაზი ხშირად იტყოდა ხოლმე, როცა უკანასკნელ ხანებში ვინმეს სიკვდილს გაიგებდა:

— ეხლა მიუხვდით აზრს ჩინელების ერთს ადათს: როცა ვინმე დაებადებათ, წინდანინვე სტირიან იმის მწარე ბედს; ხოლო როცა მოუკვდებათ, იმის ტანჯვა-წამების დასრულებას მოილხენენ. ამიტომ არც მე ვსტირი ვინმეს სიკვდილს, მშურს კიდევაც.

ოღონდაც! ოღონდაც! ჰმურს თეიმურაზს მიცვალებულთა ბედი! იცხოვრეს, თავისი ხვედრი მიიღეს და წავიდნენ, წავიდნენ და ამ ჯოჯოხეთს აღარ დაუბრუნდებიან.

ეხლა თეიმურაზის წამების დასასრულიც მოვიდა. გათავდა ყველაფერი! ხუთიოდე წუთში გათავდება ყოველივე! ეყოფა თეიმურაზს საამქვეყნო ურვა და ძვინვა, ეყო!

— მარგო? მართლა, რას იბამს მარგო, როცა თეიმურაზის სიკვდილს გაიგებს? რა თქმა უნდა, მწარედ იტირებს და შავად იგლოვებს. მაგრამ... ოოჰ, შავგულო ფარისეველო! ოოჰ, ორპირო, ფლიდო, აგზნიანო დედაკაცო! ჭრელო გველო! მრუშო, ბილწო, ჭუჭყიანო ორმოე! წყეულიმც იყავ, ჰოი, უმაღურო მეძავო! იყავ წყეული უკუნითი უკუნისამდე. ამინ! ამინ! შხამად ამოგივა ერთ ღროს ეგ ვერაგობა და მზაკვრობა, შხამად! შხამად!

თეიმურაზს ერთ წუთში თვალწინ ათასმა წვრილმანმა აზრმა, სურათმა და მოგონებამ გაურბინა.

კიდევ რაღაც სათქმელი მოაგონდა, მაგრამ ამ ღროს იმ მორევს მიაღვა, სადაც წინათ ნემს-კავით თევზაობდა.

„აბა, ერთი!.. ორი!..“

— მიშველეთ! მიშველეთ-ეთ!..

მისი კივილი ღამის ღუმელს აფრთხობს.

შავ კატას თითქოს ესმის თეიმურაზის უიმედო მონოლოგი. მდინარეს ნაპირ-ნაპირ მისდევს და სჩხავის. კალოდან ძალღიჯ უკან გამოჰყოლია, ბეჭობზე ჩაცუცქებულია და გაბბული ყმუილით ჰყმუის.

თეიმურაზის ბლავილი პეტრეს შვილს ნინიკასაც მისწვდა კალოზე. მორბის ნინიკა და ჰყვირის:

— რომელი ხარ?.. ვინა ხარ?

— მიშველეთ-ეთ!

— სადა ხარ?.. სადა ხარ?..

— მიშველეთ-ეთ!

— მოვდივარ! ნუ შეშინდები, მოვდივარ!

თეიმურაზმა ნაპირის ქვას ხელი წაავლო და ამოტივტივდა. ცალკე პირსახეში სცემს და სცდილობს თავისი კერძი კლდეს ჩამოჰგლიჯოს და ჩაიხუტოს.

ნინიკა მოვარდა და თავთ წაადგა:

— რომელი ხარ? სადა ხარ? თეიმურაზი ძლივს-ღა ხრიალებს:

— თ..თთეიმურაზი... თ...თთთეიმურაზი ვარ. მიშველეთ, ნინიკა, მიშველეთ-ეთ! ნინიკა წყლის ნაპირზე ჩაცოცდა, თეიმურაზს ხელში ხელი წაავლო და გაამხნევა:

— გამაგრდი... არ შეშინდე... აქა ვარ...

რიყრაყმა მოატანა.

ოდნავ მოსულიერებული და გონმოსული თეიმურაზი ნინიკას საბგელში გაშოტილა. მისი

ნამოურავალი პეტრე, ნინიკა, ჯაყო, მარგო, ნახუცარი ივანე და ხუთიოდე გლეხი წყალში განურულ თეიმურაზს თავთ დასტრიალებენ.

დონიჭ-შემოყრილი ჯაყო იქვე სდგას და იღიმება.

— აკი გითხარი, ძაღლი კონლობით არ მოკვდები მეთქი!

ნინიკამ ტუჩები მოიკვნინა და ჯაყოსკენ ერთი ნაბიჯი გადასდგა.

დაჩოქილმა მარგომ თეიმურაზის სველი თავი მუხლებზე დაიდო და მოუაღერსა:

— თეიმურაზ!.. თემურ!.. არა გრცხვენნიან?!.. რას იტყვიან, რას იფიქრებენ?

თეიმურაზი იკლანკება, ხელებს ძლივს ალივლივებს, პირს შოშიასავით აღებს და წყალს აღებინებს. ბოლოს, თევზის თვალები მარგოს შეანათა, სახე უარესად დაიღრია და ძლივს წაილულულა:

— დაიკარგე... დამეკარგე აქედან, შე უნამუსოვ!.. უსინდისო! მარგო გველნაკებნივით წამოხგა.

ჯაყომ მარგოს შეუტია:

— აკი გითხარი, ნუ წახვიდოდე მეთქი! თეიმურაზი, არ გინდა მეთქი შენი ნახვა, არა! გაიგებდე, ადამიანო, გაიგებდე, რომ ბრინკას აღარ გინდა მეთქი შენი ნახვა, აღარ!

მერმე თეიმურაზს ზიზლით დაჰხედა:

— მაშ ეგდებოდე მაგრე! მოკვდებოდე ძაღლივითა! ლობიო! ქალაჩუნა! ქალაბინა, ფუჰ, შენი ვაჟუაცობა!

— გაეთრიეთ... დამეკარგეთ... მხეცებო! ნადირებო! — ლულულულებს თეიმურაზი.

— ჯაყო! — აღუღებული ხმით წამოიხრიალა ნინიკამ და ცეცხლმოკიდებული თვალები ჯაყოს მიანათა. — გეყო! გეყოთა მეთქი თორემ... თორემ...

ჯაყო ჯერ აღრინდა და ნინიკას ეშვი აჩვენა. მაგრამ იმის თვალებს რომ წააწყდა, უცებ მოღბა, მოიდრიკა, თვალი მოარიდა, გაბრუნდა და აცირებული მარგო ძალით გაიყვანა. მერმე კარებიდან ისევ შემოიხედა, მიბნედილ თეიმურაზს კბილები გაუელვა და ნეკი გაუშვირა:

— ალუ-უ! ნეგზე არ გიკვინო! შე ბრინვა, შე ნაცარქექია, შენა!. ალუ-უ, ალუ-უ თეიმურაზსა, ალუ-უ-უ! აკი გითხრამდა ჯაყოი, რომა...

ნინიკამ ჯაყოსკენ გაინია. ჯაყომ სიტყვა შუაზე გასწყვიტა და კარები გაიჭახუნა.

ნაწილი მესამე

თავი I

ერთი კვირის შემდეგ ჯაყო ნახუცარ ივანეს ეუბნებოდა:

— ეს საქმე თუ გაგიკეთე ჯაყოსა, სამოცი ჩანახი პური მოგცემ.

— კარგი, ჯაყო, ვნახავ, ვცდი.

— კიდევ ერთი რამე უნდა გითხრამდე: თუ ნაშინდარს სკოლა გაგიკეთე, მეც ერთი ურემი და ერთი კაცი მოგცემ სამუშაოთა. მაგრამ კაპრატივი არ გინდა ჯაყოსა!

— ვიცი.

— კხორტუ კაპრატივი! არ გინდა კაპრატივი ნაშინდარსა! ვიცის ჯაყომა, რათ გინდა აქ კაპრატივი. ვიცის! ხალხი ტყავი გინდა გაგაძრო, განა! ვიცის ჯაყომა, ვიცის!

— ჯაყო, კოლპერატივის საქმეში მე ვერ დაგეხმარები, თეიმურაზის საქმეში კი მოგეშეულები.

— კარგი მამა! კაპრატივი მერე იყავი. შენ ჯერ თეიმურაზის საქმე გაგიკეთე. აბა, ხელი მოგეცი.

ერთმანერთს ხელი მისცეს და დაშორდნენ.

იმავე საღამოს ივანემ ნიადაგი გასინჯა: თავის ოჯახში შეკედლებულ თეიმურაზს გვერდით მოუჭადა და ტკბილად უთხრა:

— ძმაო თეიმურაზ! თავი რომ ავიღია და მიდიხარ, სად მიდიხარ? ფული შენ არა გაქვს, სახლი და კარი. სამსახურსაც ვერსად იშოვნე. შენი ღრო წავიდა.

— წავიდა. — უმაღლესი დაეთანხმა მოსულიერებული თეიმურაზი.

— ახლოს არავინ გიკარებს.

— მ...მმართაღს ამბობ, არ მიკარებენ.

— ამ სოფელს რომ მოსწყდეს, მშვიერი მოკვდები.

— ეგეც მართალია, მშვიერი მოგ...ვეკვდები. მაგრამ...

— თუ ესეც მართალია, მაშ რაღად ახირებულხარ, უნდა წავიდეთ? თეიმურაზი უცებ ათეცხდა და აღელდა:

— ივანე, ჩემი გადანყვებილება უწყევია. ძალიან ვთხოვ და გეხვეწები, რომ...

— კარგი, თეიმურ, კარგი. — გაანყვებინა ივანემ და ბაასს კვალი გადაუგდო. — კარგი, მაგაზე ნულარ ვილაპარაკებთ. — მერმე მოითქვამ და შორიდან მოუარა! — დიდი სიკეთე გაქვს დათესილი, თეიმურაზ, მაგრამ...

— ჩემი დათესილი სიკეთის მეათ...თთელიც რომ დამბრუნებოდა, ამ დღეში არ ჩავ...ვევარდებოდი და გულმშვიდად ვიცხოვრებდი. ესლა კი სინანულის მეტი აღ...ლარათვერი დამრჩენია. ჰმ! საკ...კვეთველია, ღმერთმანი: ადამიანმა რომ თავისი ბოროტი საქმენიც ისე ხშირად მონინანოს, როგორც სიკ...კვეთეს ნანობს ხოლმე, მისი სიცოცხლე განუწყვეტელ სინანულად გადაიქცეოდა.

— მარტო ჯაცომ შენგან იმდენი სიკეთე ნახა, რომ დღე-ღამე შენი ღმერთი უნდა ილოცოს.

— ჯაცო? ჰმ! ჰოი, ჯაცო? რა უნდა მ...მმოვსთხოვო უსუსურ ბავშვს, ცყის დათვს, ველურს?! ივანე, დააკვირდი ცხოვრებას და ხალხს. ზოგის ხელში ღმ...ღმერთი გაგიკინდება. ზოგის ხელში კი გიკინაც გაღ...ღმერთდება. ჯაცოს ხელში ღმერთიც უმაღლესი გიკინაც გადაიქცა. წარამარა გაიძახის: „ღმერთმა რევალცია აღღვეგრძელოსო“ და... „ძირს კაპრაგივო!“

— ამას წინათ თხა გაუხდა ავად. გაღმა სოფლიდან მღვდელი გამოიყვანა და უთხრა: „ჯაცოს თხა ავად გახდი: გაზიარე, ღვდელი, ჯაცოს თხაი“.

ორივემ გულიანად გაიციხეს.

— ძალიან უდიერად კი მოიქცა. — სთქვა მერმე ივანემ.

— ნუ გგონია, ივანე, ვითომ ჯაცოს ს... საქციელი ძ...ძალიან მწყენოდეს. გახსოვდეს, ძმაო ივანე, რომ პატიოსანის ნკიპურტი უფრო მწვავეა, ვიდრე ხეპრეს კომბალი.

— ეგეც მართალია.

— ესეც იცოდე: შეუგნებელთან პურის ჭამას შეგნებულთან ომი გერჩივნოს. თუ შენ პატიოსანი და ჭ...ჭკვიანი ადამიანი ხარ, და ბედმა გაგიჟებულ ავაზაკთა ბრბოში ჩაგაგდო, ასეთ ხალხში ცხოვრება შენთვის უუდიდესი სასჯელი იქნება. პირადად მე ჭკვიანთა და პატიოსანთა შორის გ...გვიყოფა მირჩევიან, ვიდრე ჭკვიანობა და პატიოსნება გაგიჟებულ ავაზაკთა შორის. ჯაცოს ოჯახში კი ყველაზე პატიოსანი და ჭკვიანი ისევე ის ჭკუათხელი და უბბადრუკი ბრინკა ყოფილა.

— ძალიან ნუ დაემდურები ბედს, თეიმურ, თორემ...

— რატომ არ უნდა დ...დდავემდურო? ვითომ ამაზე მეტს რას მიზამს? რალა დამრჩა, რალა უნდა ნამართვას! თავში ყინული, გულში შხამი და სულში ხანძარი, — აი რა შეჰრჩა თეიმურაზ ხევისთავს!

— სიცოცხლე? ესეც ერთ რამედ ჰღირს, თეიმურ.

— ხა-ხა! სიცოცხლე! სიცოცხლე ძაღლის მძორივით მკიღია კისერზე და ის მ...მძორი, ვერ იქმნა, ვერ ჩამოვიგლიჯე კისრიდან, აი ჩემი სიცოცხლე!

და თეიმურაზმა ორივე ხელის თითებით ისე ჩამოითხანა გულ-მკერდი, თითქო მართლა მძორი ეკიდა და იმის ჩამოგლეჯას სცდილობდაო.

— ისიც ნუგეშია, ჩემო თეიმურ, რომ სანთელ-საკემელი თავის გზას არ დაჰკარგავსო. შენი დათესილი სიკეთე აღრე თუ გვიან ამოვა, ან უკვე ამოვიდა.

— შეიძლება, მაგრამ... ჰმ! ესეც საოც...ცცარია! ზოგი თავის ნათესს თავის დროზე მოიმკის, ისიც ერთს ათად; ზოგი მოსამკალს ზამთარში იმკის, ზოგი კი — არასოდეს. მეც იმოდენა ნათესიდან ერთი მარცვალიც არ მერგო.

— ყველაფერს ბედი უნდა, ჩემო თეიმურ, ბედი.

— ოღონდაც, ჩემო ივანე, ოღონდაც! აი მაგალითიც: გარეთ გაიხედე, შენი ძაღლი ეხლა სალ...ლატავს სჭამს. გუშინაც სჭამდა და, ალბათ, ხვალაც და ზევაც შესჭამს. მშვიერი არ მოკვდება, რადგან კ...კარგი პატრონი ჰყავს. აგერ, შენი ღორები და კამეჩებიც არხეინად და უდარდელად მიირთმევენ. იმათაც მზრუნველი ჰყავთ. აგერ, ღობეზე და ბაღში მთელი დღე და მთელი თავიანთი სიცოცხლე ჩხიკვი, ყვ...ვვავი და ბელურები დაჰხციან, ჰვალაობენ, იძვრიან, სიხარულით ლოცულობენ და მხიარულად ჰლალობენ. არც იმათ იციან დარდი, ვარამი, ურვა და ჭმუნვა. ნეგა იმათ! ეს ჩიტები, ეს ძაღლი, კამეჩი და ღორიც ჩემზე და შენზე ათნილ და ასნილ ბედნიერი არიან.

— მეცის-მეგად შეგიგოპნია შავ ნალველში, ჩემო თეიმურ. იქნება იმ ძაღლს და იმ ღორს შენზე ნაკლები დარდი ჰქონდეთ, მაგრამ რაც უნდა იყოს, ძაღლი მაინც ძაღლია და ღორი — ღორია.

— მხოლოდ ადამიანს მიაჩნია ღორი და ძაღლი, ღორობა და ძაღლობა უნძინდურებად, საზიზღარ ქმნილებად და უუდიდეს უბედურებად, თორემ აბა იმ ღორს და ძაღლს გააგებინე ადამიანის ნ...ნნამდვილი ბედი და მერმე ჰკითხე, რა ურჩევნიათ, ღორობა თუ ადამიანობა? შენ თვითონ რადა სჭრი ღორის მაგივრად ღორის ავკარგიანობას?

— ეგ რომ ეგრეც იყოს, მარტო ადამიანის ენა, შეგნება და ცოდნაც ხომ რადმე ჰლირს! თეიმურაზი ზებე ნამოვარდა:

— ოოჰ, ღმერთო დიდებულო! ნეგა როდის განიბნევა კაცთა შორის ეს უუდიდესი ცრუმორწმუნეობა და მარადიული ლანდი?! ცოდნა!.. ენა!.. შეგნება!.. შემეცნება!.. ხუთი წლის ბავშვს თავის გასართობად ტიკინას ჩასჩრიან ხ...ხხოლმე ხელში და თავს მიანებებენ. არც კაცობრიობა ვასცდენია ბავშვის ხნოვანებას. ღმერთმა რომ ადამიანი გააჩინა, პროგრესის, ცოდნისა და ჭეშმარიტების ლანდი ჩასჩარა ტიკინასავით, მერმე არხეინად განისვენა და სთქვა: ეხლა კი ეს ცუდლუგი და მოუსვენარი სულიერი თავს აღარ მომაბეზრებსო. დასჩოჩავს მას აქეთ ხუთი წლის კაცობრიობა ხუთ მილ... ლლიონ წელიწადს და ამაყად გაიძახის: „ცოდნა! ჭეშმარიტება! შეგნება! მეცყველება!“ გაიძახის თუთიყუშივით ამ სიცყვებს, თვისი თავი ქვეყნის ბატონი ჰვონია და სამყაროსაც ისე ეპოტინება, როგორც პ... პპატარა ბავშვი მთვარეს.

— თუ ცოდნასაც არ ნაეგანა ადამიანი, მაშ რილას მაქნისია?

— ადამიანი არაფრის მაქნისი არ არის. ამ ქვეყნად მისი მიზანი და დანიშნულება ცოდნა კი არ არის, არამედ ბედნიერება, ბედნიერება და ისევ ბედნიერება! იმიტომ ვითხარი წელან,

რომ აგერ ის ძაღლიც და ის ღ...ღლორიც ჩემზე ბედნიერები არიან მეტეი.

— მე კი მგონია, რომ ცოდნა ბედნიერებაა და ბედნიერება ცოდნაა.

— ცყუილია! ცყუილია მეტეი! უუდიდესი და უუსაშინელები სიყალბეა, რომელსაც უთვალავი უბედურება მოსდევს. ცოდნა რაც არის, ეს ხომ მეც ვიცი და შენც იცი. ბედნიერება კი ადამიანის ყოველივე სურვილის შესრულებას ჰქვია, მაშასადამე...

— მაშასადამე, ეს ღლორიც, ძაღლიც და აფრიკელი ველურიც შენზე ბედნიერები არიან. რადგან შენზე ნაკლები სურვილი და მოთხოვნილება აქვთ, არა?

— დიალ, და ჩემზე მეტი საშუალებაც აქვთ სურვილის მიღწევისა. დიალ, დიალ! ყველანი ჩემზე ბედნიერები არიან: ღლორიც, ძაღლიც, ბულუსიც და... ჯაყოც, დიალ ჯაყოც!

— მესმის... გამივია. მაგრამ ეს ქვეყანა მაგ გზით არ მიდის.

— მართალია, მაგრამ შენ ეს მითხარი, ჩემზე ბედ...დნიერია თუ არა ჩვენი ჯაყო, — ხეპრე, უგუნური, აგ... ვვაბაკი, ცყიდან გამოვარდნილი დათვი, რეგ... გგვენი და ბრიყვი?... სთქვი, სიმართლე სთქვი... ნუ მერიდები. შორიდან, ობიექტურად და მიუდგომლად რომ გავგომოთ, ჩემზე ბ... ბბედნიერია თუ არა ჯაყო?

ივანემ კარგა ხანს იფიქრა და მორჩილებით წაიბუტბუტა:

— ჰო... მართალი ხარ... შენზე ბედნიერია.

— მეც მაგას მოგახსენებდი. მაშ რა ოხრად მიხდოდა ცოდნა, განათლება და ესოდენი ნ...წნამება ცოდნის შესაძენად?

ივანემ დრო იხელთა და ბაასი კვლავ ძველ კალაპოტში ჩააგდო.

— რაკი ჯაყოზე ჩამთავდე ლაპარაკი, უნდა მოგახსენო, რომ ჯაყო ზოგს კერპად ჰყავს გადაქცეული.

— იმიტომ, რომ ჯაყო მუდმივ იმარჯვებს და წინ მიიწევს. მოგ...გგახსენება გამარჯვებულის და ბრბოს ფსიქოლოგია. კაენს და იუდას რომ გაემარჯვნათ, ხალხი ორივეს კაენობას და იუდობას აპატიებდა. ჯაყოს საქმეც აგრეა. ჯაყომ გ... გგაიმარჯვა, მე კი დავმარცხდი, მორჩა და გათავდა!

— ჰო, იმას გეუბნებოდი: ნუ კი გამინყრები. ხომ იცი, სიკეთე მინდა შენთვის, თორემ შენს საქმეში როგორ ჩავერეოდი!

— მჭერა, ჩემო ივანე, მ...მმჭერა, სთქვი.

— ჰო და, ჩემო თეიმურ, აი რა უნდა მეთქვა: შენ თუნდ წადი, თუნდ დარჩი. როგორც გნებავდეს, ისე მოიქეცი, მაგრამ...

— მაგრამ?

— მაგრამ მარგოს ბედი უნდა გამოარკვიო, თორემ ისევ შენი სირცხვილი იქნება, თუ... დღევანდელივით გამოურკვეველ დღეში დასტოვე.

— მესმის... ვიცი... მესმის... — ჩაიკნავლა თეიმურაზმა, თავი ხელებში ჩაიგდო და გახევდა.

რა იცის ივანემ, რა ჯოჯობეთი ტრიალებს თეიმურაზის სულში! რა იცის ივანემ, რომ თეიმურაზის ენა წასვლაზე ჰყბედობს, გული კი უკვნისის, ნაშინდარს ებლაუჭება და გაჰკვივის:

— „არა, არა! აქედან ვერსად წავალ! მარგოს ვერ მოვშორდები! თუნდ ფეხქვეშ გამიგდოს, თუნდ ფურთხივით გამგლისოს და მონად გამიხადოს, მაინც ვერ მოვშორდები ჩემს მარგოს... ჩემს მარგუშის... ჩემს მარგალიტს, ჩემს ერთადერთ ღმერთსა და ბატონს“.

— ჰო და, იმასაც გეტყვი, რომ უფულოდ წასვლა არ შეიძლება, — ჩასჩურჩულებს ივანე.

— ესეც რომ არ იყოს, აგრე ადვილად ცოლს თავს როგორ ანებებ? თეიმურაზი გამოცოცხლდა და ანთებული თვალებით ივანეს მიაჩერდა:

— მაშ... რა ვქნა? ხომ არ... რრაფერი არ გაიგე? მარგომ ხომ არ...რრაფერი არ გითხრა?

— არა, მარგომ... რაც მოხდა, მოხდა! სირცხვილია, კნეინა მარგო რომ ჯაცოს ხასად დაუსვა, შენს გვარს მაინც ნუ შეარჩენ, გაეყარე.

თეიმურაზი ისევ ჩაფიქრდა და ნუთიერი იმედიც გაჰქრა.

— ძმურად გირჩევ, ძმაო თეიმურ, ჯერ ასწონე და მერმე გადასჭერი. თეიმურაზმა სათვალეები შეისწორა, თითი მაღლა ასწია და წაილულლულა.

— მ...მმოვიფიქრებ... მ...მმოვისაზრებ.

ტაჟი II

მეორე დღეა ჯაყო და მარგო ივანემ სტუმრად მიიწვია, თეიმურაზი მათს მოსვლას არ მოელოდა. როცა ჯაყო და მარგო თავთ ნაადგენენ, ნაავადმყოფარი თეიმურაზი ცახცხე ისვენებდა.

— გამარჯობა, ბრინვა! — მიახალა ჯაყომ. — როგორა ხარ? მადლობა ღმერთსა, რომ ავრე გადარჩებოდე.

თეიმურაზმა ძლივს წამოიწია. შერცხვა, განითლდა და ენა კბილებში გაეჩხირა:

— მ... მმადლობელი, ჯაყო, მადლობელი.

მარგო გვერდით მიუჯდა. მილეული ხელი გამოართვა და თვალებზე ხელსახოცი მიიღო.

ივანემ ჯაყო მაშინვე აივანზე გაიყვანა.

ნაცოლქმარნი დიდხანს სდუმდნენ და უხმო, უსიგყო ცირილით სციროდნენ. ბოლოს, თეიმურაზმა აჩქროლებული ხმით ჰკითხა:

— მარგუში! მაშ ყველაფერი გ...გვათავებულია?... იმედი აღარ არის? მარგომ ჩალუნული თავი უფრო დაბლა ჩასწია.

თეიმურაზმა მარგოს თაფუკსა და თბილ ხელს ოდნავ ხელი მოუჭირა. მარგომ პასუხი არ გასცა, ხელი გამოართვა და პირსახე მიიბრუნა. თეიმურაზის გულის აღლომ მარგოს პასუხი უმაღვე გაიგო. გაიგო და აჩვილდა, აფორიაქდა და აკუნესდა.

უცებ თეიმურაზი მარგოს მუხლებზე პირქვე დაემხო, პირსახე კაბის ნაოჭებში ჩაუძალა და აბუტბუტდა:

— მარგო. ჩემო მარგუში! ჩემო ერთადერთო მეგობარო!. შენ გ...გენაცვალოს თეიმურაზი... შენი ჭირი მე, მარგუში! თავს შემოგ...გვევლოს შენი თეიმური... მაპატიე ხეპრული და ბრიყული საქ...ქციელი... ამას წინად იქ, საბზელში უდიერად მოგისხენე, წაუშლელი შეურაცხყოფა მოგაყენე... შენც ხომ იცი, რომ ის სიბ...ბრიყვე მეგის სიმწარით და სიყ...ყვეარულით მომივიდა. უსაბღვრო დარდმა და გულის ცვივილმა დამაყრუეს, დამაბრმავეს, გამაგიჟეს, იმიტომ წამოლო...ვვროშე ის ბილწი სიციყეები, იმიტომ მოგცხე ცალახი

და ჩირქი, თორემ შენ როგორ გაგიბედავდი, როგორ გაგიმ...მეგებდი, როგორ გაკადრებდი იმისთანა უმსგავსს გმობას და შერცხვენას!

მარგო აირია, და სულით აინუნა.

თეიმურაზის ქვითინი და მუდარა მოულოდნელი მეხივით დაეცა. წელან რომ გულის ფანცქალით მოდიოდა ნაქმრევის სანახავად, გულში ჰფიქრობდა: „მუხლებში ჩაუვარდები თეიმურაზს და ცრემლით მოვინანიებ ჩემს ცოდვასო“. თუმცა ჯაყოს ძლიერ მკლავებიდან მარგოს გამოსხლევა აღარ შეეძლო, მაგრამ იმ ორ თვეში წარსული ვერ დაივიწყა, ვერ წაიშალა და ვერ ამოიგდო გულიდან ათი წლის ცოლ-ქმრობა, — ხორციით მსუბუქი, ბაცი, უღონო და უხალისო, — მაგრამ მაინც ერთგული, მყუდრო და უდარდელი. ერთ ჭერ-ქვეშ და ერთ სანოლში ათი წლის ცხოვრებამ ორივენი ათას უხილაეს სიმით და ფესვით შეჰკრა და შეჰბოჭა, და როცა მარგომ ეს ფესვები ამოსაგლეჯად ამოსწია და ძაფები დასაწყვეტად დასჭიმა, თავისს განისა და სულის ყოველ წერტილში გაუძლისი ტკივილი და გოლგოთური კვნესა იგრძნო.

სულით ნაცემი და დაგანჯული მარგო ეხლაც იმისთვის მოვიდა თეიმურაზთან, რომ როგორმე გაეადვილებინა ამ ძაფების დაწყვეტა, თუმცა ჯერ არც კი იცოდა, როგორ და რანაირი ხერხით დაიხსნიდა მარგო თავს შეჩვევის, შეთვისებისა და სულიერ მეგობრობის ცყვეობისგან, რომელსაც თითქმის ისეთივე ძალა და გამძლეობა ჰქონდა, როგორც ჯაყოს ბრმა ჟინსა და ველურ სიყვარულს.

თვითონ მარგო აპირებდა ფეხქვეშ ჩავარდნას და ხვეწნა-მუდარას. ეხლა კი თვითონ თეიმურაზი უღობდა მარგოს მუხლებს და ისეთი სასოებით ნანობდა ქინძისთავის— ოღენა ცოდვას, ვითარცა ნაავაზაკარი წმინდანი ნანობდეს უფლის წინაშე განუზომელ ბოროტებას. გაოცებული და დაბნეული მარგო თეიმურაზის შეთხელებულს, ჭაღარა თმას მთროთლოვარე ხელს უსვამდა და იმის გახურებულ ბოდვას გულის ფანცქალით უგდებდა ყურს.

თეიმურაზმა მარგოს მეორე ხელიც ჩაიბღუჯა.

— ხომ აპატიე, მარგოში, ხომ შეუნდე შენს ძველსა და ერთადერთ მ...მშველარს გაგიჟების დროს წამოსროლილი რომეა?... ოოჰ, გმადლობთ! გმადლობ, ჩემო ანგელოზო, ჩემო დაუვინყარო დაო, დედავ და მეუღლე!

მარგომ თეიმურაზს ოდნავ თავი აუწია:

— ადე, ადექი... გეყოფა, დავივიწყოთ ყველაფერი.

— არა, არა! დაიცა... დამაცა... ცოტა ხანს კიდევ დამაცადე.

და ჟინიან ბავშვივით თავი უფრო ღრმად ჩაუხუტა მუხლებში და ორივე ხელით უფრო მაგრად დაებლაუჭა კალთებში.

— ცოტა კიდევ დამაცა... ეს არის ჩემი უკანასკნელი წილი, უკანასკნელი ალერსი... მერმე ყველაფერი გათავდება... სამუდამოდ გათავდება. აღარ შეგანუხებ, აღარც შენ მოინდომებ, აღარც ჯაყო დამანებებს შენს თავს... ძალე ყველაფერი გათავდება... გათავდება!.. გა-თავ-დე-ბა... მაგრამ... ჯერ მითხარი, გამაგებინე, რას მიპირებ, რა ბედს მიუძღვნი შენს თეიმურაზს, შენს წინანდელ თეიმურს, შენს ჯვარცმულსა და იმ ქვეყნისკენ მიმავალ თეიმურაზს?

და ხანგრძლივი სიჩუმის შემდეგ კიდევ შეეკითხა:

— სთქვი, მარგუში, სთქვი! ნუ მომერიდები, მე წინდანივე დავემზადე და უკვე შევჩვიე ჩემს ხვედრს, ჩემს ავს ბედს, რომელმაც ასე უღვთოდ დამრია ხელი და გამთელა, გამსრისა და აღმგავა ცოცხალთა ასპარეზიდან. მე ამ ქვეყნისა აღარა ვარ. აღარც ის არსებობს ჩემთვის. ორთავენი ერთმანერთისთვის მკვდრები ვართ. დამრჩა მხოლოდ შენი თავი და პატიოსნება. ეხლა ესეც დამეკარგა. ამიერიდან შენ ჩემი აღარ იქნები, მაგრამ მე?.. რა ვარ მე შენთვის? ვინა ვარ? ოოჰ, მარგო, სთქვი?.. სთქვი... სთქვი, ჩემო ერთო, ჩემო ჯვარცმულო ანგელოზო!

— ჯერ შენ მითხარი, ჩემო თემურ, რას აპირებ, რა გაქვს გულში? რა გინდა?

— მე?.. მე რა მინდა? მე?..

თეიმურაზმა თავი გადაინია, მომაკვდავის სასონარკვეთილი თვალები შეანათა მარგოს და ნაცემი ძაღლის მუდარით შეემუდარა:

— მე რა მინდა? შენთან ყოფნა და შენს გვერდით სიცოცხლე. მეტი არაფერი... ჰო, მეტი არაფერი...

მარგო თითქო შეშინდა:

— ჩემთან ყოფნა? თეიმურაზ!..

— ნუ, ნუ შეგეშინდება. ჯერ ყური დამიგდე. მე მხოლოდ ის მინდა, რომ შენთან ახლოს ვიყო სადმე; რომ ზოგჯერ შორიდან მაინც დაგინახო; რომ ათასში ერთხელ ორიოდე სიტყვა მაინც ვითხრა. მეტი არაფერი.

მავრამ პასუხი ვეღარ იპოვნა. ენადაბმულივით ძლივს ლუღლუღებდა:

— მე... მე არ ვიცი... არ მესმის... ჩემთან როგორ უნდა იყო? არ მესმის... რათ გინდა... რათ გინდივარ?... ჯაყო რას იტყვის? ქვეყანა რას იფიქრებს?..

თეიმურაზი ძალღის თვალებს არ აშორებდა მოულოდნელობით შემკრთალ მარგოს:

— მე ისევ შენი სულიერი ქმარი ვიქნები, არა, ქმარი კი არა, შენი ერთგული სულიერი ძმა და მ...მშვეობარი ვიქნები... მეტი არაფერი არ მინდა, მეგს არაფერს არ ვთხოვ. ეს არის ჩემი უკუ...კანასკნელი მუდარა. მეტი არაფერი. ეხლა შენ იცი. ჩემი სიცოცხლე შენს ხელშია: თუნდა მომკალი, თუნდა მაცოცხლე, მეტი არაფერი.

უცებ ჯაყო შემოვიდა. თეიმურაზი რომ მარგოს მუხლებზე დაინახა, ორივენი თვალებით დაპლრლნა და შემუსრა:

— ვერ გაათავებდეთ აქამდის?

თეიმურაზი წამოდგა. მელიას ღიმილით შეჰხვდა და კატის კნავილით შეჰკნავლა:

— ნუ გაჯგ...ჯავრდები, ჯაყო!.. ნუ შეშინდები. მე ძმურის ალერსით მოვუალერსე მარგოს. თუ შენი თანხმობაც იქნება, ამას იქით მე და მარგო და-ძმები ვიქე-ქნებით, შენ ნუ გეშინიან, ჯაყო, ნუ გეშინიან.

ჯაყომ ღლინჯი შემოიყარა და ბალიშის ოდენა მკერდი გადმოიგდო:

— ჯაყოს ბრინკასი არ გეშინიან! ჯაყოს არც ათი ყაჩაღისა გეშინიან! ყველას დედას გიტირებს ჯაყო, დედასა! მაშ, მაშა!

— არც უნდა გეშმ-შინოდეს, ჯაყო! მე შენთვის ს ს...საშიში აღარა ვარ.

— გინდებოდეს თუ არა, რომა მარგოს გაეყრებოდე? — მიახალა ჯაყომ. — გინდებოდეს თუ არა? ჯაყო ფული მოგცემდე, ბევრი ფული მოგცემდე.

— ჯაყო, მარგოს გულისთვის თთ...თუნდ კლდეზე გადავვარდები, მაგრამ ფ...ფუფულზე ხმა აღარ ამოიღო, კრინტიც არ დასძრა.

ჯაყოს გაუხარდა:

— მაშ, მაშა! უნდა გადავარდე, მაშა! არც ფული უნდა აიღებდე, ეგვეც მართალი ხარ, მაშ საქმე გათავებული ხარ. ხვალვე გაეყრებოდე და სალამოზე აქედან წახვიდოდე.

— არა. ჯაყო, არა! მე აქედან არსად არ წნ...წავალ, მარგოს ვერ მოვშორდები.

— მაშ რა გააკეთებდე აქა? როგორ იცხოვრებდე?

— ისევ ღუქანში ვვ...ვიმუშავებ... ვივაჭრებ, მაგრამ ერთის პირობით: მარგო ყოველ დღე უნდა ვვ...ვნახო, ნუ გეშინიან, ჯაყო, ნუ გეშინიან. ჩვენში მხოლოდ დად-ძმობა იქნება... მეტი არრრაფერი... მეტი არრრაფერი, მარგოს გვერდით მიუუჭდები, ორიოდ სიცყვას ვეცყვი, ან, თუ გინდა, ხმასაც არ ამოვიღებ, ოღონდ ამის გვერდით მამყოფინე და მაცქერინე... მხოლოდ მაცქერინე. მეტი არაფერი.

— მაშ ჯაყო მარგოს ქმარი იქნები, შენ კი ძმა იქნებოდე, არა?

— ჰო. ჯაყო, ჰო! შენ ქმარი და მე ძ..ძმა.

— კარგი, ჯაყო ყაბული ხარ. მაგრამ შენ როცა მარგოსთან დაჯდებოდე, ან მეც იქ ვიჯდებოდი, ან ერთი პაგარა ბინი დაგვამდე.

— თ... თთანახმა ვარ. ჯაყო.

— მეც ყაბული ხარ. ხელი მოგეცი. ივანე. შენ გადაგწერი ხელი! ჯაყომ და თეიმურაზმა ერთმანერთს ხელები მისცეს.

უცებ მარგოს უცნაური რამ დაემართა. თითქოს უსაზღვრო შეურაცხყოფა მიაყენეს და წაუშლელი ჩირქი მისცხეს: წელში გასწორდა, ნაკვეთი თავი მაღლა აიგდო და აღეწილ პირსახეზე მიუკარებელი ამაყობა, ნაკბენ თავმოყვარეობის ნისლი და აზღარბებული ამპარგანება აისახა; თვალებში რისხვის ნაპერწკლებმა გაუელვეს და ტუჩების ნაოჭებში მძულვარებისა და ზიზღის ზოლები ჩაუნუნენ. თეიმურაზს ზურგი შეაქცია, ჯაყოს მკლავში ხელი გაუყარა და უბრძანა:

— ჯაყო, წავიდეთ!

და ორივენი მეფე-დედოფალივით გამოხრძანდნენ.

დაბნეული და გაშტერებული თეიმურაზი დიდხანს გაუნძრევლად სდგას იმავე ალაგზე, სათვალეებს ისწორებს, თითებს ჰაერში ათამაშებს და ბუტბუტებს:

— ს...სსაკვირველია! ს...სსაოცარია! არ მესმის... არაფერი არ მ...მმესმის.

ტაჰი III

ერთი კვირის შემდეგ მარგომ დასთმო: სამივენი გორში ჩავიდნენ და ათი წლის ჯაჭვები დაინწყვიტეს, ღრმად გამჭდარი მუხის ფესვები ამოიგლიჯეს, დასისხლიანებული გულებით ისევ ნაშინდარში დაბრუნდნენ და ქორწილის სამზადისს შეუდგნენ.

ჯაყო მეოთხე ცოლს — თავად თეიმურაზ ხევისთავის გაყრილ მეუღლეს, თავად ელიზბარ ყათულანიშვილის ასულს — მარგოს ირთავდა.

ორი წლის წინათ, როცა საქართველოში ეკლესიებს ჰკეცავდნენ, ჯაყო სხვებზე გულმოდგინედ გაჰკიოდა:

— აღარ გინდა ეკლესია! კზორტუ ეკლესია! ...ეკლესია დაძველდი, მორჩი და გათავდი!

და ხევისთავთა ათი საუკუნის ეკლესია დააკეცინა და დააბეჭდინა. ეხლა კი, რომ გადასწყვიტა დიდის რიხით, ზავით და ზეიმით თავადის ასულის შერთვა, სოფლის ყრილობაზე უცებ ყაყანი ასცხა:

— ჯაყოს ეკლესია გინდა! ჯაყოს ღმერთი არ გინდა, მაგრამ მღვდელი ძალიან გინდა! და ხუთიოდე დღეში ეკლესიის კარებს ბეჭედი აახსნევიან.

მთელ ნაშინდარს ხევისთავების საგვარეულო ეკლესიაში მოუყრია თავი. წირვა თავდება, მაგრამ ხალხი მხოლოდ ეხლა შემოდის მეფე-დედოფლის სანახავად. მიზგრეულ ეკლესიას, კარგა ხანია, ამოდენა ხალხი აღარ უნახავს. ხალხის ნახევარი ეზოში ირევა.

ერთი ჯგუფი ღელავს და ყაყანებს:

— მეტის-მეტად თავს გავიდა თქვენი ჯაყო. — იძახის ნინია.

— ჩვენი რათ არის ვითომ? — ეკითხება ერთი ხნიერი გლეხი.

— იმიტომ არის თქვენი, რომა ყველაფერში ზურგს უმაგრებთ.

— ეგ მართალია, — ჩაურთო მეორე გლეხმა. — მაგრამ ე მეოთხე ცოლს რომ ირთავს, ეს კი მეტის-მეტი მოუვიდა.

— ჰო და, თუ მეტის-მეტი მოუვიდა, უკან უნდა დაფნიოთ და პირში ლაგამი ამოვდოთ.

— სთქვა ილამ.

— ეკლესიის კანონით მეოთხე ცოლის შერთვა არ შეიძლება.

— ეჰ, შეილოსან, ვილა დაგიდევს ეხლა ეკლესიის კანონებს?

— მესამე ცოლი ჯერ ცოცხალი ჰყავს. მოგყუებით გაყვარა. ათიოდე თუმანი გადაუგდო და გაისტუმრა.

— ისევ ჩვენ თუ ამოვალთ მაგის ოხტიდან, თორემ თქვენ მაგას ვერაფერსაც ვერ დააკლებთ. — სთქვა ბოლოს ნინიკამ და თავის ამხანაგებს მიუბრუნდა. — ილა, წამოდ! თანდილა, თედო, წავიდეთ! აქ ჩვენ საქმე არა გვაქვს.

და ათიოდე ახალგაზრდა ლანძღვით და მუქარით გავიდა ეკლესიის გალავნიდან.

ეკლესიას ერთის გვერდით ბუჩქნარი და ხნარცვი აქვს აკრული. ჯვრის წერა რომ დაინყო, იმ ბუჩქნარიდან თეიმურაზი ქურდივით გამოძვრა და ჩქარი ნაბიჯით ეკლესიაში შევიდა, თითქმის შევარდა. თავჩალუნული ნაქმრევი ხალხში შეერია, გაძვრა, გამოძვრა და სვეტის უკან ძლივს მოითქვა აღელვებული სული.

შორეულ სოფლიდან მოყვანილმა, გაცვეთილმა და გაცრეცილმა მღვდელმა დაბალის ხმით ჰკითხა ჯაცოს:

— გსურს თუ არა შეუღლება? ჯაცომ შეკითხვა ვერ გაიგო.

— გინდა თუ არა მარგარიტაზე ჯვრის დაწერა? — განუმეორა მღვდელმა.

— გინდა, მამ! — ისე წამოიძახა ჯაცომ, რომ მისი ხმა ეზომიც კი გაიგეს. ეკლესიაში ჩუმი სიცილი ასცვდა.

— გსურს თუ არა შეუღლება? — მიუბრუნდა მღვდელი მარგოს. მარგოს პასუხი, ნიავეით ჩუმი, მღვდელმაც ძლივს გაიგო.

— იქორწინების მონა ღვთისა ჯაყო. — სამჯერ სთქვა მღვდელმა და სამჯერვე განიმეორა: — იქორწინების მხევალი ღვთისა მარგარიტა სახელითა მამისათა, და ძისათა, და სულისა წმინდისათა ამინ!

მხოლოდ ეხლა აიხედა მალლა თეიმურაზმა. აიხედა და მეფე-დედოფალს შეჰხედა.

შეჰხედა და თვალი აუჭრელდა.

მარგო და ჯაყო ძლივს იცნო თეიმურაზმა. ჯაყო სუფთად იყო გაკრეფილ-გაპარსული. მოკლე და შავი თმა ზღარბივით ჰქონდა აყრილი. გოლიათის ტანზე მუქი ლილის-ფერი ძველებური კაბა, ვერცხლით ნაქარგი აბრეშუმის ახალუხი, განიერი ხავერდის შალვარი და ლაკის ახალი ჩექმები. ნიდაყვამდე გაჭრილი ცისფერი ყურთმაჯები მხრებზე ჰქონდა გადადებული. წელზე ოქროს ძათით ნაჭედი ქამარი და ხმალ-ხანჭალი ერტყა, რომელიც ჯაყოს ახოვან ტანზე ბედგამოჭრილი იყო.

მარგო სწორედ ისე იყო გამოწყობილი და მორთული, როგორც ათი წლის წინად, როცა ჯაყოს მაგივრად თეიმურაზს ედგა გვერდით: ტანთ ეცვა თეთრი ატლასის ქართული კაბა; განიერ მკერდს უმშვენებდა ოქროს ზონრით გადახლართული და მარგალიტებით შეკრული პირისფერი გულისპირი; განიერი, იასამნის ფერი სარტყელი, თავით-ბოლომდე ოქროთი და აბრეშუმით ნაქარგი, კოჭებამდე სწვდებოდა. შუბლზე გვირგვინის მსგავსი იაღქანი ერტყა, მარგალიტებით და აღმასებით მოჭედილი, ხოლო თავზე და მხრებზე თხელი თეთრი მანდილი ედო, ისიც ოქროს ფოთლებით მოქარგული; თავსაკრავის შუაგულს აღმართული ჰქონდა საუცხოვო ჯილა ძვირფასი თვლების თაიგული. ამ თაიგულს მსხლის მსგავსი ნეკის ოდენა მარგალიტი დასცქეროდა, რომელიც ნისლოვან ვარსკვლავით უცნაურისა და იდუმალი შუქით ციმციმებდა.

თეიმურაზმა იცნო ჯაყოს კაბაც. მარგოს სარტყელიც, ჩიხტიც, მანდილიც და ჯილაც; იარაღიც და ჯილაც ხევისთავთა საგვარეულო განძი იყო, მამით-შვილამდე გადმონავალი, ძვირფასი ნახელოვნევი და ნატიფი ნამუშევარი, რომელსაც ნაშინდარის ბატონები და ქალბატონები თავიანთ საგანძურადან — რკინით შეჭედილ მუხის სკივრიდან — მხოლოდ საბეიმოდ ამოიღებნენ ხოლმე.

ეს საგანძურიც და მრავალი საგვარეულო ოქრო-ვერცხლეულობაც იმ სკივრში ინახებოდა, რომელიც ერთ დროს „ყაჩაღებმა მოიტაცეს“.

— და გამრავლდით ვითარცა აბრამ და ისაკ, სარა და რებეკა, და შვილი თქვენი ვითარცა ახალი ხილი ზეთისხილისანი. — ჩურჩულებდა მღვდელი, სანამ გაშტერებული თეიმურაზი ჯაცოს და მარგოს ათვალიერებდა.

მაშ აი, როდის და სად აღმოჩნდა იმ განძეულობის ნაწილი! აი, ვინ ყოფილა ნამდვილი ყაჩაღი! აი, ვინ მოსტაცა თეიმურაზს და ქართულ კულტურას დაუფასებელი განძი! ესმის თეიმურაზს, ეხლა ესმის ყველაფერი! ესმის თეიმურაზს, მაგრამ ამის გამო გულის ტკივილს არა ჰგრძნობს: იმის თვალწინ მარგო სდგას, ჯაცოსაგან ხელდებული მარგო!

და თეიმურაზს უძალ დაავიწყდა ძველი ამბავიც და დაკარგული განძეულობაც. იმისთვის ეხლა სულ ერთი იყო, რა დაიკარგა ოდესღაც. ან ვინ მოიტაცა დანაკარგი, ჯაცომ თუ ქეშელამ, ტურამ თუ გიბამ.

ეხლა მისი თვალიც, სმენაც და აზრიც მარგომ მიიზიდა, მიიჭაჭვა და ჩაიწურა.

ხელისხელ-ჩაკიდებული მეფე-დედოფალი ლიგანიას უვლიან. თავთ ქართული გვირგვინები ადგიათ. გვირგვინების ოქრო-ვერცხლის ტოტები და ფოჩები ოდნავ ირხვეიან და ბრწყინავენ.

მღვდელი და დიაკვანი გალობენ:

— ისაია მხიარული...

ხარბად შესცქერის თეიმურაზი თავის ნაცოლარს და უნებურად ადარებს იმდროინდელ მარგოს, როცა ახალგაზრდა ქალი, ათი წლის წინად, ფერმკრთალი და აგზნებული, წელ-წერილი და ხმელ-ხმელი, პირველად შესდგა გვირგვინის ქვეშ; როცა მორცხვად იღიმებოდა, ლელვით სთრთოდა და თვალებს იატაკს ვერ აშორებდა. აგონდება ხევისთავს შორეული წარსული და გულში ნაადრევ სიბერის ყრუოლას გრძნობს.

ეხლანდელი მარგო უკვე დედაკაცია, ნამდვილი დედაკაცი. დასრულებული და დამნიჭებული, ფერწითური და ატლასოვანი, ღონიერი და ჩათუთქნული, ამაყი და თავმომწონე.

მარგომ ხალხს ქურდულად გადაავლო თვალი და ერთის წამით თვალი თვალში გაუყარა თეიმურაზს, რომელიც ისე შეჰყურებს ნაცოლარს, როგორც დაჭრილი შველი შესცქერის მოღერებულ ხანჯალს: შიშით, უიმედოთ და სასონარკვეთილი მუდარით.

მარგო ჯერ ოდნავ შეჰკრთა, მერმე შუბლი შეიკრა, წარბები აიკრიტა და ტუჩებზე თითქო განჯვა და ბიბლი აისახა. და იმავე წამს თვალები ისევ დაიბურა, თავი დაჰკუნა და თეიმურაზს საჩქაროდ ისევ ბურგი შეაქცია.

მესამედ რომ უვლიდნენ ლიგანიას, მარგომ თვალი იატაკს ვეღარ მოსწყვიტა. ხოლო ტუჩებზე კვლავ იგივე გაუგებარი გრძნობა ჰქონდა აღბეჭდილი, რომელიც თეიმურაზმა ვერ გახსნა და ვერ გაიგო, რადგან ერთსა და იმავე დროს იგი გრძნობა განჯვასაც ჰგავდა და ბიბლსაც, სირცხვილსაც და მძულვარებასაც, სინანულსაც და სიბრაულსაც.

თეიმურაზმა ვერ გაარჩია, ვერ წაიკითხა მარგოს პირსახეზე ანასახის ნამდვილი აზრი და გულისთქმა. მაგრამ მას ის დანაწერი უფრო ბიბლად და სიძულვილად მოეჩვენა, ვიდრე სინანულად ან სიბრაულად. და თეიმურაზს ძალაუნებურად გაახსენდა მარგოს იმ დროინდელი იერი, როცა მარგო ნახუცარ ივანეს სახლში თეიმურაზის სანახავად მოვიდა და უცებ უცნაურად გარდიქმნა და გადადულდა.

— რა მაქვს საბიბლო? რად ამიძულა მარგომ? — ერთხელ კიდევ ჰკითხა თეიმურაზმა თავის თავს.

— იმიტომ შეგიძულა და შეგიბიბლა, — მიუგო უჩინარმა ორეულმა, — რომ წარმავალი ხარ, საბრალო, სუსტი და მომაკვდავი; იმიტომ შეგიბიბლა, რომ ბრძოლა წააგე; იმიტომ, რომ უბრძოლველად დაუთმე შენი ცოლი და პატიოსნება აგერ იმ პირუტყვს, ახმასს, ველურ ჯაყოს, რომელსაც შენზე უფრო ღონიანი აქვს მკლავებიც და ყბებიც, წვივებიც და ხმაც, გულიც და სულიც.

— ვითომ?... ვითომ ამიტომ? — ჰკითხა თეიმურაზმა.

— დიალ, ამიტომ, მხოლოდ ამიტომ. ეს კიდევ არაფერი. შენც მარგოს მზითვად მისდევ და ჯაყოს ყმად უდგები, ისიც მხოლოდ იმისთვის, რომ ათასში ერთხელ შენს მარგოს გომიბაძალივით შეხედო. ვის?! მარგოს! შენს მარგოს, რომელმაც...

— ოოოჰ, დიდებულო ღმერთო!

და თეიმურაზმა ისე მძლავრად ამოიოხრა, რომ გვერდით მდგომმა გლეხებმა გაოცებით გადმოჰხედეს. გადმოჰხედეს და თვითონაც ამოიოხრეს, თან გაკვირვებით და თანაგრძნობით თავები გააქნიეს და გამოაქნიეს.

— ცოტაოდენი პატივი მაინც დასდე შენს თავს, სახელსა და წარსულს. — ბრაზით ჰკორცნის თეიმურაზის გულს ორეული. — ნუ იბრძავებ თვალებს. თავს ნუ იტყუებ, ნურც მარგოს ამართლებ. მთელმა ქვეყანამ იცის, რომ ცოლმა გიღალატა.

— ო-ო-ო-ჰ! — ერთხელ კიდევ ამოიკვნესა თეიმურაზმა. და მისი კვნესა მთელს ეკლესიას მოედო.

აქეთ-იქიდან ნაქმრევ თეიმურაზს ისევ სიბრაღულით გადმოჰხედეს.

— სანყალი! — წაიხურჩულა თეიმურაზის გვერდით ერთმა დედაკაცმა და იმანაც ამოიოხრა.

ორეული არ სცხრება:

— ღალატს თავი დავანებოთ: მარგოს ეზიზღები.

— ვაი მე! — ხმა-მაღლა დაიკვნესა თეიმურაზმა და ორივე ხელი გულზე მიიკრა, რომელიც ამოვარდნას ჰლამობდა.

ეკლესიაში ჩურჩული ასცვდა. თეიმურაზს ხალხი შემოეხვია, მაგრამ ხევისთავი ყურს არაუვის არ უგდებს და ვერც ვინმეს ჰხედავს.

— ეზიზღები, რადგან ქალაჩუნა ხარ. — ჩაჰკვივის ორაღი.

— მართალია! — ხმამაღლა ეთანხმება თეიმურაზი.

— არ მესმის, რა დავემართა? — განაგრძობს ორეული. — შენი წინაპარნი რკინას სჭამდნენ, დათვებს ხანჯლით ჰხოცავდნენ და ყინულზე იძინებდნენ. წინ დაიხედე. ისე სდგებარ შენი მამის სათულავზე, როგორც წინილა დევის მკერდზე.

— წინილა! ხა-ხა! — გესლით იცინის თეიმურაზი.

— საბრალო... სანყალი... — ისმის აქეთ-იქიდან ჩურჩული.

— მამა შენი და შენი წინაპარნიც სულითაც და ხორცილთაც ფოლადისგან იყვნენ ჩამოსხმული. შენ კი გაქალდი და გაფუედი. წყალსაც ძლივს ჰყლაპავ და ბუმბულიც მძიმე ლოდად მიგაჩნია, არც კბილები გაქვს საგლეჯად, არც მკლავი მოსაქნევად, არც ხმა შესატევად. საგულეს გულის მაგივრად დამძალი ძონძი ჩაგიგდია, სასულეს სულის ნაცვლად სიმყრალე დაგიგუბებია, ხოლო ძარღვებში ცხელი სისხლის მაგივრად ჭაობის დუბელა ჩაგისხავს, ისე დაკნინდი და დაილიე, რომ ვაჟკაცობისა აღარაფერი არ გაცხია.

— ეგეც მართალია! — ხმამალლა უდასტურებს თეიმურაზი.

— მაშ ახი ყოფილა შენზე, რომ ასე გავსრისეს და გავათრიეს.

— ახია, ახი! — ისევე ხმამალლა ეთანხმება თეიმურაზი.

— მაშ დაანებე თავი შენს მარგოს და დაიწყე ახალი ცხოვრება.

— ღმერთო, მიშველე!

— თეიმურაზ! — ჩასჩურჩულებს ყურში ივანე აბოღებულ ხევისთავს. მაგრამ თეიმურაზს ივანესთვის აღარ სცალიან.

— დაიწყე ბრძოლა, გაიკათე საკუთარი გზა და დასდექ საკუთარ ფეხზე!

— ეგრე... ეგრე... მართალია, მართალია! — თანახმაა ხევისთავი.

— რათა ცოლსა ამას ეშინოდეს ქმრისა... — არიგებს მღვდელი მარგოს.

— მაგრამ თავდაპირველად დღესვე უნდა წახვიდე აქედან და სამუდამოდ დაივიწყო მარგო.

— ვაი მე, დედა! — ვერ უძლებს თეიმურაზი.

— თეიმურაზ, რა დაგემართა? — ეკითხება ივანე.

— ეხლავე გადი ეკლესიიდან. — უბრძანებს თეიმურაზს ორეული.

— ცოტას კიდევ მოვიცდი... მერმე, მერმე გავალ, — ეუბნება ორეულს ნაკაცარი და გამძვინვებულ სულს ორეულის ტყვეობიდან ვერ ინთავისუფლებს.

ნახუცარი ივანე და რამდენიმე გლეხი ჩურჩულთ ელაპარაკებიან თეიმურაზს და ეკლესიიდან გასვლას ურჩევენ. მღვდელმა წირვა შესწყვიტა და მოთმინებით მოელის სიჩუმეს. ჯაყო მოგრიალდა და ხარის თვალებს აბრიალებს. მარგოს ღრმად დაუხრია თავი და თვალეებზე ხელსახოცი აუფარებია.

თეიმურაზი მაინც არავის არ ჰხედავს, არც ვისიმე ლაპარაკი ესმის. ცალის ხელით სათვალეებს ისწორებს, მეორე ხელს ცხვირწინ იქნევს და ცხარედ ებრძვის ჟინიან ორეულს.

ივანემ ყურში ჩასძახა:

— ძმაო თეიმურაზ! ვერ მიცანი? ვერა მცნობ?

როგორ არა, როგორ არა! თეიმურაზმა იცნო ნახუცარი ივანე! ივანეს როგორ არ იცნობს თეიმურაზი!

— რაო, აქედან წნ..წავიდეთ?... რათ უნდა წავიდეთ? მე ეკ...კლესიაში არ ვ...ველოცულობ... რა სთქვი? წ...წირვა გათავდა? კეთილი ...მამ წავიდეთ!

და უცებ ძლიერი ხმით შესძახა:

— კმარა! კმარა მეთქი!

რა სთქვა ივანემ? ნუ ჰყვირის თეიმურაზი? განა თეიმურაზი ჰყვირის? იქნება სხვამ შესძახა?

— ს...სსაკვირველია! საოცარია!

თეიმურაზს არ გაუგია თვისი ყვირილი.

— კარგი, კარგი... მოვდივარ, მო!

გეყო, ივანე, გეყო! თეიმურაზი გაჩუმდება... აი, გაჩუმდა კიდევაც. მოდის თეიმურაზი, ეხლავე მოდის.

და ერთხელ კიდევ შემოსძახა:

— კმარა! კმარა მეთქი!

ისევე უკვირს თეიმურაზს. თვისი ყვირილი ყრუდ მოესმა, მაგრამ განა ის ხმა თეიმურაზისა იყო? მაშ ის ყვირილი მართლა თეიმურაზისა იყო? მართლა თეიმურაზმა დაიყვირა?!

— საკვირველია! ს..საოცარია!

არა, თეიმურაზს ხმაც არ ამოუღია... სცყუს ივანე! პეგრეც სცყუს! ყველანი სცყუიან!

რად ჩააცივდნენ თეიმურაზს?! რა უნდათ იმისგან?! კარგი, მოდის თეიმურაზი, მოდის...

— ხა-ხა! საკუთარ პანაშვიდს ღავესნარი! ჩემივე თავის დასათვლავება ვნახე! ხა-ხა-ხა! —

ჩაიხითხითა თეიმურაზმა.

— დაანებე თავი თეიმურაზს, ივანე! რად ჩააცივდი მაგ ადამიანს?! თეიმურაზს ხმაც არ ამოუღია... თეიმურაზმაც იცის, რომ ეკლესიაში პანაშვიდი კი არ არის, არამედ ჯვრის წერაა. ქორწილია... ისიც იცის თეიმურაზმა, რომ ჯაცო ჯივანევილი ჯვარს ინერს მარგო ხევისთავზე... მარგარიტა ყაფლანიშვილის ასულზე! იცის, იცის! მაგრამ ისიც მართალია, რომ ეს ქორწილი თეიმურაზის პანაშვილია... დიად! პანაშვილია, პანაშვიდი!

მაგრამ თეიმურაზი ჯერ არ მომკვდარა! არც მოკვდება ასე ადვილად! დიად, არ მოკვდება მეთქი! თუმცა... რაო? იქ ვინა სთქვა — „სანყალიო“?! აქეთ ვინ წამოიძახა — „უბედურიო“?!

— წამო, თეიმურ. წავიდეთ.

— ივანე, ღამანებე თავი, მე თვითონ წამოვალ!.. არც სან...წყალი ვარ და არც უბედური. თუმცა მე... მე.. სნეული ვარ... მართლა უბედური და სანყალი ვარ... ვიყავი, დღემდის ვიყავი... დღეს კი... ეხლა კი... ვაიმე, დედავ!

ტვინში ცივი გრიგალი აუვარდა. თვალები გაუთეთრდა და გადმოუბრუნდა. ტუჩები აუტოკდა და აუცახცახდა. პირსახეზე ზაფრანამ გადაჰკრა. თავი გვერდით გადმოიგდო, თითქო კისრის ძარღვები დაუნყდა. ხელები გაასავსავა, მუხლები მოიკეცა და ეკლესიის კარებში ცარიელ გომარასავით ჩაიჩოქა და გაიშალა.

და ეკლესიიდანაც, იმავე წამს, ერთმანერთში უცნაურად არეულმა დედაკაცის კივილმა, ქვითინმა და კისკისმა გამოჰხეთქა.

ტაზი IV

მეორე დღეს, შუალამემ რომ მოატანა, ჯაცოს ქორწილიც მიიწერა. მთვრალი სტუმრები სოფელს მოედგნენ. ყოველ მხრიდან მათი თავაშვებული კიჟინი, აბეზარი ყვირილი, მხიარული შეძახება, სიმღერის ამონახეთქი და ენადაბმული ღიღინი მოისმის.

ნივგზის ხეების ქვეშ, ღრმა წყვილიაღში, რამდენიმე სანთელი ძლივს-ღა ბჟუტავს, ლურჯ სუფრას კიდევ შერჩენია ოციოდე მოქეიფე. გორგმანით, ქანაობით და ლასლასით ერთი-მეორეს ეჭიდებიან, ეხვევიან და ბლუ ენებით გაუგებარს რამეს ლულლულევენ.

ჯაცომ მრავალი დაათრო და კაკლის ქვეშ წააქცია. ეხლაც იქ ჰყრიან გაშოტილნი და მძიმედ ხვრინავენ, ოხრავენ და ჰბორგავენ. თვალეზ-გადმოყრილი და გაღვლილი ჯაცო მაინც არ სცდება. ნახევართუნგიანი შევერცხლილი ჯიხვი უჭირავს და დაკლულ ხარივით ხრიალვს:

— აბა, ეს ღმერთმა გადღეგრძელოს ისა, რომელიცა რომა... ვინც სამ ცოლს გაუძლებდე და მეოთხესაც მოიყვანდე. — და ერთი თათი თავის გვერდით მჯდომ მარგოს ალერსით დაჰკრა, ხოლო მეორეთი ჯიხვი მოიყუდა.

ჭრაქმა ოღნავ გაანათა მგვიცე ნაბიჯით მომავალი ადამიანი, რომელიც ჯვარდანერილებს ლანდივით წინ აეგუბათ. ღამის ლანდს შორი-ახლოს ფეხ-აკრეფით ნახუცარი ივანე მოსდევდა.

მარგო მაშინვე წამოდგა და, თაფხალუნული, სახლისკენ წავიდა. ჯაცომ პირიდან ჯიხვი მოიშორა:

— ოოჰ, ბრინკა, შენა?

თეიმურაზმა მარგოს გზა გადაულობა:

— მოიცადე, ორიოდე სს...სიცყვა მაქვს სათქმელი. შენც ყური დამიგდე... მერმე წადი. სხვებმაც გაიკვირვეს თეიმურაზის მოსვლა. ჯაცო დაფაცურდა:

— აბა ალაგი ბრინკას! აბა, ქეშელა, საჭმელს მოართმევდე ბრინკასა!. დაგლოცე, ნათლია, დაგლოცე ახალი ქორწილი.

და ღვინით სავსე ადლიანი ჭიხვი თეიმურაზს გადულოცა.

თეიმურაზმა ჯაყოს ორივე ხელით ჩამოართვა მძიმე ჭიხვი და მკერდზე მიიყუდა. მერმე სათვალეები შეისწორა და სიჩუმის შემდეგ დინჯი ხმით ჯაყოს მიჰმართა:

— ჯაყო! ხვალ დილით აქედან მ...მძივდივარ. მაგრამ სანამ წაუვიდოდე, ორიოდე სიტყვა უნდა მოგახსენოთ შენც და მმ...მარგოსაც... შენ და ქალბატონ მარგალიტა ჭივაშვილისას.

და მარგოს გვარი გაჭიანურებით და ხაზგასმით წარმოსთქვა — ჭი-ვა-შვი-ლი-სას!

— ნეტა ვიცოდე, რა საჭიროა ეს კომედია? — შეაწყვეტინა მარგომ.

— კომედია საჭიროა, უეჭველად საჭიროა, — განაგრძო თეიმურაზმა. — ჩემს ცხოვრებაში ისე აირია კომედია და ტრადედია, რომ ერთი მეორესგან ვეღარ გამიძრჩევია. და რაც შენ კომედიად გეჩვენება, ჩემთვის ტრადედია გახლავს. მაშ ესე: სიტყვას არ გავაგრძელებ, არც ბევრ დროს წაგართმევთ. თუ ქალბატონმა მარგალიტამ ათი წელიწადი გაუძლო ჩემს ყბედობას, იქნება ხუთი წ...წწუთიც გაუძლოს ტრადი-კომედიის უკანასკნელ მოქმედებას. ნუ შეშინდებით, ქალბატონო, კომედია სისხლით არ გათავდება.

სისხლის ხსენებაზე ჯაყომ ხელი ხანჯალზე დაიდო და თვალეები დააჭყიტა.

— არც თქვენს გგგ-გალანძლვას ვაპირებ, არც საყვედურს, ამიტომ ვთხოვთ ნუ შეშინდებით.

ჯაყომ თეიმურაზის ნათქვამი იტკიცა — „ნუ შეშინდებითო“.

— ჯაყოს არც ბრინკასი გეშინიან, არც ყაჩაღებისა! მაშ, მაშა!

— არც გაშინებ, ჯაყო! მე პატარა კაცი ვარ, სუსტი და უძლური, გულჩვილი და უწყინარი. ქათამს ვერ დავკლავ და ბუმს ვერ ავაფრენ, მაშ შენისთანა დევ-კაცს აბა რა უნდა დავაკლო?!

— აგრე! — დაკმაყოფილდა ჯაყო.

— ჯაყო, — შესძახა თეიმურაზმა დუმილის შემდეგ და ოდნავ კილოს აუნია, — შენ ჩემი მოჭამაგირე იყავი.

— მართალი ხარ.

— მთიდან ჩამოსული უცხო ვინმე ხარ.

— ეგეც მართალი ხარ. მაგრამ ამ სოფელში ჯაყო უცხო არა ხარ.

— სანამ ეს ქვეყანა გადატრიალდებოდა, ჩემი გულკეთილობით და დაუდევრობით ისარგებლე და გასუქდი.

— ჯაყო მუშაობით გასუქდი.

— მე ყველაფერს ვხედავდი, მაგრამ ვსდუმდი, რადგან ნაჭარბევად კეთილი გული მქონდა.

— ვითომ ამიგომ? — თავისთვის ჩაიღიმა მარჯომ.

— მაშ რ...რრატომ, — გაიკვირვა თეიმურაზმა. — სთქვი, რატომ ვსდუმდი?

— იქნება იმიტომ სდუმდი, რომ ნებისყოფა და გამბედაობა არა გყოფნიდა. თეიმურაზი ჩათუქრდა, მერმე თავი ჩაიქნია და სთქვა:

— მ...მართალი ბრძანეთ, ქალბატონო, სუსტი ნებისყოფა, გაუბედაობა და გულკეთილობა ერთი და იგივე ყოფილა. სამივენი ტოლნი ყოფილან. ეგრე იყოს. სულ ერთია, ახ...ახია ჩემზე! რაც მაშინ დავთესე, დღეს მოვიმკე, მაშ ასე, ჯაყო, ჩემის გულკეთილობით ან ჩემის ბეჩაობით ისარგებლე და ჩემს მამულზე გაკეთდი, მერმე, როცა ქვეყანა აირია დანარჩენებსაც ხელი დაჰრე და ისიც კი მიითვისე, რაც არ გერგებოდა.

— ჯაყო ამ მამულში მუშაობდი, ჯაყომ აქ ოფლი დაღვარე, მაშ!

— ქვეყანამაც იცის იმ ოფლის თასი. ის ოფლი ჩემი ჯიბიდან და გლეხების ზურგიდან ერთ-ათასად აინაზღაურე. მათ დაივინყეს შენი... შენი „ოფლი“. ამან გიშველა. გარდა სახლკარისა, შენ დაისაკუთრე ჩემი ავეჯეულობა, საქონელი და ხევისთავთა საგვარეულო განძეულობა, რაც ეხლა შენს კ...კუნენას ტანთ აცვია, და ეგ იარაღიც, ზედ რომ აგისხამს, ეს ძვირთასი ჭურჭელი და ეს ჯიხვიც, ხელში რომ მიჭირავს, — ყველაფერი ჩემია, მამა-პაპეულია.

— არც ჯაყოს განყენს.

— ვიცე, რომ არ განყენს.

— მარგოსაც მოვიხდება. — მოუჭრა ჯაყომ.

— ძალიანაც მ...მმოუხდება. მაგრამ თითო ნივთს ასი და ხუთასი წლის ისტორია აქვს.

— თუნდ ხუთასისა იყავი, თუნდ ათასისა, ჯაყოსთვის სულ ერთი ხარ.

— ეგეც მართალია, ჯაყო, მაგრამ ეს განძეულობა ან მე მეკუთვნის, ან ქართველ ხალხს. შენ მეცამეტე გ...გგოჭივით გამოსცევერი და სხვის ქონებას დაეპატრონე.

— ჩემია! ჩემია! — თვალების ბრიალით გაანწყვეტინა ჯაყომ და ხატალზე ხელი დაიღო.

— ვიცი რომ შენია. ეხლა გვიანლაა ამაზე ლაპარაკი, რაც წავიდა, წავიდა! ეს კიდევ არაფერი. ჩემი ნაფუძრებიც დაისაკუთრე.

— ნაფუძრები ჯაყოს რევალციამ მოგცა!

— ეს ნაფუძრები ეკუთვნოდა ჩემს მეზობლებს, გლეხებს, რომელნიც ათას წელიწადს ამუშავებდნენ ამ მიწებს. რაც აქ ოფლი ჩაუღვრიათ იმ უჩინარ და უხმო მუშაკებს, ერთი გზა დადგებოდა.

— ჯაყომაც იმუშავე იმ ნაფუძრებში.

— ერთხელაც არ გაგივლია გუთანი იმ მიწებში. თუმცა ამასაც თავი დაგანებოთ, ესეც არაფერი. შენ დაისაკუთრე ჩემი ბაღი, ვენახები და სახლ-კარი.

— ეგეც რევალციამ მოგცა ჯაყოსა!

— ჯაყო, დაანებე თავი რევოლუციას! თქვენ ერთმანერთს არც კი იცნობთ. რევოლუცია შენთვის მღვრიე წყალია, ხელსაყრელი ნილაბია. მეწველი ფურია. შენ კი, შენ რევოლუციის მუნი ხარ, მისი წურბელა ხარ, მისი ტკიპი, მისი ბაღლინჯო და ტილი!

ჯაყომ დაიღრინა:

— გაჩემდებოდე, თორემა! ტილიცა ხარ და ბაღლინჯოცა!

— ნუ ცხარობ, ჯაყო! დაანებე თავი რევოლუციას. შენ არც კი მუშაობ, ჯაყო!

— ჯაყოს ნათესავები ხომ მუშაობ?! — გაანწყვეტინა ჯაყომ.

— ვიცი, მაგრამ ყველაფერი შენ დაისაკუთრე. შენი ნათესავებიც და მთელი სოფელიც დაიბრძოლე, დაიმორჩილე და რკინის უღელში შეაბი. თვითონ შენ კი არ მუშაობ. შენ მხოლოდ ბრძანებლობ, ვაჭრობ, სუქდები და წარამარად გაიძახი: „ნინიკა კონტრევალცია ხარ... თეიმურაზიცა, ილაცა, დათაცა!“ — შენი კი ამ დროს ჩარჩობ და ვაჭრობ.

— მაგასაც მუშაობა გინდა!

— რა თქმა უნდა! მევახშენი, ჩარჩები და ავაზაკებიც მუშაობენ.

ჯაცოს თეიმურაზის ნათქვამის ნახევარიც არ ესმის. თვალებს ბუღასავით აცრიალებს, მარგოს შესცქერის და მისგან მოელის დახმარებას.

მარგომ ერთხელ კიდევ გასწია წასასვლელად და წაიბუტბუტა.

— არ მესმის, რა გაროშენებს ამოდენა სისულელეს!

— მომითმინეთ, ქ...ქალბატონო, მომითმინეთ!..

თეიმურაზი ერთი წუთით ჩაფიქრდა. მერმე შუბლი მოისრისა, გუჩებზე მწარე ღიმილი დაიგრიხა და მორჩილებით დაეთანხმა:

— მართალია... სრული სიმმართლეა. სისულელეა, ყველაფერი სისულელეა, რაც გითხარით... ჩემი აქ ყოფნაც სისულელეა, არც მე მესმის, რა მრჯის და რა მალაპარაკებს!

— თავიდანვე აგრე უნდა გეთქვა. — სიცივე ჩამოართვა მარგომ. ჯაცომაც სიხარულით დაიხვიხვინა:

— მაშ, მაშა! აგრე იცოდე თავიდანვე რაღა. შე ბრინკავ, შენა! დალიე, დალიე ე ღვინო, შე ქალბინავ, შენა!

თეიმურაზი შხამიან ღიმილს არ იშორებს პირსახიდან:

— ჭემმარიტად, ჯაცო, ჭემმარიტად! ბრინკავ ვარ და ქალაჩუნაც ჯაცო! ბოდიშს ვიხდი შენს წინაშე. *mea culpa*². მარგუში, *mea culpa*! ჩემი ბრალია, ყველაფერი ჩემი ბრალია! ჯაცო თავით ბოლომდე მართალია, ყველაფერში მართალია!

² ჩემი ბრალია (ლათ.).

— მაშ, მაშა! ჯაყო ყოველთვის მართალი ხარ, მაშ! მაშა!

— მართალია მეთევზე, რომელმაც მღვრიე წყლით ისარგებლა. ბრალიანი არც მგელია, რომელიც უპატრონო ბატკანს წააწყდა. განგებას ერთისთვის ბადე მიუცია, მეორისთვის კი ბასრი კბილები. კისრებიც მოუტეხნიათ თევზებსაც და ცხვრებსაც! თვითონვე იტირონ თავიანთი უგუნურება და უღონობა! ქვეყანას იმათთვის არა სცალიან. ის თავისთვის ცრიალებს და შეჭმულ ბატკნებს და თევზებს არც ამჩნევს და არცა სთვლის.

— მაშ, მაშა! სადა გცალიან ღმერთს ბატკნებისათვის და თევზებისათვის!

— სრული ჭეშმარიტებაა, ჯაყო! ღმერთს სუსტებისთვის არ სცალიან. ღმერთი მხოლოდ ძლიერთათვის სცდილობს და მხოლოდ მათთვის ჰზრუნავს.

— მაშ, მაშა! მართალი ხარ, ბრინკა, მართალი!

— მაგრამ... ჯაყო! კიდევ ვიღაც არის ამ ქვეყნად ღმერთის გარდა. ის „ვიღაცა“ ურმით დასდევს ფეხმარდ მგლებს.

— ურმითა?

— ჰო, ჯაყო, ურმით დასდევს, დიდხანს დასდევს. ბოლოს, რაც უნდა მარდად ირბინოს მგელმა, სადაც უნდა გადაიკარგოს, ურმით მდევარი „ვიღაც“ იმ მგელს მაინც დაეწევა და კბილებს დააგლეჯს. ასეა მომართული ეს ქვეყანა, ჯაყო!

მარგომ გესლიანად ჩაიღიმა.

— ესეც ახალი სარწმუნოება! ბატკნების და თევზების სარწმუნოება! შენ კი მათი ღმერთის წინასწარმეტყველად მოგვევლინე არა?

თეიმურაზი მათრახნაკრავ კვიცივით აცორცმანდა.

— რას იკრიჭებით, ქალბატონო ფალუს?!

— უჰ! — ოდნავ შეჰკვივლა გველნაკებნმა მარგომ და ორივე ხელი პირსახეზე აიფარა. თეიმურაზმა ლაგამი აიწყვიტა, თითქოს აღულებულმა ქვაბმა ხუფი აიგლიჯაო:

— თქვენ რა უფლება გაქვთ, რომ მაგოდენა გესლს ანთხევთ, მაღამ ფალუს?! ბატკნების

და თეგზების რელიგია მაძღარ ჯაყოს რელიგიაზე გასცვალებთ და მასხარადაც ამიგდეთ?! თქვენი ერთადერთი ღმერთი ფალუსია, თქვენ მხოლოდ მასზე უნდა ილოცოთ, იბრუნოთ და იმსჯელოთ. თქვენ კი ბატონებისა და თეგზების ღმერთს ურცხვად ჰგმობთ და საქვეყნოდ გამოგაქვთ თქვენი სასირცხო. იცოდეთ ამიერიდან, ქალბატონო ფალუს, რომ მე... მე ღირსეულ მოპირდაპირედ მიმაჩნია თქვენი ღმერთი ჯაყო, მაგრამ თქვენისთანა გოშიას.. რომელმაც... რომელიც... ოოჲ, ღმერთო დიდებულო!

ორივე ხელი გულზე მიიკრა და, მიბნედილი, სუფრის ნაპირას ჩაიკეცა. იმაჲ წამს მარგო სიბნელეს შეერია.

თითქმის გულწასული თეიმურაზი დიდხანს ეგდო ხეების ქვეშ. ნახუცარი ივანე წყლით აბრუნებდა. ჯაყოს სტუმრები აიშალნენ და აირივნენ. ზოგნი წავიდნენ, ზოგნი კი თეიმურაზს ბარბაცით თავთ დასტრიალებდნენ, ერთმანერთს ეხეთქებოდნენ და ფუსფუსებდნენ.

ჯაყო ჯერ დაიბნა. უაზროდ დაბორიალებდა და ჰყვიროდა:

— ტურა, ადამრაშუ!.. ჩქარა, ურემი შეგაბამდე!.. გიბა, წყალი მოიტანებდე! აბა, რაშუ!.. მეშთა, მკითხავი კეველა მოიყვანებდე, ჩქარა!.. ტელა, შენ დალაქი დაუძახებდე!.. ქეშელა, თავრობის კაციც მოიყვანებდე, თორემ შარი არ გიყოს! აბა, თახრაშუ!

მერმე, თვალ-ახილული თეიმურაზი რომ დაინახა, უცებ გამხიარულდა:

— ბრინკა, გაცოცხლდებოდე? ხა-ხა-ხა! მე-კი მეგონა, ბრინკა ჩაძალღდი მეთქი! ხო-ხო-ხო! ქეშელა! ჰაი, ქეშელა, არ გინდოდეს არაგინა, არა! დაუძახებდე ყველასა, ნუ წახვიდოდნენ, ნურც ურემი შეაბამდე. აბა რაშუ!

და ისევე თეიმურაზს დაუბრუნდა:

— ნუ შეგეშინდებოდეს, ბრინკა! მე სულ იმას გითხრამ, რომა ძალლი კონლობით არ მოკვდებოდე მეთქი. მე ვიცის მაგის წამალი. აბა, ერთი ეს ყანწი დასცალებდე და ეხლავე ლეკურს ითამაშებდე, მაშა! აბა დალიე, დალიე... სად მიდიოდე, ბრინკა? ერთხელ მაინც დალოცავდე ჩვენ სუფრასა.

თეიმურაზმა ლასლასით რამდენიმე ნაბიჯი გადასდგა. ილლიაში ივანე ჰყავდა შემჯდარი. მერმე ძლივს მოტრიალდა და .ჩურჩულით, მაგრამ მკაფიოდ უთხრა ჯაყოს:

— ამ ქვეყნად მაინც არსებობს სამართალი, ჯაყო! ის ურმით დასდევს მეთქი ბოროტებას... ბოლოს უეჭველად ნამოენევა და ღღ...ღირსეულს მიუძღვნის. დაიხსომე ჩემი უკანასკნელი სიტყვა. მე მმ...მივდივარ, ჯაყო! წავალ და, ან აღარ დავბრუნდები, ან გამარჯვებული დავბრუნდები. მაგრამ შენ ამიერიდგან დღე-ღა-ღამ იმ სამართალს მოელოდე. ჩემს მაგივრად იგი მოვა და ანგარიშს გვ...გავისწორებს. ბედმა მდევარმა შენ თუ არ მოგისწრო, შენს შვილებს მაინც ნამოენევა და კბილებით დაჰვლეჯს, შამფურზე შესწავას, ნელ ცეცხლზე მოჰხრაკავს, ბნელ ორბოში ჩაჰყრის და თან გველის წინილებს ჩააყოლებს... იყავ წყეული უკუნითი უკუნისამდე. ჯაყო! იყავ წყეული და შეჩვენებული!

სთქვა, მიბრუნდა და ფორთხილით წყვდიადში შთაინთქა.

— აპრუნუნუნ! პრასა და ნიახური! მამა გიცხონდა, ყურებზე ხახვი არ დაგაჭრებოდე!

— მიაყარა უკნიდან ჯაყომ. — ფეხებზე გვიღია ჯაყოსა შენი წყევლა, მაშ, მაშა! ხომ გავისტუმრე ჯაყომა! თუ ბევრი ილაპარაკებდე, კარგებსაც მოგცხებდე, მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომა!

თეიმურაზის ფეხის ხმაც აღარ ისმის. ჯაყო კი ისევ ჰბორგავს, ილანძლება, იფურთხება, იმუქრება და ნამდაუნუმ ჭიხვინით გაჰკვივის:

— მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომა!. ფეხებზე გვიღია ჯაყოსა შენი კნიაზობაცა და სწავლაცა!.. რევალცია ჯაყომ გავიკეთა, მაშა! ჯაყოს ყველაფერი რევალციამ მისცა, მაშა!. ორი წიგნი წავიკითხავს ბრინკასა და ისევ ბატონი გგონია თავისი თავი! ის კი არ ვიცის, რომა იმისი წიგნები ბუხარში წახვედი.

და წყრომის გრიგალი, ბოლოს, ასე დაიმშვიდა:

— სმენა და გაგონება!

— მუშტი და გაგონება! — მიაძახა ერთმა.

— სმენა და გაგონება! ეს ღმერთი და წმინდა ჭივარგი შეგენიოს რევალციასა, რომელიცა რომა სანყალ ხალხს მისცემდე მინა, სახლი და კეთილი ცხოვრება. ღმერთი, წმინდა ჭივარგი და არბოს ხატი გწყალობდე ჩუენსა მთავრობასა, რომელიცა რომა ყარაულია რევალციისა და ჩუენისთანა სანყალი ხალხისა. საცა სამართალია, არბოს ხაცს ერთი კურატი უნდა დაგიკლა, რომ ის ხატი და წმინდა ჭივარგი ყარაულად დაუდგე ჩუენს

რეველციასა, თორემა, თუ ბრინკა დაბრუნდებოდე ამ სოფელში და მინა წაიღებდე, ჩვენისთანა საწყალი ხალხი აქ აღარ დადგებოდე.

და მეორე დღესვე ჯაყომ ერთი მობვერი ამოარჩია და არბოს ხაგს შესწირა.

თავი V

მესამე დღეს დილით თეიმურაზმა ივანეს უთხრა:

— დიდი მადლობელი დახ... ხხმარებისთვის და მასპინძლობისთვის, ივანე, ისე არ მოკვდება თეიმურაზი, რომ სიკეთე ერთი ასად არ გადაგიხადოს. მივდივარ... არ ვიცი, როდის ან სად შეგხვდები. არც ის ვიცი, გნახავ თუ არა, რაც უნდა მოხდეს, ჩემი მემკვიდრე შენა ხარ. ამბობენ: შენს სახლს რომ ცეცხლი მოეკიდოს, ხელი მაინც გაითბეო, ეგ მაინც შეგრჩებაო.

— შენც გამოგადგა შენი ცეცხლი, თეიმურ, არა?

— შენს მტერს, მე რომ ცეცხლი ვნახე! ყ... ყველაფერი გადამებუგა. აი ეს ჯოხი-ლა შემრჩა, ხელში რომ მიჭირავს. სამაგიეროდ ჯეჟა ვისწავლე და ხელიც ისე გავითბე, რომ საფლაფში ვერ მოვიშორებ იმის სიმწვავეს. ეხლა მივდივარ ახალი გზების გასაყვანად, ახალი ბედის საძებნელად და ახალი ცხოვრების მ...მმოსაწყობად. რაც მოხდა — მოხდა! რაც იყო — წავიდა და აღარ დაბრუნდება!

— მადლობა ღმერთსა!

— ან სულ ვეღარ მნახავთ, ან გამარჯვებული დავბრუნდები. ჯაყოსავით უნდა გავძლიერდე, ჩემი სიბრძნის გამო ცხოვრებამ გამჭყლიტა. ეხლა წელი უნდა ავიწიო და ცხოვრება მე თვითონ უნდა დავესტრგუნო.

— მადლობა ღმერთსა! ჩემი ნათქვამი ჯეჟაში დაგჯდომია. — გაიღიმა ივანემ.

— შენი ნათქვამიც, ჩემი გამოცდილებაც და დაკვირვებაც ამას მეუბნებიან, რომ უძვალთ სხეულში უნდა თოლადის ხერხემალი ჩავიდგა და უძლურ საგულეში რკინის ნაჭერი უნდა ჩავიდო.

— აი, ეგ მომწონს! — დაუდასტურა ივანემ.

— კმარა ესოდენი მცონარეობა, ყბელობა, ლანდების დევნა, უნიადაგო გატაცება, სრული უცოდინარობა ამ ქვეყნის გარდუვალ კანონებისა და მუდმივი ფრენა ვარდისფერ ღრუბლებში, რომელნიც სინამდვილეს დაეტაკნენ და უმაღვე გაიფანტნენ. იმ ღრუბლებში აშენებული კომპები თავზე ჩამომენგრნენ და უკანასკნელი იმედი და რწმენა დამიმსხვრიეს. ძალა, მ...მშხნობა, გამარჯვება, ბასრი კბილები და ძლიერი მკლავი, უნდობლობა და დაუნდობლობა, — აი ამიერიდან რა ეწერება ჩემი ცხოვრების სახელმძღვანელო წიგნაკში.

— გასასტიკებულხარ, თეიმურ.

— ვინც თავის მგერს იბრალებს, ის თავისივე თავს ჰღუპავს. გულჩვილნი და გულკეთილნი ამ ქვეყნად ვეღარ გასძლებენ. მეც ცხოვრების წიგნაკში ასეთი სადღეისო ათი მცნება ჩავინერე. მაგალითად: მგლებთან მგლობა და ცხვრებთანაც მგლობა.

— კარგად არის ნათქვამი.

— ცხვარი ღმერთს მოსაწველად, გასაკრეჭად და შესაჭმელად გაუჩენია.

— ეგეც კარგია.

— ვინც ღილი მოგწყვიტოს, ის თავით-ფეხებამდე გაატიგვლე, ხოლო ვინც არაფერი დაგიშავოს, ის გაატყავე.

— აი, გიშველა ღმერთმა!

— ცხოვრების მდინარეში პირადმა ცურაობა გიჟების საქმეა. წყალს გაჰყევი, სამშვიდობოს გაგიყვანს.

— რაც მართალია, მართალია!

— ვისაც ერთი ტყავი აქვს, ორი გააძერი; ვისაც ორი აქვს, ხუთი ააგლიჯე; ვისაც არაფერი არა აქვს, ათი წააძრე.

— ხა-ხა-ხა!

— მადლს ნურავის უბამ, თორემ, დამადლებულ მადლს არ გაპატიებს და სამაგიეროს შხამით გადაგიხდის.

— მაგას კი არათფერი არ სჯობია! ეგ ჭეშმარიტება მეც ათჯერ და ასჯერ გამომიცდია.

— სიკეთეს ნუ დასთესავ, თორემ ლენცოთა ამოვა.

— ხა-ხა! — ჩაილიმა ივანემ. — არა მჯერა, ჩემო თეიმურ, რომ შენ შენივე ხასიათის ყირამალა გადაბრუნება შესძლო. ქრისტიანობაც ძირიან-ტეესვიანად ამოგივდია გულიდან. მაინც ღმერთმა ხელი მოგიმართოს. წადი და ბედი სცადე, მაგრამ არ დაივიწყო დღევანდელი შენი ანდაზები და დევნიბები. შენთვის საზოგადო საქმე მოკვდა და აღარც შენ არსებობ იმისთვის, დაივიწყე ყოველივე და დაიხსომე მხოლოდ საკუთარი თავი და სარგებლობა, ხომ არ გადაუხვევ ამ გზას?

— არ გადაუხვევ თუძცა...

— როგორ თუ „თუძცა“?! ისევ რყევაში ხარ?

— არა, ივანე, არა! აღარც რყევა, აღარც ეჭვი. მტკიცე რწმენით და ერთის გულით მივდივარ.

ივანემ თეიმურაზის გეზის გამოცვლა არ დაიჯერა, მაგრამ აღარ შეედავა და ხელი გაუწოდა:

— მაშ ღმერთმა ხელი მოგიმართოს. მშვიდობით იყავი, ჩემო თეიმურ!

— ჩვენს დროში, ძმაო ივანე, მოკეთე ასე უნდა დაჰლოცო: ღმერთმა მ... მმთმინება და სულიერი მშვიდობა მოგცეს-თქო. მეც მოთმინებას და სულიერ მშვიდობას გისურვებ.

გადაეხვივნენ და ერთმანერთი დაჰკოცნეს.

თეიმურაზი მობრუნდა და გზას გაუდგა. ზურგზე პატარა ბოხჩა ეკიდა და ხელში ჯიხი ეჭირა.

მშემ თავი ამოჰყო, მიდამო გაანათა, გაათბო და გააცოცხლა. დილის ნისლით შემოსილი სოფელი და კაშკაშა მზე ერთმანერთს უცინოდნენ. დიდი არხის წყალი ღიღინებდა, მოუსვენარი ლიახვი დილის ზღაპარს მღეროდა.

ერთმა ფეხშიშველმა გოგონამ თეიმურაზს ასკინვილით გზა გადაუჭრა და თვალეში გაუღიმა. პატარა ბიჭმა გამოსროლილი ჩილიკა ფეხებში მოახვედრა და გადიკისკისა. ბატი სისინით დაედევნა, ხოლო შინაური ჯათარა ღობის მარგილზე ხტუნაობით მისდევდა და ჩხაოდა:

— გიჟო! გიჟო! ნუ მიხვალ! ნუ მიხვალ! დაბრუნდი! დაბრუნდი!

— დავბრუნდები, თუ... თუ გავიმარჯვე, — უპასუხა ჯათარას თეიმურაზმა და სივრცეს გაუცინა.

ორღობის ბოლოში პეტრეს ნინიკა ისევ სვედიან ურძულს ღიღინებდა. კამეჩო მუხრანელი ხაარ, გუთანი გეცოდინება; მე გუთნის არა ვიცირააა, უღელიც მეჩოთირებაა.

სოფლისა და ბუნების ლაღობა და მხნეობა თეიმურაზსაც გაუჭდა სულში. ისიც გამხნევდა, გალაღდა და გამტკიცდა. გამტკიცდა და დაეინწყებულ ჰანგზე აღიღინდა.

წყალსა ნათოტი მოჰქო-ო-ონდა, ჩამონათალი ხისა-ა-აო.

აღიღინდა და თვითონაც გაიკვირვა თვისი ღიღინი.

ათი წელიწადი მაინც იქნება, რაც თეიმურაზს აღარ გაუგია თვისი ხმა, რომელსაც ბრინნი და ჟანგი მოსდებოდა. ჯაცოს ღუქანში რომ იყო, მაშინ სცადა ხმის ამოღება მუშტრის გასართობად, მაგრამ ის ნაძალადევი სიმღერა იყო. ეხლა კი მისი დაობებული ხმა გულის სიღრმიდან ამოდიოდა.

ხევისთავმა თანდათან ხმას და ნაბიჯს მოუმაგა. ჩახლექილი ხმით მხიარულად მღერის და მიბაკუნობს. მაგრამ იქ, თეიმურაზის სულის და გულის სიღრმეში ძველებურად ისევ ჩამიჩუმი და ფუსფუსი გააქვთ ეჭვისა და რყევის განუყრელსა და უკვდავ ჭიებს, მარადიულ გულის კვნესას, განუკურნებელ სიღამბლესა და უცნაურ ჭიაყელას, — ვინ იცის, ვისგან და რისგან დაშინებულს, უნიათს, უძღურს, მორიდებულს, მოკრძალებულს, თანაც ბაყაყივით სველსა და ცივს, — რომელსაც თავისი კუდი ბრძნულად თვისივე შუბლზე მიედო და მუდმივ თავისავე თავს ეკითხებოდა:

— რა არს ჭეშმარიტება?

სად არს სამართალი? რა არს ცხოვრება ესე?

იმ ჭიყველას არც ძვალი ჰქონდა, არც კუნთი და არც ხერხემალი, თვითონაც არ ჰქონდა, და შეუსვენებლივ თეიმურაზის ძვალ ხერხემალსაც ჰღრღნიდა და ანგრევდა. ჭიანჭაში, გამოსრილი, დათუგუროებული და ხერხემალ-მოშლილი თეიმურაზი მაინც გულს არ იტყებდა; თვალდახუჭული, ღიმილით და ღიღინით, უგბო-უკვლოდ მიდიოდა უცნობ მომავლისკენ ბედის მოსაძებნად, ახლისა და უცნაური ქვეყნის საპოვნელად. მიდიოდა და იმედოვნებდა, ვითომ მოდუნებული მკლავებით, მზატე გულით, მნიგნობრული ცოდნით, მიღეული სულითა და გატეხილი ხერხემლით დღევანდელ ცხოვრებას თოლადის კბილებს დააძრობდა, დამდნარი რკინის მდინარეს პირაღმა მიაგრიანებდა, ახალ გზას გაიკვლევდა და ცხარე ბრძოლით ოქროს სავარძელს მიაგნებდა, რომელიც მან, თეიმურაზმა, ესოდენი შრომით, ოფლით, ცოდნით, პატიოსნებითა და საქვეყნო მზრუნველობით უეჭველად დაიმსახურა.

მიდიოდა თეიმურაზი და თან მიჰქონდა განუყრელი, საკუთარი, მარად ერთგული ჭიყველა, — კუდზე შუბლ-დაბჯენილი ბრძენი, უძვალო და უკუნთო, ცივი და ლორწოიანი, მუდმივ მბოდავი და საკითხავი თავისავე თავისა:

„რა არს ჭეშმარიტება?... სად არს სამართალი?... რა არს ცხოვრება ესე?“

უცებ შესდგა, ორივე ხელი მკერდზე მოისვა და ზედ დაიხედა. დაიხედა, გაიღიმა და გაიხარა: აყროლებული ძაღლის მძორი აღარსად იყო, და მნიგნობარს აღარც ლემის სუნი მოსდიოდა.

ახალი გზით წავიდა თეიმურაზ ხევსთავი და კვლავ ახალი ლანდების წისლში შთაინთქა.

ხევსთავის ნასახლარი პაგარა გბასავით აითურთნა. ეზო სავსეა გლეხური თავებით, მოძრავი ხელებით და ყაყანით.

— ხალხო, სამართალი სადა ხარ! — ჭიხვინებს ჯყო აივანზე. — სადა ხარ მეტი სამართალი?!

— აქ არის აქა! — სჭექავს მოაჭირთან მოვარდნილი წინიკა და ქვის მუშტს რვალის მკერდზე ირახუნებს — აქ არის სამართალი, აქა!

— აგრეა! მაგრეა! — უბეჭდავენ იქვე მდგომი ილა და თედო.

— მანდ არის, მანდა!

— აგრე, გენაცვალოს პავლეი, აგრე!

— აქ არის, აქა! — შესძახიან ქვეიდან პირტიტველა ჭაბუკები.

— ხალხო, ათქმეინეთ ჯაყოსა!

— მე მინდა ორი სიტყვა ვითხრამდე, — იძახის ჯაყო, ქუდს იშვლევს და ზღარბის თავზე ხელს ისვამს.

— ათქმეინეთ, ათქმეინეთ!

— სთქვი!.. გაჩუმიტ! ილაპარაკოს!

— ხალხო! რევალციამ ყველას მინა და სამართალი მისცა — ინყებს ჯაყო.

— მე სამი დღიური და შენ ასი? — უცებ ჩაურთო ნინიკამ. ჯაყო გაოცდა, აირია. მერე გაბზარული ხმით

— მე მეტი შეგიძლიან მოხნა.

— ჩვენც შეგიძლიან. ეს ხელები რითვინა გვაქვს!

— ჯაყო მუშაობდი, ეხლაც მუშაობ...

— ვიცით, ვიცით როგორ მუშაობდი! — აწყვეტინებენ აქეთ-იქიდან.

„მგელი რომ მოგესევა, ერთი ბატკანი მიუგდე, თუ გინდა მთელი თარა გადაარჩინო“ —

ფიქრობს ხათანგში გაბმული დათვი, ხმამაღლა კი ეზოში ისვრის:

— რას ჩაგაცივდი ამ ოხერ მინასა! ნახევარი ნაიღეთ და შეხეთქეთ!

— ნახევარსაც ნავიღებთ და სულაც! — ჩასძახის ნინიკა.

— სულ ჩვენია, სულა!

— ჩამოართვით!

— წაართვით!

“ერთი ბატკანიც მიუგდე, თუ გსურს ფარა გადაარჩინო“, ხმამაღლა კი —

— კარგი, ხალხო, კარგი! სულ მიჩუქებია, სულა!

— აგრე! — მოჰკვეთა ნინიკამ და მოაჭირს მჭილი დაჰკრა.

— ოხო-ხო! ახა-ხა! — ხარხარით გაიფსო ეზო — უჩუქებია, უჩუქებია!

— მადლობელი საჩუქრისათვის, მადლობელი!

ჯაცოს თითქო არ ესმის, ორივე ხელს ეზოსკენ იქნევს, თითქო პეშვებით ოქროს უცრისო, და თავისას იძახის:

— ჩვენ სოფელში ბევრი ხარ სანყალი. წაიღეთ! შეხეთქეთ! მიჩუქებია! წადით, მომშორდით! — და წასასვლელად მიბრუნდა.

— სად მიხვალ, მობრუნდი! — ნინიკას ხელი კისერში დასწვდა და ისევ მოაჭირთან მიიყვანა. — აქ იდექი და ყური გვიგდე.

— კიდევ რა გინდათ ჩემგან? — შიშნარევი ხმით წამოიხრიალა ჯაცომ.

— მინა არაფერია. კიდევ გვაქვს საანგარიშო. „ვილუშები!“ ხმამაღლა კი —

— ჯაცოს თქვენთან საქმე აღარა გაქვს.

— შენ არა გაქვს, ჩვენ კი გვაქვს, — და ეზოს მიუბრუნდა, — ხალხო და ჯამაათნო, ამ სასახლეში რა უნდა ჯაცოს?! ვინ მისცა ამოღენა შენობები ამ წურბელას!

— არავინ! დაიჩემა! ძალით წაიღო! წაართვით! გააგდეთ!

— ხალხო! — უიმედოდ ბლუის გაფითრებული წამოურავალი. — ხალხო! ხმა ამოიღეთ! რას გაჩუქებულხართ! დღეს მე გართმევენ, ხვალ თქვენ წაგართმევენ.

— ვინ მოგცა მეთქი, ვინა?! — დაჟინებით ეკითხება ნინიკას მუშტი, რომელიც ბულა კისერს ანჭლრევს და სწენავს.

— ვინა და რევალიციამ. — ბუტბუტებს ჯაყო.

— ოხო-ხო! — ახა-ხა! — და ხარხარი თანდათან მაგულობს.

— ხალხო, სმენა! — აცხადებს ნინიკა. — აქ სკოლა იქნება, ქვეით კი კოოპერატივი. მართალს ვამბობ თუ არა?

— მართალია! აგრეა! აგრე იყოს, აგრე!

— სად შეგვიძლიან სკოლითვინ ახალი სახლის აშენება! — გაჰკვივის ვილატა. — ჩამოერთვას!

— გათავებულია.

— ჩამორთმეულია!

— აქვე იქნება აღმასკომიც. ჯაყო კი ან თავის ღუქანში გადასახლდეს, ან ღროებით აგერ იმ კოშკში შებრძანდეს. — განკარგულებას იძლევა ნინიკა და კითხულობს — გინდათ თუ არა, ხალხო?

— გვინდა! გვინდა!

„ერთი ბატკანიც მიუგდე, ჯაყო,“ ხმამაღლა კი —

— ხალხო, ესეც. შენი ჭირის სანაცვლო იყოს! შეხეთქეთ! გასკდით! მე კი თავი დამანებეთ!

— და ისევე გაბრუნდა. მაგრამ ნინიკას ცორი ხელახლად დასწვდა და მოაბრუნა

— დაიცა. ჯერ არ გამითავებია!

— რალა გინდა სანყალ ჯაყოსგან, რას ჩააცივდი! — უკვე ბლავის ნაბატონევი.

— ხალხო! ამ კაცს სახნაე ნორმას დაუეგოვებთ, სამაგიეროდ ეს დიდი ბალ-ვენახი სკოლას უნდა დაულოცოს. სკოლისათვის უფრო უპრიანია. თქვენი შვილები ბალ-ვენახის მოვლა— მოშენებას ისწავლიან. მართალია თუ არა?

— აგრეა! მართალია!

— სკოლას მიეცით, სკოლას!

— ხალხო! — გმინაჲს ჯაყო. — ნინიკას მაღა მატულობს.

— მაღაც მატულობს და სამართალიც! — აწყვეტინებს უღმობელი მსაჯული.

— დღეს მე გართმევენ, ხვალ კი თქვენი ჯერი დადგება!

ჯაყოს ხერხი არა სჭრის. არაჲინ არ იცის, ვისი ჯერი დადგება, ჯაყოს ჯერი კი ცხადბედ უცხადესია.

— ხალხო, მგელს ნუ ჰგეგხართ, მგელსა! — თავგანწირვით იძახის უკვე განწირული ღუმლის შემდეგ. — მგლებმა ვიცით: თუ ერთი დაიჭერი და წაიქეცი, სხვებიც მოგესევიან და შეგნამენ. ამოიღეთ ხმა! თქვით რამე! — და მძიმე ღუმლის შემდეგ: — მაშ აგრე გინდათ? მაშ ყველაფერს ართმევთ ჯაყოსა? მაშ აგრე მალე დაიფინყეთ ჯაყოს მადლი?

— გვახსოვს, გვახსოვს შენი მადლი! — ქვეიდან შესძახა პავლეძ.

— ვიცით! ვნახეთ! ვიგემეთ!

— მაშ საწყალი ჯაყო უნდა დაღუბოთ? მაშ აღარ გენანებით? მაშ კარგი. მე სხვაგან წახვალ და იქ იპოვნი სამართალსა.

— მამა გიცხონდა!

— როგორ არა!

— ქალაქში ეგ ჩოხაც არ გაგხადონ!

— იქ იპოვი ჯაყო სამართალსა, იქა! — და ისევ გატრიალდა. ნინიკას ტორმა ერთხელ კიდევ მოაგრიალა და მოაჭირს მიაყენა.

— დაიცა, აქ იდექი! ჯერ არ გათავებულა! ხალხო, ამ კაცმა ჩვენი ნაბატონევი გაქურდა. თქვენც იცით რამდენი ავეჯი და სიმდიდრე დაიხემა.

— ვიცით! ვიცით!

— ჩამოართვით! წაართვით!

— რაც ჩვენთვის გამოსადეგია, აქ დარჩეს. დანარჩენი კი, მამა-პაპეული განძი და ხაზინა, ქალაქში გაგზავნოთ. რას იტყვი, ხალხო?

— აგრე, გენაცვალე, აგრე!

— მიღებულია!

— გათავებულია!

— შენც გათავებული ხარ, ჯაყო!

— ჯაყოც გათავდა, ჯაყოც!

— მორჩა!

— წაეიდა!

ჯაყო გორგმანობს, თრთის, პირს აღებს, მაგრამ ხმა ვეღარ უპოვნია.

— რაც ამ სახლში აშუარად აწყვია, ვერსად წაგვივა, — განაჩენსავით აცხადებს ნინიკა, — მაგრამ რაც გადამალული აქვს, ის უნდა გამოიგანოს. აბა, ჯაყო, დრო დაგიდგა. მოიგა თეიმურაზის უნაგირი, ჭურჭელი, სამკაული, ვერცხლეული. ჯაყო სდუმს და ირგვლივაც დუმილია.

— ჯაყო, დრო დაგიდგა მეტყი. სანამ ხალხი აქ არის, გამოიგა. დაუთვლით და ჩავენერთ. ჯაყო ისევ ჩუმათა სდგას და ძირს იხედება.

— ჯაყო, შენ გეუბნები! — და შეანჯღრია. ჯაყო დამუნჯდა. აღარა ესმის რა.

— მოიგა მეტყი, თორემ მე თვითონ გამოვიგან. ჯაყო დაყრუვდა. აივნის ბოძად გადაიქცა.

— მაშ კარგი. ჰეი, ილა, თედო, დათა! მოიგათ ლომი და წერაქვი! იქ, ქვეით, მარცხნივ... კედელში!

— აქა ვართ! მზათ არის! — და ოთხივენი ბრაგუნით ჩამოცვივდნენ კიბეზე.

ჯაყო თითქო გამოთხიბლდა. თვალები მოითუშენიგა, შუბლზე თითი გადაისვა, მერე

გატრიალდა, გაიქცა და ნახევარი წუთის შემდეგ დათვივით ჩამოვორდა კიბეზე, თან ბლაოდა:

— არ მოგცემთ! ვერ წაიღებთ! ნუ ლუბავთ ჭაცოსა! ქეშელა! გიბა! ტურა! თახრაშუ! აბა ჩქარა!

ბიძები და ბიძაშვილები უმაღლესი შემოეხვევნენ თავიანთ ბელადს, რომელიც გაგიჟებული ხაროვით დარბოდა ეზოში, უაზროდ იქნევდა მორგვის მკლავებს და ბურტყუნებდა:

— სადა გაქვთ თოფები? რა უყავით მაუბნერები? რასა დგეხართ ჩუმათა! გასნით! მოიგათ! რაშუ! თახრაშუ! — და უცებ, ლომ-წერაქვის რახუნი და მუხის კარის ჭრაჭუნი რომ გაიგო, გატრიალდა, მოიღუნა და ნინიკასკენ წავიდა. თვალები სისხლით ჰქონდა საფე, ლოჯები — დაკრეჭილი, მკლავები — მომართული, და ისე პარვით მიდიოდა, როგორც მონადირე მხეცი ეპარება ხოლმე სანადიროს.

— ნინიკა, ფრთხილად!

და იმავ წამს ჭაცომაც ისკუბა და ნინიკამაც მოიხედა. მოიხედა და ერთი ნაბიჯით გვერდზე გასხლტა. მოქნეულმა ცორომა მხარზე გაჰკრა, თვითონ ჭაცო კი ბოძს დაეცა და იმავ წამს ყურის ძირში ნინიკას მუშტი იგრძნო, თითქო ის რკინა, მუხის კარს რომ სცემდნენ, ჭაცოს მოხვდაო. თავმა კვილი გაიღო, თვალთ დაუბნელდა, წაგორგმანდა, მაგრამ გასწორდა და მინაზე სახრე დაინახა. დასწვდა, მოტრიალდა, ჰაერი შეაბუილა და ნინიკას ბეჭებზე გადაუჭირა. ნინიკა შეიკლაკნა და — დასწყევლოს ღმერთმა! ვინ მიაჩნა ასე უცებ კომბალი. ან აქ სად იპოვა! — და თავგახეთქილი ჭაცო ბოძის ძირთან დაეცა. მერე-ღა მოასწრეს ჩოჩქოლი, მიშველება, შეძახილები. გვიანდა იყო. ან რა საჭიროა.

— თავი დაანებეთ! ეგვეც ეყოფა! — ბრძანებს წინამძღოლი.

— გეტკინა? სად მოგხვდა? დედას ვუტირებთ, დედასა!

— თავი დაანებეთ მეთქი! — და წუთის შემდეგ — აბა, დავინყოთ.

სარდაფის კარი გაღებულია. კედელი გამოშვივებულია. თვალ-მარგალიტით შემოსილი ვერცხლის რახტი მზეზე კრიალებს. სთვლიან და სწერენ ძვირფას ჭურჭელს, სამკაულს, ფაიფურს, ბრინჯაოს, ოქრო-ვერცხლით ნაჭედ წვრილმანს და ხევისთავთა საგვარეულო განძეულს. ხოლო ერთი საათის შემდეგ თავმხევეული, მოთვინიერებული ჭაცო კოშკის კართან ზის, ჩიბუხს აბოლებს და სევდიანად შესცქერის გიბას, ქეშელას და მთელ თავის

საგვარეულოს, რომელიც სასახლიდან კოშკსა და გომურში ეზიდება ნაყარ-ნუყარს — ვარცლებს, გოდრებს, ძველ ლოგინს, მაგყლსა და ასნაირ გლეხურ წერილმანს.

ხოლო ნინიკა მთავარსარდალივით დადის დარბაზებში და ილას, თედოს და თანდილას ეუბნება:

— ეს მიეცით... ეს დარჩეს... ეს გაატანეთ... ის არ მისცეთ.

და როცა მისაცემი მისცეს, დანარჩენი ჩაკეცეს, დარაჯი მიუყენეს და ეზო გამოიარეს, ნინიკა კოშკის კართან შესდგა და გაკრავებულ დათვს მიუბრუნდა:

— ჯაყო, ეხლა რას იტყვი?

— არაფერს, შენი წირი მე. — და ისე წამოუდგა თეხზე, როგორც უწინ ავთანდილ ხევისტავს გაეჭიმებოდა ხოლმე.

— მაშ ჭკუით იყავი, თორემ სულაც გადაგასახლებთ აქედან.

— ჯაყო ჭკუით იქნები, შენი წირი მე.

— ამ სახრეს კი არ შეგარჩენ. ესეც იცოდე.

— ვიცის ჯაყომა, შენი წირი მე.

— აგრე. დანარჩენი მერე იყოს.

და გატრიალდა, თან ჯაყოს უკანასკნელი სიტყვა წამოიღო:

— მშვიდობით ბრძანდებოდე, შენი წირი მე.

და როცა მიიმალა, ჯაყომ კბილები დაკრიჭა, მკერდი აიბაგუნა და ახრიალდა:

— დედას გიტირებ, დედასა! დაგაცადე ჯაყოსა! ჩემი დროც მოხვალ — და ცერას ფრჩხილით კბილი აილანუნა — დედას გიტირებ მაშინა, დედასა!

ტაჲი VI

რამდენიმე თვის შემდეგ ოთხმოცი წლის მოხუცივით დაბერებული ხევისთავი იმავე ნაშინდარს მიაღდა.

ქადილით ნასული მებრძოლი ერთგულ ძაღლივით უბრუნდებოდა ჯაყო ჯივაშვილს.

თავზე ქედის ნაგლეჯი ეხურა. დაგლეჯილ ჩუსტებიდან ფეხის თითები უჩანდა და ტანზე დაკონკილი ინგლისური ფარაჯა ეცვა.

წელში სამად მოხრილიყო, დამსხვრეულ სხეულს ძლივს მოათრევდა და სქელ ჯოხს ყავარჯნად ხმარობდა.

ორმოციოდე წლის მოხუცს თეთრი წვერი ჩაზნექილ მკერდზე სცემდა: გამოლაყებული თავი თხის თავივით უცანცარებდა და ღრმა ორმოებში მღვრიე თვალები უსულო მინებივით ჰქონდა ჩანყობილი.

ზამთარი მიწურულია. გაცრეცილ ბალებსა და ჭალებში ნისლიანი ბინდი ჩანოლილა. ქართლის მინდვრებს ტყვიის ღრუბლები დასწოლიან. ქუშიანი ცა ცივი წვიმით იწურება. ორლობის გზა გლაპოთი ავსილა. აქა-იქ ღობეებსა, მარგილებსა და ტანთ— გახდილ ხეებზე მობუბული კაჭკაჭები, ბელურები და ყვაუები გაზაფხულს ელიან.

პირდაღვრემილი სოფელი შარშანდელივით აღარ იცინის. არხი და ლიახვიც სიმღერის მაგივრად გესლით იღრინებიან.

მოდის თეიმურაზი და მარად განუყრელი ძაღლის მძორს კვლავ კისრით მოათრევს, თან ღროგამოშვებით გულ-მკერდს ისე იხოკავს, თითქოს იმ მძორის ჩამოგლეჯას ჰლამობდესო.

ორლობეში ისევ ბაგებს წააწყდა. მაგრამ დედა-ბატი სისინით აღარ დაედევნა და გოგო— ბიჭებიც სიცილით და ღრეჭით აღარ მისდევდნენ. ჯათარა კი ისევ მარგილზე დაჰხტის და დამარცხებულს ჩხავილით დასცინის:

— მოხვედი? დაბრუნდი? მოხვედი? დაბრუნდი?

სანამ თეიმურაზი ახალი ქვეყნის და ბედის ძებნაში სადღაც დაბოროილებდა, ჯაყოსთვის

თეიმურაზის ბალ-ვენახი და ნასახლარი ჩამოერთვათ. დარბაზის ზემო სართული სკოლად გადაეკეთებინათ, ხოლო ქვემო სართულში კოოპერატივი გაეხსნათ. ჯაყო და მისი ჯალაბ-ჯულაბი ახალი სახლის აშენებამდე კომქსა, ბელელსა და მარანში ჩასახლებულიყვნენ.

თეიმურაზი თავისი ნასახლარის ეზოში თრთოლვით და ბორძიკით შედის. სკოლიდან ბავშვების ღრინაცელი მოისმის.

ახალი მასწავლებელი აივანზე გადმოდგარა, მომავალ თეიმურაზს ათვალერებს და უცნაურად იღიმება.

ქველამ თეიმურაზი კომპოში შეიყვანა. ჯაყო ბუხართან ზის და პაპიროსის მაგივრად ისევ მერალ ყალიონს აბოლეს. მარგოს დარიგებით გაპარსული მაიმუნი კვლავ ბანჯგვლიან დათვად გადაქცეულა: წვერი გაუბრდია, გაპოხილი ქურქი და გლანქი ჩექმები ჩაუცვავს და თავზე ცყავის ბულულა დაუდვია.

მარგო ისე გამხდარა და გაყვითლებულა, თითქო სამი თვის ნალოგინარი ყოფილაო. უსისხლო გუჩები გასცრეცია და ლოყები ღრმად ჩაჰზნეცია, ხოლო ღრმად ჩაცვიფნული ნუშის თვალები მიმქრალ ჭრაქივით ძლივს ბუეგავენ. ტანთ ჩითის დაკონკილი კაბა აცვია და მხრებზე გახუნებული შალი აქვს ნამოსხმული.

თეიმურაზის დანახვაზე ორივენი მობრუნდნენ და გახევედნენ. ხევისთავმა ჯაყოს და მარგოს მდაბლად დაუკრა თავი და მორჩილებით ჩაიკნავლა.

— აი, დაუ... ვებრუნდი...

სდგას თეიმურაზი და მღვრიე თვალებს თავის ცალახიან ფეხებს ველარ აშორებს.

მარგომ ხმა არ გასცა, კედლისკენ მიბრუნდა და თვალები მოიფშვნიტა. მერმე გატრიალდა და გარეთ გავიდა. ჯაყო ჯერ გაიბადრა, მერმე ძლევაძმოსილ კვიცივით ახვიხვინდა:

— ბრინკა, მოხვიდოდე?! აბა, დაჯდებოდე და მეგყოდე, აქამდე სად იხეციალებდე და დაეთრეოდე? — პასუხს აღარ მოუცადა და თვითონვე განაგრძო:

— მაშ, მაშა! აკი ვითხარი ჯაყომა, ნუ წახვიდოდე მეთქი! რა გინდებოდა ვითომა, რომ ფეხი დაგკარი და გაიქეცი? რა მოგიგე? ანდე, როგორ გახდებოდე! აკი გეგყოდე ჯაყო: ნუ

წახვიდოდე, აქ დარჩებოდე, დუქანს მოუვლიდე და ბულლაგერიასაც გააკეთებდე მეთქი, თორემა ქეშელამ რა ვიცის ვაჭრისა და ბულლაგერიისა!

უცებ კილო გამოიცვალა და ატირდა:

— ყველანი გატყუებდენ ქეშელასა. სანყალი ჯაყოი! ჯაყო ნააგე, ძალიან ბევრი ნააგე, დუქანი დაკეტე ჯაყომა. იმ სიშორეზე ხალხი აღარ მიდიხარ. შენ სახლში ეხლა კაპრატივი გახსენი მთავრობამა. ისე იათუად გყიდი კაპრატივი საქონელსა, რომ სანყალი ჯაყო კინაღამ გაკოტრდი.

წუნუნის ნაცვლად უცებ გესლით ახვიხვინდა:

— ვიცის ჯაყომა, როგორი კაპრატივიც გექნება ნაშინდარსა, კარგად ვიცის ჯაყომა! გინდა ტყავი გააძრობდენ ხალხსა, განა! ეგენი კი იძახოდენ: ხალხი იათუი საქონელი უნდა მოგცეო. მამა გიცხონდა! ვითომ არ ვიცის ჯაყომა, როგორ უნდა მოატყუებდენ ხალხი?!

— აი, დავბრუნდი. — ჩურჩულით განიმეორა თეიმურაზმა და ცახცის თავზე ჩამოჭდა.

— მეც ხელავ, რომ ბრინკა დაბრუნდი. ეხლა ჯაყოს სახლი აღარა გაქვს, სახლიც წაგართვეს, ავეჯიც და ყველაფერიცა: ოქროც, ვერცხლიცა, სარკეცა, რკინის კრაოტებიც, ხმალ-ხანჭალიც და ყველაფერიცა, ყველაფერიცა! რაც ძველი და კარგი რამ გქონდა ჯაყოსა, ეხლა წაგართვეს, უნდა ქალაქში წაგიღოთო. ვიცის ჯაყომა, საცა წაიღებდენ, ვიცი!

— ხი-ხი! — ჩაიხითხითა გულში თეიმურაზმა.

— სახლიც წაგართვეს და სკოლა გაგიკეთეს! — კვლავ მიზლით აღელდა და ახვიხვინდა ჯაყო. — რა ოხრად გინდა ჯაყოსა სკოლაი? ხალხსაც თეხებზე გვიდია სკოლაი! თუ ჯაყოს განათლება არა გაქვს, კარგი ბინი ვერა ხარ, რაღა! ბავშვები ნახირში გინდა წახვიდოდენ, ან წყალი მოიტანდენ, ან დედ-მამას უშველებდენ, ეგენი კი მთელი დღე მოგაცდენდეს. არა გიშავს-რა ჯაყოსა! დაიცადებდენ!... მოიცადებდენ! ყველას სეირს გაჩვენებდენ ჯაყოი, ყველასა: ნინიკასაცა, ილასაც, თომასაც, თედოსაც და თანდილასაც. ეს ხუთი კაცი მთელი სოფელი ხელში ჩაგიგდეს, აღარავის მოსვენებას არ გაძლევენ. სულ ძალაზე გიჭირავს თვალი. ამას წინათ ნინიკასთან ჯაყოს ჩხუბი მოგივიდა. მე ერთი სახრე დაგკარი, იმან კი ჯაყოს კომბალით თავი გაგიხეთქე. დაიცადოს! დაიცადოს! მე გიჩვენებ კომბალსა! ყოველთვის ხომ არ იქნება ეს მთავრობაი! ნინიკამ უნდა ჯაყოს გატობოს?! უნთხო!.. თეხშიშველა!.. ქეციანი! მთელი დღე მოტამაგირესავით მუშაობ და ერთი ლუკმა ძლივს იშოვნიდენ! რა კაცი ხარ ნინიკაი, თომაი

და ილაი?! სულ ის გინდა, რომ სხვას წაგაგლიჯონ და სკოლას და კაპრატივს მოგცენ! ჯაყოს სახლი წაგართვი, მაგრამ მე მალე მაგაზე კარგი სახლი ააშენებ. პავლეი, თომასი, ილაი და იმისი ყაჩალი ამხანაგები კი ისევ გომურებში დალპებოდენ. მაშ, მაშ! დაიცადებდეთ!.. მომიცადებდეთ!..

ჯაყო ვეღარ მშვიდდება. დაჭრილ დათვივით დაბორიალებს, ხუთგირვანქიან მუშტებს ჰაერში ატრიალებს, ჰბორგავს, იმუქრება და ხვიხვინებს:

— ჯაყო გიჩვენებდენ სეირსა, თქვენ ყაჩაღებო, თქვენა! აბა ახლა ივლის ჯაყოი ხალხის გულსთვის, ახლა დაგიკლებდენ ჯაყოი ნალოვსა, როგორ არა! მამა გიცხონდათ! ჯიბე მაგრად დაიჭირებდეთ! დაიცადეთ!.. მომიცადეთ!..

უცებ თვისი თათი ისე მძლავრად დაჰკრა თეიმურაზს მხარში, რომ დალეული ნაკაცარი ერთი მგვაველით ჩაიზნო:

— ბრინკა, იცი, რას გითხრამდენ? მოდი ეს სახლი ისევ შენ წაიღებდენ, ღმერთმანი. მთავრობა ისევ მოგცემდენ ეს სახლი.

— არ მომცემენ, ჯაყო.

— მოგცემდენ მეტქი! ისევ ერთად იცხოვროთ მე და შენა. შენ მარგოს ძმა ვიქნები, მე კი ქმარი, ასე არ გინდოდეს წინათა?

— ჰო, მაგრამ... სახლს არ მომცემენ, ჯაყო.

— მოგცემდენ მეტქი! დაიცადენ... დამაცადებდენ... ჯაყო მოიფიქრებ...

დიდხანს დარბოდა და ნაწყვეტ-ნაწყვეტად გაუგებარს ისროდა. ბოლოს, ჩრდილივით შემოპარულ მარგოს მიუბრუნდა:

— მარგო, შენ რას იცოდენ? რა ვუყოთ თეიმურაზსა?

მარგომ პასუხი არ მისცა. პირმიბრუნებული, კედელს შესცქეროდა. მერმე ადგა და ისევ გარეთ გავიდა.

ხანგრძლივი სიჩუმე ჩამოვარდა. თეიმურაზი ისევ ფეხის თითებს ისინჯავს, თან გულში მსამიანად ხითხითებს:

— ეხლა გაყაჩაღდნენ თომა და ილო? წინათ კი, როცა ეს სახლი თეიმურაზს ჩამოართვეს და ჯაცოს გადაულოცეს, პატიოსნები და ყოჩაღები იყვნენ, განა! ჰოი, ჯაცო! ჰოი, ათერიკელო ზულუსო! ბუშმენო! შენი ჯერიც მოვიდა, განა! ხომ გითხარი: უხილავი სამართალი შენისთანა ავაზაკს ურძით დასდევს მეთქი. დაგენია, განა! ეს ერთი და სხვა ათასი!

— ეხლა ჯაცოს კიდევ მოგდეს შარი: ჯაცო არ მუშაობო, ჯაცო ვაჭარი ხარო. ამიტომ ჯაცოს ვენახიც და ბალიც წაგართვეს, სამართალი აღარსად არ ვიქნებოდე?!

— ჯაცო და სამართალი? — ჰფიქრობს გულში თეიმურაზი. — ეხლა ჰყვირი? არა გიშავს-რა, ღმერთმა მოგიძღვნა. ეგ ერთი და სხვა ათასი! ეგ ერთი და სხვა ათასი!

— ღმერთი აღარა ხარ?! — ჰკოდებს მაგრად ნაკბენი ჯაცო.

— ხი-ხი-ხი! — იცინის გულში თეიმურაზი. — ჯაცო და ღმერთი?! ჯაცო და სამართალი?! განგებამ მხოლოდ კლანჭი გაგკრა და გოჭვივით ავაჭყივლა, მაგრამ ნეტა მაჩვენა შენი ბლავილი, როცა მისი ბასრი კლანჭი ყანყარაგომი დაგწვდებო. მოახლოვებულ არს ჟამი განკითხვისა, ჰოი, ავაზაკო! ჰოი, მგელკაცო ჯაცო! ჰოი, მხეცო, ავო პირუტყვო!

ჯაცოს გული ბრაზით გაუსკდა და ენის ქავილი აუვარდა. ძლივს გაჩუმდა და ისევ ყალიონი ააბოლა. ბოლოს, გადააფურთხა, ყალიონი ჩექმაზე დაიბერტყა და სთქვა:

— ბრინკა, მოდი შერიგდეთ. რაც მოხდა, მოხდა! ჯაცო ჯავრიანი კაცი არა ხარ, ღმერთმანი არა ხარ!

— რა თქმა უნდა, — ჩაიციხა თეიმურაზმა.

— ღმერთმანი, ჯაცომ ყველაფერი დაივიწყე. შენ ისევ ღუქანში ჩადგე და ივაჭრებდე. ჯაცოს ძალიან გინდა ისევ გახსნა ღუქანი და კაპრატივი გაგაკოტრო. რა სერი იქნები! ჯაცომ და თეიმურაზმა რომ მთავრობის კაპრატივი გაგაკოტრო, რა სერი იქნები! მაშ, მაშა! ჯაცოს ეხლა ბევრი ფული გაქვს. ქეშელა ბევრი მოგატყუეს. ჯაცომ ძალიან წააგე, მაგრამ კიდევ დაგრჩა ჯაცოსა. ღუქანს სულ საქონლით გაგავსებ. კვირას ქალაქში წავიდებოდეთ და საქონელი მოვიტანებდეთ. შენც ტანისამოსი გიყიდებოდე. ჯამაგირიც მოგცემდე. თვეში ხუთი მანათი ხომ გეყოფოდეს?

— მეყოფა, კარგად მეყოფა. — იკმარა თეიმურაზმა.

— მაშ ხვალვე წახვიდოდე ღუქანში და ბულლაგერიას დაინყებდე. ქეშელა და გიბა გომურში ცხოვრობ. შენც იქ დაიძინებდე. ზამთარში გომურში სჯობდეს, არ შეგცივდებოდეს. როცა ახალი სახლი ააშენებდე ჯაყო, შენც ჩვენთან იცხოვრებდე. ჰა, რას იცოდე? ღმერთმანი, ჯაყო კარგი კაცი ხარ, ჯაყო კარგი გული გაქვს.

— ვიცი, ვიცი! ვიგემე და ვნახე შენი გული. — იხერხება თეიმურაზი.

— ოღონდ აღარ გააჯაერებდე ჯაყოსა, თორემა...

— არა, ჯაყო, არ გა... გვაჯაერებ.

— ღმერთმანი, იმ კაპრატივს ერთ თვეში გაგაკოტრებ.

უცებ იქვე, ტახტის ბოლოში, ბავშვის ტირილი მოისმა. ჯაყო აკვანს ეცა. მარგოც შემოვიდა.

ჯაყო გაიბადრა:

— მართლა, ბრინჯა, აბა ერთი ნახავდე პატარა ჯაყოსა! ეს ერთი და სხვა ათასი! მაშ, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომ! აბა, ერთი ნახავდე, როგორი დიდი გონი ხარ ჯაყოს შვილი! ისეთი ვაჟკაცი გამოხვალ, როგორც ჯაყო, მაშ, მაშა!

თეიმურაზმა წელი ძლივს აითრია. აკვანში ჩაკრულს ორი თვის პატარას ხარბის თვალებით აშგერდება, პირსახეზე ცივ თითებს უსვამს, „აღუ-აღუს“ ბუტბუტებს, მარგოს პირს არიდებს, ჩამოხობილის ღიმილით იღიმება და თანაც ათი წლის დავა აგონდება.

თეიმურაზი ხევისთავთა გვარის შეწყვეტას მუდამ მარგოს აბრალებდა. ეხლა კი... ეხლა იმ ფუნჩულა პანია ჯაყომ, რომელიც ფეხებით აკვანს ამგვრევს და ყვირილით სახლს აყრუებს, დიდი ხნის ინტიმური დავა საბოლოოდ გადასწყვიტა და ბნელი ჭეშმარიტება

გამოარკვია.

— სუ! სუ, შე მაშა-ძაღლო, შენა! — აჩუმებს ჯაყო თავის ანხლ მემკვიდრეს და დათვურ თათს ფუნჩულა ლოყებზე უსვამს.

— აღუუ!.. აღუუ!.. აღუუ, პანანინა ჯაყოსა. — კვლავ ბუტბუტებს თეიმურაზი და ისევ ჩამოხობილის ღიმილით იღიმება.

მარგო აკვნის მეორე მხარეს ჩაკუნტულა, მკერდის საკინძი გაუსხნია და ძუძუს მონოვებას აპირებს, მაგრამ რაღაცას ერიდება.

— ჩემთან ძუძუ ვერ ამოულია... ჩემი სცხვენია.— გულში ამოიკვნესა თეიმურაზმა და აღვა. მარგომ დაჩვიარული ძუძუ მაშინვე მისცა ბავშვს და აკვნს ზედ დააკვდა.

ჯაცო თეიმურაზს მოუბრუნდა:

— მართლა, ბრინკა, იცი რას გითხრამ? შენ რომ მოკვდებოდე ხევისთავის გვარიც აღარ იქნებოდეს. მოდი, საქმეს ისე გაგაკეთებდე, რომ ამ პატარა ჯაცოსა ხევისთავი დაგარქმევდე, ჰა, რას იტყვოდე?

თეიმურაზის თავსა და გულში უკვე ყველაფერს დაეკარგა ფასი და გარჩევა, ყველაფერი გაჰქრა, გაღნა და ღომხალივით აირია: ხევისთავიც და ჯივაშვილიც, ჯაცოს ღუქანიც და კოოპერატივიც, სკოლაც და ხევისთავთა ნასახლარიც, წარსულიც და აწმყოც.

თეიმურაზი აყბედებულ ჯაცოს ყურს აღარ უგდებს, ხარბი თვალით მარგოს მისჩერებია.

— თავის წინანდელ მარგოს, მარგუშას, მარგალიცს, თავის ერთადერთ მეგობარს, რომელმაც გამხდარი ძუძუ ბავშვს ძალით ჩასჩარა და თვისი პირსახეც ბავშვის ძონძებში ჩაჰმალა.

რად არიდებს მარგო თვალს თეიმურაზს? რად ბრწვინავს მარგალიცივით მარგოს ჩაყვითლებულ ლოყებზე ორი კურცხალი? სცხვენია? მაშ რატომ შარშან არ შერცხვა? ნეტა რა მოხდა მას აქეთ? ნეტა იცოდეს თეიმურაზმა, მოხდა რამე რამდენიმე თვეში, თუ... თეიმურაზის ჩონჩხს ჯაცომ თათი დაჰკრა და გამოაფხიზლა:

— ჰა, რას იტყვოდე? ხევისთავი დაგარქვათ, თუ არა, პატარა ჯაცოსა.

— კარგი, ჯაცო... ძალიან კარგი... ორი გვარი ატაროს: ჯივაშვილი-ხევისთავი... მე თანახმა ვარ... თანახმა ვარ, თუ მარგო... თუ მარგოც დასთანხმდა.

მარგომ უცნაური ღიმილით აჰხედა თეიმურაზს და ჯაცოს უთხრა:

— სულ ერთია. ეგრე იყოს.

— მაშ კვირას ქალაქში რომ წავიდოდეთ, მთავრობას ქალაქი მოგართმევ. ბრინკა,

ეხლავე დასწერდე იმ ქალაქსა. აბა, დაჯექი.

თეიმურაზმა შესაფერი არზა დასწერა. დასწერა და თვითონვე გაიკვირვა. თითქო გონს მოვიდა და თავიდან ბურუსი მოიშორა. თვალები მოიფშენიდა, დანერვილი დაკეცა, დახია და ბუხარში შეაგდო, თანაც წაიბუტბუტა:

— არ ვარგა... მერმე დღ...დავწეროთ...

— მერე დავწეროთ. — დაეთანხმა ჯაცოც და გარეთ გავიდა.

თეიმურაზი დიდხანს უჩხიკინებს ბუხარს, მერმე მარგოს უბრუნდება:

— ავად ხომ არა ხარ, მმ... მარგო?

და სიჩუმის შემდეგ კვლავ იმეორებს:

— ავად ხომ არა ხარ, მმ... მარგო?

— არა. — კედელს უპასუხებს ნაცოლარი.

— მაშ რად გ... გვახდი ეგრე?

მარგომ თეიმურაზს ისევ მთარიდა პირი და ბავშვს მძლავრად მოუჭირა არცახები.

— ხომ კ... კარგათა ხარ?

— მარგომ აკვანი დაუდევრად მიაგდო კუთხეში და კარებისაკენ გასწია.

— მარგო, რატგტომ პასუხს არ მამღევ? ისეთი რა დ...დდავაშავე, რომ ორი სიგყვაც არ მაღირსე?

მარგო ოღნავ წაგორტმანდა და ბოძს მიეყუდა. მერმე უცებ მოტრიალდა და ბრაზნარევი ცრემლით ამოიკვნესა:

— იმიტომ, რომ... იმიტომ, რომ მართლა ღირსი არა ხარ... ღირსი არა ხარ მეტყი... საკუთარი თავის აგეთი დამცირება ამპარტაფნობაზე უარესია... უარესია მეტყი! შენზე

ცუღმედილი საგანაც არ იქნება... შენ... შენის თავმდაბლობით შენი თავიც ღაიღუჲე და მეც გამაუბედურე.

— შენ? გ... გგაგაუბედურე? მე?.. მე?..

— ღიად, შენ! სწორედ შენ! მხოლოდ შენ!

თეიმურაზი წამოდგა და მარგოს მიუახლოვდა.

— როგორ?.. რით? მ... მოვისაზროთ... გამმმოვარკვიოთ. — ბუტბუტებდა ნაქმარალი და ცხვირწინ თითებს ითამაშებდა. — მ...მმოვიფიქროთ... გგ... გამოვარკვიოთ...

— ოჲ, ღმერთო ჩემო! რალა მოფიქრება და გამორკვევა გინდა, თეიმურ?! აქამდე როგორ ვერ გაიგე და ვერ გამოარკვეე, რომ შენ... მამაკაცი ხარ... რომ მამაკაცი უნდა იყო, შენ კი... შენ... ოჲ, თეიმურ!... თეიმურაზ! ეს რა მიყავი!.. ეს რა ღღეში ჩამაგდე!.. ღმერთმა ჩემი ცოდვა შენ დაგაკისროს, თეიმურ!

— მარგო!.. მარგუში!.. გგ...გამაგებინე...

— რალა გაგაგებინო, თეიმურ?! ნუთუ... ნუთუ აქამდე ვერ გაიგე, რომ შენ... შენ... ოჲ, ღმერთო ძლიერო!

უცებ მოტრიალდა, კუთხეში დალაგებულ ლოგინების გროვაზე დაემხო და ყრუდ აქვითინდა.

თავბარდაცემული და გაბრუებული თეიმურაზი შუა ოთახში იდგა, სათვალეებს ისწორებდა. ისევ ცხვირ-წინ თითებს იტრიალებდა და ბუტბუტებდა:

— მე?.. მე გგ... გგაუბედურე? არ მესმის... ვერ გ... გგავიგე... არათერი არ მესმის.

მარგო მოტრიალდა, გასწორდა, პირსახეზე მკაცრი სიმტკიცე აისახა და ბრაზით მიახალა:

— ვერც გაიგებ! ვერასოდეს ვერ გაიგებ! ეხლა კი წადი აქედან... ეხლავე წადი!.. წადი და აღარ დაბრუნდე, აღარ დამენახო, თორემ... თორემ...

თეიმურაზი კარისკენ მიბარბაცებს, კვლავ თვალწინ თითებს იტრიალებს და

ლულლულებს:

— კარგი, წავალ... მე წავალ, მაგრამ რომ არათუ... თუფერი არ მესმის ...რომ ვ... ვერაფერი ვერ გავიგე...

კარებში ერთი წუთით შესდგა, შეეცემანდა, მერმე თავი მოიბრუნა და სლუკუნით ამოიკვნესა:

— მაშ... მ... მშვიდობით, მარგო!.. მშვიდობით!

და მონყვეტილი თეხები კარების ღირებე ძლივს გადაათრია.

ტაჰი VII

თეიმურაზს ის ღამე გაახსენდა, ჯაცომ რომ კიბებე დააგორა და გონება-დახშული თეიმურაზი ლიახვისკენ გაიქცა. ეხლაც ეზო სწრაფად გადაჭრა და ორლობისკენ გასწია. დიდი ეზო საესეა შეგირდებით. ჟივილ-ხივილით აესებენ იქაურობას და თეიმურაზს ბუბებივით ეხვევიან. ხევისთავი ვერაეს ვერ ჰხედავს და არც ჟრიაშული ესმის.

ჯაცომ ბოსლიდან ხმა მისცა:

— თეიმურაზ, საით წახვიდოდე?

თეიმურაზს ჯაცოს ხმა ყრუდ მოესმა, მაგრამ არ მიიხედა და კედელს მიეფარა. ისევე ლიახვისკენ მირბის თეიმურაზი.

წადი, თეიმურაზ ხევისთავო, წადი! წადი და გაათავე ეგ დამპალი სიცოცხლე! გაიქეცი და ლიახვში ჩახხრჩე ეგ მყრალი ძალი, რომელსაც განუყრელად დაათრევ მკერდით! გასწი, გაიქეცი! უკან ნულარ მოიხედაე! სულ ერთია, ველარათფერს ვერ დაინახავ, იმედის სანთელიც კი გავიქრა, მარგოს შენი ნახვაც კი ეზიზღება. მაშ სადლა უნდა წახვიდე?! ვისლა უნდა შეაბრალო და შეაკედლო ეგ ჭირიანი და ქვეყნისგან მოძულეებული თავი?! ჩქარა! ჩქარა! გასწი! გაიქეცი! ლიახვისკენ! ლიახვისკენ!

მირბის თავჩალუნული თეიმურაზი. ორლობეში პირისპირ შეეჩხება ნახუცარ ივანეს.

— ოოჰ, თეიმურაზ, შენა ხარ? მშვიდობაში შენი დაბრუნება! საით მიეჩქარები?

ივანეს ხმაში თეიმურაზს დაცინვის კილო მოეღანდა. პირსახეში შეჰხედა და დააკვირდა. ივანე უცნაურად იღიმება.

— კაცო, გამარჯვება შენი! რა იყო, რა მოხდა? ...პასუხსაც არ მაძლევ? თეიმურაზმა ცრემლით ამოიკნაველა:

— ნუ დ... დამცინი, ივანე!

— აბაიმე! — გაკვირვებით წამოიძახა ივანემ და თეიმურაზს მკლავში ხელი გაუყარა. — რა გაქვს სასაცილო, შე კაი კაცო, რომ დაცინო? ან შენ როგორ ვაკადრებ დაცინვას, ან ჩემს თავს როგორ ვაკადრებ შენისთანა პატიოსან ადამიანის გაბიაბრეებას?!

— დასაცინი ისა მაქვს, რომ დ... დდავბრუნდი.

— ძალიან კარგი ჰქენი, რომ დაბრუნდი.

— მაშ რად იღ... ღიმებოდი?

გამეხარდა შენი ნახვა და იმიტომ ვიღიმებოდი. წამო, ჩემო თეიმურ, წამოდი ჩვენსა, იქ მოვილაპარაკოთ.

ლიახვისკენ მიმავალი თეიმურაზი ნახუცარ ივანეს წელათრევით გაჰყვა. სახლში შევიდნენ და, სადილის მოლოდინში, ბუხარს მიუსხდნენ.

— სხვა, როგორა ხარ, ჩემო თეიმურ?

— აი, დავ... ვვბრუნდი. — ბუხარს ჩასჩურჩულა თეიმურაზმა.

— როგორ დაბრუნდი? რა გუნებაზე ხარ?

— ნულარ მეკ...კითხები.

— რა ჰქმენ, როგორ მოიარე ქვეყანა?

— აი, ხომ მ...მხედავ, ქადილით ნავედი და გას...სრესილი დავბრუნდი.

— მაშ ვერ გაგიმარჯენია.

— დ... დავმარცხდი, ყველგან და ყველაფერში დავმარცხდი.

— ფონს ვერ გასულხარ.

— სიტყვით ჩემზე კარგი მოცურავე ქვეყანაზე არ მოიპოვებოდა. მაგრამ წყალში რომ შევტოპე, უმაღლეს ლოდით დავეშვი ფსკერისკენ.

— აკი იმუქრებოდი, ამიერიდან მარტო ჩემთვის უნდა ვიცხოვრო.

— ფ...ფუფუქი ქადილი გამოდგა. მე ჩემთვის არ ვყოფილვარ გაჩენილი.

— აღრევე ვიცოდი. არც მაშინ დაგიჯერე.

დიდხანს იყუჩეს. მერმე ივანემ თითქო თავისთვის ჩაიბუტბუტა:

— ვინ იცის! ვინ იცის, იქნება შენი დამარცხება და დაბრუნება სჯობდეს უთავბოლო ხეტიალსა და ლანდების დევნას?

— ვისთვის სჯობდეს?

— შენთვის, ჩვენთვის და ჩვენი ქვეყნისთვისაც. ყველაფერს დასაწყისი და დასასრული აქვს. ერთხელ ლოთიც გამოფხიზლდება.

— რალად მინდა გ... გამოფხიზლება? ვისთვის? რისთვის? ჩემი სიცოცხლე მორჩა და გათავდა.

— ვინ იცის, მაგას ნუ იტყვი.

— ჩემთვის მაინც ყ...ყველაფერი გათავდა. აღარაფერი არ დამრჩა: არც ოჯახი, არც თავი... შესატარი, არც მეგობარი და არც... არც ტანისამოსი. აი, შემომხედე, ბოგანოს დაუ... ვვემსგავსე.

— იმედი ნუ გადაიწყვიტე, ჩემო თეიმურ, თუ მოვინდომეთ, ყველაფერი დაგიბრუნდება: თავშესატარიც და.. მეგობარიც. აბა, ჯერ თითო არაყი დავლიოთ. გარგებს, ნამგზავრი ხარ.

დალიეს და ნელ-ნელა ჭამა-სმას შეაყოლეს.

თეიმურაზს ნაკვერცხალივით ჩაუვარდა სულში გაკვრით ნათქვამი სიტყვები:

„ყველაფერი დაგიბრუნდება: თავშესაფარიც და... მეგობარიც“.

ვისზე იყო ნათქვამი? რომელი მეგობარი დაუბრუნდება თეიმურაზს? ივანე? ივანეს რაღა დაბრუნება უნდა! თეიმურაზი და ივანე ერთიმეორეს არც დაჰმორებიან, ესლაც ერთად სხედან. მეგობრულად საუბრობენ, სადილობენ და სვამენ. დანარჩენი მეგობრები თეიმურაზს დიდი ხანია შემოეფანტნენ. ან როგორ უნდა დაუბრუნდნენ ერთმანერთს უგზო-უკვლოდ გადაკარგული წინანდელი მეგობრები? ან ვისთვის, ან რისთვის არის საჭირო მათი გაერთიანება და დაახლოვება? არა, არც ეს არის დასაჯერებელი. ამას არც სულიერი აბრი აქვს, არც ფიზიკური.

— არა, აქ რაღაც სხვა ამბავი უნდა იყოს, ალბათ... მაშ... ნუთუ? ნუთუ?... ღმერთო დიდებულო!

— მიირთვი, თეიმურაზ, ჩიხირთმა გაცივდა.

ივანე, ნუ სტანჯავ თეიმურაზს! რათა გაქვს მაგისტანა უცნაური ხასიათი! რათ გადაუგდებ ხოლმე შიმშილით მომაკვდავ თეიმურაზს ერთ ლუკმას და მერმე ერთ საათს აცდევინებ, თითქო მის ტანჯვით და მეორე ლუკმის მოლოდინით სტკბებაო. სთქვი, რაც სათქმელი გაქვს, სთქვი და გაათავე! მიეცი თეიმურაზს, რაც მისაცემი გაქვს, მიეცი და გაათავე!

მწვავე იმედით ანთებული თეიმურაზი განწყვეტილ ძათს ხარბად მოეჭიდა და კვლავ ივანეს ნათქვამს დაუბრუნდა:

— დ... დღამარცხდი, ჩემო ივანე, სასტიკად დ... დამარცხდი. აღარც ჩემს თავს გამოვადგები და აღარც ჩვენს ქვეყანას. ცხოვრებამ ხ... ხხერხემალი გამიგება და დამაგონჯა.

— გეუბნები, იმედი ნუ გადაიწყვიტე მეთქი, ჯერ ორმოცი წლისაც არა ხარ.

— გ... გგავთერთდი.

— ეგ არაფერია. ქართველი ხალხი ადრე თეთრდება.

— თეთ... თრდება და ბერდება.

— ეგ კი მართალი არ არის. შენს თავს განგებ ნუ იბერებ, ჯერ კიდევ გამოადგები შენს თავსაც და ქვეყანასაც. კერძი გაგიცივდა, თეიმურ, მიირთვი.

— რით? როგორ გგ...გამოვადგები?

— ხომ გაიგე, რომ სკოლა გავსხენით და კოლპერატივიც დავაარსეთ. მხარში მოგვიდე და იმუშავე. ხალხი ღარიბია ცოდნით. მიეშველე.

— რა ჩემი ს... სსაქმეა სკოლა და დახლი.

— თუ ჯაყოს ჩაუდექი ღუქანში, რატომ კოლპერატივში არ გინდა მუშაობა?

თეიმურაზს ენა მუცელში ჩაუვარდა. პასუხს გაფაციცებით ეძებს, მაგრამ ვერ პოულობს.

— იმისთვის ხომ არ იბრძოდი იმდენ ხანს, ჩემო თეიმურ, რომ კოლპერატივები დაიკეტოს და ჯაყოს ღუქნები გამრავლდეს?

— არა, არა! ღ... ღღმერთმა დაგვიფაროს! მაგრამ ჩემი ძალა, ცოდნა და გამოცდილება ეგრე რიგად როგორ უნდა დ... დდავახურდავო, რომ სოფლის კოლპერატივს ან სკოლას შ... შშევსწირო?

— მაშ იხევე ჯაყოსთან დაბრუნება გირჩევიან?

— ღმერთმა დ... დდამითაროს! ღმერთმა ამაშოროს!

— არც მესამე გზა მოსჩანს, მაშასადამე... მიირთვი, თორემ ჩიხირთმა გაცვივდა.

— მაშ... შასადამე?

— მაშასადამე, ან მასწავლებლობა, ან კოლპერატივი, რომელი გინდა? თეიმურაზი ღრმად ჩათვიქრდა, მერმე მორჩილად განაცხადა:

— კოლპ... პპერატივი.

— მადლობა უფალსა! მოიგა ხელი... კერძი გაგიცივდა, თეიმურაზ!.. საქმეს რამდენიმე დღეში გავითავებ. ალბათ ისევ შენს ნასახლარში იცხოვრებ, შენს წინანდელ ოთახს დაგიბრუნებთ. იქნება შენი ავეჯიც ჩაგაბაროთ.

— ავეჯი? ჯაყოს აღარ ეკ... კითხვებით?

— ჯაყოს ღრო წავიდა, რაც შენ გეკუთვნოდა, ერთი ნივთიც არ გაატანეს ჩვენმა

ახალგაზრდებმა. განძეულობა მუზეუმში გაჰგზავნეს, ზოგი ავეჯი სოფლის საბჭოს მისცეს, ზოგი სკოლას და ზოგიც მასწავლებელს. ჯაყომ ბევრი იყვინა და იტლინკა, მაგრამ ყური არავინ არ მიუგდო, ნინიკამ ცოტაოდენიც მისცხო.

თეიმურაზმა დრო იხელთა და სულის ჩურჩულით ივანეს ძლივს გააგებინა:

— მ... მმარგო?

ივანემ განზე გაიხედა. კარგა ხანს სდუმდა, მერმე კედელს უბასუხა:

— მარგო მოსტყუვდა. მე აღრევე ვიცოდი ამ საქმის დასასრული. მაგრამ სხვის საქმეში ჩარევა ხასიათად არა მაქვს.

და ისევ გაჩუმდა.

— მაშ... მოსტყუვდა?

— ძალიან მოსტყუვდა. სასტიკად დაისაჯა. სანყალი დედაკაცი! აბა, თითო კიდევ დაეულით.

— რათ მ... მმოსტყუვდა მარგო?

— იმათ მოსტყუვდა, რომ ჯაყო პირველად მშველელ რაინდად მოეჩვენა. ძლიერი კაცი. შემინახავსო, მთარველობას გამინევსო. ეხლა კი...

— ეხლა კი?

— რაღა დაგიძალო: ეხლა ჯაყომ მარგოც საქონლად გადააქცია. ისე ამუშავეს, როგორც წინანდელ ცოლებს ამუშავებდა.

— რას ამბობ, ივანე?!

— ეგ კიდევ არაფერი, ზურგზე საფეხავსაც აჰკიდებს ხოლმე და წისქვილში ჰგზავნის.

— ღმერთო დ... დდიდებულო! ეს რა მ... მმესმის?! — ამოიხრიალა თეიმურაზმა.

— მეტსაც გეტყვი: ზოგჯერ სცემს კიდევაც.

— ვაიმე!

რისხვამ და სიმწარემ თეიმურაზს თავში ჟრუანტელი დაჰკრეს და ფეხზე წამოაყენეს.

— ერთი სიტყვით, როგორც წინანდელი სამი ცოლი დაასწულა, მარგოსაც ისე ჩაუმწარა სიცოცხლე.

— ვაიმე, მარგო!

— ბოლოს მარგოსაც სახლიდან გამოაგდებს.

— გ...გგამოაგდებს?!

— ნამდვილად.

თეიმურაზი ისევ ჩაიკეცა. სათვალეები შეისწორა. თითები ჰაერში აათამაშა და წაიბუტბუტა:

— ეს რ...რა გავიგე?! ეს რა ამ...მბზავია?! ჯაყო მ..მარგოს მართლა სცემს ხოლმე?

— სცემს. სანყალ დედაკაცს პატრონიც არაფინა ჰყავს, რომ წაესარჩლოს და ის მხეცი როგორმე მოარჯულოს. ამას წინათ წინიკა წაესარჩლა. ჯაყომ სახრე მოიხმარა, მაგრამ წინიკამ ერთი ისეთი დაჰკრა იმ გოგრა თავში, რომ შენი ჯაყო ქათამივით გადატრიალდა. კარგი ბიჭია წინიკა, ვენაცვალე იმის მარჯვენას!

— ვენ... წნაცვალე! — ამოიბგერა თეიმურაზმაც.

— მარგოს მაინც პატრონი არა ჰყავს.

პატ... ტტრონი?! — მოაგონდა თეიმურაზს და კვლავ წამოინია. — ჩემს მეტი მარგოს ვერაფერ უპატრონებს. ისევ მე უნდა ვუშველო, თორემ... ჰო, ისევ მე უნდა წავ...ვეესარჩლო, ისევ მე, თორემ...

— გაანებე თავი, თეიმურ! შენ ვერაფერს ვერ უშველი. ჯაყო უარესად გამხეცდება და ჯაყოს ისევ მარგოზე ამოიყრის. ან რად უნდა წაესარჩლო? ცოტა ლაფი დაგასხა თავზე? მაგისტანა დედაკაცი დასანდობი არ არის, რატომ წინდანინვე არ იფიქრა?

— მ... მმართალი ხარ! — აინთო თეიმურაზი.

— ჯაცოს ზღაპრებს დაუჯერა, განა! „ჯაცო სულ ოქრო-ვერცხლში ჩაგსვამდე. ჯაცო სულ ბორში და კატლეტი განმეგდე!“ — ყველას ასე ჰპირდებოდა, და ჩემს თამროსაც ამით უბამდა თვალებს. თამრო ახალგაზრდა და გამოუცდელი იყო, მაგრამ შენს გამოცდილ დედაკაცს რა დაემართა. — ეს კი არ მესმის. ჩაიცვას ეხლა ფარჩა და ხავერდი!

— ჩ... ჩჩაიცვას! ვერ მივ... ვვართვი! — შხამით დაუმატა თეიმურაზმა.

— სჭამოს ეხლა კატლეტი და ხაბიზგინა!

— ს... სჭამოს! — წამოიძახა ყინით გატაცებულმა თეიმურაზმა.

— იმსახუროს მოახლე და პირფარეში!

— იმ... მმსახუროს!

— მუშაობით ხელები აქვს გადაქლეტილი.

— ახია! ახ... ხხია მარგობე! — წამოიხრიალა მწუხარებით გამწარებულმა თეიმურაზმა.

მერმე უცებ შუბლი შეიკრა. მოაგონდა მარგოს წელანდელი დახვედრა, პირის მორიდება, ქვითინი და მწარე საყვედური. მოაგონდა და მიუხვდა ანჩხლობის და ცრემლის მიზგებს. მიუხვდა, ჩათუქრდა და მარგოს გულში ჩაიხედა, მაგრამ ივანემ აღარ დააცადა.

— გეუბნები, ჯაცო მარგოს გამოავდებს მეთქი.

წელან ეს სიტყვა თეიმურაზს ასცდა, ეხლა კი ნალვერდალივით ჩაუვარდა სულში. პირსახეზე ნალვლიანი იმედი და სიხარული აესახა.

— გ... გგამოავდებს?... მართლა?... როდის გ...გამოავდებს?

— მალე გამოავდებს, ვიცი რომ გამოავდებს. ივანემ სარკმელში გაიხედა და უცებ წამოდგა:

— ავერ, ავერ! თეიმურ, გაიხედე, გარეთ გაიხედე! თეიმურაზი ფანჯარას ეცა.

მძიმე გვირთის ქვეშ ორად მოხრილი მარგო ბილიკზე ძლივს მიაბიჯებს.

მარგოს დანახვაზე თეიმურაზს წელანდელი შხამი და გესლი უმაღლ გაუქარწყლდა: ვინმე

უხილაჲმა მძლავრად ნაჲკრა ხელი.

უქულო და უფარაჲო თეიმურაზი სახლიდან ელდანაკრაჲივით გავარდა, მარგოს გზა გადაუღობა და საფეჲეავს მისწვდა:

— მარგო!... მარგუმი! მ... მმოიგა... მ... მმომეცი... ხელი გაუშვი.

— თეიმურ, შენი საქმე არ არის.

— არც შენი ს.. სსაქმეა. მოიგა, ხელი გაუშვი მეთქი!

— თეიმურ, თავი დამანებე!

— არ დ... დდაგანებებ. მე ნ... წნავიღებ.

— თეიმურ, გზა მომეცი!

— არ მოგცემ! ხელი გაუშვი მეთქი!

მარგო დიდხანს ჰყოყმანობდა. ბოლოს, გადმოიხარა და ცომარა გადმოსწია. თეიმურაზმა გადმოხრილ ცომარას ზურგი შეუშვირა და ზედ აიგდო.

მარგო წელში გასწორდა, ხვრთქლი მოიწმინდა და მაშინვე ბარბაცით უკანვე გატრიალდა.

— მ... მმარგო, შენც წამომყე წისქვილში... ვილ... ლლაპარაკოთ... სათქმელი მაქვს. მარგომ არც კი მიხედა.

— მ... მმარგო!

მარგომ თავი დაჲხარა და ნაბიჲს მოუხშირა.

თეიმურაზი დიდხანს გასცქეროდა მიმავალ მარგოს, მერმე მიტრიალდა და ჩანჩალით, ხენემით და ბორძიკით წისქვილის გზას გაუდგა, თან ღროგამოშეგებით ერთმანერთში არეულ ოფელსა და ცრემლს ინმენდავდა.

რამდენიმე დღის შემდეგ თეიმურაზი თავის ნასახლარში გადასახლდა. ზემო სართულში, კუთხის დიდი ოთახი, სადაც თეიმურაზი აღიზარდა და სადაც შარშან საბარელი ცხადი ლანდი ნახა, ისევ მას ჩააბარეს. ოთახი თითქმის ცარიელი იყო: განიერი ქართული ტახტი, ფეხმოტეხილი მაგიდა და ორი სკამი — ეს იყო იმ ოთახის ავეჯეულობა. ქვემო სართულში ახლად მოეწყობა კოლპერატივი, რომელსაც ნახუცარი ივანე განაგებდა. თეიმურაზმა ნოქრობა და ბუღალტერია ჩაიბარა.

ივანემ კოლპერატივიდან ნისიად მისცა ნახმარი ფეხსაცმელი, ფარაჯა, თბილი ხალათი, შალვარი, მაგყლი, საბნის პირი და წვრილმანი. ივანეს და ნინიკას ცოლებმა თეიმურაზს ერთ კვირაში ლოგინი გაუკეთეს და საცვალიც შეუკერეს.

დილიდან საღამომდე თეიმურაზი კოლპერატივში გრიალებს და მუშგარს ემსახურება:

— მარილი ელ...ღღირება ექვსი აბაზი... ნავთი ერთი შაური... ეს ნარმა ჰლირს ათი შაური, ეს კიდევ ცხრა შაური.

ზოგჯერ საქმეს გადაუხვევს და გულისკვნესით ამოიხრებს:

— ვიღ... ღღუბებით.

ხოლო ზოგჯერ გლეხებს ისტორიისა და გეოგრაფიის გაკვეთილებს აძლევს:

— ისტორიული ქართლი შ...შშესდგება სამი ნაწილისაგან: შიდა ქართლი, ზემო ქართლი და ქვედა ქართლი. შიდა ქართლში შედის გორის და დუშეთის მ...მმაზრები; ზემო ქართლში — მესხეთი, ჭ... ჭავახეთი და არტაანი, ხოლო ქვემო ქართლი, ანუ ქვედა სოფ... ფეფელი, ბორჩალოს გარდა, შეიცავს ტაშირს, მცირე სომხეთს, ბამბაკსა და აბოცს.

ზოგჯერ ეზოში გავა, მოსწავლეებს შემოიკრებს და ეკითხება:

— აქედან ტფილ...ლლისამდე ოთხმოცი ვერსია, რამდენი ვერსი უნდა გავიაროთ, რომ შ... შშუა გზაზე ჩავიდეთ?

ეზოში ხანგამოშვებით ჭაყოს ხეივანი ისმის:

— გიბა, რაშუ!.. ქეშელა, ადამრაშუნ!.. მარგო, თახრაშუ!

თეიმურაზი რომ მარგოს სახელს გაიგებს, ან საერთო ეზოში მოჰკრავს თვალს, უმაღვე

მუშგარს თავს მიანებებს, სიგყვას შუაზე გასწვევს და ფანჯარას მივარდება. სანამ მარგო მოსჩანს იმ ებოში, გახვევებული თეიმურაზიც იღუმალ ჯაჭვებით არის მიბმული ფანჯრის ბაქანზე. აღარ ესმის მუშგარის ლაპარაკი. მარგო რომ სადმე მიიძალეება, თეიმურაზი უძირო ოხვრით ამოიხრებს, მთრთოლვარე ხელით შუბლს მოისრესავს და განწყვეტილ ბაასს იგონებს:

— რაზე ვლაპ... პპარაკობდით?... რა გინდოდა? ჰო, მართლა, მარილი...

ზოგჯერ მარგო შეშას ებიღება, ან, პირუტყვივით საფეკავით დატვირთული, ებოს გადასჭრის. ცრემლ-მორეული თეიმურაზი ფანჯრიდან გასცქერის და ჰკვნესის:

— სან...წწყალი... საბ...ბბრალო მარგო!.. მარგუში!

გარეთ ხევისთავის სულივით ბნელა. ლიახვსაც ძილი მოჰრევია. სოფელი დამუნჯებულია. თეიმურაზი ბუხართან ზის და სამჯერ ნაკითხულ ძველ წიგნებს მეოთხეჯერ ათვალეირებს. მაგრამ კითხვას გულს ვერ უდებს, წიგნს კალთაში ჩაიგდებს და დაღლილ თვალებსა და შხამიან აზრებს ცეცხლის ალს გააყოლებს.

ზის გაქვავებული თეიმურაზი შუალამედის და მარგოს მოსვლას ელოდება. ელოდება თეიმურაზი და ღრმად სწამს, რომ დღეს ან ხვალ მისი ერთად-ერთი, დაუვინყარი და განუყრელი მარგო დაობლებულ ოთახში შემოვა და თეიმურაზს ეცყვის:

— „თეიმურ! ჩემო ერთგულო და დაუვინყარო ქმარო და მეგობარო! რაც მოხდა — მოხდა! ყველაფერი დაივინყე და შეუნდე შენს მარგოს, შეუნდე და მიიღე შენი უძღვები და უღირსი ცოლი, რომელმაც შეგცოდა. მე ერთი გამოუცდელი და საბრალლო დედაკაცი ვარ. მე არც ხალხს ვიცნობდი და არც ცხოვრებას. ერთიც და მეორეც ორგულნი, ორპირნი, უნდონი, მკაცრნი და სასტიკნი ყოფილან. ცხოვრების ურემი გადამიბრუნდა და ჯემმარიტი გზაც ეხლა გამოჩნდა. ჩემო ერთგულო და ერთადერთო თეიმურ! შენ ასჯერ დაამტკიცე შენი ერთგულება, ქველობა და პატიოსნება. ერთხელ ჩემთვისაც გაიხსენი ეგ უძირო გული, მძლავრად ჩამკიდე ხელი და თამამად გამიძეხი ახალ ცხოვრების უღმობელ გზაზე. ნადი, იარე და მეც მატარე“.

თეიმურაზი მარგოს ნათქვამს მოისმენს და ეცყვის:

— „ჩემო ერთავ! ჩემო წამებულო მარგო! ჩემო ჯვარცმულო ანგელობო! მე ვერ მივიღებ

შენს ბოდიშს, ვინაიდან მე თვითონ ვარ შენგნით შესაწყნარებელი. უსაზღვრო და უძირა ჩემი ბრალი. გშიოდა და პური ვერ მოგეცი; გწყუროდა და წყალი ვერ დაგაღვინე; გციოდა და კარი ვერ გაგიღე. განუბომელია ჩემი ბრალი შენს წინაშე, გოლგოთიდან მომავალ ჩემო მარგუში! შემინდე და დაივიწყე ურიცხვანი ცოდვანი ჩემნი. ძმას გავეყვი და ცოლი დავივიწყე, სხვას მივეშველე და მეუღლე გავსწირე. თუ ძაღვიძს, ჩემო წამებულო, მივცეთ ყოველივე დავიწყებას და შევუდგეთ ახალ ცხოვრებას. ეს დაობლებული საწოლიც შენ მოგელის... მომიტევი გვერდით. აი, ჩემი ხელი და ჩემი მკერდი. ჩამოტევი ამ სავარძელში... აი, ბუხარი და ცეცხლი... გასთბი და დაისვენე“.

გაყინული მარგო თეიმურაზს მიუტდება, დაღლილ თავს მხარზე მიადებს, გადაქლეტილ ხელ-ფეხს ცეცხლს მიუშვერს, თვითონაც ტკბილად ატირდება და თეიმურაზსაც აატირებს.

ცეცხლთან ელის ნაცოლარს ხევისთავი. და მისი მოლოდინი იმ ცეცხლზე უფრო მწვავეა.

ბურანში წასული თეიმურაზი ძაღვს გამოფხიბლდება და იგრძნობს, რომ ლოყები თავისივე ცრემლით უსველდება.

გამოფხიბლდება თეიმურაზი და შეშინებულ თვალებით სკამს აცქერდება; აცქერდება და ჰხედავს, რომ იმ სკამზე, სადაც ერთის წუთით აღრე მისი მარგო იჯდა, ეხლა შეჩვეული ძაღლის მძორი ჰგვია.

დაფეთებულ თვალებს იფშენეგავს ხევისთავი და ბნელ ოთახს ათვალიერებს. არეულ თვალებს აცეცებს და ჰხედავს, რომ ხის ტახტზე და იატაკზედაც ძაღლების უთვალავი ლეში ჰყრია. ორივე ხელს მკერდზე მოისვამს აღულებული ნაკაცარი და იქაც განუყრელს ძაღლის ლეშს წაანყდება.

სიმყრალით იხრჩობა თეიმურაზ ხევისთავი. დაბნედილი მწიგნობარი ზეზე წამოვარდება, თანჯარას გამოაღებს და ბნელ ეზოში გაიხედავს.

მაღალი კოშკი შავ სივრცეში უუზარმაზარ გარუჯულ ბოძით ასვეტილა.

იმ კოშკში სცხოვრობს თეიმურაზის ნაცოლარი — მარგო ჭივაშვილი. კოშკის სარკმლიდან კვლავ მოსჩანს იმედის შუქი.

ისევ თავის ოთახში შეიხედავს სულმოთქმული თეიმურაზი. შეიხედავს და კედელზე მარგოს წარწერას წაანყდება:

„ვნახე. განვიცადე. მწამდა. ვსტიროდი“.

და ნაქვითინევის გვერდით თვითონაც სწერს მთრთოლვარე ხელით:

— „მეც ვნახე, მეც განვიცადე. ეხლაც მწამს. ეხლაც ვსტირი“. მერმე მობრუნდება და ძველს კიდობანს მიაღვება.

იმ კიდობანში ძველი ხატი აქვს დამალული. იმ ხატს კუთხეში დაასვენებს, სანთელს აუნთებს და პირქვე დაემხობა.

მეგანიით, სასოებით და ცრემლით ლოცულობს თეიმურაზ ხევისთავი:

— წმიდაო ღმერთო! წმიდაო ძლიერო! წმიდაო უკვდავო, შეგვიწყალებ ჩვენ!.. უფალო ძლიერო! ყოვლისა შემძლეე და სათნოიანო! მოგვეც ჩვენ, დავრდომილთა და უღირსთა ძეთა შერთა, მოთმინება უღვეველი, მშვიდობა უსაზღვრო და რწმენა უძირო.

კვლავ გარეთ გაიხედავს ნუგეშისცემული თეიმურაზი. ისევ ასვეტილა ბნელ სივრცეში ბნელი კოშკი.

იმ კოშკიდან კვლავ მოსჩანს იმედის სანთელი.

ისევ მობრუნდება თეიმურაზ ხევისთავი და გულშეებით გაიღიმებს: აღარსად სჩანან ძაღლის მძორები.

აღარც მათი სუნი მოსდის იმედნაკრავ ნაკაცარს. ისევ ელის ნაქმრევი ნაცოლარს.

ისევ დაყუდებულ შიო მღვიმელივით იცდის თეიმურაზ ხევისთავი.

1924 წ.

სარჩები

საქონლის მართვა	1
ტომი I	1
ტომი II	7
ტომი III	15
ტომი IV	29
ტომი V	38
ტომი VI	42
ტომი VII	51
ტომი VIII	62
ტომი IX	68
საქონლის მართვა	80
ტომი I	80
ტომი II	93
ტომი III	103
ტომი IV	115
ტომი V	126
ტომი VI	140
ტომი VII	148
ტომი VIII	156
ტომი IX	180
საქონლის მართვა	187
ტომი I	187

ტანკი II	193
ტანკი III	198
ტანკი IV	207
ტანკი V	215
ტანკი VI	227
ტანკი VII	236

www.PDF.ChiaturaINFO.GE

